

The Project Gutenberg eBook of Dionysios Solomos - Complete Extant Works, by Dionysios Solomos

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

Title: Dionysios Solomos - Complete Extant Works

Author: Dionysios Solomos

Release Date: February 6, 2013 [EBook #42031]

Language: Greek

Character set encoding: UTF-8

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK DIONYSIOS SOLOMOS--COMPLETE WORKS

Produced by Sophia Canoni. Many thanks to George Canonis for his valuable help in proofreading.

Note: The tonic system has been changed from polytonic to monotonic, otherwise the spelling of the book has not been changed. Footnotes have been converted to endnotes and their numbers are included in []. The edition itself has notes in three parts, which are included in (). After: the "hymn to liberty", "to the death of Lord Byron" and the "Satyres".// Σημείωση: Ο τονισμός έχει αλλάξει από πολυτονικό σε μονοτονικό, κατά τα άλλα έχει διατηρηθεί η ορθογραφία του βιβλίου. Οι υποσημειώσεις έχουν μεταφερθεί στο τέλος του βιβλίου και οι αριθμοί τους περικλείονται σε []. Η έκδοση έχει σημειώσεις που περικλείονται σε () σε τρία μέρη: Μετά: τον "Υμνο εις την ελευθερία", "εις τον θάνατο του Λόρδου Μπάιρον" και τα "Σατιρικά".

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Α Π Α Ν Τ Α

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΥΠΟ

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΠΕΝΤΕ ΦΩΤΟΤΥΠΩΝ ΚΑΤΑ ΣΧΕΔΙΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ
Ν. ΓΥΖΗ ΚΑΙ Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1901

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ Κ.Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. εν τω Πανεπ.), Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ (καθ. εν τω Πανεπ.), ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ, Σ.
Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ (καθ. εν τω Πανεπ.), Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ (καθ. εν τω Πανεπ.), Α.
ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ (καθ. της φιλ.), ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ (καθ. εν τω Πανεπ.), Μ. ΛΑΠΠΑ (δ. φ.), Θ.
ΛΙΒΑΔΑ (δ. φ.), Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ (καθ. εν τω Πανεπ.), Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ (καθ. εν τω Πανεπ.),
Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ (καθ. γυμν.), Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ (καθ. εν τω Πανεπ.), Α.
ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ (δ. φ.), Ε. ΡΟΙΔΟΥ (δ ν), Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ (καθ. εν τω Πανεπ.), Ι.
ΣΒΟΡΩΝΟΥ (διευθ. νομισμ. μουσ.), Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ (εφ. τ. αρχ.), ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ (εφ. τ.
αρχ.), Δ. ΦΙΛΙΟΥ (εφ. τ. αρχ), Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ (καθ. εν τω Πανεπ.) και άλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΕ

ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΡ. 11.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

**ΤΥΠΟΙΣ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ
1901**

**Διονύσιος Σολωμός
Κατά Σχεδιογράφημα
Γ.ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Α Π Α Ν Τ Α

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΥΠΟ

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

**ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΠΕΝΤΕ ΦΩΤΟΤΥΠΙΩΝ ΚΑΤΑ ΣΧΕΔΙΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ
Ν. ΓΥΖΗ και Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ**

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

**ΤΥΠΟΙΣ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1901**

ΣΟΛΩΜΟΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Τη Μούσα του Σολωμού, από τα παιδικά μου χρόνια κι αν τη γνώρισα, δεν την αγάπησα με τη φλόγα του πρώτου καημού· γιατί παιδί δεν ήμουν όταν επρόσεξα 'ς αυτή. Και μ' έδεσε με την ασύντριφτην αλυσίδα που δένει το πάθος κάποτε τη μαθημένη καρδιά, την ώριμη ηλικία. Ο Σολωμός δεν είναι ποιητής για να συγκινήσει εκείνους που με παιδικήν ελαφρότητα στοχάζονται τα πνευματικά. Άλλων ομοτέχνων του τα έργα, κ' εδώ κι αλλού, εύκολα τα πλησιάζει κανείς και τα νοστιμεύεται, κ' ευκολότερα τα χορταίνει και τα λησμονεί· εκείνου ο στίχος, — νόημα, λόγος, μέτρα, — δεν έχει την απλότητα και δεν ξανοίγεται σαν των άλλων. Δυσκολεύει κ' η γλώσσα του, ξένη προς την παράδοση της σχολικής παιδείας, αταίριαστη με τη γλώσσα του γραφείου μας και του βιβλίου μας, όσο κι αν είναι ταιριαστή με τα βαθύτερα της ψυχής μας· μα γι' αυτό κι ο στίχος του όσους θα τραβήξει τους τραβάει στοχαστικότερα, και μια για πάντα. Μετρημένοι ακόμα κι όσοι αισθάνονται τη σπουδαιότητα της τέχνης του Σολωμού, καθώς πρέπει, κ' εκεί που προ πάντων αξίζει να την αισθανθούν. Μπορεί να λέμε για τον ψάλτη των «Ελεύθερων πολιορκημένων» ό,τι είπεν ο φιλόσοφος Νίτσε για το Γκαίτε: «Ακόμα δεν εδειξεν όλη την επιρροή του, ακόμα δεν ήρθε ή ώρα του». Δεν ξέρω αν βρίσκεται 'ς άλλη λογοτεχνία ποιητής, μ' έργα έτσι λιγοστά κ' έτσι μισοκάμωτα, όμοια γερός και πλούσιος και σημαντικός [1]. Το έργο του φέρνει 'ς το νου κάποια ερείπια σε κάποιες κορφές· ανεβαίνουμ' εκεί προς εκείνα, και τόσο δε μιας εντυπώνονται τα ερείπια όσο οι ολάνοιχτοι ορίζοντες που ξανοίγονται 'ς τα μάτια ανάμεσό τους εκεί.

Από καιρό ονειρεύομαι να πλέξω βιβλίον ολόκληρο γύρω 'ς την ιδέα του ποιητή· εξ αφορμής του έργου που μας άφησε, και, πλατύτερ' ακόμα, εξ αφορμής του νου που συμβολίζει 'ς την πατρίδα μας ο Σολωμός, φιλοδοξούσα ν' ανταμώσω και με τάξη να ξετιλύξω μέσα 'ς το βιβλίο μου κάθε πρόβλημα καλλοιογικόν ή ιστορικό, γλωσσολογικόν ή μετρικό, ψυχολογικόν ή κοινωνικό, κάθε ζήτημα που θα μπορούσε να ξυπνήσ' η μελέτη του νεώτερου ποιητικού μας λόγου. Έργο τέτοιο, ως την ώρα, δύσκολο να συντεθή και να τυπωθή δυσκολώτερο. Χαρά θα μου προξενούσε και μονάχ' αν έφτανε 'ς τα φύλλα τούτα που μου δόθηκαν εδώ για να συντροφέψω το τύπωμα των ποιημάτων του Σολωμού, το τύπωμα το φερμένο τώρα σε νέο φως από το μεγαλόβουλο Έλληνα της Οδησσοῦ· αν έφτανε κάτι σαν ήσκιο στενό να σκορπίσω του πλατειού εκείνου ονείρου μου. Κ' ευτυχισμένος θα ήμουνα τώρα κι αν κατώρθωνα κι όσα κατά καιρούς έτυχε να γράψω να μιλήσω για το Σολωμό, να τα ξαναχύσω εδώ πιο ανοιχτά, πιο μελετημένα, κάπως ρυθμικότερα, εγκάρδια. Ε γ κ α ρ δ ι α · τονίζω τη λέξη· ο λόγος μου για τον ποιητή «που πότισέ μου την ψυχή, και χόρτασεν αμέσως» — καθώς λέει ένας του στίχος, δε θα ωρέγομουν εδώ πέρα να γεννηθή από την ατάραχη και την ανοιχτομμάτα παρατήρηση του κριτικού· θάθελα με μιας να προβάλη από του πιστού τη συγκίνηση. Γι' αυτό και η γλώσσα μου, γλώσσα όχι της αναγνωρισμένης μας — καλά κακά δεν εξετάζω — πεζογραφίας, αλλά της λειτουργίας μας της ποιητικής. Κι ανίσως δε μου είχε ριζωθή 'ς το νου πως ο πεζός μας λόγος ανάγκη, αγάλια αγάλια, όσο προβαίνει, να μορφώνεται κατά τη γλώσσα του ποιητικού, θα έδιν' εδώ αφορμή ένα ξανατύπωμα των έργων του Σολωμού για να μου γεννηθή τέτοια γνώμη. Η καθιερωμένη της γραφής μας γλώσσα θα ήτανε κάτι παράτονο δίπλα 'ς τη φωνή που βγαίνει μέσ' από τέτοιο βιβλίο· κάτι παράταιρο με τη μνήμη εκείνου, που μας άφησε 'ς το «Διάλογο» τη γλωσσική διαθήκη του.

Με τέτοια δέσποινα σκέψη 'ς τα προλεγόμενα τούτα θα κοιτάξω να δώσω μια κάποια έννοια της ζωής και της ψυχής και του έργου του ποιητή, έννοια και της καλλιτεχνικής αξίας και της

κοινωνικής επιρροής του έργου εκείνου, καθώς και του τρόπου σύμφωνα με τον οποίον έγινε το τύπωμα τούτο των ποιημάτων του. Ότι κάνω δεν είναι τόσο κριτικός λόγος για το τραγούδι του Σολωμού· πέστε το καλλίτερα μια συνοδεία του τραγουδιού απάνω σε μια καθάρα αγάπης.

A'.

Το 1798 'ς τη Ζάκυνθο γεννήθηκε [2]. Η χρονιά που πέθανεν ο Ρήγας. Η μοίρα σοφά σα να ταίριασε 'ς το ίδιο κυκλοχρόνισμα το τέλος του εθνομάρτυρα με τα μεγάλα τα σαλπίσματα, το πρώτο γλυκοχάραμα του άλλου, που θα ταίριαζε τα μεγάλα τα σαλπίσματα μέσα 'ς τη μουσική συμφωνία της Τέχνης. Οι πρόγονοί του 'ς τη Βενετία ξανοίγονται πρώτ' από τα 715, με τόνομα Βαρβολάνοι. Τόνομα Σολωμός [3] πρωτοφαίνεται' επίσημα, το 1697, 'ς ένα διάταγμα του Δόγη της Βενετίας. Μας γνωρίζετ' από κει πως ο Ιωάννης Αρσένιος Σολωμός, με όλο του το σπίτι, πέρασεν από την Κρήτη, αφού την πήραν οι Τούρκοι, 'ς το Μωριά. Προτού και ύστερα, 'ς την Κρήτη, 'ς τα Εφτάνησα, 'ς το Μωριά, Σολωμοί ξεχωρίζουνε 'ς τη δούλεψη της Βενετικής Δημοκρατίας. Σολωμοί στρατιώτες, νομικοί, ιερωμένοι, άρχοντες και κυβερνήτες, σε στεριά και θάλασσα· ακόμα κ' ένας δόγης και μια αγία λαμπρύνουν το χρυσό γενεαλογικό τους δέντρο. Τον πατέρα του Νικόλαο εννιά χρόνων ήταν όταν τον έχασεν. Ύστερ' από ένα χρόνο στάλθηκεν από τον επίτροπο του Μεσσαλά 'ς την Ιταλία για να μορφωθεί, συντροφευμένος από το διδάσκαλό του Ρώσση. Ο Ρώσσης, δυτικός ιερωμένος, είχε καταφύγει 'ς τη Ζάκυνθο, διωγμένος από την πατρίδα του Κρεμώνα, για τα φιλελεύθερα φρονήματά του, ποτισμέν' από τις ιδέες που παντού σκορπούσε τότε η μεγάλη Γαλλική Επανάσταση. Όμως οι πρώτοι Έλληνες διδάσκαλοι του μικρού Σολωμού 'ς τη Ζάκυνθο είν' ένας Κασσιμάτης, και ο Αντώνιος Μαρτελάος, άνθρωπος σοφός για την εποχή του, ποιητής, φιλελεύθερος, και πολύ παράξενος. Κάποιος βιογράφος του Σολωμού μας βεβαιώνει πως άκουσε τον Καραβιάν, έναν από τους πιο ύστερους διδασκάλους εκείνου, να ιστορή με πόσο ζήλον ο νέος μαθητής του μελετούσε τους αρχαίους Έλληνες ποιητάδες και ιστορικούς, και πως εσπούδαζε την Άγια Γραφή, και παθητικά μεγαλοφωνούσε απέξω τους ψαλμούς του Δαβίδ, τους θρήνους του Ιερεμία, και το μέγα ποίημα του Ιώβ. Έτσι και 'ς την Κρεμώνα όταν επήγε, συνοδευμένος από το Ρώσση, για να τελειοποιηθή 'ς την Ιταλική και 'ς τη λατινική παιδεία, οι ιταλοί του διδάσκαλοι χαρά το είχαν βλέποντας πόσο ζωντανά και πρωτόφαντα το ξένο παλληκάρι από την Ελλάδα συνήθιζε να εκφωνή τους στίχους του Βιργιλίου· και γνωρίζομε πως ένας από τους διδασκάλους του 'ς την Ιταλία, ενθουσιασμένος μετά τα πρώτα γυμνάσματα τού μαθητή σε λατινικούς και σε ιταλικούς στίχους, του έλεγε: «Ελληνόπουλο, θα περάσης το Μόντη μας!»

Ζωηρός και δυσκολοϋπόταχτος φαίνεται ο νέος. Από το λύκειο της Κρεμώνας αποφοίτησε κατά το Σεπτέμβριο του 1815. Σ' ένα σχολείο της Βενετίας, που τον είχε βάλει προτίτερα ο Ρώσσης, για να τον έχη σιμά του, στάθηκεν αδύνατο να μείνη· δεν ημπόρεσε να συμβιβάση την ορμή της ψυχής του με την πειθαρχία του σχολείου. Της ορμητικής κ' ελεύθερης εκείνης ψυχής, μας λένε οι βιογράφοι του, μόνος φράχτης ήτανε ο σοβαρός, ενάρετος, και φιλόστοργος Ρώσσης. Πρόσχαρος, την εποχήν εκείνη, και φιλοπαρατηρητικός, αγαπούσε να μιμήται ταξιογέλαστα των άλλων, και δυνατό είχε της φιλίας το αίσθημα. Κάποια ανέκδοτα της εποχής του αυτής μας φέρνουν άθελα 'ς το νου κάτι από τα πρώτα χρόνια πολυτάραχων μεγάλων ποιητών, ως ο Μπαίρον και ο Σέλλεϋ. Το Νοέμβριο του 1815 γράφεται 'ς της Παβίας το Πανεπιστήμιο, 'ς τα νομικά· όμως προτού συμπληρώση τον τρίτο χρόνο της σπουδής του, γυρίζει 'ς την πατρίδα του. Όχι με το δίπλωμα της νομικής, αλλά πλούσιος από την ιταλική σοφία και την ποίηση, που κατά τα χρόνια εκείνα έπαιρνε λαμπρά και ξανάνθιζε 'ς τη γη του Δάντη και του Πετράρχη.

Βάρβαρος, καθώς ο ίδιος είπε σε κάποιο ιταλόφωνο ποίημά του, πάτησε το χώμα της Ιταλίας, όμως βάρβαρος δεν ήταν αφού το άφησεν. Η ιταλική ψυχή (τόσο της ελληνικής συγγένισσα), καθώς από μικρός μ' εκείνη τρέφονταν, κ' ύστερα μέσα 'ς τον αέρα της έζησε, και τη γνώρισεν από σιμά και την εχώνεψε, του μόρφωσε τη φαντασία και του τόνωσε το φρόνημα· όμως φαντασία και φρόνημα ποτίζονταν και ζωντάνευαν κ' έπαιρναν μια νέα χάρη ελληνική από την αισθαντική πηγή που ανάβρυζε μέσα του. Γενναίοι διδάσκαλοι εκεί, φυσώντας του έρωτες κ' ενθουσιασμούς προς τα ελεύθερα και προς ταληθινά, θα του φώτισαν την εθνική συνείδηση, θα τον έκαμαν βαθύτερα να αισθάνεται τα πάτρια. Ξακουστοί τεχνίτες του λόγου θα πλάσανε το φιλολογικό του νου να λαχταρίζει για τα ωραία και για τα μεγάλα και με δίψ' αχόρταστη σύνθημά του να παίρνη το λόγο του «Φάουστ»·

«Όλο και ψηλότερα!» Ανάμεσα 'ς τους φίλους του και 'ς τους γνωρίμους του της Ιταλίας, μαζί σοφοί λογογράφοι και παραδειγματικοί πολίτες, σαν το κριτικό Μοντάνη, άλλοι πάλι, εθνομάρτυρες, σαν το καθηγητή Ρέσση, που τη διδασκαλική του έδρα την είχε κάμει βήμα πατριωτικό, θα ξυπνήσανε το κριτικό του πνεύμα, και θα μιλήσανε 'ς τη φλογερή του καρδιά. 'Σ την Ιταλία τότε, πριν ως έθνος αναστηθή, πνευματικά αναστημένη από τον Παρίνη και από τον Αλφιέρη, από το Φώσκολο κι από το Μαντσόνη, γνωρίστηκε 'ς το Μιλάνο με το Μόντη, τον περίφημο μεταφραστή του Ομήρου, πατριάρχη τότε των ιταλικών γραμμάτων. Δόθηκε συχνά αφορμή 'ς τον Ιταλό να παρατηρήση την κλίση που είχε ο νέος Έλληνας προς την κριτική σκέψη. Άγνωστον αν έπλεξε γνωριμία 'ς το Μιλάνο με τον άλλο μεγάλο ποιητή, με το Μαντσόνη, τον αρχηγό του Ιταλικού ρομαντισμού· ξεύρομε μόνον πως ο κερκυραίος Ανδρέας Μουστοξύδης, που τότε 'ς το Μιλάνο βρίσκονταν, οικείος ήτανε του ενός και του άλλου. Το μόνο βέβαιον είναι ο ξεχωριστός πάντα σεβασμός του Σολωμού προς το Μαντσόνη, κ' η ανταπόκριση της Μούσας του δευτέρου με τα καλλιτεχνικά ιδανικά του πρώτου· τουλάχιστο μ' εκείνα που τον εσυγκινούσανε σε μια ωρισμένη περίοδο της ποιητικής εργασίας του. Πλούσιος από τέτοια παραδείγματα κι από τέτοια φρονήματα γύρισεν ο νέος Σολωμός, το 1818, 'ς τη Ζάκυνθο.

Η Ζάκυνθος. Ανάμεσα 'ς τα τόσα, 'ς τα γοργά και τα διαβατικά που μας εντυπώνονται, και που τα γράφ' η μνήμη και τα ξεγράφει, κάποιες ενθύμησες από τα πρώτα χρόνια, κρατιούνται πλέον επίμονα, απείραχτες από τον καιρό. Μια τέτοια ενθύμηση μου απομένει του τόπου που γεννήθηκεν ο Σολωμός, όταν επρωτοπέρασ' από κείθε, παιδί. Διάβα γληγωρότατο, μιας ώρας μόλις· και ζωηρότατη εντύπωση κόσμου αγνώριστου ως τότε, ονειρευτού. Του αέρα ήταν η αξεθύμαστη μοσκοβολιά· άρχιζε 'ς του νησιού το σίμωμα μέσ' από το καράβι ακόμα, σα να μη χύνονταν η ευωδιά μονάχ' από τα περιβόλια, σα να ήταν εκείνη το μοναδικό και το μυστικό χάρισμα γης και αέρα και ουρανού εκεί. Και ύστερα ήταν η θωριά που ξανοίχτηκε 'ς τα παιδικά τα μάτια μου από ένα ψήλωμα του νησιού· είδ' από κει, κι απάνω και κάτω και βαθειά, πολύ βαθειά, όσο που έφτανε η ματιά μου, μια πρασινάδ' απέραντη, πρωτόφαντη, συνηθισμένος καθώς ήμουν από πλάση άλλης λογής, (ασημένιες αλατόσπαρτες γύμνιες αλυκών, ήσυχα βουρκοθρεμμένα ρήχη λιμνοθάλασσας με τους ολάνοιχτους ηλιοψημένους ορίζοντες), είδα σαν ένα βασίλειο του πρασίνου, σαν ένα απέραντον ειδύλλιον, επαγγελίας γη, ζωντανή από τότε πάντα μέσα 'ς τη φαντασία μου. Και καθώς κρατώ 'ς το νου μου από τότε τη φυσική ομορφάδα της Ζακύνθου, την ιδέα μόνο της ομορφιάς της, κάτι αόριστο και θαμπόν, όμως πιο γοητευτικό για με κι από τους ωραίους στίχους με τους οποίους δύο μεγαλόστομοι Ζακυθινοί, ο ιταλός Φώσκολος κι ο δικός μας Κάλβος λυρικά διαλάλησαν τις χάρες του νησιού που γεννήθηκαν, — έτσι κρατώ 'ς το νου μου και τον ποιητή Σολωμό και τον φαντάζομαι σαν άνθρωπο που του δόθηκε να κλείση μέσα του και να ξεφανερώσει, ζωηρότερ' από άλλους και μελωδικότερα,

πρώτα πρώτα την ψυχή της χώρας του, των συντοπιτών του και τα χαρίσματα και τις αδυναμίες, και ν' ανθίση εκεί 'ς τη Ζάκυνθο, σε μια περίοδον ως δέκα χρόνων, ν' ανθίση σαν ένα λουλούδι νοητό, καμωμένο με όλα τα φανταχτερά, μα ευκολόσβυστα, χρώματα και με όλα τα μεθυστικά τα αρώματα του ζακυθινού κάμπου. Μας παρασταίνεται ο μικρός λαός που ζη εκεί πέρα, σε ό,τι κατέχει πιο σημαντικό και πιο βαθύ από τη φύση γνώρισμα, σαν ένας λαός πλούσιος από αίσθημα κι από φαντασία· μα η φαντασία του, ευκολογύριστη, αλλάζει, το καινούριο ζητάει, και το αίσθημά του δεν αντέχει για πολύ 'ς τα εμπόδια, και πέφτει. Ο Ζακυθινός ανάφτει εύκολα, και γλήγορα κορώνει. Φαιδρός και παθητικός, αγαπάει τα γέλοια και τα μετωρίσματα, καθώς έχει περισσά τα δάκρυα· και θλίβεται από την ξένη δυστυχία πιο πολύ, παρ' όσον από τη δική του. Μίμος και τραγουδιστής, εξέχει 'ς τα πειράγματα· η κ α ν τ ά δ α είναι το στοιχείο του. Γεννημένος μουσικός· δηλαδή κιθαριστής, πιο πολύ. Τα πιο γνωστά και πιο αγαπημένα τραγουδάκια του πολλού κόσμου, μέσα 'ς τα στόματα εκείνων, που δεν ορέγονται πλέον την τραχεία πρωτόγονην αρμονία του κλέφτικου τραγουδιού, μήτε την αργήν ανατολίτικη παθητικότητα του αμανέ, και που ακόμα δε γνωρίστηκαν με τη σοφή και τη βαθιά μουσική των ευρωπαίων· τα τραγούδια τα καμωμέν' από Λαγουϊδιάρηδες και Τσακασιάνους και τους ομοφύλους των, τα τονισμένα από τον Ξύνδα, σε μελωδίες ευκολοθύμητες ιταλικές, όλα, τραγουδιστάδες και μουσικοί και κιθαριστάδες, από τη Ζάκυνθο μας έρχονται. Ο Ζακυθινός είναι γεννημένος ποιητής· πιο πολύ αυτοσχεδιαστής, ή ποιητής. Ιστοριογράφος του λαού αυτού αναφέρει πως εκεί, γραμματισμένοι κι αγράμματοι, 'ς τη χώρα και 'ς τα χωριά, κρατούν έτοιμο το στίχο 'ς το στόμα· καλημερίζονται κ' ερωταποκρίνονται με στίχους, (καθώς εύκολα πετούνε τη βλαστήμια 'ς του θυμού την ώρα)· και σημειώνει την απορία κάποιου άγγλου περιηγητή που ρώτησε για κάτι μια χωρική, κ' η χωρική του αποκρίθηκε σε στίχους. Κι όπως είν' εκεί φτηνά χυμένα τα ερωτικά παραπονέματα της καντάδας, τα «Στον τάφο μου απάνω» και τα «Πώς ημπορείς κι αλλάζεις την καρδιά σου», έτσι και ταναγελάσματα, και οι παρωδίες, αυτογέννητα πλούσια εκεί πέρα. Οι δύο γνωστότεροι σατυρικοί, προς τα τέλη του προπερασμένου και προς την αρχή του περασμένου αιώνα, ο αδιάντροπος Κουτούζης και ο ηθογραφικός Γουζέλης, από τη Ζάκυνθο μας έρχονται.

Ως τα 1828, που πέρασε 'ς την Κέρκυρα, ζη εκεί και κλει 'ς την ποιητική ψυχή του τη Ζάκυνθο, με την ολάνθιστη και την ανάλαφρη χάρη της ατμοσφαιράς της, με τη μοσκοβολιά της πνοής της, με το ξέγνοιαστο γοργοκύλισμα του τραγουδιού της, με την περιγελαστική της όρεξη και με το θηλυκό πάθος της. Ευκολοκοινωνήτος τότε και ανοιχτόκαρδος. Είναι η ψυχή της συντροφιάς του· συντροφιάς από νέους, που αν ορέγονται τη μάθηση και τους στίχους, πιο πολύ ορέγονται να διασκεδάζουν με τους μωρόσοφους και ν' αποτρελλαινούν τους ελαφρόμυαλους. Αξιοθαύμαστος τύπος μωροσοφίας ο ιατρός Ροΐδης, η Μούσα της «Πρωτοχρονιάς» και του «Ιατροσυμβουλίου.» Πόσο πνεύμα και πόσους στίχους ξοδεύει ο Σολωμός για να γελάση με τους συντρόφους του 'ς τη ράχη του Ροΐδη! Κ' έξαφνα όταν εκείνος, μέσα 'ς τη βροχή των κακών στίχων που γεννοβολούσε, τύχαινε ν' αστράψη και δύο τρεις της προκοπής, ο Σολωμός, σαν αγνός Ζακυθινός που ήταν, ευκολομετάβολος κ' ευκολοενθουσίαστος, έπαυε τα γέλοια κ' έτρεχε και φιλούσε το Ροΐδη! Είναι η εποχή που αυτοσχεδιάζει ξέγνοιαστα για τους φίλους πότε ιταλικά σοννέτα, στιχουργήματα περιστατικά, απάνω σε δοσμένες ρίμες, πότε σάτυρες, σαν το «Όνειρο» και σαν τη «Πρωτοχρονιά»· σάτυρες που θ' αναγνωρίζεται πάντα η κοινωνική τους, η λαογραφική, η ηθοποιητική, (αν όχι και η ποιητική, καθώς εννοούμε την ποίηση την υψηλή) σημασία. Αν κι' αρχίζει από τότε να κυριεύη το νου του η φροντίδα μιας πιο ευγενικής και σπουδαιότερης ποιητικής τέχνης ελληνικής, σταλασμένης πάντα «από ζωντανές φωνές, όχι από βιβλία», καθώς θάλεγεν ο Θωμαζέος, όμως ακόμα στέκει αναποφάσιτος. Κάπως θυμίζει, κατά

την εποχή εκείνη, μερικούς συμπατριώτες του αγιογράφους που πολεμούσαν να ταιριάσουν 'ς τις εικόνες τους το φράγκικο τρόπο με τη βυζαντινή παράδοση. Καλά δεν ξέρει ακόμα ποιος ο δρόμος του· θα τραβήξει εμπρός για να χαράξει τη νέα ελληνική ποίηση, ή θα μείνη ο στιχοπλέχτης ο ιταλόφωνος, μαθητής του Φωσκόλου, ή θαυμαστής του Μαντσόνι, κ' ύστερ' από λίγο ίσως εκείνων ισόπαλος; Πιο πολύ προσέχει τότε 'ς τους ιταλικούς του στίχους. Ο Τρικούπης, νους από τους πιο μορφωμένους και τους κριτικώτερους του καιρού του, σαν άξιος φίλος του στέκεται και σαν αγαθός δαίμονας. Του καθαρίζει τη φιλολογική συνείδηση από κάθε σύγνεφο δισταχτικό, ξάστερα τον κάνει να ξανοίξη τον προορισμό του. Μην ονειρεύεσαι περιλαμπρό τόπο 'ς τον Ιταλικό Παρνασσό· η μοίρα σου έγραψε να βάλης τα θεμέλια της εθνικής μας Τέχνης. Ο γάλλος Faugiel, σοφός ανθολόγος και φωτεινός εξηγητής της αυτοφύτρωτης χλώρης των εθνών, πλασμένος για να εμπνέη και για να δυναμώνη δημιουργικά πνεύματα, και αρχηγούς φιλολογιών, σαν το Μαντσόνι και σαν το Σολωμό, δεν του φανερώνει μόνο την αγνή ομορφιά, που δροσοσταλάζει 'ς τα κλέφτικα και 'ς τάλλα δημοτικά τραγούδια μας· τον κάνει να υπερηφανεύεται και για τη χαριτόβρυτη γλώσσα των τραγουδιών εκείνων· της γλώσσας αυτής δεν της λείπει παρά η φροντίδα και ταδιάκοπο το δούλεμ' από τους γραμματισμένους του Έθνους για να γίνη σοφός λόγος και γεννήση πλούσια και ζηλεμένη Τέχνη [4]. Το Εικοσιένα έρχεται με ταναστάσιμα του Γένους καρυοφύλλια και με μια λύρα πινδαρική. Από την ίδια λύρα του πατριωτικού ενθουσιασμού διαφορετικές αρμονίες προχύνουν δυο τεχνίτες άμοιαστοι, και όμοια δυνατοί, τέκνα και οι δυο της Ζακύνθου· ο Κάλβος και ο Σολωμός. Το δράμα της ελευθερίας, «βγαλμένης απ' τα ιερά κόκκαλα των Ελλήνων», μια «Ελλάδα λαμπρότερη, μακρυάθε τα βουνά της υψώνοντας απάνω από κύματα γαληνότερα», καθώς τη βλέπει προφητικά ο άγγλος Σέλλεϋ, συγκινεί και μαγνητίζει την Ευρώπη, όπου διαλεχτά αισθήματα και μεγάλες ιδέες. Ο μεγαλοφάνταστος ρομαντισμός των Μπάιρον και των Ουγκώ παίρνει το πρώτο γοργό φύσημά του ανάερα φερμένος μέσα σε ρεύμα παγκόσμιου φιλελληνισμού. Και η Μούσα του Σολωμού κατεβάζει από τα χείλια της την απλήν αρκαδική φλογέρα· μ' αυτήν είχε αρχίσει να λήη τη χαρά της και τον πόνο της μέσα 'ς τη δροσιά και μέσα 'ς το φως του γύρω κόσμου· τη φλογέρα της Ανθούλας του, της Ευρυκόμης του, της Ξανθούλας του, της Ορφανής του, της Άνοιξης και του Καλοκαιριού του Μεταστασίου· κ' αφήνει παράμερα και τον άλλον εκείνο, τον ελεφαντένιο και πιο λεπτόφωνον αυλό της Τρελλής Μάννας του, των Δυο Αδερφιών του, της Ψυχούλας του, της Ωδής του Πετράρχη. Η Μούσα του μεταμορφώνεται· φαντάζει 'ς τανάστημα με την ίδια την Ελευθερία· είτ' εκείνη υμνολογεί, είτε μοιρολογάει το Μπάιρον νεκρό, σαν τον πύργο μεγαλώνει, γληγορώτατα αναδεδεί τα αιθερόλαμνα φτερά, τόλμη πίνει ο οφθαλμός της, ύμνων και παιάνων γίνεται πηγή πολυόργανων. Από τότε ο ποιητής ξανοίγει και πολεμάει να ζήση το θαυμαστό πρόγραμμά του: «Κλείσε μέσα 'ς την ψυχή σου την Ελλάδα και θα αισθανθής μέσα σου να λαχταρίζη κάθε είδος μεγαλείου.» Και καθώς ο ποιητής δεν κρατεί το ποτήρι 'ς τα λουλούδια, μα προβαίνει κ' εκφωνεί τραγούδια φιλελεύθερα «σαν τον Πίνδαρο», φιλελεύθερα ξεσπαθώνει, όπως για τη ζωντανή πατρίδα, έτσι και για τη γλώσσα τη ζωντανή· μήτε που ξεχωρίζει την εθνικήν ιδέαν από την ιδέα τη γλωσσική. Με στίχους του Δάντη, πρωτοπλάστη μαζί της εθνικής τέχνης, της εθνικής ιδέας, της εθνικής γλώσσας, επιγράφει τον Ύμνο προς την Ελευθερία· με στίχους του Δάντη επιγράφει το Διάλογο μεταξύ «Ποιητή, Φίλου, Σοφολογιωτάτου.» Δεν έχω τίποτε άλλο 'ς το νου μου, λέγει ο Ποιητής του Διαλόγου, «πάρεξ ελευθερία και γλώσσα.» «Αμύνεσθαι περί πάτρης» μπορούσε ακόμα, με το ρητό του Ομήρου, να σημειώση και τη γλωσσολογική του πολεμική, καθώς θα κάμη, μισόν αιώνα ύστερ' από κείνον, ένας άλλος πρόμαχος της γλώσσας μας. Όμως ακόμα, και κάτω από την ωριμώτερη τούτη περίοδο της φαντασίας του, πάντα κρύβεται ο ζακυθινός τύπος, ο απαλός και κάπως θηλυκότροπος αισθηματίας, ο κιθαριστής και αυτοσχεδιαστής. Την ψυχή του ωραίου νησιού την

εκυρίευε τότε, και νύχτα μέρα την έκανε να σπαρταρίζη η τύχη της όλης Πατρίδας, 'ς το Μωριάν αντίπερα και 'ς τη Ρούμελη πέρα, που αγωνίζεται. Το Μισολόγγι! Του ηρωικού αποκλεισμού του η αγωνία αντιχτυπάει 'ς το λαό της Ζακύνθου. Οι αντίλαλοι των κανονιών, από τα Μισολογγίτικα ρήχη, ως εκεί φτάνουν. Από τα γυναικόπαιδα των Μισολογγιτών, «θλιμμέν' απομεινάρια της φυγής και του χαμού», γεμάτοι οι δρόμοι και τα καντούνια της χώρας. Ο ποιητής σε μια πεζογραφική σελίδα του, περισωσμένη απάντεχα, εμπνέει και 'ς εμάς τη συγκίνηση που του γεννούσανε τότε τα πρόσωπα και τα τριγυρίσματα εκείνα. Σε μια εξοχή της Ζακύνθου, προς το μεσημέρι, με το άκουσμα των κανονιών, ο ποιητής πρόβαλεν από το σπίτι του και 'ς ένα λόφο ανέβηκε, και τα χέρια ύψωσε και δυνατά φώναξε: «Βάστα, καημένο Μισολόγγι, βάστα!» Κ' έκλαιγε. Κ' ένα βράδυ αστρόφεγγο, 'ς τη ρίζα μιας ελιάς καθισμένος, έκοβε την πολύωρη σιωπή του για να ειπή του δούλου του: «Τι να γίνωντ' εκεί κάτου τώρα τ' αδέρφια μας;» Και ο δούλος τον είδε και τότε να δακρύζει. Κι άλλη μια φορά ο αφέντης του έδωκε το φαγί του να το μοιράση 'ς τους χωριάτες, λέγοντας: «Την ώρα τούτη πόσοι πεινάνε 'ς το Μισολόγγι! Δε θέλω περιστέρια!» Κ' έφαγε ψωμί κ' ελιές. Τον Witmann, ακουστόν Αμερικανό ποιητή, που μεγαλόφωνα αντιλάλησε 'ς τους στίχους του την πατρίδα του και τα πολεμικά της τρόπαια, κατηγορήσεν ένας κριτικός συμπατριώτης του πως τον πόλεμο που τραγούδησε τον εγνώρισεν όχι 'ς του πολέμου τους κάμπους, αλλά 'ς τα νοσοκομεία του πολέμου, θα μπορούσε να στοχαστή κανείς· παλληκάρι χρόνων ως εικοσιπέντε, σαν το Σολωμό τότε, άνεργα έκλαιγε, και του έφτανε να θυσιάζη μακρυάθε τα περιστέρια του. Παλληκάρι, τράβα ίσια εκεί κατά τη φωτιά και πρόσφερε το χέρι και το αίμα σου! Τέτοιος στοχασμός, όσο κι αν κριθή εύλογος από μιας αρχής, δε μπορεί να κρατηθή σε βαθύτερο βασάνισμα. Και μήπως η Ιδέα δεν είναι δύναμη, και μήπως δεν υπάρχει για την τιμή των πραγμάτων ένας υψηλότερος κύκλος, κύκλος που μέσα του λείπει το ξεχώρισμα της θεωρίας από την πράξη, και που μέσα του ο λόγος είναι το βλαστάρι της ενέργειας και που ένα καλλιτέχνημ' αξίζει ίσα με μιαν ανδραγαθίαν; Ο Σολωμός αν δεν εκράτησεν όπλο, με τη λύρα πλήρωσε το μεγάλο φόρο προς την πατρίδα. Φτάνει πως έγραψε τότε τον Ύμνο και την Καταστροφή των Ψαρών, και πως από τότε χτύπησε 'ς τη φαντασία του, μαγεμένη από το επικό μεγαλείο του πεσμένου Μισολογγιού, το ποίημα των «Ελεύθερων Πολιορκημένων.»

Το 1826 έρχετ' ένα δράμα να προσθέση νέα χορδή 'ς τη λύρα του και με νέα δάφνη να του στολίση το κεφάλι. Η αισθαντική ηρώισσα που πήρε το φαρμάκι, (Μαρία Παπαγεωργοπούλου τόνομά της), «φοβούμενη, μας είπανε, μήπως από του πάθους τη σφοδρότητα κινδυνέψ' η τιμή της», δεμένη φαίνεται πως ήταν με τον ποιητή μ' ένα εγκάρδιο δεσμό· «αγνή φίλια» την ονομάζουν — με κάποιαν αφέλειαν — οι βιογράφοι του. Το πασιγνωστο τραγούδι της Φαρμακωμένης, τόσοσν υψηλόν όσο και απλό, συνθεμένο με όλη την εύγλωττη ζέστη της απολογίας, με όλη την κατάνυξη της προσευχής, ήταν ο τελευταίος ποιητικός και κοινωνικός μαζί θρίαμβος του Σολωμού μέσα 'ς τη Ζάκυνθο· έγραψεν ένα ποίημα καινούριο τότε 'ς το είδος του και σκέπασε με λευκότατο πέπλο τη μνήμη μιας δυστυχισμένης. Όμοια, ένα χρόνον ύστερ' από τότε, ο τελευταίος φιλολογικός και ρητορικός θρίαμβός του 'ς την Ζάκυνθο ήταν ο λόγος που' έβγαλε 'ς την εκκλησιά εξ αφορμής του θανάτου του Φωσκόλου. Η Ζάκυνθος το είχε καύχημα πως ο δοξασμένος εκείνος Ιταλός, «γνήσιο πνευματικό παιδί της Αθήνας και της Ρώμης», καθώς τον είπεν η Δώρα Δίστρια, βλαστός Ελληνοπούλας μητέρας, της Ζακύνθου ήτανε γέννημα και ψάλτης. Ο Σολωμός, θαυμαστής του Φωσκόλου, 'ς ένα ιταλικό σοννέτο τραγούδησε τον περίτρανο πόθο του «να γεννηθή και 'ς την Ελλάδα ένας που να του μοιάζη»· 'ς το εγκώμιο, μέσα εκεί 'ς την εκκλησιά, ξεδίπλωσεν όλη του τη δύναμη με την οποίαν εκυρίευε και μεταχειρίζονταν την Ιταλική γλώσσα. Γνώριμός μας ιταλός ποιητής, ο Ρεγάλδης, τον Ιταλικό

λόγο του Σολωμού τον έλεγεν «ακαδημαϊκό μελετημένο, με φράσην όλη ομορφιά, γιομάτην από πλούσιες και ζωντανές εικόνες». Όπως και ο ιταλικός στίχος του Σολωμού — μας λέν' οι ιταλογνώστες — θρεμμένο δείχνει τον ποιητή του με τη μελέτη των κλασικών της Ιταλίας. Όσοι άκουσαν τότε το λόγο του για το Φώσκολο, ξεχάσανε πως βρίσκονταν μέσα σε ναό και χειροκρότησαν το ρήτορα. Κ' έτσι έκλεισεν ο Σολωμός τον πρώτο κύκλο της φιλολογικής του ζωής. Το 1828 πέρασε 'ς την Κέρκυρα.

Η Κέρκυρα. Της Ελληνικής παιδείας εκείνη τότε ο πλέον επίσημος σταθμός. Η Ακαδημία εκεί με ακουστούς διδασκάλους. Ξένοι φιλόλογοι από τη Δύση κρατούν εκεί της ελληνικής ψυχής τα μάτια ανοιχτά προς το φως το απέξω. Αέρας πνέει ζωοδότης από τα ιταλικά πελάγη· ο φιλολογικός και ποιητικός φιλελληνισμός του Θωμαζέου και του Ρεγάλδη ευγενικά αναδίνει τάνθια του, ύστερ' από τα αιματοκύλιστα λουλούδια του ηρωικού φιλελληνισμού σαν εκείνο που φύτρωσε 'ς τις καρδιές του Σανταρόζα και του Μάγερ. Ο κόσμος εκείνος πλέον ταιριαστός με τη διανοητική δίψα του Σολωμού. Ο νους του σε κίνησην αδιάκοπη, τραβάει μπροστά. Στη Ζάκυνθον ο αισθηματικός τραγουδιστής, ο λαφρόφτερος και αστείρευτος αυτοσχεδιαστής, ο ευκολοκοινωνήτος, ο εγκάρδιος. Το ζωηρό αίσθημα, με τους απαλούς θρήνους, με τα σκληρά κάποτε γέλοια, με την ποίηση που ξεχωρίζετ' εύκολα πότε με του ειδυλλίου την τρυφερή, στερεότυπη κάπως, απλότητα, πότε μ' ένα μοιρολόγι, πότε με το λυρισμό, και με τη ρητορεία κάποτε, της ωδής, πότε μ' ένα ερωτικό αναστένασμα, πότε με μια σάτυρα και παρωδία. Στη Ζάκυνθον ο κηρυγμένος θαυμαστής της Ιταλικής τέχνης. Στην Κέρκυρα κάποιον νέο πρόγραμμα ξετυλίγετ' εμπρός του σαν από νέα ιδανικά, μιας ζωής κάπως πιο μοναχικής, πιο σπουδαστικής, πιο δυσκολοξάνοιχτης, και πιο σοφής. Νέα ιδανικά; ίσως δεν ταιριάζει τόσο ο λόγος. Στην Κέρκυρα βλέπει σιμώτερά του κ' εργάζεται συστηματικώτερα να τα κάμη δικά του τα ιδανικά εκείνα που νεώτερος και 'ς έναν άλλον αέρα, και προτού καθαρώτερα τα ξανοίξη, πάντα τα είχε μέσα του. Από τα νεανικά του χρόνια, όσο κι αν ήτανε κοινωνικός, όσο κι αν ξεχύνονταν σε στίχους της στιγμής και σε μετωρίσματα, σε ζωηρές συντροφικές ανάμεσα, πάντα έστεκε ο ξεχωριστός, ο μόνος. Το εξαφνικό λάλημα μιας φλογέρας, καθώς τάκουσε μια μέρα που περιπατούσε 'ς την εξοχή μ' ένα φίλο του, και τον έκαμε να ενθουσιασθή, και να γυρίση προς το φίλο του και να του κράξη «Τι αισθάνεσαι;» εκεί που ο φίλος του ψυχρότατα του αποκρίθη· «Τίποτε!», — σημαντικό παράδειγμα είναι, ανάμεσα σε άλλα, της ξεχωριστής ψυχής του, που δεν εύρισκε ανταπόκριση 'ς τους άλλους. Και μέσα 'ς το ανάβρυσμα του αισθήματος ο κριτικός νους, εκείνος που σαν Αθηνάς χαλινάρι ξέρει να συγκρατή τον Πήγασο της Φαντασίας, από τα νέα του χρόνια — σπουδαστής ακόμα 'ς την Ιταλία — του συγγένιαζε το μέτωπο. Το γνωρίζομε από τη θαρρετή του απάντηση — δεν ήταν ίσως ακόμα είκοσι χρονών — προς το Μόντη. «Δεν πρέπει κανείς να συλλογίζεται τόσο, του έλεγεν ερεθισμένος ο Ιταλός· πρέπει να αισθάνεται, να αισθάνεται!» Και ο νέος από την Ελλάδα' Απολλωνίδης του απαντούσε· «Πρέπει πρώτα με δύναμη να συλλάβη ο νους, κ' έπειτα η καρδιά θερμά να αισθανθή όσα ο νους εσυνέλαβε» [5]. Και πριν αποκατασταθή 'ς την Κέρκυρα, και την εποχή που σκόρπιζε ταυτοσχέδια, γνώριζε πως ο τεχνίτης θέλει καιρό και κόπο για να φτάση σε μια κορφή, δόξαζε κ' εκείνος πως η υψηλότερη λειτουργία του ποιητή είνε μια λειτουργία φιλοσοφική, κ' έγγραφε σε μια σημείωση του προς τον Μπαίρον ποιήματος, από το 1824: «Η δυσκολία, την οποίαν αισθάνεται ο συγγραφέας (ομιλώ για το μεγάλο συγγραφέα) δε στέκει εις το να δείξη φαντασία και πάθος, αλλά εις το να υποτάξη αυτά τα δύο πράγματα, με καιρό και με κόπο, εις το νόημα της Τέχνης» [6]. Αλλά το νόημα της Τέχνης πολύ δύσκολο να το καταλάβη και δικό του να το κάμη ο ποιητής μέσα 'ς το θόρυβο του κόσμου, 'ς την παραζάλη της κοινωνικής ζωής. Έγραφε ο Γκαίτε, ύστερ' από το ταξίδι του 'ς την Ιταλία· «Κι ο φιλότεχνος που θέλει να σπουδάση, καθώς οι ζωγράφοι, και οι αγαματοποιοί, και

οι αρχιτέκτονες, δουλεύει 'ς τη μοναξιά για χαρές που μόλις είναι οι άλλοι σε κατάσταση να μοιραστούνε μαζί του». Κι ο Σολωμός έγραφε το 1830 από την Κέρκυρα προς τον πατέρα του ποιητή Μαρκορά: «Είναι γλυκό μέσα 'ς την ησυχία του μικρού δωματίου να καταστρώνη κανείς ό,τι μέσα λέγει η καρδιά. Και η ιδέα μόνη του επαίνου, όταν αυτός μας παρουσιάζεται υπέρμετρος, ταραάζει εκείνη την ηδονή, και κάποτε σπρώχνει προς το χειρότερο. Αυτή η ηδονή πρέπει να είναι αθόλωτη». Κ' ύστερ' από ένα χρόνο, πάλι 'ς τον ίδιο έγραφε και υμνολογούσε την ευτυχία της μοναξιάς: «Δεν ζη κανείς καλά παρά μόνος. Από τα τρυφερά μου χρόνια μου έκαμε πάντοτ' εντύπωση ο χωλός εκείνος θεός που είχε ρίξει από τους ουρανούς η μητέρα του· έστεκε μέσ' 'ς τον κόρφο της θάλασσας δουλεύοντας δίχως κανείς να τον βλέπη, δίχως αυτός άλλο ν' ακούη 'ς τη σπηλιά του τριγύρω πάρα μόνο το απέραντο πέλαγο που βοούσε».

Κάποια μέρη της Κερκύρας ένας καλλιτέχνης ιστοριογράφος [7] «φυσική Εδέμ, τα ωνόμασε, που δεν περιγράφεται με λόγια η γαλήνη και η ευδαιμονία της». Τρανός φυσιολόγος φιλόσοφος, ο Χέκελ, πως θα ήθελεν, είπε, να ζούσε και να πέθαινε 'ς ένα χωριό της Κερκύρας! Μια μυστική δυσκολονόητη Μούσα, η Ελισάβετ της Αυστρίας, έστησεν εκεί ροδόσπαρτο το μήμα του αγαπημένου της ποιητή [8], και 'ς ένα βράχο του νησιού γλυκογέρνοντας ανάπνεε μαζί την ήσυχην αύρα και την ιερή του ποιητή ανάμνηση. Στον τόπον εκείνον η ομορφιά, καθώς το παρατήρησαν, πλασμένη να συγκινήση την ποιητική φαντασία πιο πολύ από τη φαντασία του ζωγράφου. Και καθώς κανένας άνθρωπος μεγαλουργός δε γιομίζει την ιστορία του νησιού, από ταρχαία ως τα νεώτερ' ακόμα χρόνια· καθώς καμιά υπέροχη ιστορική μορφή δε βασιλεύει απάνω 'ς την πνευματική ζωή των Κερκυραίων· και πρέπει να τραβήξουμε πίσω βαθειά ως το μυθικό καιρό και από τον Όμηρο να δανειστούμε γλυκόπνοα μόνο ιδεώδη πλάσματα, έναν Αλκίνοο, μια Ναυσικά, ένα Δημόδοκο, — έτσι το Ομηρικό τραγούδι κρατάει εκεί δυνατότερα κι από κάθε άλλον τόπο τα σημάδια του, έτσι κ' η αρμονία η ομηρική ζωηρότερα φανερώνεται μέσα 'ς το φως που εμψυχώνει και 'ς την ησυχία που αναπαύει τη φυσική καλλονή εκεί πέρα. Γαλήνη και όλη από την αντικειμενικότητα εμπνευσμένη η ποίηση του Ομήρου [9], σα νοητός ουρανός τάχα δεν απλώνεται 'ς τον αέρα του τόπου που διάλεξε να ζήση ο Σολωμός; Ποιος ξέρει κι' αν αυτός ο ουρανός, φανερωμένος 'ς τα μάτια της ψυχής εκείνου, «ανοιχτά πάντα κι άγρυπνα», δε στάθηκε κι αυτός αφορμή να παρακινήση και να δυναμώση τον ποιητή, (που πάντα μελετούσε και ζητούσε), προς το μεγάλο όνειρο μιας τέχνης μαζί απλής και βαθειάς, δημοτικής και αριστοκρατικής, βαφτισμένης «'ς την διπλή κολυμπήθρα του αισθήματος και της φαντασίας», όμως γαλήνιας και αντικειμενικής. Σημειώνει 'ς τα Προλεγόμενά του ο Πολυλάς: «Το έργο του εις την Τέχνη, καθώς και εις τον υψηλόν προφορικό λόγον του, ήταν μια αυθόρμητη αδιάκοπη προσπάθεια να σβύνη την προσωπικότητά του μέσα εις την απόλυτη αλήθεια [10]». Ο ίδιος όμοια αναφέρει πως εύρισκε μονάχα 'ς τα Ομηρικά ποιήματα ο Σολωμός το αθάνατο παράδειγμα της αρχαίας Τέχνης, και πως παράσταينه εικονικά το δυσκολονόητο βάθος της Οδύσσειας μέσα 'ς τη φαινομενική της απλότητα. Τα οχτώ και είκοσι γρόνια, που έζησε 'ς την Κέρκυρα, φαίνεται πως τα γιομίζει ένας αγώνας για πλαστοουργίαν έργου διαφορετικού κι από τον ειδυλλιακό και τον ελεγειακό τόνο των πρώτων τραγουδιών κι από τους πινδαρισμούς των Ύμνων, ακόμα κι' από τη Βυρωνική μαζί και Δάντειαν ανατριχίλα του «Λάμπρου». Βάλθηκε σάρκα να δώση 'ς την ιδέα του: «Κλείσε μέσα 'ς την ψυχή σου την Ελλάδα, και θα αισθανθής να λαχταρίζη μέσα σου κάθε είδος μεγαλείου.» Το έργο του της εποχής της Κερκύρας αληθινά βλέπει προς κάθε είδος μεγαλείου· όργανο προς τούτο μεταχειρίζεται την ιδέα· και η ιδέα προβάλλει σχεδόν πάντα, είτε από την ιστορία, είτε από τη φύση την ελληνική· από τον «Κρητικό» και τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους», ως τον «Πόρφυρα» και το Carmen Seculare. Κι ακόμ' από τα ελληνικά την πρώτη ορμή λαχταρίζει να πάρη, για να ξανοίξη τα

καθολικά και να υψωθεί ως εκείνα. Εύλογα, για τέτοιο ποιητή που ονειρεύεται να σκαρφαλώσει ως την κορφή κάποιου θείου ιδανικού, να τραγουδήσει, καθώς λέει ο Καρδούτσος για το Δάντη, «τα υψηλότερα της ζωής, τα υψηλότερα των ανθρώπων, τα υψηλότερα των ψυχών μυστήρια, όχι της δικής του ή αυτής ή εκείνης της ψυχής, αλλά κάθε ψυχής», δεν είναι αρκετά μήτε του αισθήματος η ζέση, μήτε του πάθους η ορμή, μήτε του λογικού το λυχνάρι, μήτε της ατομικής του ζωής η εξομολόγηση. «Πόρρω ηδονής ίδρυται και λύπης το θείον», είπε ο αρχαίος φιλόσοφος, κ' έτσι σαν ένα θείο ναόν επιδοξάσθη ο φιλόσοφος ποιητής να χτίσει το έργο του για του ιδανικού τη λατρεία, όχι για το φανέρωμα της ευαισθησίας του της υποκειμενικής. Σημειώνω το ξεχώρισμα που κάνει των ειδών της ποιητικής φαντασίας ένας από τους περασμένους γάλλους κριτικούς, ο Villemain. Είναι, κάπου λέγει, η φαντασία η πνευματικώτερη και πιο μεγαλόφτερη, που πλάθει ό,τι δεν είδε, που με τη δύναμη του νου κοινωνεί προς ιδέες και προς αισθήματα, χωρίς να τα γνωρίζει από την πείρα· ο κόσμος, που δημιουργεί, δεν πηγάζει από τα πράγματα που την περικυκλώνουν· ο ποιητής τότε εργάζεται έξω από τον εαυτό του, έξω από τον κύκλο της ζωής του· παράδειγμα ο Σαίξπηρ. Και είναι και η άλλη φαντασία, υλικώτερη και πιο περιωρισμένη· για να ενεργήσει, ανάγκη έχει να την ερεθίσει η πραγματική ζωή. Ο ποιητής τότε δεν είναι δημιουργός· πάσχει, και με λαμπρά και με ονειρευτά χρώματα εξωτερικεύει τον πόνο του· παράδειγμα ο Μπάιρον [11]. Ο Σολωμός τυχηρό δεν εστάθηκε να μας αφήσει μέγα και τέλειο έργο, σαν εκείνο που κληρονόμησαν οι αιώνες από το Δάντη· όμως, καθώς εκείνος, δόξασε την ποίηση 'ς την πατρίδα του, και την πατρίδα του δόξασε με αυτή· κι αξίζει να μη 'ς τη γραμμή με τους τεχνίτες εκείνους που, καθώς εξήγησεν ο γάλλος κριτικός, δημιουργικά εργάζονται, έξω από τον εαυτό τους.

Η αντικειμενική φαντασία του Σολωμού καθαρά δείχνεται 'ς τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει τη γυναίκα 'ς το έργο του. Από τα πιο νεανικά του τραγουδάκια ως τα πιο καλοδεμένα του μεταφυσικά κομμάτια, αν εξαιρέσουμ' ένα ή δύο, ασήμαντα σχεδόν, η γυναίκα δε φανερώνεται μέσα τους με λυρισμό καθάριο· πάντα με κάποιον επικό η δραματικό τόνο, ξεχωρισμένη από το εγώ του. Τίποτε που να μοιάζει προσωπική εξομολόγηση, ερωτικό καρδιοχτύπι. Το μόνο ερωτικό ποίημα, που φαίνεται άμεσα εκστατικό το εγώ του ποιητή, είναι μεταφρασμένο από τον Πετράρχη. Όμως κ' έτσι, ύμνος αισθηματικός και συγκινητικός αναδίνεται προς την ομορφιά και την ιδέα της γυναικός, από τους απλούστερους και τους παθητικώτερους στίχους της Αγνώριστης και της Φαρμακωμένης, ως τα ποιήματα, σημαντικά της δεύτερης εποχής του, τα μυστικά και μουσικά της Μοναχής, του δραματικού Κρητικού, της βοσκοπούλας του *Carmen Seculare*, της Φαρμακωμένης 'ς τον Άδη», των γυναικών του Μισολογγιού. Και πόση η μεταβολή από την παθητική και την ανθρώπινη παρθενιά της Φαρμακωμένης, ως τον παρθενικόν υπεράνθρωπον ήσκιο της Φαρμακωμένης 'ς τον Άδη· από το βουκολικό θρήνο της πεθαμένης «Ορφανής» ως το υπερούσιο γονάτισμα 'ς τον τάφο της Αιμιλίας Ροδόσταμου· από την αφελή ερωτική παρακίνηση προς την Ανθούλα ως τη σεμνή πλαστικότητα του θαυμασμού προς την ομορφάδα της Φραγκίσκας Φραιζερ! Και όπως λίγα πράγματα της εξωτερικής ζωής του Σολωμού μας είναι καθαρά γνωστά, περισσότερο μας έμειναν άγνωστα και ο τόπος που θάπιασε 'ς τη ζωή του και ο πόθος που θα ξύπνησε 'ς την καρδιά του η αγάπη και το όνειρο της γυναίκας, μέσα 'ς το δράμα της νεώτερης Τέχνης θρησκευτικής πρωταγωνίστριας με σεραφικά φτερά ή με μάγεμα Εωσφόρου, από τον καιρό του Δάντη ως τον καιρό του Γκαίτε. Μόνο να ειπώ θα μπορούσα· όπως η ερωτόπαθη φίλη του, η Μαρία Παπαγεωργοπούλου, συγκίνησε με την τραγική της τύχη τα βαθιά της καρδιάς του, όμοια φαντάζομαι πως θα του ξύπνησε αργότερα, αφού του πέρασεν η νιότη, της φαντασίας κάποιο υψηλονόητο ανατρίχιασμα η αιθερόπλαστ' εικόνα της Φραγκίσκας Φραιζερ. Κόρη του

άγγλου γραμματικού του λόρδου αρμοστή, ταίριαζε το βεργόλιγνο κορμί προς μίαν άκρα φροντίδα καλλιτεχνικής παρουσίας και ξεχωριστής ανάμεσα 'ς τον κόσμο· συνήθιζε να φαίνεται 'ς τανοιχτό αμαξάκι της ωραία στολισμένη· πάντα ασπροφορούσε κι όλο λουλούδια κρατούσε γοργοπερνώντας. Όσο για τον ποιητή, τονε θυμούνται ακόμα 'ς την Κέρκυρα κατά τα χρόνια εκείνα, ντυμένον όμοια καλοκαίρι χειμώνα· ψηλό καπέλλο, σακκάκι, πανταλόνι φανελλένιο· περπατούσε τακτικά 'ς τη σπιανάδα· προς το μεσημέρι συχνοφαίνονταν έξω· αφηφούσε το λιοπύρι· ευερέθιστος, όχι και πολύ γλυκομίλητος προς τους μεγάλους, όλη των τρόπων του την καλωσύνη την εξώδευε με τα παιδάκια· να παίζη μαζί τους αγαπούσε και να τους παίρνη γλυκίσματα. Μια παλιά φωτογραφία τονε δείχνει με τα μαλλιά προς τα επάνω χτενισμένα φουντωτά, ξέσκεπον όλο αφίνοντας πλατύ θολωτό μέτωπο, σε μακρουλό με γιομάτα, πλαδαρά κάπως, μάγουλα πρόσωπον, αμούστακο και αγένειο, πηγούνι σε λεπτοχάραχτο λακκάκι τελειώνοντας· μακρυό στόμα με φτενά κυματόγραμμα σφιχτοκλεισμένα χείλη, μύτη κανονική προς το γρυπό, με ανοιχτά σαν τρεμουλιαστά ρουθούνια, μύτη και στόμα σα να είν' έτοιμα να μαρτυρήσουνε μια κάποια πίκρα φροντισμέν' αποκρυμμένη, με όλη τη ρυτίδα μιας ανησυχίας νευρικής προς ταριστερά του μετώπου, απάνω από το μάτι· μάτια μεγάλα στρογγυλά σαν καρφωμένα αφηρημένα σε μια σκέψη. «Το μάτι του Σολωμού, γράφει ο Κερκυραίος κ. Καλοσγούρος, 'ς τες συχνές στιγμές του υψηλού του ενθουσιασμού, χωρίς να είναι φυσικά μαύρο (φαινόμενον ίσως μοναδικό) έξαφνα εμαύριζε κι άστραφτε». Λαιμός όλος φασκιωμένος με τον πλατύ πολύγυρο λαιμοδέτη· το φόρεμα κομπωτόν ως απάνω, σα ράσο πιο πολύ ή σα ρούχο λαϊκού, με το δεξί μακρομάνικο χέρι ακκουμπισμένο προς το μέρος της καρδιάς, σα σε χαιρέτισμα· με δυο λόγια, η όλη εντύπωση από την παλιάν εικόνα· όψη καλλιτέχνη σε μιαν ακινησίαν λειτουργική.

«Στην Κέρκυρα βρίσκομαι, κάποτε είπεν, όμως δεν είναι η ζωή μου 'ς την Κέρκυρα». Και βέβαια· τα μεγαλόφτερα ιδανικά του ανοίγουν εμπρός του πλατύτερους ουρανούς από εκείνους που του δείχνανε τα πράγματα γύρω του. Όμως η απόμερη στοχαστική ζωή του δεν τον κράτησε ξένο προς μια διαλεχτή κοινωνία εκεί πέρα· εξ εναντίας, ένας κύκλος ανθρώπων με σεβασμό και με αγάπη προς τον ποιητή, ευγενικά τον περιζώσε. Πρώτα πρώτα ένας χορός από μουσοθρεμμένους νέους· ενθουσιασμένοι από την ξεχωριστή φλέβα του αρχοντικού ποιητή, τον προσκυνούνε οι νέοι σαν ήρωα διανοητικό. Το καμαρώνει καθένας αν ετύχαινε να τον προσκαλέση ο δυσκολοπλησίαστος, ή στον περίπατο για να σταθή 'ς το πλάι του, ή 'ς το σπίτι για να μιλήση μαζί του. Ο Πολυλάς, μόλις εγύρισεν από τη Γερμανία, της γερμανικής σοφίας νεοφώτιστος, ξοδεύει μέρες και νύχτες για να μεταφράζη από τους τόμους του Σίλλερ και του Εγέλου· και διάβαζεν ο ποιητής χειρόγραφα τα μεταφρασμένα, γιατί ήταν ανάγκη να γνωριστή, με κάθε τρόπο, με τη γερμανική φιλοσοφία και τέχνη ο λατρευτός διδάσκαλος. Η ποιητική φιλοσοφία του Σολωμού, το περίφημο «νόημα της τέχνης», το νόημα που θέλει την απολύτρωση του ανθρώπου από τα πάθη, όχι το σκλάβωμα 'ς τα πάθη· που θέλει να νικά ο Λόγος το κράτος των αισθήσεων, και θέλει το Πνεύμα να κυριεύη όλα τα εξωτερικά ενάντια, και θέλει το Νου να θριαμβεύη κατά της ύλης, και την Ιδέα να τα εξαυλώνη τα πάθη, και διψάει τη φιλέρευνη δίψα για τα μυστήρια του Παντός, και ταιριάζει τα μερικά προς τα καθολικά, και τα ατομικά προς τα παγκόσμια, και θέλει το χρέος να μεταμορφώνεται 'ς έναν έρωτα, και θέλει το ποίημα «μεστή και ωραία δημοκρατία ιδεών» που να παριστάνουν αισθητά «τον άόρατο 'ς τα αισθητήρια Μονάρχη», σε τρόπο που την ουσία του ποιήματος να την ξεσκεπάζη μονάχα «ο βαθύς και ο γυμνασμένος νους»· το νόημα της Τέχνης που εμψυχώνει τα μετρημένα και σκαλισμένα, αλλά και γι αυτό πολυτίμητα κομμάτια των «Ελευθέρων πολιορκημένων, του «Πόρφυρα», και όλα τάλλα απομεινάρια «οπού δεν έχουν όνομα κ' έχουν περίσσια κάλλη», καθώς είπεν ο ποιητής για

τα χρώματα του δειλινού· το νόημα της Τέχνης μέσα 'ς τη γεννημένη κριτική ψυχή του Σολωμού, μέσα 'ς το ιδεοκρατικό του αίσθημα, φαίνεται σα φουσημένον από τις δυνατές πνοές των Καντίων και των Εγγέλων, κ' επηρρεασμένον από τη γερμανική φιλοσοφία· η δύναμή της η επαναστατική, που άλλαζε και που εβάθυνε κάθε κύκλο επιστήμης και σοφίας, ανάμεσα 'ς τους πολιτισμένους λαούς, από την αρχή του περασμένου αιώνα, φανερώνεται και 'ς τη νέα πατρίδα μας κι αφίνει του διάβα της τα σημάδια 'ς την εργασία του πρώτου και του πιο μεγάλου της ποιητή.

Και δεν είναι μόνον οι νέοι Άνθρωποι 'ς τα χρόνια ωριμώτεροι, πιο σοβαροί, σοφοί τεχνίτες του λόγου και του στίχου, που ζούσανε τότε 'ς την Κέρκυρα, τον αγαπούνε και τον θαυμάζουν, και μεγάλα προσμένουν απ' αυτόν. Στενός του φίλος ο «Ιταλοέλληνας» Μουστοξύδης· ο Ιταλός ποιητής Ρεγάλης διαλαλεί τη χάρη του υμνογράφου της Ελευθερίας, και μεταφράζει στίχους του. Και πλέον απ' όλους, συναναστρέφονται τον ποιητή και τον δυναμώνουν και τον επηρραίζουν, ο έξοχος μουσικός Μάντζαρος και ο Δαλματός Θωμαζέος, πατριώτης, γλωσσολόγος, ποιητής, φλογερή καρδιά, χρυσόλογο στόμα, υπερασπιστής δυνατός, καθώς ολίγοι, της ζωντανής μας της φωνής, και μαζί τεχνίτης εκείνης, καθώς το δείχνουν τα μεταφρασμένα του από τη σερβική τραγούδια. Ο Σολωμός εβεβαίωνε πως καμιά φορά τα ποιητικά του πλάσματα την αρχήν έπαιρναν από τη μουσική· κ' έλεγε προς το Μάντζαρο πως όσο βαθύτερα προχωρούσε 'ς το νόημα της μουσικής τόσο ευκολώτερα δημιουργούσε την ποίηση. Αλήθεια που κανείς την αισθάνεται 'ς τους πιο υστερνούς κομματιασμένους στίχους της Κερκυραϊκής εποχής, που μας μιλούνε τόσο με την πλαστική τους συμμετρία όσο και με της ουσίας τους τη μουσική. Ο Θωμαζέος ετιμούσε την αρετή, την ελικρίνεια, και τη μεγάλη παιδεία του φίλου του· την αγνήν ελληνικήν οξύτητα του νου του, και τη γλυκειά και σεμνή του ποίηση, που πάντα εμπρός πήγαινε και τελειότερη γίνονταν. Τους επαίνους του πλουσιοπάροχα σκορπίζει ο Θωμαζέος. «Οι Γερμανοί, του έλεγε, κάνουνε βαθειά και τα πιο κοινά νοήματα· εσύ ηύρες τρόπο κοινά να καταστήσης και τα βαθύτερα.» «Η γλώσσα που χρειάζεται, έγραφεν αλλού για τον ίδιον, είναι η ζωντανή, και η ελληνική γλώσσα για να ζήση 'ς τα γράμματα, έχει χρεία από αυτόν, ο οποίος την κατέχει και την κυριεύει.» Όμως τους λαμπρόχρωμους τούτους θαυμασμούς του σοφού φίλου των Ελλήνων και του Σολωμού θόλωνε και κάποιο συγνεφάκι ανησυχίας, θα τον ανησυχούσεν η άργητα του ποιητή, και της περπατησιάς του η οκνάδα. Θα τον ήθελε πιο καρπερό 'ς την εργασία του, γοργότερο 'ς την ετοιμασία των έργων του. Το 1855, 'ς τα τελευταία χρόνια της ζωής του Σολωμού, με την πρόθεση να καταδικάση το παραγκώνισμα της δημοτικής μας γλώσσας από τους γραμματισμένους του Έθνους, έγραφε ο Θωμαζέος: «Αν είχε ο Δάντης ακούσει το παράπονο του μοναχού Ιλαρίου, θα είχαμε ένα όραμα των τριών βασιλείων λατινικά, όλο ωραιότητες όμοιες με το στίχο: *Infera regna canam supero contermina mundo*. Και οι νέοι Έλληνες που ημπορούσαν να έχουνε το Δάντη τους και τον Όμηρο, θα έχουν, (αν ο Σ ο λ ω μ ό ς δεν προβλέψη), το *infera regna* ως τη συντέλεια των αιώνων.» [12] Το αν δεν προβλέψη τούτο, για ποιητή που άγγιζε τα εξήντα χρόνια, δεν είναι μαζί περισσού θαυμασμού και δισταγμού μελαγχολικώτατου ξεφωνητό; Ο Σολωμός, και για τους πλέον εγκάρδιους διαλαλητάδες της αξίας του, ήταν ένας Δάντης όχι φανερωμένος, αλλά Δάντης που όλο και καρτερούσανε· είδος Μεσσία. «Μόλις δημοσιευθούν τανέκδοτα ποιήματά του, έγραφεν ένα χρόνο προ του θανάτου εκείνου, ο γλυκύτερός του μαθητής, ο Ιούλιος Τυπάλδος, θα γνωρίση ο κόσμος ότι έχει και η Ελλάδα τον Δάντη της.» Η οκνός ή γλήγορος, η τυπωμένα ή ατύπωτα τα έργα του, οι μεγάλες ελπίδες που ζωντάνευαν εκείνα, κανείς δε θα μπορούσε να είπη πως ήταν αστήριχτες και τυφλές. Ο ποιητής, θαρρείς δε βιάζεται, δεν έχει χρεία να παραδώση 'ς τον κόσμο, μian ώραν αρχήτερα, τα νεώτερα έργα του. Φαίνεται πως αργά αργά τα πλαστουργεί, σα να

θέλη να ταπιθώση αιψεγάδιαστα 'ς τα χέρια της Αθανασίας. Όμως συχνά πυκνά με περιλαμπρην απαγγελία, που φώτιζε θριάμβου χαμόγελο, ξετυλίγει 'ς τους άξιους από τους γνωρίμους και από τους φίλους του, πλούσιους στίχους και αραδιάζει σημαντικά δείγματ' από τους αθέατους θησαυρούς. Του κάκου. Τα μεγαλύτερα και τα καλύτερα — ποιος ξέρει! — από τους στίχους κι από τους ρυθμούς, που χύνονταν από το στόμα του, δοξολογία προς την αιώνια Ομορφιά, μαζί του πέθαναν. Ο Σολωμός δεκοχτώ χρόνια έζησε 'ς την Κέρκυρα. Η συγγενική δίκη που τον είχε μπλέξει από το 1833, αν και τελειωμένη κατά τα 1838, του πήρε τη γαλήνη. Δεν είναι τόσο που κιντύνευε να χάση την περιουσία του, όσο μια τρικυμία ηθική που τον ετάραξε. Κέρδισε τη δίκη· όμως το χτύπημ' από κείνη αγιάτρευτο. [13] Πήραν ορμή όλα τάρρωστα μέσα του στοιχεία. Παραδίνεται 'ς το πιεστό. Όσο πάει πιο μελαγχολικός, πιο θυμώδης, πιο μισάνθρωπος, πιο νευρικός γίνεται. Στις εννιά του Φλεβάρη, το 1857, από εγκεφαλικό ή από καρδιακό πάθημα — την πηγή του καλά δεν την ξεδιάλυσαν οι γιατροί — πεθαίνει. Μόλις γνωρίζεται Ο θάνατός του, η Βουλή των Ιονίων παύει τη συνεδρία, και κηρύττει δημόσιο το πένθος. Από τη χώρα κι από τα χωριά τρέχει 'ς την επισημότατη κηδεία ο λαός. Δώδεκα νέοι ζητούνε να βαστάξουν ως τον τάφο το νεκροκρέβατο του ποιητή. Το 1865 γυρίζει ο νεκρός ν' αναπαυθή 'ς το νησί που γεννήθηκε. Τα κόκκαλά του θάφτονται 'ς το τόπο που φέρνει από τότε τ' όνομα Πλατεία του Ποιητή.

Στην Κέρκυρα ξάφνισμα σκληρό 'ς τους φίλους και σε όσους τον εθαύμαζαν. Εκείνοι που πήρανε να επιστατήσουν 'ς το τύπωμα των Απάντων του 'ς την Κέρκυρα, λίγον καιρόν ύστερ' από το θάνατό του, δεν ήσαν τίποτε από το θησαυρό που καρτερούσανε· του κάκου τα χειρόγραφα που τους παραδόθηκαν από τους συγγενείς του ποιητή. Τίποτε σχεδόν από τη βρύση του στίχου που έρρεεν ιριδόχρωμη. Μονάχα ξεσκίσματα που δε ράβονται, χάσματα που δε γιομίζονται, μονάχα λίγα λαμπρά συντρίμματα των αιθερίων κόσμων. Πεζά σχεδιάσματα ιταλικά, μισά κομμάτια, απομονωμένοι στίχοι, οι ίδιοι δοκιμασμένοι σε μέτρα και σε τρόπους διαφορετικούς· ολιγόστιχες αράδες, στοχασμοί ασυνάρτητοι. Αντί του έργου, ολόκληρου, στερεοθεμέλιωτου κι αρμονικά δεμένου, δείγματα σωριασμένου υλικού και αραιά χτίσματα. Μόλις κανείς στοχαζέται τι θα ήταν το οικοδόμημα. 'Σ τα «Ευρισκόμενα» του Σολωμού, καθώς τυπώθηκαν 'ς την Κέρκυρα το 1859, το οικοδόμημα τούτο εδώ μας αφίνουνε μόνο να το φαντασθούμε, κ' εκεί μας φανερώνουν μέρη του μόνο οι εκδότες. Να συνηθίσουν αδύνατο 'ς την ιδέα καταστροφής τέτοιας· κάποια ελπίδα γλυκότερεφαν πως κάπου μια μέρα η θεία δικαιοσύνη θα τα παρουσίαζε τα έργα. Ο Πολυλάς τη μελέτη του που μπήκε 'ς το βιβλίο εμπρός, προπύλαια, εκείνη μόνο, ακέρια ερειπωμένου ναού, καταλήγει έτσι: «Αμποτε να μην αργήση η ώρα να φανερωθούν τα ακόμη σωζόμενα συγγράμματα του μακαρίτου, ώστε τούτο το βιβλίο να μη σταθή ως ιστορικό μνημείο του τρομερού κινδύνου εις τον οποίον ευρίσκονται, επιβουλευμένα ή από την αισχροκέρδεια ή από το φθόνο, τα καθαρά γεννήματα της αγαθότητος και της μεγαλοφυίας [14]». Η ελπίδα όλων εκείνων όσοι βαθειά αγαπούνε και δε στέργουνε για να πιστέψουνε κάτι, που βαθειά πληγώνει την αγάπη τους, απόμεινεν όνειρο. Χαμένα πάνε, και του χαμού η αιτία δυσκολοξεδιάλυτη, τα έργα του πιο μεγάλου ψάλτη 'ς την αναγεννημένη Ελλάδα· τα έργα που μ' εκείνα η νέα ελληνική μούσα θα δύνονταν από μιας αρχής να αιψηφήση περήφανη τις αλλόφυλες αδερφάδες της. Και ο μυστηριώδης τους αφανισμός είναι σαν το στερνό χτύπημα σκοτεινής Μοίρας, πολέμιας του ποιητή.

Και τώρα κάτι τι με ανησυχεί. Στοχάζομαι πως τα χαμένα χειρόγραφα του Σολωμού δεν είναι η μόνη αφορμή που μισοτέλειωτα και κομματιασμένα μας απόμειναν τα έργα του. Στοχάζομαι πως κι αν τα είχαμεν όλα, όπως τα δούλευεν εκείνος κι όπως τα εκφωνούσε και τάφησε, πάλι μισά θα τα ξέραμε και κομμάτια θα τα χαιρόμαστε. Φοβούμαι πως θα δουλέψανε συντροφικά προς

τέτοιο τέλος κάθε δύναμη εσωτερική, και κάθε δύναμη εξωτερική, από όσες κυριεύουν και μορφώνουν, ανάλογα, τον πνευματικόν άνθρωπο. Οι καλλιτεχνικές θεωρίες του ποιητή, η φυσική του και η ψυχική ιδιοσυγκρασία, η κοινωνική ατμόσφαιρα τριγύρω του, τόσο κατάλληλα δεν ήτανε στοιχεία για να παρακινήσουνε και για να βοηθήσουνε 'ς το συμπλήρωμα και 'ς το τελείωμα μεγαλοφάνταστων έργων, που τέτοια πρώτος και μόνος ανάμεσα 'ς το Έθνος του τα είχαν εκείνος τολμήσει. Ο νους του τόσο θεωρητικός όσο και δημιουργικός, από εκείνους που πρώτα αδράχνουν την θεωρία, κ' ύστερα 'ς το πλάσιμο προχωρούν, ως ο ίδιος ώρισε την ιδέα του προς το Μόντη· από εκείνους που ετοιμάζουν πρώτα την ποιητική τους κ' ύστερα την ποιήσή τους, καθώς, χρόνια ύστερ' από τον Έλληνα, μέλλει να το διαλαλήση ένας μεγάλος τεχνίτης του νέου κόσμου, ο Εδγάρ Ροε, πως όμοια εργάζεται [15]. τέτοιος νους, φυσικά, προχωρεί ψάχνοντας και συλλογισμένα και αργοπάτητα και δύσκολα, καθώς προχωρεί ο Λόγος, αντίθετα προς το ορμητικόν ανάβρυσμα του αισθήματος. Το πιετό που μέρα με την ημέρα δυνατώτερα τον κυριεύει, η αρρώστια που χρόνια τον εβασάνισε προτού να του πάρη τη ζωή και του θόλωνε τη σκέψη και του εμπόδιζε την ενέργεια· η μεγάλη ψυχολογική ταραχή της συγγενικής δίκης με τα σημάδια της ταγιάτρευτα, — όλα εκείνα δεν ήταν αρκετά να του μαράνουνε κάθε διάθεση προς εργασία, εργασία που απαιτούσεν ίση την υπομονή προς την έμπνευση, και κάθε γαλήνη, για έργα που ίσα ίσα το σφράγισμα θα δείχνανε μιας γαλήνης ολύμπιας;

Έπειτα κ' εδώ αφήνει το σημάδι του το νύχι του κοινωνικού νόμου· το milieu, όπως θα έλεγε ο Taine, η «περιρρέουσ' ατμόσφαιρα», καθώς διατυπώνει ο κ. Ροϊδης. Και με όλο το θαυμασμό των ολίγων ξεχωρισμένων, ανάμεσα 'ς τον Ελληνικό κόσμο, προς το Σολωμό, κ' έξω από τον τρόπο που λίγο λίγο και ακούσια το Σολωμικό έργο ποτίζει τη φιλολογική συνείδηση του Έθνους, κατά κανόνα γενικών, η όλη κοινωνία μας, φυσικά, αδιάφορη έμεινε και ξένη προς το έργο του Σολωμού και προς την τέχνη του, κάθε φορά που δεν έδειξεν αντιπάθεια και έχθρα προς το έργον εκείνο, όσο κι αν εφάνηκε πως το γνωρίζει και πως το σέβεται το όνομα του Σολωμού. Η κοινωνία δεν έχει βέβαια δύναμη ν' αλλάξη το φυσικό και να κόβη το δρόμο του καλλιτέχνη που στέκεται πάντα ξεχωριστά από κείνη, και παίρνει αέρα και φως από στοιχεία συνθετότερα, και πιο δυσκολοξεδιάλυτα· επηρεάζει όμως τον τρόπο της εργασίας του, κ' αν δε σταματάει, αλλά πολύ δυσκολεύει το δρόμο του. Κοινωνία, σαν τη δική μας, αν δεν είναι η μόνη, αλλά είναι η σημαντικώτατη αφορμή φαινομένου που και άλλοτε σημείωσα κάπου: [16] Λείπει από τη δουλειά και των καλητέρων μας ποιητών και πεζογράφων το άνετο περπάτημα, το ρυθμισμένο βήμα που τη φέρνει, γλήγορ' αργά, 'ς ένα ευτυχισμένο τέλος. Σταματούν έξαφνα 'ς τη μέση κι' απομένουνε σαν κουρασμένοι, σαν άρρωστοι, με κομμένα πόδια. Κι' από τους κορυφαίους μας τεχνίτες του πεζού και του στιχουργημένου λόγου λείπει έν' από τα πιο συνηθισμένα, αν όχι κι από τανεξαίρετα, γνωρίσματα που σημαδεύουν την ενέργεια του διαλεχτού νου· λείπει κανονικό ξετύλιγμα και πλούσιος καρπός. Συχνά πυκνά στερεύει το κρυσταλλένιο νερό της πηγής μας· κ' εκεί που τρέχει, στάζει τόσο λιγοστό και τόσο αργά! Όμως για το ξεδίψασμα δε φτάνει μόνο το π ο ι ό ν· χρειάζεται και κάποιο π ο σ ό ν. Και θλίβεται κανείς με το να βλέπη πόσο καιρό χρειάζεται για να γιομίσ' η στάμνα μας εκεί που σε άλλες χώρες έφτασε σύντομος καιρός προς τούτο. Ένας μεγάλος φιλόσοφος είπε πως ό,τι πιστεύομ' ελεύθερη βουλή, πως ό,τι ονομάζομε θέληση, δεν είναι παρά το δυνατότερό μας ορμέμφυτο. Δεν ξέρω· θαρρώ πως μέσα 'ς τα ενδόμυχα του Σολωμού, κ' εκείνου που στοχάζεται και ξεδιαλέγει, κ' εκείνου που αισθάνεται και γεννοβολά, παλεύουνε δυο στοιχεία εξίσου αγνά και ασυνείδητα· από τη μια μεριά ο κριτικός, ο αντικειμενικός, ο υπομονετικός, ο επίμονος και δύσκολος στιχοπελεκητής, ο ασκητικός μελετητής της Κερκύρας· από την άλλη τη μεριά ο αιψύς, αλλά και βαρετός Ζακυθινός, που εύκολ'

ανάφτει κ' ευκολώτερα κορώνει, που δεν πηγαίνει πέρα από τα σχέδια κι από τα κιθαρίσματα· ο ζακυθινός από τον οποίο, καθώς ρητά ομολογεί συντοπίτης ιστοριογράφος του λαού εκείνου, «λείπει η επιμονή εις μακροχρονίους και δυσκόλους επιχειρήσεις.» [17] Ο πρώτος ήθελε να χτίση παλάτια· ο δεύτερος δεν έφτασε ν' αραδιάση παρά κομμάτια.

B'.

Εδώ κ' εκατό χρόνια, 'ς τη σκλαβωμένη πέρα ως πέρα τότε πατρίδα, δύο ποιητών ονόματα, πρώτα πρώτα, μας παρουσιάζονται ως τα πλέον επίσημα· ο Δαπόντες και ο Ρήγας. Οι φιλολογικοί κύκλοι της εποχής πολύ τον πρόσεχαν, καθώς φαίνεται, τον πρώτο· η «Ποιητική» του Μπογδάνου, τυπωμένη 'ς τη Βιέννα, το 1819, γεμάτη από στίχους του είναι. Ο Δαπόντες, τόσο πεζολόγος όσο και πολυγράφος, δεν έχει καμιά αξία ποιητική [18]. Ασυγκρίτως βαθύτερα φερμένος μέσα 'ς τη συνείδηση του Γένους, ο Ρήγας· όμως το μεγάλο ηρωικό αίσθημα του θαυματουργού τραγουδιού του δεν το σημαδεύει με την άσβυστη σφραγίδα της η Φαντασία, και δεν του ρίχνει το μαγνάδι της η Τέχνη. Ύστερα έρχονται ο Μακεδονίτης Χρηστόπουλος και ο Ηπειρώτης Βηλαράς· ο ένας με ταρχοντολόγια της Πόλης και της Βλαχίας, ο άλλος μέσ' 'ς τα Γιάννενα, κάτου από το στόμα του λύκου· μορφωμένοι και οι δύο, τεχνίτες του στίχου, με κάποια γνώση και χάρη, πιστοί της ζωντανής μας γλώσσας· μ' εκείνη τραγουδούνε, φυσικά, και για κείνη πολεμούν, και τα πρώτα λιθαράκια κουβαλούνε για ένα χτίσιμο. Η Ποίησή μας χτίζεται· η Ποίηση που γίνεται από μιας ατομικής ψυχής προσπάθεια, και ανάμεσα 'ς τα γενικά, τούτου ή εκείνου του ανθρώπου δείχνει, θαμπά ή ζωηρά, τα ξεχωριστά σημάδια. Κατά μέρος αφίνω τα δημοτικά μας τραγούδια, την πολυπύο αρχαίαν ή όσο δείχνεται, την αθάνατη πηγή για κάθε μας ποίηση· τα τραγούδια που από κείνα, θεληματικά ή άθελα, δεν ημπορεί παρά να ποτισθή και το ατομικό τραγούδι, εκτός αν δεν είναι τραγούδι, αλλά στιχουργημένος, άνοστα ή νόστιμα, πεζός λόγος. Και τότε, καθώς και από καιρούς προτήτερα, άνθιζε το δημοτικό μας τραγούδι σε βουνά μας και σε κάμπους μας· μοναχά δεν είχε μοσκοβολήσει ακόμα καμιά δυνατήν ελληνική διάνοια· δεν είχε ακόμα αστράψει 'ς την εθνική συνείδηση το πολύ της ομορφιάς του· το εθαύμαζαν οι ξένοι, προτού να υποψιασθούνε τη σημασία του οι δικοί μας· και καθώς τυχαίνει πάντα, η προσοχή και η μελέτη του δημοτικού μας τραγουδιού· μας ήρθε, σαν επιστήμη και σα φωτισμός από τους ξένους. Σύγκαιρος του Χρηστοπούλου και του Βηλαρά ο Σολωμός, ευθύς από την αρχή, από τα πρώτα του γυμνάσματα κι από ταπά τραγούδια του, έδειξεν ότι έχει να μας πη κάτι διαφορετικό και κάτι παραπάνω από τα μικρόχαρα και μονότροπα ερωτοπαιγνίδια του πρώτου, από τα μονότονα ερωτοπαράπονα και τα επιγραμματικά περιπαίγματα του δευτέρου. Αίσθημα και νόημα, γλώσσα και ρυθμός, φαντασία και τέχνη, αγάλια αγάλια πλαταίνουν, ανεβαίνουν, και πλουτίζονται και λάμπουνε με το Σολωμό. Οι δύο εκείνοι σα σκλάβοι πάντα ακολουθούν το σκοπό τους· ο Σολωμός σαν ελεύθερος. Τολμηρά και ανυπόταχτα, 'ς την αρχή ακανόνιστα και ανώμαλα, και ατελέστερα, με κόπο και με λαχάνιασμα, έπειτα πιο συγκρατητά, γνωστικώτερ', αρμονικώτερα, γαληνότερα, πλάθει τη μορφή του στίχου από τη χάρη του δημοτικού τραγουδιού και μαζί από την τέχνη που ο στιχουργημένος λόγος κρύβει και δείχνει 'ς τα πλούσια από ποίηση έθνη· και μαζί γεμίζει την ουσία του στίχου με θησαυρούς διαλεχτών αισθημάτων και μεγάλων ιδεών. Και τη δημοτική γλώσσα, τη γλώσσα που ακούει γύρω του ν' αντιλαλή ολοζώντανη, τη μεταχειρίζεται, χωρίς ντροπή και χωρίς κανένα συμβιβασμό που θα κινδύνευε να μαράνη από τη δροσιά και να ψαλιδίση από τα φτερά της. Δεν ταιριάζει τη γλώσσα του σύμφωνα προς τη γλώσσα κανενός κοινωνικού καλοαναθρεμμένου κύκλου· άλλα ιδανικά λαμποκοπούνε 'ς τα σαλόνια, άλλα ιδανικά γυρεύει ο ποιητής. Από τη φύση, κι από τον αέρα

όλον της όλης ελληνικής κοινωνίας γραμματισμένων κι αγράμματων παίρνει τα ζωντανά, τα πιο σημαντικά στοιχεία της εθνικής γλώσσας, και καλλιτεχνικά σφυροκοπεί τη δική του. Κάνει ό,τι κάνουν όλοι οι δυνατοί τεχνίτες του λόγου, μάλιστα εκείνοι που πρωτοστατούν 'ς τη γέννηση των εθνικών φιλολογιών. Κάνει ό,τι ο ίδιος υπονοεί 'ς το «Διάλογό» του· πρώτα υποτάσσεται 'ς τη γλώσσα του λαού, για να την υποτάξει και αυτός με τη σειρά του. Δεν παραδέχεται την παράλογην ιδέα πως για να γράψει τη γλώσσα του λαού πρέπει και με του λαού τα νοήματα να σκεφθή· πού ακούστηκε πως όσοι μιλούνε την ίδια γλώσσα θα ειπή πως έχουνε την ίδια μόρφωση, και όμοια στοχάζονται! Σε μια κριτική του ο Τρικούπης για τον «Ύμνο της Ελευθερίας», δημοσιευμένη μόλις πρωτοφάνηκεν εκείνος, γράφει: «Η ευρυχωρία της φαντασίας του ποιητού επλάτυνε και αυτά τα στενά όρια της κοινής μας γλώσσας, την οποίαν και ανέβασεν εις τα ύψη των ιδεών του». Συγκρίνατε τη σχεδόν σύγχρονη «Ωδήν προς τους Έλληνας» του Ρίζου Νερουλού με τον «Ύμνο προς την Ελευθερία»· το ίδιο θέμα και τα δυο ποιήματα με τον ίδιο ενθουσιασμό ξετυλίγουν και προς τον ίδιο σκοπό βλέπουν· όμως ο πατριωτικός ενθουσιασμός του πρώτου, με το όργανο μιας γλώσσας ξεκαθαρισμένης σχολαστικής, βρίσκει μια ψόφια ζωή σε μιαν αχρωμάτιστη ποιητική μετριότητα· ο πατριωτικός ενθουσιασμός του δευτέρου με όργανο μια γλώσσα του πιο αχαλίνωτου και, συχνά πυκνά, του πιο ακανόνιστου υ δ α ἴ σ μ ο ύ , γεννάει μια μεγαλοφάνταστη ποίηση. Μπορεί να μην έχη να κάμη και πολύ το όργανο· πρώτ' απ' όλα η Φαντασία· φαντασία επιτήδειου μονάχα στιχοπλόκου 'ς τον ένα, μεγαλόχαρου ποιητή 'ς τον άλλο. Όμως η γλώσσα που μεταχειρίζεται ο ποιητής είναι κάτι περισσότερο ή όργανο· είναι ο Λόγος. Θέλουνε μερικοί να ειπούν: ο Σολωμός έγραψε τη γλώσσα του λαού, γιατί δεν καλογνώριζε τη γλώσσα των γραμματισμένων· η ανάγκη τον έκαμε. — Δεν είναι ορθή τέτοια σκέψη. Όση προσοχήν έρριξε κι όση μελέτη ξόδεψεν ο Σολωμός για να γίνη κύριος της γλώσσας του δημοτικού τραγουδιού και για να τη μεταχειρίζεται πλέον άνετα προς κάθε τι, τόση φροντίδα μπορούσε να ξοδέψη κι άλλη τόση προσοχή να ρίξη 'ς τη μελέτη και 'ς το δούλεμα της άλλης γλώσσας. Και όμως δεν το έκαμε. Και μόνο το ότι παραμέρισε την καθαρεύουσα και τράβηξεν ίσα προς την γνώση και προς τη μόρφωση της δημοτικής μας, θα ειπή ότι κάποια βαθειάν αφορμή θα είχε, νους ως εκείνος, προς τέτοιο φέρσιμο. Σε προτήτερο καιρό λύπη, κοινώς, προξενούσε, πως ποιητής σαν το Σολωμό έγραψε τα έργα του σε τέτοια γλώσσα. Τώρα ταιριάζει να λέμε για το Σολωμό ό,τι ένας άγγλος βιογράφος του Δάντη για κείνον ειπέ: «Το ότι διάλεξε τη γλώσσα τη δημοτική είν' έν' από τα σημάδια της υπεροχής του· μ' εκείνη μπήκε 'ς έναν κόσμον απέραντο, σαν εκείνο που ανακάλυψεν ο Κολόμβος» [19].

Τα πρώτα, τόσο λιγοστά, τραγούδια του, δε θυμίζουνε τους κάπως ψυχρούς ανακρεοντισμούς του Χρηστοπούλου· κι αν ο σατυρικός Βηλαράς βαραίνει κάποτε ίσα, ή και πιο πολύ από το σατυρικό Σολωμό, [20] όμως αγνάντια 'ς τα βουκουλικά και 'ς τα ερωτικά τραγούδια του Σολωμού κάπως θαμπά τα ανάλογα του Βηλαρά· αν κ' ολιγώτερο προσεχτικά στιχουργημένα, έχουνε κάτι πιο φυσικό και δροσερό, πιο σοβαρό και συγκινητικό. Από τον «Ύμνο», «τον πρώτο γνήσιο καρπό της Ελληνικής φαντασίας ύστερ' από είκοσιν αιώνες του μαρασμού της», καθώς τον ειπεν ο Πολυλάς, από τον «Ύμνο» κ' εκείθε δε βρίσκεται καμιά συγγένεια προς παραβολή με τα προτήτερα ή με τα σύγχρονα έργα. Και μη ξεχνούμε πως μήτε ο «Ύμνος», μήτε ο Θρήνος του Μπαίρον, μήτε η «Τρελλή μάννα», μήτε τα «Δύο αδέρφια», μήτε του «Λάμπρου» τα πιο τελειωμένα κομμάτια, μήτε κι αυτή η «Φαρμακωμένη» είναι αψεγάδιαστα καλλιτεχνήματα, όσο πρωτότυπα και δυνατά κι αν είναι. Ο Σολωμός δεν είναι ποιητής αδιάπτωτος. Ο αρχαίος τεχνογράφος κάπως ξέρει τι λέει: «Τας μεν ταπεινάς και μέσας φύσεις διά το μηδαμή παρακινδυνεύειν, μηδέ εφίεσθαι των άκρων, αναμαρτήτους ως επί το πολύ και ασφαλεστέρας διαμένειν, τα δε μεγάλα επισφαλή γίνεσθαι δι' αυτό το μέγεθος [21].» Ο «Ύμνος». Μέσα του η

επικολυρική φαντασία φέρνεται από πήδημα σε πήδημα κι από φτερούγιασμα σε φτερούγιασμ' ανυψώνεται· κι αντιλαλεί σαλπίσματα και κελαδήματα. Θρησκευτική, δηλαδή η πιο άδολη ποιητική, ιδέα εμψυχώνει το ποίημα· η Ελευθερία, θεά· το Πνεύμα του κακού, η Διχόνοια. Τα πράγματ' αγναντεύονται μακρυνάθε κι από ψηλά· σχεδόν καμιά προσωπική, ανεκδοτική, σα δημοσιογραφική λεπτομέρεια, καθώς εκείνες, που αργότερα, ύστερ' από τον Κάλβο και από το Σολωμό, την ποίησή μας θα την κατεβάσουνε 'ς τον τόπο μιας στιχουργημένης πολιτικής χρονογραφίας. Μονάχα κάποιες κορφές του ηρωισμού δείχνονται, και τονίζονται τα πιο σημαντικά σημεία της πάλης· η Τριπολιτσά· το Μισολόγγι· Ο Αχελώος· η Αγία Σοφιά. Το μόνο του ατόμου παρουσίασμα «ο αδερφός του Φεγγαριού»· ο Πατριάρχης. Όπου η Ποίηση κρατείται 'ς τα ταιριασμένα της ύψη, εκεί και η γλώσσα ταιριαστά υψηλή. Αρμονικά δεμένα το νόημα και η φράση· βλέπει κανείς πως πραγματικό ξεχώρισμα, 'ς τα ωραία έργα, μορφής και ουσίας, δεν υπάρχει· ως η σκέψη παίρνει μιαν υλική ομορφιά, γίνεται χειροπιαστή· και πως η έκφραση είναι κάτι τι ουσιαστικό και πνευματικό. Στην ομορφιάν αγνάντια, δε λέμε: — Τι ωραιότερη που θα ήταν, αν ήτανε κάπως αλλιώςτικα καμωμένη! — Λέμε: — Τι ωραία που είναι! δεν ημπορούσε να ήταν αλλιώςτικα! — Στοχασμούς ανάλογους μας φέρνει το διάβασμα των τετραστίχων του Ύμνου. Όχι όλων. Γιατί τα σημάδια του βιαστικού και του απροετοίμαστου, γιατί η ευκολία του αυτοσχεδιαστή ξεμυτίζουν εδώ κ' εκεί. Συνταράζεται κάπου το σεμνό θρησκευτικό ύφος από το θόρυβο της Πολιτικής· κάπου ανακατώνεται 'ς το ξεχείλισμα του λυρικού η ρητορική περισσολογία. Εκεί και η γλώσσα χάνει τη συμφωνία της με το Λόγο, και 'ς το νου που εμπνέεται δεν υπακούει το χέρι που γράφει. Ο τεχνίτης ξέρει ακόμα να τολμά, μα δεν ξέρει να ξεδιαλέξη. Τα ατοπήματα τούτα, λιγοστά, αραιά, και ασήμαντα 'ς τον Ύμνο, ξαναφαίνονται πυκνερώτερα και ζωηρότερα 'ς το ποίημα για το θάνατο του Μπάιρον. Ο ποιητής, επηρρεασμένος από το λυρικό μεθύσι του πρώτου Ύμνου, φιλοδοξεί να τραβήξη ακόμα παραμπρός, να πυκνώση και να δυναμώση το τραγούδι του, νέες χορδές να τεντώση 'ς τη λύρα του. Δεν το κατορθώνει, καθώς το ήθελεν. Εδώ κ' εκεί καμιά εκατοστάδες στίχοι, ασύγκριτοι. Στους άλλους δείχνεται πιο πολύ από τη δύναμή του, η παραζάλη του και η στενοχώρια. Άπληστα γυρεύει να κλείση όσο μπορεί πιο άφθονα νοήματα 'ς τους ολιγοσύλλαβους τροχάιους του. Και νοήματα και λόγια, μέτρο και ρίμες, κουράζονται και αγκομαχούνε και κινδυνεύουνε να πάθουν ασφυξία· τα θρησκευτικά και τα καθολικά πνίγονται μέσα 'ς τα μερικά και 'ς τα χρονογραφικά. Η αρμονία λείπει. Δε λέμε πλέον: — Τι ωραία που είναι! δε μπορούσε να ήταν αλλιώςτικα! — Λέμε: — Τι ωραία που θα ήταν αν ήταν αλλιώςτικα! — Η γλώσσα είν' εκεί όχι σαν πρόσωπο, αλλά σα φόρεμ' ανθρώπου που αγωνίζεται να το βάλη, και του είναι ή πολύ πλατύ και δεν του πάει, ή πολύ στενό και του σκίζεται. Ονόματα και λόγια, σόλοικα ή βάρβαρα, κακοσκημάτιστ', αχτένιστα, δυσκολοπροχώρητα, κακοδιάλεχτα, κακοπρόφερτα. Γλώσσα που χαλάει ταγνά δημοτικά στοιχεία, που δεν τοποθετεί, καθώς και όπου πρέπει, ταρχαία, που εδώ βιάζει, κ' εκεί αυθαίρετ' είναι. Στην «Ιστορία» του «της Βυζαντινής λογοτεχνίας» ο Κρουμπάχερ παρατηρεί: «Η δημοτική γλώσσα εξεδικήθη διά την επίσημον αποπομπήν της εκ του πεζού λόγου, εισχωρήσασα κρυφίως εις τα κείμενα. Ακούσiai κοινολεξίαι ευρίσκονται εις πάσαν την από του 6ου μέχρι του 15ου αιώνας πεζογραφίαν.» Εδώ μπορεί κανείς να πη πως η καθαρεύουσα θέλησε να εκδικηθή τον Ποιητή, γιατί τόσο σκληρά την έδιωξεν από την Πολιτεία του στίχου.

Στους μεγάλους, σαν το Σολωμό, τα παθήματα, μαθήματα· και τα σκοντάματ' αφορμές προς νέους ορμητικότερους δρόμους. Ο Λάμπρος του βυρωνίζει, όπως θα βυρωνίση αργότερα ο Αλή-πασάς του Βαλαωρίτη. Άνθρωπος με ψυχή μεγάλη και με κακούργα ζωή· γενναίος αρματολός των πολέμων και ξελογιαστής των αθώνων παρθένων· τέτοια η ψυχολογία των βυρωνικών

ηρώων. Όμως ο βυρωνισμός του ποιήματος, πιο πολύ εξωτερικός, δε σφραγίζεται από την πορφυρή βούλα του υποκειμενισμού. Ό,τι 'ς τα έργα του Μπάιρον είναι βγαλμένο από κομμάτια αιματοστάλαχτα της ζωής του, δεν είναι 'ς το Σολωμό παρά σταθμός τεχνίτη που τραβάει στοχαστικά προς την αντικειμενικότητα· προς το νόημα της τέχνης. Όμως ακόμα τον κρατεί δεμένο το πάθος, έξω από τους ολογάληνους ορίζοντες του Λόγου. Σφοδρό πάθος υπερτραγικό και εξαγνιστικό που δείχνεται με την κατάπληξη του δράματος. Μια πνοή από τρικυμία Αισχύλεια σε ρυθμόν άξιο του Δάντη. Το θέμα τούτο, ξεδιπλωμένον από ποιητή φτωχότερα προικισμένο, μπορούσε να γεννήση κάποιο μελοδραματικό μυθιστόρημα. Η πλούσια φλέβα του ποιητή γλύτωσε από τον κίνδυνο. Και ίσως είν' ευτύχημα που και του «Λάμπρου» αποσπάσματα μόνο άφησε. Μέσα 'ς αυτά, με τον καινούριο εκφραστικώτατο ρυθμό της ενδεκασύλλαβης ο τ τ ά β α ς η Ποίηση δείχνει συγκεντρωμένη εις τα καθέκαστα τη θεία της αλήθεια, και η κοινή γλώσσα θαυματουργεί. Και όπως, μέσα 'ς τα πρώτα του γυμνάσματα, και η αγάπη και αυτός ο θάνατος μοιάζουν της Αυγούλας και του Ανθού των «Δυο αδερφιών», είναι σαν παιδάκια που βυζαίνουν άνετ' από το μαστό της μεγάλης μητέρας, της καθαρής και ολόφωτης ελληνικής Πλάσης· όπως 'ς ταποσπάσματα του «Λάμπρου» το πάθος πηγάζει από τα έγκατα κάποιου κόσμου τρομαχτικού και ξαναγυρίζει προς εκείνον, — έτσι σε άλλα, 'ς τα νεώτερα ποιήματα και κομμάτια, σαν τη «Μοναχίη», τη «Φαρμακωμένη 'ς τον Άδη», κάποια άλλα χωρίς όνομα και αρχή και τέλος, σαν τον «Πόρφυρα» και σαν τον αξιοθαύμαστο «Κρητικό», τα αισθήματα, τα πάθη και τα νοήματα, που αναβρύζουν από κόσμους ιδεατούς και προς εκείνους αγωνίζονται να ξανασηκωθούν, ντύνονται με κάποια κάλλη πνευματικά και υπερουσία, που θα θυμίζουν κάτι από τη χάρη και από το ύψος των άγγλων ποιητών σε όσους γνωρίζουν, εννοούνε και αγαπούν τα έργα τους. Στους περισσότερους στίχους του «Κρητικού» ο δεκαπεντασύλλαβος λαχταρίζει από ένα τέτοιο πλάτος κυματιστό κι από μια τέτοια μουσική λεπτότητα, σύμφωνα με την υπερκόσμια ψυχή που θέλει να χωρέση μέσα του, ώστε μοναδικό τότε παράδειγμα 'ς τη νέα μας ποίηση, κι ως την ώρα δυσκολοσύγκριτο απομένει ο στίχος του «Κρητικού.» Και μέσα 'ς ταπομεινάρια των «Ελεύθερων πολιορκημένων», παρακολουθούμε το ξετύλιγμα, το δυνάμωμα, το ανέβασμα και το θρίαμβο της Σολωμικής Τέχνης. Ο ποιητής μένει πάντα πατριώτης ποιητής, καθώς και 'ς τον Ύμνο· εξακολουθεί να εφαρμόζη το πρόγραμμά του: «Κλείσε μέσα σου την Ελλάδα» κτλ. Μόνον ο αφελής τραγουδιστής έγινε φιλόσοφος ποιητής· ο αυτοσχεδιαστής, σμιλευτής του στίχου. [22] Τον εξασύλλαβον αμφίβραχυν ακολουθεί ο εθνικός μας δεκαπεντασύλλαβος· κι αυτός δοκιμάζεται αράδα αράδα σε όλους τους τρόπους, τους τόνους, τα τσακίσματα, τις ομορφιές που μπορεί και δέχεται μέσα του. Στην αρχή, με τη συνίτηση και με τη ρίμα· πιο ευλύγιστος, πιο κυματιστός, πιο αέρινος· έπειτα, όσο δυναμώνει 'ς τη συνείδηση του ποιητή η ιδέα του αντικειμενικού και του απρόσωπου 'ς την τέχνη του, και η φιλοδοξία να συμβιάση τη γερμανική του νοήματος βαθυσυνεφιά προς την ελληνική φωτεινότητα της μορφής· [23] τόσο ο δεκαπεντασύλλαβος από μουσικώτερος γίνεται πλαστικώτερος· η συνίτηση λείπει σχεδόν, γιατί δίνει του στίχου κάτι μελωδικά λιγερά και απαλό, και ο ποιητής θέλει το στίχο του σφιχτόδετο σα δαχτυλίδι, και σκληρό σαν πετρένιο ανάγλυφο· η ρίμα φεύγει κι αυτή· γιατί η ρίμα, σημάδι μαλακό και υποκειμενικό, σαν αντίλαλος της ψυχής που γυρίζει πίσω 'ς τον εαυτό της, καθώς την εξηγεί 'ς την «Ποιητική» του ο Έγγελος, όταν δεν είναι χοντρό κουδούνισμα, «ανάξιο της υψηλής στιχουργίας», καθώς τη χαρακτηρίζει ο Μίλτον, η ρίμα δεν έχει τόπο 'ς τη σοβαρή δωρική μεγαλοπρέπεια της νέας τέχνης του. Ο ίδιος ο λυρισμός, από ξέσκεπος, εκφραστικός και ρητορικός, γίνεται υπονοητικός και συμβολικός. Ο ποιητής δεν ξεχωρίζει την ατομική ψυχή από την καθολική ψυχή που τη σταλάζει. Ο πολεμιστής που «αγροίκα μέσα την καρδιά μεγάλη και τη θλίψη», η γυναίκα που παρακαλεί τον Άγγελο να της δώσει φτερά, η περιπαίχτρα σάλπιγγα, ο χορός του Απρίλη με τον Έρωτα, οι πιο δροσερές από τα φυσικά

εικόνες με τα πιο μεταφυσικά σύμβολα ταιριάζουν. Και τα μεταφυσικά φτερά «σφυροκοπούνται 'ς τον ανοιχτόν αέρα», καθώς τα φτερά της ηρωίδας του, σα να θέλουνε να πλάσουν ένα φυσικό κόσμο. Η ποίησή του, καθώς την οικονομεί 'ς τα γενικά και 'ς τα καθέκαστα, μακρειαί από κάθε άμεσο κοινωνικό σκοπό, είτε για να συγκινήση τον πολύ κόσμο, είτε για να καταπείση, γίνεται σκοπός εκείν' η ίδια· μιλεί προς ένα κόσμον αριστοκρατικό από «βαθείς και γυμνασμένους», και γυρεύη να εκπλήξη. [24] Η γλώσσα, από την εποχή της «Τρελλής μάννας» και του «θανάτου του Μπάιρον», προχώρησε σημαντικά. Χοντρά την παραγνωρίζουν όσοι την ορίζουν, δεν ξέρω τι διαλεκτική, και τι επτανησιακή, και τι μιζοϊταλίζουσα! Η γλώσσα και του Ύμνου, με την προσπάθεια που βάζει, και των «Ελεύθερων Πολιορκημένων», με ό,τι κατώρθωσε, δίκαιο να λέγεται πανελλήνια δημοτική, ποιητική γλώσσα. Πρωτότυπα και τεχνικά χωνεύει διάλεχτά στοιχεία, κι από τα νεώτερα κι από ταρχαία· 'ς τον κορμόν απάνω το δημοτικό γνωστικά κεντρώνει τα διαλεχτότερα φύτρα, κ' έχει τη ζωντανή πνοή της λαϊκής ψυχής και μαζί τη σφραγίδα της πρωτοβουλίας του τεχνίτη, της γλωσσοπλαστικής. Αξίζει γι' αυτή να ειπούμεν ό,τι τελευταία είπεν ένας εγκωμιαστής του Αντρέα Chenier για τη γλώσσα του: «Ευλύγιστη και καλόγηρη τόσο που όσοι την πρωταγορεύσανε σταματούσαν ξαφνισμένοι· νέο και αφάνταστον όργανο φραστικό» [25]. Και δεν αλλάζει μόνο υπομονετικά τα μέτρα του στίχου, όσο νάβρη τον πιο κατάλληλο τύπο για να χύση το χρυσάφι της αρμονίας του· αλλά τον ίδιο στίχο 'ς τον ίδιο ρυθμό διορθώνει και ξαναδιορθώνει, γράφει και ξαναγράφει, όσο να του επιτύχη την τελειωτική μορφή, που δεν παίρνει πλέον άλλαμα. Είναι σα να μας λέη ο φιλόσοφος καλλιτέχνης: Χτενίζω το στίχο μου κι όσο μπορώ τονε φροντίζω· ίσα ίσα γιατί σέβομαι και αγαπώ την ιδέα που θέλω να κλείσω μέσα του, γι' αυτό αγωνίζομαι και ιδρώνω για να την ειπώ κατά πώς της πρέπει όσο μπορώ πιο άψογα. Το αίσθημα δεν έχει να πάθη τίποτε από τέτοιας λογής φροντίδα· γιατί αισθάνομαι βαθύτερα, γι' αυτό και υπομονετικώτερα συλλογίζομαι! [26] — Ο Σολωμός δεν είναι ποιητής της καρδιάς, κατά την καθιερωμένη 'ς εμάς εδώ επιπόλαια φράση· ο κριτικός νους εργαζεται μέσα του σιμά 'ς της φαντασίας τη δύναμη· το αίσθημα του χορτάτο είναι από διάνοια. Μήπως το ζευγάρωμα τούτο της εμπνευσμένης μαζί και της ξεδιαλεγμένης εργασίας δεν είναι το γνώρισμα του μεγάλου τεχνίτη; Μήπως το είδωλο της σκέψης και της ευαισθησίας της σύγχρονης, ο Νίτσε, δεν είπε τα εξής; «Η ιδέα του ποιήματος δεν πέφτει από τον ουρανό, σαν από θεία χάρη. Η αλήθεια είναι πως η φαντασία του αγαθού καλλιτέχνη γεννάει, ανάκατα, καλά, μέτρια, κακά. Μόνο πως η κρίση του, ακονισμένη, γυμνασμένη, διώχνει, διαλέγει, συγκεντρώνει. Γνωρίζομε από τα σημειωματάρια του Μπετόβεν πως εσύνθεσε λίγο λίγο τις πιο μεγαλόπρεπες μελωδίες του, και τις ξεδιάλεξε, σα να ειπούμεν, από σχέδια πολλαπλά. Εκείνος που δεν είναι 'ς το ξεχώρισμ' αυστηρός και που αναπαύεται 'ς τη μνήμη του, μπορεί να το φέρ' η περίσταση και να γίνη μεγάλος αυτοσχεδιαστής· αλλά το καλλιτεχνικόν αυτοσχεδίασμα στέκεται πολύ χαμηλά μπροστά 'ς την καλλιτεχνικήν ιδέα, τη διαλεμένη σοβαρά και κοπιαστικά. Όλοι οι μεγάλοι άνθρωποι είναι και μεγάλοι δουλευτάδες, ακούραστοι όχι για να βρίσκουνε μονάχα, αλλ' ακόμα για να διώχνουνε, για να κοσκινίζουν, να τροποποιούν, να συγυρίζουν» [27]. Τέτοια λόγια ο Σολωμός, αυτός που, εδώ και εβδομήντα έξι χρόνια, εκήρυττε την υποταγή της φαντασίας και του πάθους, με καιρό και με κόπο, 'ς το νόημα της Τέχνης, θα τα υπόγραφε με τα δυο του χέρια.

Κρίμα πως δεν έχομε παρά προπλάσματα και σημειώματα, κομμάτια και συντρίμματα, για να λάβουμε καθαρήν ιδέα πού τραβούσε και πού έφτασε μια τέτοια εργασία. Πιο πολύ αόριστα ψυχολογικά παρά φιλολογικά χειροπιαστά μαρτύρια μιας πνευματικής φυσιογνωμίας. Και θα μπορούσε κανείς να παρατηρήση: — Αυτά που έγραψε και δεν έφτασαν ως εμάς, ή, αυτά που δεν πρόφτασε μήτε να γράψη, μπορεί να ήταν αριστουργήματα. Όμως εμείς δεν τα ξέρομε. Από το όλον έργο τι βγαίνει τάχα; σχεδόν τίποτε. — Βγαίνει μια ξεχωριστή και μια μοναδική εικόνα.

Αδιάφορο αν δεν είν' εκείνη που θα ήταν αν το είχαμεν ακέριο το έργο του. Το έργο του άγγλου ποιητή Κόλεριτς παρωμοιάστηκε με παλάτι που δεν τελείωσε. Του Σολωμού δεν είναι τάχα σαν παραιτημένα θέμελα παλατιού που δε χτίστηκε; αλλ' από τον τρόπο που είναι χτισμένα τα θεμέλια κρίνομε για το παλάτι. Πάει χαμένο το μέγα σύνολο το οικοδομικό και η αρχιτεχτονική απ' άκρη 'ς άκρη εντέλεια. Αλλ' από το χαμό, σαν κάποια γαλανά λουλούδια 'ς τα χαλάσματα, ξεφύτρωσε μιαν άφραστη χάρη. Κάποια νέα ποίηση που συγγενεύει πιο πολύ με την τέχνη όχι του στίχου, αλλά του ήχου. Και τα «Ευρισκόμενα» του Σολωμού μας συγκινούνε πιο πολύ σα μουσικά θέματα ή σαν ποιήματα. Η Μουσική. «Είναι η τέχνη που εκφράζει από κάθε άλλη καλύτερα τους αόριστους στοχασμούς, τα άμορφα όνειρα, τους απεριόριστους και χωρίς αντικείμενο πόθους, τα οδυνηρά και μεγαλόπρεπα ανακατώματα καρδιάς ταραγμένης που όλα τα λαχταρεί και σε τίποτε δε στέκει» [28]. Γιατί χωρίς αρχή και χωρίς τέλος είναι και χωρίς ανταπόκριση στενή προς τα μέρη τους, μας γοητεύουν ως ωραία όνειρα. Μας φανερώνουν την ομορφιά όχι με πλατεία και με χτυπητά ανακράσματα, αλλά μ' εκείνα που βαθειά και σκεπαστά κρυφοψιθυρίζουν. Μας παίρνουν τον αέρα, ιερά τα λείψανα, μυστικά σα σύμβολα. Η σκοτεινάδα τους δεν είναι από φραστικήν αδυναμιάν, αλλ' από ευλωτία βουβή· σαν ένα πρόσωπο που θα σφράγιζε το στόμα του, και θα περνούσεν όλο το χάρισμα της γλώσσας 'ς τη λάμψη του ματιού. Και τα αποσπάσματα του Σολωμού θυμίζουνε 'ς εμέ τους στίχους του Sully Prudhomme για κάποια συντριμμένα αγάλματα των ιταλικών μουσείων. «Θάλεγε κανείς πως τα μεγάλα ακέφαλα τούτα συντρίμματα δεν ήτανε σωστότερα καθώς έβγαιναν από τα χέρια που τάπλασαν· και πως έτσι αναγκασμένα να ζούνε 'ς ένα λιγοστό, 'ς ένα τόσο δα κομματάκι πέτρας, η ομορφιά τους φαίνεται ομορφώτερη, ερειπωμένη έτσι, παρ' όσο θα ήταν ακέρια!»

Κάποιος άγγλος κριτικός, [29] σε μια σύγκριση μεταξύ Δάντη και Μίλτον, Ορκάνια και Μαχαηλαγγέλου, δυο λογής βρίσκει πως είναι τα στοιχεία του ποιητικού ύψους, αντίθετα· εδώ η βασανισμένη 'ς τα καθέκαστα, η καθαρόχρωμη ζωγραφιά· εκεί — ότι, κυριώτερα, πρέπει να ονομάζεται ύψος — η μεγάλη απλωμένη αόριστα, ως τα βάθη του Απείρου, εικόνα. Από τη μια μεριά — θα ελέγαμεν — η πλαστική, από την άλλην η μουσική. Ή, αν θέλετε, γνωριμότερα: τα κλασικά και τα ρομαντικά στοιχεία. Ο Σολωμός φαίνεται 'ς την αρχή πως δένει κρυφές αγάπες πότε με τη μία πότε με την άλλη Μούσα, πότε με τις δυο μαζί· 'ς το τέλος νικάει ο ένας πόθος, και ο ψάλτης των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» είναι ποιητής, γενικώτερα και σημαντικώτερα, ρομαντικός και μουσικός. Κι αν είχαμε ολόκληρο το ποίημα, πάλι, και με όλη την προσπάθεια του ποιητή να υλικοποιήση τα πνευματικά με κάποια δημοτικήν απλότητα και κλασική καθαρότητα, και με όλη την πλαστική σφιχτόδετη κανονικότητα του στίχου, του ποιήματος η ψυχή μουσική θαπόμενε. Πολύ περισσότερο τώρα, που έχομε κομμάτια μόνο του ποιήματος άναρχα και ατελείωτα, η μουσική αυτή ψυχή τραβάει πέρα ως πέρα ανεμπόδιστη και φανερώνεται με όλη της τη δύναμη. Και το γνώρισμα τούτο, έτσι αποκλειστικά καθώς δείχεται, ντύνει τώρα με μιαν έξαφνη νεότητα την ποίηση του Σολωμού, ποίηση πενήντα κ' εξήντα χρόνων, και την κάνει σύγκαιρη της μεγάλης αλλαγής που έγινε 'ς τις ημέρες μας, και που ανθεί και που δεν είπεν ακόμη τον τελευταίο της λόγο, και που θέλει την Τέχνη προφήτισσα του μυστηρίου και του ονείρου και του ιδανισμού, και συνθέτει καθεμιά χωριστή τέχνη σαν από κάποια ιδιαίτερα και πνευματικά και μουσικά χαρίσματα των άλλων αδερφάδων της. Και αξίζει ακόμα να σημειωθή πως ενώ τα αποσπάσματα του Σολωμού 'ς το νου μας φέρνουν τη σύγχρονη ψυχή του κοσμοπολίτικου νεοϊδανισμού, τα ίδια κομμάτια μας θυμίζουνε πάλι κάποια από τα ωραιότερα δημοτικά μας τραγούδια, που, σύντομα και ολιγόλογα, έχουν κάτι ατέλειωτο, απόκοτο, και σκοτεινό και δραματικό και άφραστο, αντίθετα προς τα δημοτικά τραγούδια άλλων ανατολικών λαών, καθώς λ. χ. είναι τα Σερβικά, από τα πλέον ωραία, πολύστιχα,

επικώτερα, με μιαν ιστορία που ξετυλίγεται από την αρχή ως το τέλος γιομάτα, καθαρά, και κάπως πεζότερα.

Γ'.

Διαφορετικούς δρόμους παίρν' η δόξα ενός ποιητή. Ή χωρίς να ξεχωρίζεται, καθώς του πρέπει, το έργο του μέσα 'ς τις καρδιές, μένει τόνομά του 'ς τα στόματα. Ή αποθηκεύονται οι σίχιοι του 'ς τη μνήμη του πολλού κόσμου, αποστηθίζονται και τραγουδούνται, και, φυσικά, αλλάζονται και παραμορφώνονται. Ή το έργο του, σαν ένα μεγάλο παράδειγμα ομορφιάς, και τόνομά του σαν ένα σύνθημα λατρείας, βαθειά ζούνε 'ς τη συνείδηση των διαλεχτών. Η δόξα του Σολωμού σε ποιο δρόμο να βρίσκεται; Τόνομά του πολύ περισσότερο γνωρισμένον από το έργο του. Τα ποιήματά του, για να μη ζητούνται συχνά, δεν ξανατυπώνονται συχνά· είναι από εκείνα που συνηθίζομε να λέμε: δε δ ι α β ά ζ ο ν τ α ι . Αν έλειπαν τα δύο τετράστιχα του Ύμνου (ένας ή δυο σίχιοι τους πέρασαν μάλιστα 'ς τη χώρα της Παροιμίας), αν ελείπανε κάποια τραγουδάκια του, μελωδικά τονισμένα και αντιλαλούμενα γλυκά, κοινωνία δεν έχει με τον πολύ κόσμο ο Σολωμός· το έργο του το πρόσεξε ο λαός μόλις λιγάκι περισσότερο από το έργο του Κάλβου. Αν ένα πλήθος γλυκοτραγουδή την Ξανθούλα, πιο πολύ πλήθος ευφραίνεται με το τραγούδι της πασίγνωστης Α ν τ ρ ι ά ν ν α ς . Όπως κύριο σημάδι της αξίας ενός καλλιτεχνήματος είναι μια σφραγίδα πνεύματος ξεχωριστού που το σφραγίζει, εσωτερική σφραγίδα και ανεξάρτητη από του κόσμου την ιδέα γύρω του, όμοια, γνώρισμα κύριο της αθανασίας του καλλιτεχνήματος δεν είναι η ζωή του η αξεχώριστη από το θόρυβο του κόσμου· είναι η ξεχωριστή ζωή του μέσα 'ς το θαυμασμό των διαλεχτών. Η δόξα, που ταιριάζει 'ς τον ποιητή, αρχίζει όχι από τότε που τον τραγουδεί το στόμα, αλλ' από τότε που το πνεύμα έλαβεν ιδέα καθαρή της ομορφιάς του. Τη φιλολογική συνείδηση, που προπορεύεται της κοινωνικής, και πρώτ' απ' όλες την ποιητική συνείδηση της πατρίδας του ξύπνησεν ο Σολωμός. Κι αξίζει να τον ειπούμε, καθώς ειπώθηκεν ο Σέλλεϋ, «ποιητή των ποιητών.» Αρχηγός έγεινε Σχολής που εξακολουθεί ποικιλότροπα να ξετυλίγεται. Καθείς από τους μαθητάδες του χάραξεν ή πολεμάει να χαράξη δικό του δρόμο, πλατύν ή στενώτερον, αδιάφορο. Καθένας γνωρίζεται από ένα ξεχωριστό σφράγισμα, θαμπότερον ή ζωηρότερον. Όλοι, ποιος λίγο, ποιος πολύ, φιλοτιμούνται κι αγωνίζονται να αισθανθούνε και να δουλέψουν τη Μούσα, καθώς εκείνος. Κ' έτσι αποχτάμε τη νεώτερη ελληνική Ποίηση με την όψη την πλέον αγνή και φωτόλουστη. Έκλεισε τα μάτια ο Σολωμός και ο νέος χορός των ποιητών από τα Εφτάνησα θρηνεί το θάνατό του· βρύση τα ελεγεία και οι λόγοι, από το Βαλαωρίτη, τον Πολυλά, τον Τυπάλδο, το Μαρκορά και τους άλλους. Και είνε τούτοι, που ανάφερα, μαζί με τον Τσερτσέτη και με το Λασκαράτο, οι άμεσοι κληρονόμοι του· μαζί με τον αρχηγό, η ποιητική Π ο υ λ ι α των Εφτά Νησιών. Ο Λευκάδιος ραψωδός των αρματωλών, όσο κι' αν διαφέρει, και διαφέρει πολύ από τον αρχηγό, (όσο φαντάζομαι πως θα διαφέρει ένας Ρούμπενς του χρώματος μπροστά 'ς ένα Μποτισέλλη), όπου δε στέκεται χαμηλότερά του, από του Σολωμού το γάλα βύζαξεν. Από τη λαμπάδα εκείνου φωτίζεται, κ' εμπρός τραβάει, και κριτικός και μεταφραστής, ο Πολυλάς· όσο κι' αν επήδησε τα σύνορα του κύκλου του διδασκάλου, είναι και απομένει μαθητής του. Ο Ιούλιος Τυπάλδος έπαιξ' ένα σύντομο γλυκό κομμάτι σε λύρα τραβηγμένη μέσ' από τα άδυτα της Σολωμολατρείας. Ο ευγενικός Μαρκοράς φιλοδοξεί με τον αυλό του ν' αντιλαλήσει και να συμπληρώσει τα υψηλά και τα μισοτελείωτα του διδασκάλου. Ο Τσερτσέτης δε δειλιάζει μέσα 'ς την Αθήνα, που βασιλεύει η καθαρεύουσα, να στιχουργή και να ρητορεύη με απλά ελληνικά· και χριστιανικά και δημοτικά ονειρεύεται — όνειρο μονάχα, — ν' αναστήση την ελληνικήν αρχαιότητα. Εμπνέεται από το παράδειγμα εκείνου

που θέλησε το ίδιο να κάμη με τη φλογερή ρητορική του «Διαλόγου», με κάποια τετράστιχα του ποιήματος του Μπίρον, και με δύο τρεις στροφές του «Μάρκου Μπότσαρη», που αξίζει να μείνουν αλησμόνητες. Και ο σατυρικός του Ληξουρίου δεν είναι τόσο ξένος προς την πολύτροπη σολωμική τέχνη που της αρέσουνε και τα πικρόχολα περιέγελα του Μώμου, κάτου από τη σκέπη της Μούσας του Κουτούζη. Κι' αυτός που έγραψε τις «Βυζαντινές Μελέτες» και τους «Κρητικούς Γάμους», και με όλο το έξαρμα της λυρικής ιστοριογραφίας του, κάθε φορά που κατεβαίνει να κόψη το λουλούδι του τραγουδιού, μας θυμίζει πως προτού να γίνη δικαστής του Σολωμού, ήτανε θαυμαστής του. Ακόμα και ο Ζαλοκώστας, πριν τον επηρεάσουν οι ποιητικοί διαγωνισμοί, η δημοσιογραφική καθαρολογία και ο Αλέξανδρος Ραγκαβής, μας δείχνει με το ποίημά του «Το Σπαθί και η Κορώνα» (όσο κι αν δεν είνε καμωμένη για τα γενναία φτερουγίσματα η στενή φαντασία του), πως θέλει να πατήση 'ς το δρόμο του Σολωμού. Κ' έξω από τους ποιητικούς μας κύκλους ακουσμένοι μας πεζογράφοι, ο Παπαρρηγόπουλος, ο Βράβλας, και άλλοι, ερμηνεύουν τα ύψη του Ύμνου· ο Ασωπίος αντιπαραθέτει (αν και δειλά και πεταχτά) το κάλλος των κομματιών του «Λάμπρου», προς την ψυχρότητα του Σουτσικού στίχου [30]. Κι ανάμεσα 'ς τους ξένους, Ιταλοί μουσοθρεμμένοι, λ. χ. ο Ρεγάλδης και ο Θωμαζέος, που γνώρισαν κι από σιμά το Σολωμό, διαλαλούν τον υπέροχο νου του· λειτουργοί των Ελληνικών γραμμάτων, ως ο Αμερικανός Φέλτον, την ίδια χρονιά του θανάτου εκείνου, «περίφημο ποίημα» ονομάζουν τον Ύμνο και «ύψιστο ποιητικό νου» τον ποιητή του. Του Ύμνου πολλά έχομε, σε πολλές γλώσσες, μεταφράσματα. Προ πέντε χρόνων ο κ. Κάννας, υφηγητής του Πανεπιστημίου της Παβίας, εκεί που σπούδαζε νομικά ο Σολωμός, αρχίζει την πανεπιστημιακή του παράδοση μ' ένα λόγο περί του βίου και του έργου εκείνου [31]. Και κοντά 'ς τα εγκώμια ακούονται κάπου και ψυχρότερα λόγια κριτικών και στοχασμοί πιο μετρημένοι, και μουρμουρίσματα. Μέσα 'ς ένα βιβλίο του ο Ζαμπέλιος αγωνίζεται να παραστήση, με κάποια κριτική δύναμη, αλλά και με δογματικότητα θεολογική, πως τα μόνα άξια έργα του Σολωμού είναι τα πρώτα του απλά τραγουδάκια. Λογογράφοι που απόχτησαν ευρωπαϊκή φήμη, σαν τη Δώρα Δίστρια, πολεμούνε με κάπως αβασάνιστα επιχειρήματα να κατεβάσουν από την κορυφαία του θέση το Σολωμό. Έπειτα έρχονται οι καθαρολόγοι της σχολής των Σούτσων. Ομολογούν την έξοχη φαντασία του υμνογράφου για να προσβάλουν πιο ελεύθερα την τέχνη του και τη γλώσσα του. Ο Αλέξανδρος Σούτσος, ενώ αναγνωρίζει την «λαμπράν φαντασίαν» του Σολωμού, και τον Ύμνο ανακηρύττει «διθύραμβον πλήρη ύψους και οίστρου πινδαρικού», 'ς την ίδια του σημείωση, με κάποιαν αφέλεια, γράφει ότι ο νέος ποιητής ακολούθησε 'ς τα ποιήματά του, «ασχημισμέν' από αναριθμήτους ελλείψεις της γλώσσης και του ρυθμού, της Ιταλικής στιχουργίας τους κανόνες.» [32] Με τον ίδιο νου κρίνει και ο Αλέξανδρος Ραγκαβής, αν και είναι εντονώτερος και 'ς τον έπαινο και 'ς τον ψόγο· γυρεύει να κάμη ένα πολύ παράξενο ταίριασμα· θέλει το Σολωμό μαζί μεγαλοφυή ποιητή και απολύτως κακόγλωσσο. Παράξενο είν' ακόμα πως ένας ποιητής, που κάθε άλλο μπορεί να θεωρηθή ή Σολωμικός, δείχνει ένα θαυμασμόν απεριόριστο προς το Σολωμό· είναι αυτός ο Ζαλοκώστας, καθώς δείχνει το γράμμα του προς το Ρεγάλδη. «Είν' ένας άνθρωπος, γράφει, μοναδικός που εγώ λατρεύω από χρόνια. Είναι ο μόνος ποιητής που θάχη καύχημά του μια μέρα αυτός ο άτυχος ξεπεσμένος τόπος. Όταν επρωτοδιάβασα τον Ύμνο του, αισθάνθηκα να αρπάζομαι in ultra tera ed altro mar.» Κι ακόμα παράξενο είναι πως άλλος πάλι ποιητής που πήρε από το Σολωμό την πρώτη ορμή, και με κατάνυξη θρησκευτική, και μια και δυο φορές, τον εδοξολόγησε, ύστερα μίλησε για τούτον με μια κρύαν, αρνητικήν, επιφύλαξη· είναι αυτός ο Βαλαωρίτης, καθώς δείχνει το γράμμα του προς τον Εμμανουήλ Ροΐδη: «Αν εξαιρέσης τον Ύμνον, γράφει, τον οποίον ο Σολωμός δεν ήθελε ν' ακούση, κατά το μακρόν διάστημα του βίου του, καίτοι εντελώς αμερίμνου, τι άλλο παρήγαγε τέλειον, άρτιον, πλήρες; Το απόσπασμά του Λάμπρου έμεινεν απόσπασμα, και εν γένει όσα ευρέθησαν μετά τον θανάτον

του ανέκδοτα ποιητικά δοκίμια δεν ηύξησαν βεβαίως την δόξαν του . . . Είναι βέβαιον ότι διά να καθέξη τις τόσον ευρύν χώρον εν τη νεωτέρα ελληνική ποιήσει όσον κατέλαβεν ο Σολωμός, πρέπει, αφού απέθανεν εβδομηκοντούτης, να μη περιορίζεται η παραγωγική του δύναμις εις ένα μόνον ύμνον και ολίγας ασυναρτήτους στροφάς.» Το γράμμα τούτο έχει χρονολογία «3 Νοεμβρίου 1877.» Η χρονιά που βγήκανε 'ς το φως τα πολύκροτα μανιφέστα του κ. Ροΐδη «Περί συγχρόνου κριτικής και ποιήσεως.» Φανερόν ότι ο ψάλτης του «Φωτεινού» θυμωμένος είναι κάπως με τον κριτικό που έδωκε 'ς τον ποιητή του «Λάμπρου» μια τέτοια ξεχωριστή θέση, και που τελειώνει το έν από ταπαισιόδοξα φυλλάδιά του με μιαν ωραία φράση, γιομάτη ελπίδα: «Χώρα ήτις εγέννησεν Ομήρους και Σοφοκλείς, και είχε χθες ακόμη δημοτικά άσματα και Σ ο λ ω μ ό ν » κτλ.

Γενικώτατα: ξανοίγομεν ενθουσιασμό μεγάλο για το Σολωμό σε όσους καλλιέργησαν τη δημοτική γλώσσα, σε στίχους ή σε πεζά· σεβασμό προς εκείνον ακόμα και από τους καθαρολόγους στιχογράφους και πεζογράφους μας, ας είναι διόλου ξένοι προς τα ιδανικά εκείνου. Νομίζεις πως έχει χρέος καθένας να ξεσκεπάζεται κάθε φορά που ακούει τόνομα του Σολωμού· όμως το χρέος τούτο βλέπεις πως δεν πηγάζει τόσο από τη φωτεινή συνείδηση της ποιητικής αξίας εκείνου, όσο από ένα νόμο, που δειλιάζει κανείς να τον παρακούση, ή από κάποιο κοινωνικό συμβόλαιο που αναγκασμένος είσαι, θέλεις δε θέλεις, να το προσέχης. Εννοείς πως το όνομα, πιο πολύ από το έργο, ρίζωσ' εδώ πέρα, και πως του έργου λογαριάζονται, όχι η πιο σημαντική αξία, η εσωτερική, η καλλιτεχνική, η ασύγκριτη, αλλά κάποια στοιχεία, ηθικά πάντα και σπουδαία (ο πατριωτισμός λ. χ.), όμως, για την ιδέα της Τέχνης, εξωτερικώτερα, κατώτερα, ολιγώτερο σημαντικά, όχι απαραίτητα· στοιχεία που δε λογαριάζονται 'ς την Τέχνη, παρά αφού τα μεταχειριστή ως όργανα προς το σκοπό της κι αφού τα μετουσιώση κατάλληλα η δημιουργική Φαντασία. Για τούτο και σήμερ' ακόμα για τον πολύ κόσμο ε θ ν ι κ ό ς ποιητής είναι ο Σολωμός εκείνος που έγραψε τα πρώτα τετράστιχα του Ύμνου (δημοτικά και τούτα μονάχ' από τη μουσική του Μαντζάρου, όπως δημοτικοί θα γίνονταν και οι άθλιοι πατριωτικοί στίχοι του Μαρτελάου «Όθεν είσθε των Ελλήνων κόκκαλα αντρειωμένα κτλ.», αν ετύχαινε να τους τονίση κάποιος μουσικός)· ενώ ο Σολωμός του «Κρητικού» και των «Ελεύθερων Πολιορκημένων», (είναι οι στίχοι που ένα έθνος αξίζει να υπερηφανεύεται γιατί τους έχει 'ς τη γλώσσα του), εκείνος ακόμα δε λογαριάζεται καθώς του πρέπει.

Πολλά χρόνια δεν πέρασαν αφότου άρχισεν Σολωμός φωτεινότερα να ξαπλώνεται 'ς τα βάθη της ελληνικής ψυχής. Δεν είναι δεκαπέντε είκοσι χρόνια που ξύπνησεν η συνείδηση κάποιων ποιητών μας νέων και άρχισαν — δειλά και ψαχτά 'ς τα σκοτάδια, όμως άρχισαν — από πάνω τους να τινάζουν την τυραννία μιας ρητορικής πεζολογίας και μιας γλώσσας αντιποιητικής. Και τότε ενώ από τη μια μεριά φανερώνεται το δημοτικό τραγούδι, πρώτο και μόνο ταιριαστό ξεκίνημα του δρόμου που γενναία να τρέξουνε βάλθηκαν, από την άλλη τη μεριά ο Σολωμός από πατριώτης και εθνικός, και, δεν ξέρω τι άλλο, ποιητής του Ύμνου, και δεν ξέρω τίνος άλλου θουρίου, γνησιού ή νόθου, ξανοίγεται πως είναι ο Π ο ι η τ ή ς , χωρίς κανένα επίθετον ή στόλισμα· και φανερώνεται ο Σολωμός, πρώτο και άξιο σημάδι για να σταματήση το δρόμο του καθένας ποιητής που ονειρεύεται την ποίηση βαθειά και υψηλή και παναρμόνια [33]. Το γλυκοχάραμα που δείχνει 'ς τα βάθη μια ποιητική Αναγέννηση 'ς τον τόπο μας, βοηθάει η κριτική εργασία· πότε προπορεύεται, πότε παράπλευρα στέκει με τη νέα μας ποιητική έμπνευση. Κάθε φορά που σημειώνεται 'ς τη Σκέψη μας κάτι φωτεινό, κάθε που δοκιμάζεται γενναίο βήμα προς τα εμπρός, το φως έρχεται και το βήμα γίνεται με το σύνθημα Σ ο λ ω μ ό ς . Με το Σολωμό ο Πολυλάς παρουσιάζεται σοφός εξηγητής και οδηγητής προς την αληθινή Τέχνη. Με το Σολωμό ο

Ροΐδης γκρεμίζει πρώτα τα φιλολογικά μας, κ' ύστερα τα γλωσσικά μας είδωλα. Με το Σολωμό ο Ψυχάρης, συχνά πυκνά, σημαδεύει τα βαρύβροντα επαναστατικά βιβλία του και τα γλωσσικά του κηρύγματα. Με το Σολωμό ο Καλοσγούρος μας ξαναθυμίζει, λαμπρά λαγαρισμένη, τη φυσιογνωμία του Σολωμού, με ολίγα λόγια του. Ως την τελευταία ώρα σε περιοδικά, 'ς εφημερίδες και 'ς τα λιγοστά βιβλία τους, πρεσβύτεροι και νεώτεροι, όσοι εργάζονται και αξίζουν, κάτου από τη σκέπη του Σολωμού ανταμώνονται και βρίσκουν κάποιο ταίριασμα, οι δυσκολοταίριαστοι. Και θα περάσουν τα χρόνια και οι καιροί, και η Μούσα θα χτίση 'ς την Ελλάδα ναούς και λειτουργούς θάβρη αγνότερους, πιο άξιους, πιο ξακουστούς· κι ακόμα ο Σολωμός θα στέκεται 'ς την κορφή, κι ακόμα, ύστερ' από αιώνες, θα ταιριάζη να λέγεται γι' αυτόν ό,τι ο κριτικός Voguè είπε για το Chateaubriand: «Ήταν η ζωντανή πηγή για τη νεώτερη ποίηση. Όλα όσα αισθανόμαστε, και με τον τρόπο που τα αισθανόμαστε σήμερα, πήραν από μιας αρχής μορφή και χρώμα μέσα 'ς την ψυχή του.»

Δ'.

Ο λογοτέχνης, κι ο πλέον καταφρονητής της φήμης, φροντίζει πάντα, όπως όπως, για την τύχη των έργων του· αποκατασταίνει τα πνευματικά του έργα 'ς τη δημοσιότητα, σαν πατέρας τα παιδιά του 'ς τη ζωή. Όμως ο Σολωμός είναι μοναδικό φαινόμενο καταφρονητικής αφροντισιάς προς το έργο του. Κ' ενώ σε θέση ήτανε να κοιτάξη το τύπωμα των ποιημάτων του, καλήτερ' από άλλους, τάφησε να σκορπιστούνε 'ς τους ανέμους και ν' αδικοθανατίσουν· κ' εκείνα που γεννούσε της στιγμής και τα πετούσε ξέγνοιαστα, χωρίς να καταδέχεται μήτε να ταντιγράψη, κ' εκείνα που ζηλόφθονα κρατούσε 'ς το συρτάρι του, και όλο τα κλάδευε και τα συγύριζε. Όσα πετούσ' εδώ κ' εκεί δυσκολογνώριστα είναι από τα χέρια κι από τα σημάδια του ενός και του άλλου· όσα φρόντιζε, ξέρομε πως έχαθησαν. Για τούτο κι ο ποιητής, που εδώ και λιγώτερ' από μισόν αιώνα, ζούσε ανάμεσό μας, είναι σα να στέκη μακρειαί μας αιώνες· είναι σα να έζησε προτού βρεθή η τυπογραφία. Και τα έργα του δεν παρουσιάζονται μόνο σα λείψανα, τα περισσότερα, καθώς των αρχαίων, αλλά φέρνουν απορίες και φροντίδες γεννούνε σαν εκείνα των αρχαίων. Έχομ' εκείνων κείμενα γνήσια και κείμενα νόθα μέσα 'ς αυτά, σε ποια μεριά δούλεψε το χέρι του ποιητή, και πού το χέρι του ξένου; Δεν το καλογνωρίζομε. Ποιήματα έχομε που δεν ξέρομε αν είναι αυτά τα τελειωτικά πλάσματα, ή τα προπλάσματα που θάθελαν ακόμα χτένισμα· και στίχους που δεν είν' εύκολο να καταλάβης μέσα σε πιο ποίημα πρέπει να σταθούν. Πώς την ήθελε τη δημοτική γλώσσα ο ποιητής; καλά δεν το ξέρομε, αφού καλά δεν το ξέρομε πώς την έγγραφε. Όταν η κριτική των κειμένων συλλογιστή μια μέρα να σταματήσει και ς' τα δικά μας, τι κάμπος για κείνη πλουσιοπάροχος οι στίχοι του Σολωμού!

Δεν έδωκε να τυπωθή κανένα του έργο, και μήτε που φαίνεται να φροντίζει για τύπωμα στίχου του πουθενά. Μόνο μια φορά 'ς τη ζωή του δεν εκράτησε τον κανόνα· το 1833 στέργει να φανούνε 'ς ένα Κερκυραϊκό περιοδικό, για χάρη μιας μιλαίδης, τα δεκάξι οχτάστιχ' από το «Όραμα», και φροντίζει ο ίδιος το τύπωμά τους. Το 1857 — του τέλους του η χρονιά — υπαγορεύει σε φίλο του τη «Φαρμακωμένη», για να δημοσιευθή 'ς την «Πανδώρα.» Ας προστεθεί και ο Ύμνος που το φως πρωτόειδε 'ς το Μισολόγγι κατά τα 1824, από χειρόγραφο, νομίζω, που πήρε 'ς τα χέρια του ο Τρικούπης από τον ποιητή. Μόνο για τα τρία τούτα, και σε τόσο μακρινά, τόνα από τάλλο, χρονικά διαστήματα, (μάλιστα για το τρίτο πολύ δεν είμαστε βέβαιοι), μπορεί να λέμε θετικά: «Έτσι τα ήθελε.» για όλα τάλλα δίκαιο να κρίνεται, λίγο ή πολύ, ανεύθυνος. Γιατί και όλο το άλλο έργο, εκείνο που δε χάθηκεν ακατανόητα, παραιτημένον όπως όπως, αθεώρητον

απόμεινε 'ς τα χέρια και 'ς τη διάθεση φίλων και θαυμαστών, αντιγραφών, εκδοτών, τυπογράφων, κάθε λογής, κάθε παιδείας, κάθε βουλής. Για τούτο και παθαίνει το έργο τούτο, από τα πρώτα γυμνάσματα ως τα σχέδια τα υστερνά, «του λιναριού τα πάθη.» Ο ποιητής άλλοτε τους εκφωνεί μόνο τους στίχους του προς τους φίλους, και άλλοτε τους δίνει χειρόγραφους προς τους ίδιους· τους εμπιστεύεται άλλοτε προς τη μνήμη, άλλοτε προς την αντιγραφική προθυμία εκείνων που τον περικυκλώνουν. Μάλιστα όσο προχωρεί 'ς τα χρόνια, και γίνεται ωριμότερη η εργασία του, τόσο μεγαλώνει, φαίνεται, η παραξενιά του· δεν αφήνει πια χειρόγραφα 'ς τους φίλους, του φτάνει να τους λήη στίχους του, άκρες μέσες. Όμως οι στίχοι αντιλαλούνται από στόμα σε στόμα, φέρονται αντιγραμμένοι από τετράδιο σε τετράδιο. Και γίνεται κ' εδώ ό,τι και 'ς τον παλιό καλό καιρό. Εκείνοι που πιο πολύ αρέσουν, έχουν και τα περισσότερα αντίγραφα· (λ. χ. η σάτυρα «Το όνειρο», μόλις γίνεται γνωστή, κυκλοφορεί 'ς ένα σωρό αντίγραφα.) Εκείνοι που έτυχε και να μπουνε σε σκοπό, ζούνε ζωηρότερα 'ς τα τραγούδια. Όμως και τα χέρια που αντιγράφουν και τα στόματα που τραγουδούν, αδύνατο, φυσικά, να ξεφύγουν από τις απροσεξίες κι από τα λάθη κι από ταυθαίρετα· προσθέτουν ή κολοβώνουν, αλλάζουν, παραμορφώνουν. Σημαδεύουν και τρίβουν τα ποιήματα, σαν τα νομίσματα, δάχτυλα και χτυπήματα κάθε λογής. Σε περιοδικά και 'ς εφημερίδες φαίνονται μερικά από τα γνωστότερα μας· μα ποιος ξέρει αν είναι αυτή η αληθινή τους μορφή! Μέσα σε μίαν Ανθολογία βάνουσ' ανακατώνονται και καταντούν δυσκολογνώριστα κ' εκείνα τα ωραιότερα οχτάστιχα του «Λάμπρου.» Τη χρονιά που πέθανε, βλέπουμε το φως και δύο τρεις συλλογές από στίχους του, ψευτοραμμένες, πρόχειρα και βιαστικά. Και φίλοι ακόμα φωτισμένοι του Σολωμού, εντόπιοι και ξένοι, δημοσιεύουν μέσα σε βιβλία τους, για τραγούδια του ελληνικού λαού ανώνυμα, ποιήματα του Σολωμού. Αλλού, μεταφρασμένοι στίχοι του τυπώνονται για πρωτότυποι δικοί του. Άλλα πάλιν άλλων έργα, κι όχι από τα πιο ζηλεμένα της νεοελληνικής Μούσας, περνούν ακόμα για έργα του Σολωμού. Δουλεύει αδιάκοπα η μνήμη, και πολλές φορές και η φαντασία, τώρα με το φίλο του ποιητή, και ύστερα με το φίλο του φίλου του ποιητή, και ακόμα με τον απόγονο του φίλου του φίλου του ποιητή. Ο ένας θυμάται πως τάκουσε το δείνα τετράστιχο από τον ίδιο το Σολωμό· ο άλλος ότι άκουσε να λήη ο τάδε πως του το είχε παραδώσει το δείνα δεκάστιχον ο ίδιος ο ποιητής. Άλλος αναφέρει την εποχή, άλλος και το μέρος ακόμη που γράφτηκεν ή που αυτοσχεδιάστηκε το ποίημα. Άλλος θυμάται τετράδια ποιημάτων του Σολωμού, με τα νούμερα, με το σχήμα τους και με το χρώμα τους. Αυτός θυμήθηκ' έξαφνα 'ς τα γεράματα ένα τραγούδι του Σολωμού που συγκινούσε τα νιάτα του. Εκείνος πήγε και το ξέθαψεν από κιτριτισμένο δεφτέρι, πατρική του κληρονομιά.

Έπρεπε να πεθάνη ο ποιητής, για να γίνη σκέψη προς κάποιο σοβαρό και στοχαστικό περιμάζεμα των έργων του. Κι από τα σκορπίσματα κι από τα συντρίμματα δένεται 'ς την Κέρκυρα και γίνεται, το 1859, το πρώτο ακέραιο τύπωμα των «Ευρισκομένων» του Σολωμού. Δικοί και ξένοι κάνουν ό,τι δύνανται προς τούτο. Κάτι που μοιάζει με το άνοιγμα καλλιτεχνικού σαλονιού. Όσοι έχουν εικόνες του πεθαμένου ζωγράφου, ή σκίτσα του απλά ή μολυβιές του, ή κάτι που νάχη οπωσδήποτε τον αέρα ή τη φήμη πως είναι δουλειά του ζωγράφου, τα κουβαλούν από δω κι από κει. Ο εκδότης έχει 'ς τη διάθεσή του κάποια χαρτιά· τα χειρόγραφα· όσα κι' όπως βρεθήκανε, στίχους ελληνικούς και ιταλικούς, και πεζά ιταλόγλωσσα σχέδια και σημειώματα. Οι στίχοι αρχισμένοι και ξαναρχισμένοι· οι ίδιοι, καθώς μας είναι γνωστό, γραμμένοι κατά τρόπους διαφορετικούς. Από αυτούς ξεδιαλέγει, και κάνει το κείμενο· τους άλλους τους τοποθετεί παράμερα· και σχηματίζονται οι παραλλαγές. Αν είναι τούτοι στερνοί και τελειωτικοί στίχοι, κι αν είν' εκείνοι προτύτεροι και ατελέστεροι, αν αυτοί ταιριάζουνε για το κείμενο, κι εκείνοι για τα σημειώματα, δε δείχνεται ξάστερα πάντα. Του εκδότη δεν του έτυχε προς τούτο κανένα όργανο

που να τα ξεχωρίζη καθαρισμένα τα πράγματα· εμπιστεύεται 'ς την κρίση και 'ς την καλαισθησία του, φωτισμένες, οπωσδήποτε, και ζυγισμένες, δυναμωμένος από τη φιλία του ποιητή κι από τη στενότερη γνωριμία που είχε με τα έργα του. Για το κείμενο, πότε προτιμά τη γραφή που ηύρε 'ς το νεώτερο χειρόγραφο· πότε τη γραφή που ηύρε 'ς το αρχαιότερο· πότε προκρίνει από το στίχο του χειρογράφου το στίχο που απομένει 'ς τη δική του μνήμη, παραδομένος από το στόμα του ποιητή, ή 'ς την ενθύμηση κανενός άλλου. Πότε ο στίχος δεν υπάρχει 'ς το χειρόγραφο, και δούλεψε πάλιν η μνήμη. Ολόκληρα ποιήματα — και δεν είναι λίγα, δε βρίσκονται 'ς τα χειρόγραφα· περιμαζεύονται 'ς τον τόμο καθώς τυπώθηκαν από ξένους εδώ κ' εκεί, όπως όπως, ή με κάποια διορθώματα. Μερικοί στίχοι δε φαίνονται τίνος ποιήματος είναι· ο εκδότης υποθέτει πως ταιριάζουν εδώ ή εκεί· και τους τοποθετεί. Χάσματα και σκοτάδια. Για να γεμίση τα χάσματα, παίρνει και μας μεταφράζει τα ιταλικά πεζά πρωτοσχέδια ποιημάτων αγέννητων ή μισογέννητων· κ' έτσι με την πρωτόγονη ψυχή του ποιητή ανακατώνεται ανεπαίσθητα, σε μια χημική ένωση, και κάποιο ξένο στοιχείο· η πνοή του μεταφραστή. Ο εκδότης πιάνει ακόμα να φωτίση τα σκοτάδια με υποσημειώματα ή επεξηγήματα· όμως το φως τούτο, αχνό σα φεγγαριού, δε ρίχνει τάχα μια φανταστική όψη 'ς τα φωτιζόμενα; Οπωσδήποτε η εργασία είναι κριτική και γίνεται με όλη τη δυνατή προσοχή και την ευλάβεια. Κ' έτσι, αν δε μας δείχνεται πάντα έτοιμη η εργασία του ποιητή, μας δίνεται να καταλάβουμε κάτι από τον τρόπο με τον οποίον εργάζεται ο ποιητής. Ο Taine παρωμοίωσε το πνεύμα του ανθρώπου με ρολόι· «Έχει το μηχανισμό του, γράφει, κι ανάμεσα 'ς τα κομμάτια του έχει ένα ελατήριο, το σημαντικότερο. Ξεχωρίστε το ελατήριο τούτο, δείχτε μας πώς κάνει και σαλεύουν όλα τάλλα, ακολουθήσατε την κίνηση τούτη από κομμάτι σε κομμάτι ως τον ωροδείκτη όπου καταλήγει.» [34] Ο τόμος της Κερκύρας δε μας παρουσιάζει μόνο την πρόσοψη του ωρολογιού, σκεπασμένου· μας το αφήνει ανοιχτό· βλέπομ' εμπρός την ώρα, και πίσω σκύβοντας, ξανοίγομε τη μηχανή του, και κοιτάζομε πώς δουλεύει· παίρνομε κάτι από τη χαρά των παιδιών, όταν συντρίβουν το παιγνίδι για να ιδούν τι κρύβει μέσα του. Όμως τέτοια, και καμιά, χαρά δε θάνοιωθεν ο ποιητής αν μπορούσε να του πέση 'ς το μάτι κανέν αντίτυπο των δημοσιευμένων ποιημάτων του. Φαντάζομαι πως λύπη και θυμός θα τον ετάραζαν. Εκείνος, τόσο δύσκολος προς τα τέκνα του, ώστε και να τα σιχάινεται τα περισσότερα, και να τα κάνη απόπαιδα, και καμιά φορά να τα σημαδεύη, υβριστικώτατα, 'ς το περιθώριο του χειρογράφου· εκείνος που και τον Ύμνο του ακόμα καταφρονούσε, τι θα έλεγε κι αν έβλεπε με φροντίδα περιμαζεμένα σε βιολίον όσα θα είχε ξεχάσει πως υπάρχουν, ή όσα δε θα ήθελε να εξακολουθούν υπάρχοντα, κι ακρωτηριασμένα και παραμορφωμένα απάντεχα όσα αλλιώς ωνειρεύτηκε και αλλιώς εδούλεψε; και τι θάλεγεν αν έβλεπε πως μήτε σημάδια άφησαν όσα πίστευεν άξια να ζήσουνε με τόνομά του, για τ' όνομά του!

Το νέο τούτο τύπωμα ακολούθησε, φυσικά, την τελειότερη και κριτικώτερη έκδοση των ποιημάτων του Σολωμού, την Κερκυραϊκή του 1859. Το κείμενον, οι παραλλαγές, το σύγγρισμα των αποσπασμάτων, μερικά σημειώματα κ' επεξηγήματα και συμπληρώματα, η μετάφραση και η παράθεση των πεζών ιταλικών κομματιών, όλα παρμέν' από την έκδοση εκείνη. Μόνο πως η κατάταξη κάπως άλλαξε. Ανοιχτήκαν πρώτα πρώτα δυο μεγάλα χωρίσματα· 'ς το πρώτο μπήκαν όλα τα κέρια ποιήματα· 'ς το δεύτερον όλα τα, μικρά ή μεγάλα, αποσπάσματα. Έπειτ' ακολουθούνε, χωριστά βαλτά, τα λίγα μεταφρασμένα. Κ' ύστερα, όμοια χωρισμένα, σαν εξαιρετικόν είδος και δυσκολοταίριαστο με τη γενική φυσιγνωμία της Σολωμικής Μούσας, τα σατυρικά. Έπειτα τα πεζά, δηλαδή ο μονάκριβος Διάλογος του 1824, κομματιασμένος και τούτος. Και τέλος τα Ιταλικά, από ταυτοσχέδια σονέττα ως το ρητορικό εγκώμιο του Φωσκόλου. Οι παραλλαγές, αντί να βαλθούνε 'ς το τέλος των ποιημάτων, όπως γίνονταν ως τώρα, και όπου

σαν παραρριμμένες έμεναν, γιατί ήτανε σα δύσκολο κάπως και βαρετό να τρέχη εκεί να τις ξεθάφτη κανείς, — αραδιάστηκαν αμέσως αποκάτου από τα κείμενα· κ' έτσι πρόχειρο το διάβασμα κι ακοπώτερ' η παραβολή και η κρίση. Όσο δυνατόν ήτανε, φυλάχτηκε μια κάποια χρονολογική σειρά 'ς την κατάταξη, για να δείχνεται οπωσδήποτε και το ξάνοιγμα της φαντασίας του ποιητή. Σε μερικά ποιήματα σημειώθηκε και η χρονιά που έγιναν, όπου ο χρόνος είναι θετικά γνωστός, και όπου δεν κλείνεται το ποίημα, όσο να σχεδιασθή, όσο να γραφή, και όσο να πάρη πάγιον τύπο, σε διάστημα χρόνων ολόκληρων, καθώς ο «Λάμπρος» από το 1822 ως το 1833, καθώς οι «Ελεύθεροι πολιορκημένοι» από το 1826 ως το 1849. Βαλμένα 'ς την παρούσαν έκδοση και μερικά που λείπουν από την Κερκυραϊκή, λ.χ. τα Σονέττα που τύπωσε 'ς την Κέρκυρα ο Στράνης, και κάποια άλλα σύντομα στιχουργήματα, κάπως όχι τόσον άξια του Σολωμού, ύποπτα πάντα· παρμένα όλα από το Ζακυθινό ξανατύπωμα του 1880. Διωρθώθηκε η ορθογραφία στίχων και πεζών, συστηματικά, φροντισμένη από το σοφό καθηγητή Νικόλαο Πολίτη. Καλλιτεχνικό απόχτημα του βιβλίου τούτου είναι τα συνθέματα του διαλεχτού ζωγράφου μας Ιακωβίδου που το στολίζουν, εμπνευσμέν' από τη σολωμική ποίηση. Μολαταύτα δίκαιον είναι η παρούσα έκδοση να θεωρηθή πως κλείνει τη σειρά των παλαιών τέτοιων, όχι πως ανοίγει μια νέα εκδοτική εποχή του Σολωμού με πιο σπουδασμένο τρόπο μελέτης και φροντίδας. Την περιμένομεν ακόμα την εποχήν αυτή. Προς τούτο θα χρειάζονταν, από μιας αρχής, να κυνηγηθούνε μερικά· μια επίσκεψη 'ς τη Ζάκυνθο και 'ς την Κέρκυρα, 'ς τους τόπους όπου έζησεν ο ποιητής, και όπου, πριν ο χρόνος όλα τα σβύση, θα μιλούνε ακόμα κάποια σημάδια της ζωής του σημαντικά, και θα κρατούνε κάτι τι άβγαλτο που δεν ειπώθη ακόμα. Τι γίνονται τα χειρόγραφα του ποιητή, τα σκόρπια, ατέλειωτα και χασματώδη που βρέθηκαν, όπως βρέθηκαν; Καινούργιο ξανασκάλισμα και τούτων άγωνα δε θα ήταν. Ένας γάλλος κριτικός, από τα χειρόγραφα του Ουγκώ που του παραδόθηκαν, αφού πέθανε, για να τα εξετάση, έβγαλε κάποια συμπεράσματα περίεργα για την ψυχολογία του μεγάλου ποιητή. Μια μετάφραση των ιταλικών ποιημάτων του Σολωμού είναι απαραίτητη. Όπως και μια μελέτη της επιρροής των Ιταλών, καθώς θα δείχνεται 'ς τα καθέκαστα του σολωμικού στίχου [35]. Αντίθετα, το τύπωμα του πρωτοτύπου κειμένου των πεζών ιταλικών σχεδίων και στοχασμών, που τα ξέρομε μονάχ' από τη μετάφραση του Πολυλά, θα βοηθούσε πολύ 'ς το φώτισμα κάποιων σκοτισμένων σημείων. Τάχα η ελπίδα χάθηκεν ολότελα πώς μπορεί να βρεθούνε χαμένα έργα του; ή δεν υπάρχει καν ελπίδα θετικά να ξεδιαλυθή αν πραγματικώς χάθηκαν έργα του; και ποια, και πώς, και γιατί; Αν όχι νέον ολωσδιόλου Σολωμόν, αλλά κάποιο φωτερώτερο και στρογγυλότερο Σολωμό περιμένομ' ακόμα.

Και μου έρχεται 'ς το νου κάποιος άλλος ποιητής· το έργο του δε μοιάζει απάνω κάτω σε τίποτε με το έργο του Σολωμού· όμως η ψυχή του ενός συγγενεύει κάπως με την ψυχή του άλλου, και μοιάζουν αρκετά των δύο έργων οι μοίρες. Ο άλλος αυτός ποιητής είναι ο Αντρέας Chenier, Αν δ ρ ε ί α ς ο Θ ρ α ξ, καθώς αυτονομάζεται 'ς ένα στίχο του ελληνικόν· ο ποιητής — καθώς άλλου εκφράζεται ο ίδιος — «που μια ωραία Ελληνίδα 'ς της νιότης το άνθος τον εγέννησε Γάλλο μέσα 'ς το Βυζάντιο.» [36]. Ο Chenier τελειώνει περίλαμπρα δύο αιώνων φιλολογική περίοδο, την περίοδο του κλασικισμού. Η κλασική ιδέα, ξεπεσμένη άθλια, αναδίνει με τους στίχους του υστερνό πλουσιοπάροχο άνθισμα, προτού χαθή μια για πάντα· ενώ ο Σολωμός αρχίζει ολόφωτα καινούργιαν εποχή, και είναι πιο πολύ ρωμαντικός και μουσικός, και είναι γεννημένος από το δημοτικό τραγούδι, και ζυμωμένος είναι με τον Ιταλικό πολιτισμό, καθώς είναι ο άλλος θρεμμένος με όλη την αρχαίαν ελληνολατινική σοφία, κλασσικός πάντα και ζωγραφικός. Ο ένας ιταλικά σημειώνει τους στοχασμούς του, όπως ο άλλος, πολλές φορές, ελληνικά· όμως πάντα φράγκος ο ένας, όπως ο άλλος ρωμιός. Μα και οι δυο κρατούνε κλεισμένη

μέσα τους κι από μίαν Ελλάδα. Και οι δυο, τεχνίτες αντικειμενικοί, ζητούν τον κόσμο τους να πλάσουν έξω από το εγώ τους το ατομικό. Και του ενός και του άλλου, τα πιο σπουδαιότερα που φιλοδόξησαν ποιήματα (μια φιλοσοφική σύνθεση από τις μεγάλες ιδέες του καιρού σε σκαλιστούς στίχους), απόμειναν και τα πιο μισά. Και το γάλλο και τον έλληνα δεν τους μέλει 'ς το φως να δώσουν τα έργα τους. «Φύλαττε για τον εαυτό του, λέγει ο ίδιος εγκωμιαστής του Chenier που παραπάνω εσημείωσα, και για τους πιο στενούς του φίλους το πάθος που του σκλάβωνε τη ζωή.» Όμοια, μόνο σε κάποιους φίλους εμπιστευόταν τους στίχους του. Όμοια και ο γάλλος άφησε κομμάτια μονάχα σε όλα τα είδη του ποιητικού λόγου, «συντρίμματ' από μελωδίες, από στοχασμούς, κι από μελέτες», καθώς τα είπεν ο Sainte-Beuve. Σαν τον Έλληνα, και ο γάλλος εσχεδίαζε λίγο λίγο και υπομονετικά τα έργα του, τάγραφε πρώτα πεζά, και μέσα 'ς το στίχο ακόμα, όταν τη φράση δεν την εύρισκε με μιας, σφήνωνε τον πεζό λόγο. Και του Chenier 'ς την αρχήν εθρήνησαν οι φίλοι χαμένα, κατά τρόπον αξήγητο, ποιήματα. Κ' εκείνου, καθώς του Σολωμού, θυμούνταν, οι φίλοι τετράδια με ωρισμένα νούμερα, σχήματα, χρώματα. Εδώ κ' εξήντα χρόνια ο Sainte-Beuve [37] φαντάζονταν μια έκδοση των έργων του Σενιέρου ε ι δ υ λ λ ι α κ ή , καθώς την έλεγεν. Έκδοση σαν εκείνες των αρχαίων, που είναι λίγα γνωστά γι' αυτούς και που ταιριάζονται με τα έργα τους, βασανισμένα, λεπτολογημένα, και με θρησκευτική ευλάβεια, κάθε γνώμη, κρίση, μαρτύριο, κάθε τι που σχετίζεται μ' εκείνους. Από τότε κριτικοί και εκδότες προχωρήσανε σημαντικά και δούλεψαν αποτελεσματικώτατα για το έργο του Chenier. Τόνειρο του μεγάλου κριτικού έστρεξε με το παραπάνω. Λίγο λίγο βγήκανε 'ς το φως πλήθος από τους χαμένους στίχους του Chenier, ξεδιαλύθηκαν όλα τα σκοτεινά της ζωής του και τα περίπλοκα της τέχνης του, κ' ένας πολυγνώστης γάλλος, ο Becq de Fouquières δοξάστηκε μόνο και μόνον ως εκδότης, σχολιαστής και βιογράφος του ποιητή. Η γοητεία του αρχαίου ακόμα και πάντα θα σφραγίζει τον ποιητή του «Τυφλού»· αλλ' από τότε που πιο πολλά για κείνον είναι γνωστά, σιμώτερα ήρθε. Στην κριτική εργασία του Πολυλά χρωστάει βέβαια πολλά πολλά η δόξα του Σολωμού. Όμως ακόμα περιμένομεν ένα εκδότη, κ' ένα εξηγητή του Σολωμού, όμοια σοφό, μα λιγώτερο αισθηματικόν, αντικειμενικώτερο κριτή του διδασκάλου. [38] Ανάγκη, αργά ή γρήγορα, να φανή, ακόμα κι αν έτρεχε κίνδυνο νάβγη από τα χέρια του σμικρυνένη κάπως η δόξα του ποιητή. Πρώτα η αλήθεια. Για την αλήθεια πολεμούσε κι ο Σολωμός, όταν εγύρευε την απόλυτη ομορφιά 'ς την ποίηση, και της ζωής την ομορφιά 'ς τη γλώσσα. Δεν είν' εκείνος που είπε «το έθνος πρέπει να μάθη να θεωρή εθνικόν ότι είναι αληθινό [39];»

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Η αγνώριστη
Κατά Σχεδιογράφημα
Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΣΟΛΩΜΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Α

ΕΙΣ ΚΟΡΗΝ Η ΟΠΟΙΑ ΑΝΑΘΡΕΦΕΤΟ ΜΕΣΑ ΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Μοναστηρήσια μου όμορφη, εδώ είμαι και κυττάω.
Πρόβαλε κει 'ς τα κάγκελα να ιδής που τραγουδάω.
Βγαίνει για σε γλυκύτατος απ' την καρδιά μου ο στίχος
Ας τον αφίνη να περνά, και ας μην ζηλεύη, ο τοίχος.
Κάμε να φύγης, αν μπορής· έλα να σε φιλήσω.
Με το φιλάκι μοναχά τη φλόγα μου θα σβύσω.
Μοναστηρήσια μου ώμορφη, εδώ έλα και στοχάσου
Πως δε θα κάμω να χαθή, αθώα μου, η παρθενιά σου.

ΑΝΘΟΥΛΑ [40]

Αγάπησέ με, Ανθούλα μου, γλυκειά χρυσή μου ελπίδα
Καθώς κ' εγώ σ' αγάπησα την ώρα που σε είδα.
Είχες τα μάτια σου γυρτά 'ς τα πράσινα χορτάρια,
Κ' η λύπη σου τα στόλιζε με δυο μαργαριτάρια.
Τη μάνα σου θυμούμενη εδάκρυζες, Ανθούλα,
Γιατί 'ς τον κόσμο σ' άφησε μονάχη κι' ορφανούλα.
Α, ναι, φυλάξου, αγάπη μου, του κόσμου από την πλάνη,
Οπού με λόγια δολερά τόσα κοράσια χάνει.
Πού πας μονάχη κ' έρημη, αθώα περιστερούλα;
Βρόχια πολλά σου σταίνουνε· έλα μαζί μου, Ανθούλα.

ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ [41]

Τώρα ας παύση της κιθάρας
Η γλυκόφωνη χορδή,
'Σ την καρδιά μου τη θλιμένη
Τη νεότητα ενθυμεί.

Τη νεότητα που απέρασε
Έτσι ογλήγορα από μας
Χωρίς καν να μας αφήση
Στοχασμό παρηγοριάς.

Μόνο μ' άφησε η προδότρα
Έναν άθλιο στοχασμό

Που σφιχτά μου ζωγραφίζει
Του θανάτου τον καιρό.

Νά το μάτι που τον ήλιο
Πολεμάει να ματαϊδή,
Και το στόμα να βαστάξη
Την στερνή του αναπνοή.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

Άκου έν' όνειρο, ψυχή μου,
Και της ομορφιάς θεά·
Μου εφαινότουν όπως ήμουν
Μετ' εσένα μία νυχτιά.

Ή ένα ωραίο περιβολάκι
Περπατούσαμε μαζί,
Όλα ελάμπανε τ' αστέρια,
Και τα κύτταζες εσύ.

Εγώ τσώλεα· πέστε, αστέρια,
Είν' κανέν' από τ' εσάς,
Πού να λάμψη από κει απάνου
Σαν τα μάτια της κυράς;

Πέστε αν είδετε ποτέ σας
Ή άλλη, τέτοια ωραία μαλλιά,
Τέτοιο χέρι, τέτοιο πόδι,
Τέτοια αγγελική θωριά;

Τέτοιο σώμα ωραίον οπ' όποιος
Το κυττάζει ευθύς ρωτά·
Αν είν' άγγελος εκείνος,
Πώς δεν έχει τα φτερά; [42]

Κάθε φίλημα, ψυχή μου,
Οπού μώδινες γλυκά,
Εξεφύτρωνε άλλο ρόδο
Από την τρανταφυλλιά.

Όλη νύχτα εξεφυτρώσαν,
Ως οπού λαμψεν η αυγή,
Που μας ηύρε και τους δυο μας
Με την όψη μας χλωμή.

Τούτο είν' τ' όνειρο, ψυχή μου·
Τώρα στέκεται εις εσέ,
Να το κάμης ν' αληθέψη,
Και να θυμηθής για με.

Η ΑΓΝΩΡΙΣΤΗ

Ποια είναι τούτη
Που κατεβαίνει
Ασπροεντυμένη
Οχ το βουνό;

Τώρα που τούτη
Η κόρη φαίνεται,
Το χόρτο γένεται
Άνθι απαλό·

Κ' ευθύς ανοίγει
Τα ωραία του κάλλι,
Και το κεφάλι
Συχνοκουνεί·

Κ' ερωτεμένο,
Να μη το αφήση,
Να το πατήση,
Παρακαλεί.

Κόκκινα κι' όμορφα
Έχει τα χείλα,
Ωσάν τα φύλλα
Της ροδαριάς,

Όταν χαράζη,
Και η αυγούλα
Λεπτή βροχούλα
Στέρνει δροσιάς.

ΔΕ Μ' ΑΓΑΠΑΣ

Όσα λούλουδα είν' το Μάη
Μαδημένα ερωτηθήκαν,
Κι' όλα αυτά μ' αποκριθήκαν,
Πως εσύ δε μ' αγαπάς.

Και των μαλλιώνε της
Τ' ωραίο πλήθος
Πάνου 'ς το στήθος
Λάμπει ξανθό.

Έχουν τα μάτια της,
Οπού γελούνε,
Το χρώμα πού ναι
'Σ τον ουρανό.

Ποια είναι τούτη
Που καταβαίνει
Ασπροεντυμένη
Οχ το βουνό;

Η ΞΑΝΘΟΥΛΑ

Την είδα την Ξανθούλα,
Την είδα ψες αργά,
Που εμπήκε 'ς τη βαρκούλα
Να πάη 'ς την ξενιτειά.

Εφούσκωνε τ' αέρι
Λευκότατα πανιά,
Ωσάν το περιστέρι,
Που απλώνει τα φτερά.

Εστέκονταν οι φίλοι
Με λύπη, με χαρά,
Και αυτή με το μαντήλι
Τους αποχαιρετά.

Και το χαιρετισμό της
Εστάθηκα να ιδώ,
Ως που η πολλή μακρότης
Μου το κρυψε και αυτό.

'Σ ολίγο, 'ς ολιγάκι
Δεν ήξερα να πω,
Αν έβλεπα πανάκι,
'Η του πελάγου αφρό.

Και αφού πανί, μαντήλι,
Εχάθη 'ς το νερό,
Εδάκρυσαν οι φίλοι,
Εδάκρυσα κ' εγώ. [43]

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΛΟΔΟΒΙΚΟΝ ΣΤΡΑΝΗ

Λίγα γιούλια εγώ σου στέρνω,
Και 'ς το σπίτι σου τα σπέρνω,
Εις το οποίον ήλθε η Θεά,
Οπού ωνόμασαν Υγεία.
Ροδοδάχτυλα τα χέρια,
Και τα μάτια ωσάν αστέρια·
Έχει μάγουλο ωσάν μήλο·
Με χαμόγελο το χείλο,
Οπού δίνει ένα φιλί,
Και ξανάρχεται η ζωή
Αλλά πώς συχνά συχνά
Η ομορφότατη Θεά
Με το μάτι το γλυκό
Κυττάει θάλασσα, ουρανό;
Εκατάλαβα γιατί·
Α! την ώρα καρτερεί
Να σε πιάση από το χέρι,
Να σε πάη και να σε φέρη.

ΚΑΚΙΩΜΑ

Πλέον δεν έρχομαι 'ς το βρέφος
Ωραιότητες γεμάτο,
Σαν τραντάφυλλο δροσάτο,
Οπού ανοίγει αυγερινό.

Όχι, πλέον δε θέλω νάλθω,
Ούτε αν έξαφνα αρχινήση
Λυπηρά να τραγουδήση
Τη βοσκούλα 'ς το βουνό·

Ούτε αν ψάλλοντας το ιδούνε
Τον πατέρα του να δείξη,
Και τα δάκρυα να σφουγγίξη
Με το χέρι το μικρό.

Μόνον αν το πάρη η μοίρα.
Και στενέψη εμέ να κλίνω,
Τότες έρχομαι και δίνω
Ένα φίλημα κ' εγώ.

ΕΙΣ ΦΙΛΟΝ ΨΥΧΟΡΡΑΓΟΥΝΤΑ [44]

Ἦλθε ἡ ώρα νὰ σ' ἀφήσω,
Νά! τὸ θάνατο θωρώ,
Ἦθελα νὰ σε φιλήσω,
Ἦθελα, μὰ δε μπορώ!

Μόνο σ' ἀποχαιρετάω,
Γιατί πλιο δε θα σε ιδώ,
Νὰ σε σφίξω ἀπεθυμάω,
Μὰ τὸ χέρι εἶναι νεκρό!

Πιάσ' το, ιδές πὼς εἶναι κρύο,
Πιάσ' το, ιδές πὼς εἶναι ἀχνό,
Ταῖς ἐλπίδες μου ἀπολύω,
Καὶ τὸ Χάρο ἀκαρτερώ.

Ἦλθε ἡ ώρα νὰ σ' ἀφήσω,
Τοῦ θανάτου νὰ ἡ μορφή!
Δε μπορώ νὰ σε φιλήσω,
Νά, μου σβύνεται ἡ πνοή.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΟΡΦΑΝΗΣ

Πες μου, θυμάσαι, ἀγάπη μου, ἐκείνη τὴν παιδούλα,
Οπού χε 'ς τὰ ξανθὰ μαλλιά νεοθέριστη μυρτούλα;
Οπού χε σαν παρθενικό τραντάφυλλο τὸ στόμα,
Που χε τὰ μάτια γαλανὰ σαν τ' οὐρανοῦ τὸ χρώμα;
Που πρὸς τὸ βράδυ πάντοτε μονάχη ἐπερπατούσε,
Κ' εἶχε κοντὰ τῆς ἐν' ἀρνί που τὴν ἀκολουθοῦσε;
Που καθισμένη εὐρίσκαμε 'ς τὸ ἔρμο περιγιάλι,
Καὶ λυπηρὰ ἐτραγούδαε τῆς ἀνοιξῆς τὰ κάλλη;
Αἰ! τὸ τραγούδι ἀκλούθαε, κυττάζοντας τὸ κύμα
Με τόση λύπη, που ἔλεγεσ ὅπως ἐκύτταε μνήμα.
Τὴ μαύρη! τὴν ἀπάντησα τὸ χάραμα 'ς τὸ δρόμο,
Ἀλλὰ τὴν κόρη τέσσεροι τὴν εἶχανε 'ς τὸν ὦμο·
Χυμένα ἦταν 'ς ὅλο τῆς τὸ λείψανο, που εὐώδα,
Γιούλια, μοσκούλαις καὶ γαντσιαῖς, τραντάφυλλα καὶ ρόδα
Σβυμένα ἦταν τὰ μάτια τῆς, που φέγγαν σαν ἀστέρια,
Καὶ με κορδέλλαις κόκκιναις δεμένα εἶχε τὰ χέρια.
Αἰ! καταιβάζοντάς τὴνε οἱ τέσσεροι ἀπ' τὸ βράχο,
Κανείς δε τὴν ἀκλούθαε πάρεξ τὸ ἀρνί μονάχο,
Καὶ μαραμμένα ἦτανε τὰ ἀνθηρὰ στολίδα,

Που κάθε αυγή του εμάζωνε και του έπλεκεν η ίδια [45].
Τ' αρνί μόνον ακλούθαε, μ π ε μ π ε , μ π ε μ π ε , φωνάζει,
Πάντα μ π ε μ π ε , πάντα μ π ε μ π ε , και την παιδούλα κράζει.
Με το κουδούνι 'ς το λαϊμό εις τους γκρεμούς περπάτει

Ν τ ι ν , ν τ ι ν , κουδούνιζε κοντά εις το στερνό κρεβάτι [46].
Ετούτη είναι κόρη μου, η όμορφη παιδούλα,
Οπού χε 'ς τα ξανθά μαλλιά νεοθέριστη μυρτούλα.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

Νά, μία βοσκούλα 'ς το βουνό που κάθεσαι και κλαίει,
Και τα παράπονα η σπηλιά γλυκά τα ματαλέει.
Εψές μου απέθανε ο βοσκός, και τέσσεροι 'ς τον ώμο
Μου τον επήραν τέσσεροι 'ς τον ύστερό του δρόμο.
Βραχνόφωνα ο καλόγερος ανάδευε τα χείλα·
Του νεκροκρέβατου συχνά ετρίζανε τα ξύλα.
Θυμούμαι που εκαθόμαστε αντάμα εκεί 'ς τη βρύση·
Ποιος απ' εμάς, ελέγαμε, περισσότερο θα ζήσει;
Και λέγοντας· Ποιος απ' εμάς περισσότερο θα ζήσει;
Φθυσ κατ' εμάς εβούυξε φριχτά το Π ο ι ο ς θ α ζ ή σ η [47].
Τότε ο αγαπημένος μου εστέναξε απ' τα στήθη,
Και του πα· Τι έχεις 'ς την καρδιά; Κι' αυτός δεν μ' απεκρίθη.
Φθυσ κατ' εμάς εβούυξε φριχτά το κυπαρίσσι.
Δυστυχισμένη συντροφιά! Που το χαρούμεν' άνθι
Της νιότης μας της τρυφερής ογλήγορα εμαράνθη
Ω θάνατε, λυπήσου με, λυπήσου με, και φθάσε·
Ένα αναστέναγμα γλυκό μου φαίνεται πως θα σαι.
Μού πανε πως μεσάνυχτα τον βάνουνε 'ς το μνήμα,
Κ' εξέδωκα το ρούχο μου για το στερνό του εντύμα.
Φωνάζω, σκούζω δυνατά, 'ς τον τάφο του γυρμένη,
Μα δεν ακούνε ταις φωναίς 'ς τον τάφο οι πεθαμένοι.
Κείνοι που θα με θάψουνε, ακόμη αν μ' αγαπούνε,
Ας βάλουνε τα χέρια μας νεκρά ν' αγκαλιασθούνε.

Η ΕΥΡΥΚΟΜΗ

Θάλασσα, πότε θέλ' ιδώ την όμορφη Ευρυκόμη;
» Πολύς καιρός επέρασε, και δεν την είδα ακόμη.
» Πόσαις φοραίς κυττάζοντας από το βράχο γέρνω,
» Και τον αφρό της θάλασσας για τα πανιά της παίρνω!
» Φέρ' τηνε, τέλος, φέρ' τηνε». Αυτά ο Θύρσης λέει,
Και παίρνει από τη θάλασσα, και τη φιλεί, και κλαίει.

Και δεν ηξέρει ο δύστυχος όπου φιλεί το κύμα
Εκείνο, που της έδωσε και θάνατο και μνήμα.

Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ωσάν γλυκόπνοο
Δροσάτ' αεράκι
Μέσα σε ανθότοπο,
Κειο το παιδάκι
Την ύστερη έβγαλε
Αναπνοή

Και η ψυχούλα του
Εις τον αέρα
Γλήγορα ανέβαινε
Προς τον αιθέρα,
Σαν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Όλα την έκραζαν,
Όλα τ' αστέρια,
Κ' εκείνη εξάπλωνε
Δειλή τα χέρια,
Γιατί δεν ήξευρε
Σε ποίο να μπη·

Αλλά, νά, τού δωσε
Ένα Αγγελάκι
Το φιλί αθάνατο
Έσ το μαγουλάκι
Πού έξαφνα έλαμψε
Σαν την αυγή.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΔΕ ΡΩΣΣΗ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ.

Του πατέρα σου, όταν έλθης,
Δε θα ιδής παρά τον τάφο·
Είμαι ομπρός του, και σου γράφω,
Μέρα πρώτη του Μαΐου.

Θα σκορπήσουμε το Μάη
Πάνου 'ς τ' άκακα τα στήθη,

Γιατί απόψε αποκοιμήθη
Εις τον ύπνο του Χριστού.

Ήταν ήσυχος κι' ακίνητος
Ως την ύστερη την ώρα,
Καθώς φαίνεται και τώρα
Που τον άφησε η ψυχή.

Μόνον, μία στιγμή πριν φύγη
Τ' ουρανού κατά τα μέρη,
Αργοκίνησε το χέρι,
Ίσως για να σ' ευχηθή.

ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙ

«Μάννα μου, σκιάζομαι πολύ
Μη πεθαμένοι βγούνε.
— Σώπα, παιδάκι μου, οι νεκροί
Την πλάκα τους βαστούνε».

Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ

Τα τραγούδια μου τα λεγες όλα,
Τούτο μόνον δεν θέλει το πης,
Τούτο μόνον δεν θέλει τ' ακούσης,
Αχ! την πλάκα του τάφου κρατείς!

Ω παρθένα! αν ημπόρειαν οι κλάψαις
Πεθαμένου να δώσουν ζωή,
Τόσαις έκαμα κλάψαις για σένα,
Που θέλ' έχης την πρώτη πνοή.

Συφορά! σε θυμούμ' εκαθόσουν
'Σ το πλευρό μου με πρόσωπο αχνό·
«Τι έχεις;» σου πα, και συ μ' αποκρίθης·
«Θα πεθάνω, φαρμάκι θα πιω» [48].

Με σκληρότατο χέρι το πήρες,
Ωραία κόρη, κι αυτό το κορμί,
Που του έπρεπε φόρεμα γάμου,
Πικρό σάβανο τώρα φορεί.

Το κορμί σου εκεί μέσα 'ς τον τάφο
Το στολίζει σεμνή παρθενιά·

Του κακού σ' αδικούσεν ο κόσμος,
Και σου φώναξε λόγια κακά.

Τέτοια λόγια αν ημπόρειες ν' ακούσης,
Οχ το στόμα σου τ' ήθελε βγη;
«Το φαρμάκι, που επήρα, και οι πόνοι,
»Δεν εστάθηκαν τόσο σκληροί».

Κόσμε ψεύτη! ταις κόραις ταις μαύραις
Κατατρέχεις όσο είν' ζωνταναίς,
Σκληρέ κόσμε! και δεν τους λυπάσαι
Την τιμήν, όταν είναι νεκραίς.

Σώπα, σώπα! θυμήσου πως έχεις
Θυγατέρα, γυναίκα, αδελφή
Σώπα, η μαύρη κοιμάται 'ς το μνήμα,
Και κοιμάται παρθένα σεμνή.

Θα ξυπνήση την ύστερη ημέρα,
Εις τον κόσμον ομπρός να κριθή,
Και 'ς τον Πλάστη κινώντας με σέβας
Τα λευκά της τα χέρια, θα πη·

«Κύττα μέσα 'ς τα σπλάχνα μου, Πλάστη!
»Τα φαρμάκωσα, αλήθεια, η πικρή,
»Και μου βγήκε οχ το νου μου, Πατέρα,
»Που πλασμένα μου τα χες Εσύ·

»Όμως κύττα 'ς τα σπλάχνα μου μέσα,
»Που το κρίμα τους κλαίνε, και πες,
»Πες του κόσμου, που φώναξε τόσα,
»Εδώ μέσα αν ήν' άλλαις πληγαίς».

Τέτοια, ομπρός εις τον Πλάστη κινώντας
Τα λευκά της τα χέρια, θα πη.
Σώπα, κόσμε! κοιμάται 'ς το μνήμα,
Και κοιμάται παρθένα σεμνή.

1826

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΑΝΕΨΙΑΣ [49]

Καθώς μένεις εις το νου μου
Όσο ζω και εις την καρδιά,
Μείνε, τέκνο του αδελφού μου,
Εις τα μάτια μου ομπροστά.

Μείνε — επάλευε το σώμα
Η ψυχή σου, για να βγη,
Και συχνάνοιγες το στόμα
Και δεν ήξερες γιατί.

Λίγο εχάρηκες το φως σου,
Αφού επέρασες γλυκά
Απ' τα σπλάχνα της μητρός σου
Στου πατρός την αγκαλιά.

Γλυκοί εστάθηκαν και πλάνοι
Των γονιών σου οι στόχασμοί
Γάμου εβλέπανε στεφάνι,
Κι' άλλο φόρεσες εσύ!

ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ

Προς την κυρά Άννα Μαρία Αναστασία Γουράτο Γεωργομίλα.

Όταν εντύθηκε το αγγελικό σχήμα εις το μοναστήρι
των Αγίων Θεοδώρου και Γεωργίου εις Κέρκυρα,
την 18 Απριλίου 1829.

Από τον θρόνο τ' Άπλαστου
Οι Αγγέλοι εκατεβήκαν,
Και μέσ' 'ς του μοσχολίβανου
Το σύγνεφον εμπήκαν,
Να ιδούν που το κοράσιο
Κινάει 'ς την εκκλησιά.

Χριστός ανέστη, ειψάλλανε
Με τα χρυσά τους χείλη,
Χριστός ανέστη, εκάνανε,
Κι' αστράφτανε σαν ήλιοι,
Και λόγια ετραγουδούσανε
Εγκάρδια και θερμά.

Ένας Άγγελος.

Χαίρε, αδελφή! Μ' αρέσουνε
Της όψης σου οι χλωμάδαις·
Εις τα περίσσια ανάμεσα
Κεριά και 'ς ταις λαμπάδες,
Κάλλιο από ρόδα πιάνουνε
Της Νύμφης του Χριστού.

Άλλος.

Αφού τον θάνατο έκλαψες
Της δόλιας σου μητέρας
Και του πατρός, — σου απόμεινε
Μόνος Αυτός πατέρας.

Άλλος.

Πάντα περνάει τα σπλάχνα του
Το δάκρυ του ορφανού.

Άλλος.

Γλυκό ναι της Παράδεισος
Να μελετάς τα κάλλι.

Άλλος.

Πικρή ναι η φοβερώτατη
Του κόσμου ανεμοζάλη·
Μον' εδώ φθάνει ο αντίλαλος,
Δε φθάνει η τρικυμιά.

Άλλος.

Εδώ ο Χριστός 'ς τα ονείρατα
Σε σένα καταιβάνει.

Άλλος.

Εκεί ταράζουν άρματα,
Και θρόνοι αιματωμένοι.

Άλλος.

Εδώ ευτυχία και θρίαμβος.

Άλλος.

Εκεί ναι συφορά!

Άλλος.

Ο κόσμος ερωτεύτηκε
'Σ τα μάτια, 'ς τη φωνή σου,
Τα μελετάει συχνότατα,
Κ' η αγγελική ψυχή σου
Φωνή και μάτια εγύρισε
Κατά τον ουρανό.

Άλλος.

Ο Πλάστης κατ' εικόνα του
Τον άνθρωπο εποιούσε.

Άλλος.

Μέσ' 'ς κρυφία της γνώσης του

Τη Χτίση εμελετούσε,
Για να 'ναι του λιγόζωου
Ανθρώπου η κατοικιά.

Απάνου απάνου εχύθηκε
'Σ την Άβυσσο, που εσειότουν
Και με τρομάρα εμούγκριζε,
Κι' αυτί δεν εσωζότουν, — [50]
Ο Πλάστης ολομόναχος
Αγροίκαε με χαρά.

Άλλος.
Έρωσ και Χάρος πάντοτε
Δουλεύουν εδώ κάτω,
Ως που ο Καιρός ο γέροντας
Να χάση τα φτερά του.

Άλλος.
Φριχτή ναι η ώρα που άνθρωπος
Βαριά ψυχομαχά.

Άλλος.
Μη φοβηθής να 'σ' έρημη
Τότε από κάθε μάτι·
Ιδού, ο Χριστός, που γέροντας
'Στου πόνου το κρεβάτι,
Σου σιάζει το προσκέφαλο [51],
Και σε παρηγορά.

Άλλος.
Ευτυχισμένο λείψανο.
Θέλει σου δώση πάλι
Τον αρραβώνα ο ίδιος,
Οπού σου πήρε αγάλι,
Την ώρα που απομείνανε
Τα στήθια σου νεκρά [52].

Άλλος.
Τα κόκκαλα εβαρέθησαν
'Σ το μνήμα καρτερώντας.
Και τρίζουνε ακατάπαυτα
Την Κρίση αναζητώντας [53].

Άλλος.
Εύπνα, αδελφή! τη σάλπιγγα
Την ύστερη αγροικώ.

Άλλος.

Τα μάτια της αστράψανε
Του τάφου από την κλίνη·
Κύττα! πετειέται ολόχαρη [54],
Και μέσ' ς' το λάκκο αφίνει
Τους μόσχους του Μαϊάπριλου,
Που δεν υπάρχει πλιο.

Μη φοβηθής να 'σ' έρημη
'Σ του πόνου το κρεβάτι·
Γιατί σ' εσένα γέρνοντας
Ρήχνει ο Χριστός το μάτι.

Όλοι οι Άγγελοι.

Τα μάτια της αστράψανε
Του τάφου από την κλίνη·
Κύττα! πετιέται ολόχαρη,
Και μέσ' ς' το λάκκο αφίνει
Τους μόσχους του Μαϊάπριλου,
Που δεν υπάρχει πλιο.

1829

ΓΑΛΗΝΗ

Δεν ακούεται ούτ' ένα κύμα
Εις την έρμη ακρογιαλιά·
Λες και η θάλασσα κοιμάται
Μέσ' 'ς της γης την αγκαλιά.

ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Libertà [v o c a n t a n d o , ch' è si cara
Come sa chi per lei vita ritiuta.
DANTE

1

Σε γνωρίζω από την κόψη
Του σπαθιού την τρομερή,
Σε γνωρίζω από την όψη,
Που με βία μετράει την γη.

2

Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
Των Ελλήνων τα ιερά,
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

3

Εκεί μέσα εκατοικούσες
Πικραμένη, εντροπαλή,
Κ' ένα στόμα ακαρτερούσες,
Έλα πάλι, να σου πη.

4

Άργειε νάλθη εκείνη η μέρα,
Και ήταν όλα σιωπηλά,
Γιατί τα σκιαζε η φοβέρα,
Και τα πλάκωνε η σκλαβιά.

5

Δυστυχής! παρηγορία
Μόνη σου έμενε, να λες
Περασμένα μεγαλεία,
Και διηγώντας τα να κλαις·

6

Και ακαρτέρει, και ακαρτέρει
Φιλελεύθερη λαλιά,
Ένα εκτύπαε τ' άλλο χέρι
Από την απελπισιά,

7

Κ' έλεες· πότε, α! πότε βγάνω
Το κεφάλι από τ'ς ερμιαίς;
Και αποκρίνοντο από πάνω
Κλάψαις, άλυσαις, φωναίς!

8

Τότ' εσήκωνες το βλέμμα
Μέσ' 'ς τα κλάιματα θολό,
Και εις το ρούχο σου έσταζ' αίμα,
Πλήθος αίμα Ελληνικό.

9

Με τα ρούχα αιματωμένα,
Ξέρω ότι έβγαινες κρυφά,
Να γυρεύης εις τα ξένα
Αλλά χέρια δυνατά.

10

Μοναχή τον δρόμο επήρες,
Εξανάλθες μοναχή·
Δεν είν' εύκολαις οι θύραις,
Εάν η χρεία ταις κουρταλή.

11

Άλλος σου έκλαιψε εις τα στήθια,
Αλλ' ανάσαση καμμιά·
Άλλος σου έταξε βοήθεια,
Και σε γέλασε φρικτά!

12

Άλλοι, ωιμέ! 'ς τη συφορά σου
Οπού εχαίροντο πολύ,
Σύρε νάβρης τα παιδιά σου,
Σύρε, ελέγαν οι σκληροί.

13

Φεύγει οπίσω το ποδάρι,
Και ολογλήγορο πατεί
Ή την πέτρα, ή το χορτάρι,
Που την δόξα σου ενθυμεί

14

Ταπεινότατη σου γέρνει
Η τρισάθλια κεφαλή,
Σαν φτωχού που θυροδέρνει,
Κ' είναι βάρος του η ζωή.

15

Ναι· αλλά τώρα αντιπαλεύει
Κάθε τέκνο σου με ορμή,
Που ακατάπαυστα γυρεύει
Ή την νίκη, ή την θανή.

16

Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
Των Ελλήνων τα ιερά,
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

17

Μόλις είδε την ορμή σου
Ο ουρανός, που για τ'ς εχθρούς,
Εις την γη την μητρική σου
Έτρεφ' άνθια και καρπούς,

18

Εγαλήνευσε· και εχύθη
Καταχθόνια μία βοή,
Και του Ρήγα σου απεκρίθη
Πολεμόκραχτη η φωνή (1)·

19

Όλοι οι τόποι σου σ' εκράξαν,
Χαιρετώντας σε θερμά,
Και τα στόματα εφωνάξαν
Όσα αισθάνετο η καρδιά.

20

Εφωνάξανε ως τ' αστέρια
Του Ιονίου και τα νησιά,
Και εσηκώσανε τα χέρια
Για να δείξουνε χαρά,

21

Μ' όλον που ναι αλυσωμένο
Το καθένα τεχνικά,
Και εις το μέτωπο γραμμένο
Έχει· Ψ ε ύ τ ρ α Ε λ ε υ θ ε ρ ι ά .

22

Γκαρδικά χαροποιήθη
Και του Βάσιγκτων η γη,
Και τα σίδερα ενθυμήθη
Που την έδεναν και αυτή.

23

Απ' τον Πύργο του φωνάζει,
Σα να λήη σε χαιρετώ,
Και την χήτη του τινάζει
Το Λιοντάρι το Ισπανό.

24

Ελαφιάσθη της Αγγλίας
Το θηρίο, και σέρνει ευθύς
Κατά τ' άκρα της Ρουσίας
Τα μουγκρίσματα τ'ς οργής.

25

Εις το κίνημά του δείχνει,
Πώς τα μέλη είν' δυνατά·
Και 'ς του Αιγαίου το κύμα ρήχνει
Μία σπιθόβολη ματιά [\[55\]](#).

26

Σε ξανοίγει από τα νέφη
Και το μάτι του Αετού,
Που φτερά και νύχια θρέφει
Με τα σπλάχνα του Ιταλού·

27

Και 'ς εσέ καταγυρμένος,
Γιατί πάντα σε μισεί!
Έκρωζ', έκρωζε ο σκασμένος,
Να σε βλάβση, αν ημπορή.

28

Άλλο εσύ δεν συλλογειέσαι
Πάρεξ πού θα πρωτοπάς·
Δεν μιλείς, και δεν κουνιέσαι
'Σ ταις βρισιαίς οπού αγροικάς·

29

Σαν τον βράχον οπού αφίνει
Κάθε ακάθαυτο νερό
Εις τα πόδια του να χύνη
Ευκολόσβυστον αφρό,

30

Οπού αφίνει ανεμοζάλη,
Και χαλάζι, και βροχή,
Να του δέρνουν την μεγάλη,
Την αιώνιαν κορυφή

31

Δυστυχιά του, ω δυστυχιά του,
Οποιανού θέλει βρεθή
'Σ το μαχαίρι σου αποκάτου,
Και 'ς εκείνο αντισταθή.

32

Το θηρίο π' ανανογιέται,
Πως του λείπουν τα μικρά,
Περιορίζεται, πετειέται,
Αίμα ανθρώπινο διψά.

33

Τρέχει, τρέχει όλα τα δάση,
Τα λαγκάδια, τα βουνά,
Και όπου φθάση, όπου περάση,
Φρίκη, θάνατος, ερμιά·

34

Ερμιά, θάνατος, και φρίκη,
Οπού επέρασες κ' εσύ·
Ξίφος έξω από την θήκη,
Πλέον ανδρείαν σου προξενεί.

35

Ιδού εμπρός σου ο τοίχος στέκει
Της αθλίας Τριπολιτσάς·
Τώρα τρόμου αστροπελέκι
Να της ρήξης πιθυμάς.

36

Μεγαλόψυχο το μάτι
Δείχνει πάντα οπώς νικεί,
Και ας είν' άρματα γεμάτη,
Και πολέμια χλαλοή.

Η Ελευθερία
Κατά Σχεδιογράφημα
Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

37

Σου προβαίνουνε και τρίζουν,
Για να ιδής πως είν' πολλά.
Δεν ακούς που φοβερίζουν
Άνδρες μύριοι και παιδιά; (2)

38

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
Θα σας μείνουνε ανοιχτά,
Για να κλαύσετε τα σώματα,
Που θα να βρη η συμφορά.

39

Κατεβαίνουνε, και ανάφτει
Του πολέμου αναλαμπή·
Το τουφέκι ανάβει, αστράφτει,
Λάμπει, κόφτει το σπαθί.

40

Γιατί η μάχη εστάθη ολίγη;
Λίγα τα αίματα γιατί;
Τον εχθρόν θωρώ να φύγη,
Και 'ς το κάστρο ν' ανεβή. (3)

41

Μέτρα . . . είν' άπειροι οι φευγάτοι,
Οπού φεύγοντας δειλιούν
Τα λαβώματα 'ς την πλάτη
Δέχοντ', ώστε ν' ανεβούν.

42

Εκεί μέσα ακαρτερείτε
Την αφεύγατη φθορά·
Νά, σας φθάνει· αποκριθήτε
'Σ της νυκτός τη σκοτεινιά. (4)

43

Αποκρίνονται, και η μάχη
Έτσι αρχίζει, σπού μακριά
Από ράχη εκεί 'σε ράχη
Αντιβούζε φοβερά.

44

Ακούω κούφια τα τουφέκια,
Ακούω σμίξιμο σπαθιών,
Ακούω ξύλα, ακούω πελέκια,
Ακούω τρίξιμο δοντιών.

45

Α! τι νύκτα ήταν εκείνη,
Που την τρέμει ο λογισμός;
Άλλος ύπνος δεν εγίνη
Πάρεξ θάνατου πικρός.

46

Της σκηνής η ώρα, ο τόπος,
Οι κραυγαίς, η ταραχή,
Ο σκληρόψυχος ο τρόπος
Του πολέμου, και οι καπνοί,

47

Και οι βρονταίς, και το σκοτάδι,
Οπού αντίσκοφτε η φωτιά,
Επαράσταιναν τον άδη
Που ακαρτέρειε τα σκυλιά.

48

Τ' ακαρτέρειε. — Εφαίνοντ' ήσκιοι
Αναρίθμητοι γυμνοί,
Κόραις, γέροντες, νεανίσκοι,
Βρέφη ακόμη εις το βυζί.

49

Όλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
Μαύρη η εντάφια συντροφιά,
Σαν το ρούχο οπού σκεπάζει
Τα κρεβάτια τα στερνά.

50

Τόσοι, τόσοι ανταμωμένοι
Επετειούνται από την γη,
Όσοι είν' άδικα σφαγμένοι
Από τούρκικην οργή.

51

Τόσα πέφτουνε τα θερι-
σμένα αστάχια εις τους αγρούς·
Σχεδόν όλα εκείά τα μέρη
Εσκεπάζοντο απ' αυτούς.

52

Θαμποφέγγει κανέν' άστρο,
Και αναδεύοντο μαζί,
Αναβαίνοντας το κάστρο
Με νεκρώσιμη σιωπή.

53

Έτσι χάμου εις την πεδιάδα,
Μέσ' 'ςτο δάσος το πυκνό,
Όταν στέλνη μίαν αχνάδα
Μισοφέγγαρο χλωμό,

54

Εάν οι άνεμοι μέσ' 'ς τ' άδεια
Τα κλαδιά μουγκοφυσούν,
Σειούνται, σειούνται τα μαυράδια,
Οπού οι κλώνοι αντικτυπούν.

55

Με τα μάτια τους γυρεύουν,
Όπου είν' αίματα πηχτά,
Και μέσ' 'ς τ' αίματα χορεύουν
Με βρυχίσματα βραχνά,

56

Και χορεύοντας μανίζουν
Εις τους Έλληνας κοντά,
Και τα στήθια τους εγγίζουν
Με τα χέρια τα ψυχρά.

57

Εκείο το έγγισμα πηγαίνει
Βαθιά μέσ' 'ς τα σωθικά,
Όθεν όλη η λύπη βγαίνει,
Και άκρα αισθάνονται ασπλαχνιά.

58

Τότε αυξάινει του πολέμου
Ο χορός τρομακτικά,
Σαν το σκόρπισμα του ανέμου
Ή του πελάου την μοναξιά.

59

Κτυπούν όλοι απάνου κάτω
Κάθε κτύπημα που εβγή
Είνε κτύπημα θανάτου,
Χωρίς να δευτερωθή.

60

Κάθε σώμα ιδρώνει, ρέει·
Λες και εκείθεν η ψυχή,
Απ' το μίσος που την καίει,
Πολεμάει να πεταχθή.

61

Της καρδιάς κτυπιαίς βροντάνε
Μέσ' 'ς τα στήθια τους αργά,
Και τα χέρια όπου χουμάνε
Περισσότερο είν' γοργά.

62

Ουρανός γι' αυτούς δεν είναι,
Ουδέ πέλαγο, ουδέ γη·
Γι' αυτούς όλους, το παν είναι
Μαζωμένο αντάμα εκεί.

63

Τόση η μάνητα και η ζάλη,
Που στοχάζεσαι, μη πως
Από μία μεριά και απ' άλλη
Δεν μείνη ένας ζωντανός·

64

Κύττα χέρια απελπισμένα
Πώς θερίζουνε ζωαίς!
Χάμου πέφτουνε κομμένα
Χέρια, πόδια, κεφαλαίς,

65

Και παλλάσκαις, και σπαθία,
Με ολοσκόρπιστα μυαλά,
Και με ολόσχιστα κρανία
Σωθικά λαχταριστά,

66

Προσοχή καμμιά δεν κάνει
Κανείς, όχι, εις την σφαγή.
Πάνε πάντα εμπρός! Ω! φθάνει,
Φθάνει· έως πότε οι σκοτωμοί;

67

Ποίος αφίνει εκεί τον τόπο,
Πάρεξ όταν ξαπλωθή;
Δεν αισθάνονται τον κόπο,
Και λες κ' είναι εις την αρχή.

68

Ωλιγόστευαν οι σκύλοι,
Και Α λ λ ά εφώναζαν, Α λ λ ά ·
Και των Χριστιανών τα χείλη
Φ ω τ ι ά εφώναζαν, φ ω τ ι ά .

69

Λεονταρόψυχα εκτυπιούνται,
Πάντα εφώναζαν φ ω τ ι ά ,
Και οι μιαροί κατασκορπιούνται,
Πάντα σκούζοντας Α λ λ ά .

70

Παντού φόβος, και τρομάρα,
Και φωναίς, και στεναγμοί·
Παντού κλάψα, παντού αντάρα,
Και παντού ξεψυχισμοί.

71

Ήταν τόσοι! πλέον το βόλι
Εις τ' αυτιά δεν τους λαλεί·
Όλοι χάμου εκείτοντ' όλοι
Εις την τέταρτην αυγή.

72

Σαν ποτάμι το αίμα εγίνη,
Και κυλάει 'ς την λαγκαδιά,
Και τ' αθώο χόρτο πίνει,
Αίμα αντίς για την δροσιά.

73

Της αυγής δροσάτο αέρι,
Δεν φυσάς τώρα εσύ πλιο
'Σ των ψευδόπιστων το αστέρι (5)·
Φύσα, φύσα εις το ΣΤΑΥΡΟ.

74

Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
Των Ελλήνων τα ιερά,
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

75

Της Κορίνθου ιδού και οι κάμποι·
Δεν λάμπ' ήλιος μοναχά
Εις τους πλατάνους, δεν λάμπει
Εις τ' αμπέλια, εις τα νερά·

76

Εις τον ήσυχον αιθέρα
Τώρα αθώα δεν αντηχεί
Τα λαλήματα η φλογέρα,
Τα βελάσματα το αρνί.

77

Τρέχουν άρματα χιλιάδες,
Σαν το κύμα εις το γιαλό·
Αλλ' οι ανδρείοι παλληκαράδες
Δεν ψηφούν τον αριθμό.

78

Ω τρακόσιοι! σηκωθήτε
Και ξανάλθετε 'ς εμάς·
Τα παιδιά σας θέλ' ιδήτε
Πόσο μοιάζουνε με σας.

79

Όλοι εκείνοι τα φοβούνται,
Και με πάτημα τυφλό
Εις την Κόρινθο αποκλειούνται,
Κι' όλοι χάνονται απ' εδώ.

80

Στέλνει ο άγγελος του ολέθρου
Πείνα και θανατικό,
Που με σχήμα ενός σκελέθρου
Περπατούν αντάμα οι δυο·

81

Και πεσμένα εις τα χορτάρια
Απεθαίνανε παντού
Τα θλιμμένα απομεινάρια
Της φυγής και του χαμού.

82

Και εσύ αθάνατη, εσύ θεία,
Που ότι θέλεις ημπορείς,
Εις τον κάμπο, Ελευθερία,
Ματωμένη περπατείς!

83

'Σ την σκιά χεροπιασμέναις,
'Σ την σκιά βλέπω κ' εγώ
Κρινοδάχτυλαις παρθέναις,
Όπου κάνουνε χορό· (6)

84

'Στον χορό γλυκογυρίζουν
Ωραία μάτια ερωτικά,
Και εις την αύρα κυματίζουν
Μαύρα, ολόχρυσα μαλλιά.

85

Η ψυχή μου αναγαλιάζει,
Πως ο κόρφος καθεμιάς
Γλυκοβύζαστο ετοιμάζει
Γάλα ανδρείας, και ελευθεριάς.

86

Μέσ' 'ς τα χόρτα 'ς τα λουλούδια
Το ποτήρι δεν βαστώ.
Φιλελεύθερα τραγούδια
Σαν τον Πίνδαρο εκφωνώ.

87

Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
Των Ελλήνων τα ιερά,
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

88

Πήγες εις το Μεσολόγγι
Την ημέρα του Χριστού,
Μέρα που άνθισαν οι λόγγοι, (7)
Για το τέκνο του Θεού

89

Σου ήλθε εμπρός λαμποκοπώντας
Η Θρησκεία μ' ένα σταυρό,
Και το δάκτυλο κινώντας
Όπου ανεί' τον ουρανό,

90

'Σ αυτό, εφώναξε, το χώμα
Στάσου ολόρθη, Ελευθεριά·
Και φιλώντας σου το στόμα
Μπαίνει μέσ' 'ς την εκκλησιά. (8)

91

Εις την τράπεζα σιμώνει,
Και το σύγγεφο το αχνό
Γύρω γύρω της πυκνώνει
Που σκορπάει το θυματό.

92

Αγροικάει την ψαλμωδία,
Οπού εδίδαξεν αυτή·
Βλέπει την φωταγωγία
'Σ τους Αγίους εμπρός χυτή.

93

Ποιοί είν' αυτοί 'που πλησιάζουν
Με πολλή ποδοβολή,
Κι' άρματ' άρματα ταραάζουν;
Επετάχτηκες Εσύ.

94

Α! το φως που σε στολίζει,
Σαν ηλίου φεγγοβολή,
Και μακρόθεν σπινθηρίζει,
Δεν είναι, όχι, από την γη·

95

Λάμπσιν έχει όλη φλογώδη
Χείλος, μέτωπο, οφθαλμός·
Φως το χέρι, φως το πόδι,
Κι' όλα γύρω σου είναι φως.

96

Το σπαθί σου αντισηκώνεις,
Τρία πατήματα πατάς,
Σαν τον πύργο μεγαλώνεις,
Και εις το τέταρτο κτυπάς·

97

Με φωνή που καταπείθει,
Προχωρώντας ομιλείς·
«Σήμερ', άπιστοι, εγεννήθη,
»Ναι, του κόσμου ο Λυτρωτής.

98

»Αυτός λέγει . . . Αφογκρασθήτε·
»Εγώ είμ' Άλφα, Ωμέγα εγώ.
Πέστε, που θ' αποκρυφθήτε
«Εσείς όλοι, αν οργισθώ; (9)

99

»Φλόγα ακοίμητην σας βρέχω,
»Που μ' αυτήν αν συγκριθή
»Κείνη η κάτω οπού σας έχω
«Σαν δροσιά θέλει βρεθή·

100

»Κατατρώγει, ωσάν την σχίζα,
»Τόπους άμετρα υψηλούς,
»Χώραις, όρη, από την ρίζα,
»Ζώα, και δένδρα, και θνητούς,

101

»Και το παν το κατακαίει,
»Και δεν σώζεται πνοή,
»Πάρεξ του άνεμου που πνέει
»Μέσ' 'ς τη στάχτη τη λεπτή».

102

Κάποιος ήθελε ερωτήση·
Του θυμού του είσαι αδελφή;
Ποίος είν' άξιος να νικήση,
Ή με σε να μετρηθή;

103

Η γη αισθάνεται την τόση
Του χεριού σου ανδραγαθιά,
Που όλη θέλει θανατώση
Την μισόχριστη σπορά.

104

Την αισθάνονται, και αφρίζουν
Τα νερά, και τ' αγροικώ
Δυνατά να μουρμουρίζουν,
'Σαν να ρυάζετο θηριό.

105

Κακορίζικοι, που πάτε
Του Αχελώου μέσ' 'ς την ροή, (10)
Και πιδέξια πολεμάτε
Από την καταδρομή

106

Να αποφύγετε! το κύμα
Έγεινε όλο φουσκωτό·
Εκεί ευρήκατε το μνήμα,
Πριν να ευρήτε αφανισμό.

107

Βλασφημάει, σκούζει, μουγκρίζει
Κάθε λάρυγγας εχθρού,
Και το ρεύμα γαργαρίζει
Ταις βλασφήμαις του θυμού.

108

Σφαλερά τετραποδίζουν
Πλήθος άλογα, και ορθά
Τρομασμένα χλιμιτρίζουν,
Και πατούν εις τα κορμιά.

109

Ποίος 'ς τον σύντροφον απλώνει
Χέρι, ωσάν να βοηθηθή·
Ποίος την σάρκα του δαγκώνει,
Όσο οπού να νεκρωθή·

110

Κεφαλαίς απελπισμέναις,
Με τα μάτια πεταχτά,
Κατά τ' άστρα σηκωμέναις
Για την ύστερη φορά.

111

Σβύεται, — αυξαίνοντας η πρώτη
Του Αχελώου νεροσυρμή, —
Το χλιμίτρισμα, και οι κρότοι,
Και του ανθρώπου οι γογγυσμοί.

112

Έτσι ν' άκουα να βουύξη
Τον βαθύν Ωκεανό,
Και 'ς το κύμα του να πνίξη
Κάθε σπέρμα Αγαρηνό·

113

Και εκεί που ναι η Αγία Σοφία,
Μέσ' 'ς τους λόφους τους επτά,
Όλα τ' άψυχα κορμιά,
Βραχοσύντριφτα, γυμνά,

114

Σωρισμένα να τα σπρώξη
Η κατάρα του Θεού,
Κι' απ' εκεί να τα μαζώξη
Ο αδελφός του Φεγγαριού (11)

115

Κάθε πέτρα μνήμα ας γένη·
Και η Θρησκεία, κ' η Ελευθεριά
Μ' αργοπάτημα ας πηγαίνει
Μεταξύ τους, και ας μετρά.

116

Ένα λείψανο ανεβαίνει
Τεντωτό, πιστομητό,
Κι' άλλο ξάφνου κατεβαίνει,
Και δεν φαίνεται και πλιο.

117

Και χειρότερ' αγριεύει
Και φουσκώνει ο ποταμός·
Πάντα, πάντα περισσεύει
Πολυφλοίσβισμα και αφρός.

118

Α! γιατί δεν έχω τώρα
Την φωνή του Μωϋσή;
Μεγαλόφωνα, την ώρα
Όπου εσβυούντο οι μισητοί,

119

Τον Θεόν ευχαριστούσε
Ύψου πελάου την λύσσα εμπρός,
Και τα λόγια ηχολογούσε
Αναρίθμητος λαός.

120

Ακλουθάει την αρμονία
Η αδελφή του Ααρών,
Η προφήτισσα Μαρία,
Μ' ένα τύμπανο τερπνόν, (12)

121

Και πηδούν όλαις οι κόραις
Με τ'ς αγκάλαις ανοικταίς,
Τραγουδώντας, ανθοφόραις,
Με τα τύμπανα κ' εκείαις.

122

Σε γνωρίζω από την κόψη
Του σπαθιού την τρομερή,
Σε γνωρίζω από την όψη
Που με βία μετράει την γη.

123

Εις αυτήν, είν' ξακουσμένο
Δεν νικιέσαι εσύ ποτέ·
Όμως, όχι, δεν είν' ξένο
Και το πέλαγο για σε.

124

Το στοιχείον αυτό ξαπλώνει
Κύματ' άπειρα εις την γη,
Με τα οποία την περιζώνει,
Κ' είναι εικόνα σου λαμπρή.

125

Με βρυχίσματα σαλεύει
Που τρομάζει η ακοή·
Κάθε ξύλο κινδυνεύει
Και λιμώνα αναζητεί.

126

Φαίνεται' έπειτα η γαλήνη
Και το λάμπιμο του ηλιού,
Και τα χρώματα αναδίνει
Του γλαυκότατου ουρανού.

127

Δεν νικιέσαι, είν' ξακουσμένο,
'Σ την ξηράν εσύ ποτέ·
'Όμως, όχι, δεν είν' ξένο
Και το πέλαγο για σε.

128

Περνούν άπειρα τα ξάρτια,
Και σαν λόγγος στρυμωχτά
Τα τρεχούμενα κατάρτια,
Τα ολοφούσκωτα πανιά.

129

Συ ταις δύναμαίς σου σπρώχνεις,
Και αγκαλά δεν είν' πολλαίς,
Πολεμώντας, άλλα διώχνεις,
Άλλα παίρνεις, άλλα καις.

130

Με επιθύμια να τηράζης
Δύο μεγάλα σε θωρώ, (13)
Και θανάσιμον τινάζεις
Εναντίον τους κεραυνό.

131

Πιάνει, αυξάνει, κοκκινίζει,
Και σηκώνει μια βροντή,
Και το πέλαο χρωματίζει
Με αιματόχροη βαφή.

132

Πνίγοντ' όλοι οι πολεμάρχοι,
Και δεν μνέσκει ένα κορμί
Χάρου, σκιά του Πατριάρχη,
Που σε πέταξαν εκεί.

133

Εκρυφόσμιγαν οι φίλοι
Με τ'ς εχθρούς τους τη Λαμπρή,
Και τους έτρεμαν τα χείλη,
Δίνοντάς τα εις το φιλί.

134

Κειαίς ταις δάφναις, που εσκορπήστε, (14)
Τώρα πλέον δεν ταις πατεί,
Και το χέρι, όπου εφιλήστε,
Πλέον, α! πλέον δεν ευλογεί.

135

Όλοι κλαύστε· αποθαμένος
Ο αρχηγός της Εκκλησίας
Κλαύστε, κλαύστε· κρεμασμένος
Ωσάν νά τανε φονηάς.

136

Έχει ολάνοικτο το στόμα
Π' ώραις πρώτα είχε γευθή
Τ' Άγιον Αίμα, τ' Άγιον Σώμα·
Λες πως θε να ξαναβγή

137

Η κατάρα που είχε αφήση
Λίγο πριν να αδικηθή
Εις όποιον δεν πολεμήση,
Και ημπορεί να πολεμή.

138

Την ακούω, βροντάει, δεν παύει
Εις το πέλαγο, εις την γη,
Και μουγκρίζοντας ανάβει
Την αιωνίαν αστραπή.

139

Η καρδιά συχνοσπαράζει . . .
Πλην τι βλέπω; σοβαρά
Να σωπάσω με προστάζει
Με το δάχτυλο η θεά.

140

Κυττάει γύρω εις την Ευρώπη
Τρεις φοραίς μ' ανησυχιά·
Προσηλώνεται κατόπι
'Σ την Ελλάδα, και αρχινά.

141

«Παλληκάρια μου! οι πολέμοι»
»Για σας όλοι είναι χαρά,
»Και το γόνα σας δεν τρέμει
»'Σ τους κινδύνους εμπροστά.

142

»Απ' εσάς απομακραίνει
»Κάθε δύναμη εχθρική·
»Αλλ' ανίκητη μια μένει
»Που ταις δάφναις σας μαδεί·

143

«Μία, που όταν ωσάν λύκοι
»Ξαναρχόστενε ζεστοί,
»Κουρασμένοι από την νίκη
»Αχ! τον νουν σας τυραννεί.

144

«Η Διχόνοια που βαστάει
»Ένα σκήπτρο η δολερή·
»Καθενός χαμογελάει,
»Πάρ το, λέγοντας, και συ.

145

»Κειο το σκήπτρο, που σας δείχνει,
»Έχει αλήθεια ωραία θωριά.
»Μην το πιάστε, γιατί ρήχνει
»Εισέ δάκρυα θλιβερά.

146

»Από στόμα οπού φθονάει,
»Παλληκάρια, ας μην πωθή,
»Πως το χέρι σας κτυπάει
»Του αδελφού την κεφαλή.

147

»Μην ειπούν 'ς τον στοχασμό τους
»Τα ξένα έθνη αληθινά·
»Εάν μισούνται ανάμεσό τους,
»Δεν τους πρέπει ελευθεριά.

148

»Τέτοια αφήστενε φροντίδα
»Όλο το αίμα οπού χυθή
»Για θρησκεία, και για πατρίδα,
»Όμοιαν έχει την τιμή.

149

»Στο αίμα αυτό, που δεν πονείτε
»Για πατρίδα, για θρησκεία,
»Σας ορκίζω, αγκαλιασθήτε,
»Σαν αδέλφια γκαρδιακά.

150

«Πόσον λείπει, στοχασθήτε,
»Πόσο ακόμη να παρθή·
»Πάντα η νίκη, αν ενωθήτε,
»Πάντα εσάς θ' ακολουθή.

151

»Ω ακουσμένοι εις την ανδρεία!
»Καταστήστε ένα σταυρό,
»Και φωνάξετε με μία,
»Βασιλείς, κυττάξτ' εδώ.

152

»Το σημείο που προσκυνάτε
»Είνε τούτο, και γι' αυτό
»Ματωμένους μας κυττάτε
»Σ τον αγώνα τον σκληρό.

153

»Ακατάπαυστα το βρίζουν
»Τα σκυλιά, και το πατούν
»Και τα τέκνα του αφανίζουν,
»Και την πίστη αναγελούν.

154

»Εξ αιτίας του εσπάρθη, εχάθη
»Αίμα αθώο χριστιανικό,
»Που φωνάζει από τα βάθη
«Της νυκτός· Ν α κ δ ι κ η θ ώ .

155

»Δεν ακούτε, εσείς εικόνες
»Του Θεού, τέτοια φωνή;
»Τώρα επέρασαν αιώνες,
»Και δεν έπαψε στιγμή.

156

»Δεν ακούτε; εις κάθε μέρος
«Σαν του Αβέλ καταβοά·
»Δεν είν' φύσημα του αέρος,
»Που σφυρίζει εις τα μαλλιά.

157

»Τι θα κάμετε; θ' αφήστε
»Να αποκτήσωμεν εμείς
»Λευθερίαν, ή θα την λύστε
»Εξ αιτίας πολιτικής;

158

»Τούτο ανίσως μελετάτε,
»Ιδού, εμπρός σας τον Σταυρό·
»Βασιλείς! ελάτε, ελάτε,
»Και κτυπήσετε κ' εδώ.»

Μάιος 1823.

ΣΗΜΕΙΩΣΑΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

1) Δεύτε, παίδες των Ελλήνων . . .

2) Αρματώθηκαν τότε όλοι από δεκατέσσερους χρόνους και απάνου.

3) Η περιτειχισμένη Τριπολιτσά δεν έχει κάστρον, και εις τον τόπον του κάστρου, εννοεί ο ποιητής την μεγάληΤάπια της πόλης.

4) Αγκαλά και ήτον ημέρα όταν επάρθηκεν η Τριπολιτσά, ο ποιητής ακολούθησε την κοινήν φήμην, οπού τότε εσκορπίστηκεν, ότι το πάρσιμό της εσουνέβηκε τρεις ώραις έπειτα από τα μεσάνυκτα.

5) Είναι γνωστόν ότι το φεγγάρι ευρίσκεται τυπωμένον εις ταις τούρκικαις σημαίαις.

6) Ο Λορδ Μπάιρον, εις την τρίτην ωδήν του Don Juan, παρασταίνει ένα ποιητήν Έλληνα, οπού απελπισμένος και παραπονεμένος διά την σκλαβιά της πατρίδος του, έχει εμπρός του ένα κρασοπότηρον, και κοντά εις άλλα λέγει και τα ακόλουθα λόγια· «. . οι γυναίκες μας χορεύουν αποκάτου από τον ήσκιο· βλέπω τα θέλγητρα των ματιών τους· αλλά όταν συλλογίζομαι ότι θα γεννήσουν σκλάβους, γεμίζουν τα μάτια μου δάκρυα». Επέρασε ένας χρόνος αφού εγράφηκε τούτος ο ύμνος· ολοένα ο ποιητής ετοιμάζει ένα ποίημα για τον θάνατον του Λορδ Μπάιρον.

7) Α γ α λ λ ι ά σ θ ω έ ρ η μ ο ς , κ α ι α ν θ ε ί τ ω ω ς κ ρ ί ν ο ν . Ησαΐας. Κεφ. λε'.

8) Είναι αληθινόν ότι οι Τούρκοι ώρμησαν εναντίον του Μεσολογγίου τα ξημερώματα αυτής της αγίας ημέρας· δεν είναι όμως αληθινόν, καθώς τότε εκοινολογήθηκεν, ότι ήταν ανοικταίς και οι εκκλησίαις· μάλιστα εκλείσθησαν επιταυτού διά να έχουν οι Έλληνες όλη την προσοχή, τους εις τον πόλεμον.

9) Κ α ι ε ι π έ μ ο ι · γ έ γ ο ν ε · ε γ ώ ε ί μ ι τ ο Α κ α ι τ ο Ω , η α ρ χ ή κ α ι τ ο τ έ λ ο ς . Αποκάλ. Ιωάννου. Κεφ. κα'.

10) Τα περιστατικά του περάσματος του ποταμού, της μάχης των Χριστουγέννων και της πολιορκίας του Μεσολογγίου, ευρίσκονται καταστρωμένα εις την ιστορία του Σπυριδωνος Τρικούπη, εγκαρδίου φίλου του ποιητή. Αυτή η ιστορία γλήγορα θέλει πλουτίση και την γλώσσαν μας και την φιλολογίαν μας.

11) Είναι ένας από τους τίτλους του Σουλτάνου.

12) Έξοδος. Κεφ. ιε'.

13) Το κάψιμο της караβέλλας του Καπετάν Πασά και ενός άλλου караβιού κοντά εις την Τένεδον, ταις 29 Οκτωβρίου.

14) Οι Χριστιανοί της Ανατολικής Εκκλησίας συνειθίζουν να σπέρνουν δάφναις εις ταις Εκκλησίαις την ημέραν του Πάσχα.

Όταν επρωτοδιαβάσθηκε το ποίημα, κάποιοι είπαν. Κρίμα! υψηλά νοήματα και στίχοι σφαλμένοι! Για να δεχθώ την πρώτη, ακαρτερώ να δικαιολογηθούν την δεύτερη παρατήρηση. Μα τον Δία που εσάστισα! Αύριο θέλει έρθη και κανένας να μου δείξη τ' αλφαβητάρι με το κονδύλι 'ς το χέρι· αλλά εγώ του το παίρνω, και απιθώνω την άκρη του εις τα μεγάλα ονόματα του Δάντη και του Πετράρχη, του Αριόστου και του Τάσσου, και εις τα ονόματα όσων στιχουργώντας τους ακολούθησαν, και του λέγω· Λάβε την καλωσύνη, Διδάσκαλε, να γύρης τ' αυτιά σου εδώ πάνου, και μέτρα. Κάθε συλλαβή είναι ένα πόδι, και για μας και για αυτούς, όποιος και αν είναι ο στίχος· όμως εσύ δεν ηξεύρεις να τα μετράς. Το φωνήεν, με το όποιον τελειώνει η λέξη, χάνεται εις το φωνήεν με το οποίον η ακόλουθη αρχινά· όμως το προφέρω, επειδή έτσι με συμβουλεύει η τέχνη της αληθινής αρμονίας. Τοια (βία) το εει (ρέει),

το α ἰ (Μάη) και τα εξής, όταν δεν είναι εις το τέλος του στίχου, δεν κάνουν παρά μία συλλαβή. Το τιμή είναι ομοιοτέλευτο με το πολλοί, το κακός με το τυφλός, το εχθές με το πολλίς. Τούτοι οι κανόνες έχουν κάποιαις εξαιρέσαις, ταις οποίαις όποιος έχει καλά θρεμμένη με τους κλασσικούς την ψυχήν του βάνει εις έργον, χωρίς τόσο να συλλογίζεται, εις την ίδια στιγμή εις την οποίαν μορφώνει την ύλη. Πίστευσέ μου, Διδάσκαλε, η αρμονία του στίχου δεν είναι πράγμα όλο μηχανικό, αλλά είναι ξεχείλισμα της ψυχής· μ' όλον τούτο αν φθάσης να μου αποδείξης ότι σφάλλω τους στίχους, θέλει γράψω των Ιταλών και των Ισπανών, να τους δώσω την είδησιν, ότι τους έσφαλαν έως τώρα και αυτοί, και μη φοβάσαι να σου πάρω για την εφεύρεσιν το βραβείον, γιατί θέλει σε μελετήσω. Αλλά ποίος σου είπε να τσακίσης την λέξη θερισμένα; (στρ. 51) — Ποίος μου το πε; το απόκρυφο της τέχνης μου, και το παράδειγμα των μεγάλων. Άμετρα είναι τα παραδείγματα τέτοιας λογής, και θέλει σου τα αναφέρω όλα ένα ένα, όταν ανανοηθώ πως έχω καιρό να χάσω. Ο Πίνδαρος έχει τσακισμέναις καμμία χιλιάδα λέξαις· οι τραγικοί 'ς τους χορούς ετσάκισαν αρκεταίς και αυτοί, και ο Οράτσιος τους εμμήθηκε. Το παράδειγμα του Αριόστου

Nè men ti raccomando la mia Fiordi . . .
Ma dir non potè ligi; e qui finio. [Canto XLII, 14]

αναλεί την εικόνα, και περιέχει πάθος λύπης. Το παράδειγμα του Πινδάρου

Ιδοίσα δ' οξει· Ερινύς
πέφνεν εοί συν αλλαλο
φωνή γένος αρήιον (Ολύμπ. Ειδ. β', στίχ. 73)

αναλεί την εικόνα, και περιέχει πάθος τρομάρας. Το παράδειγμα του Δάντη

Così quelle coròle differente-
mente danzando, della sua ricchezza
Mi si facean stimar veloci e lente.
[Parad. Canto 24]

είναι τέτοιο, οπού αν το διαβάσης με εκείναις ταις άλλαις θείαις ζωγραφίαις, και καταλάβης ότι τέτοιαις δεν ταις κάνει κανένα, ίσως ημπορεί Διδάσκαλε, να φιλιωθούμε· και η φιλία θέλει βαστάξη, όσο να σου κάμω μία παρατήρηση εις τον Πίνδαρο. Η λέξη όλον (Ολύμπ. Ειδ. β' στίχ. 55) βρίσκεται τσακισμένη· για όποιο δίκαιο, ή μουσικής, ή άλλο, επαρακινήθηκεν ο Πίνδαρος να την τσακίση, το πρώτο δίκαιο το είχε η φύση της λέξης, η οποία, αν τσακισθή, εναντιώνεται με την ιδέαν, που παρασταίνει. Σε βλέπω και φρίττεις, και ετοιμάζεσαι να μαδήσης τα μαλλιά σου ωσάν το θ του Λουκιανού (Δίκη φωνηέντων)· αλλά ησύχασε γιατί ο Πίνδαρος μ' όλον τούτο μένει πάντα ο ίδιος για καθέναν· ο ίδιος για με, οπού βρίσκω την τέχνην οπού είναι, ο ίδιος για σε, οπού ξανοίγεις ταις οξειαίς οπού δεν λείπουν . . . βλέπω ένα χαμόγελο εις τα χείλα των ξένων αλλά δεν το κάνουν τόσο πικρό, γιατί βέβαια θυμούνται και τα δικά τους.

Ως προς την έννοια των στροφών 24 και 25 (του Ύμνου), μέσα στην Κερκυραϊκήν έκδοση (ΣΕ. Κ. 1859) βρίσκεται και η εξής αυτόγραφη σημείωση του ποιητή:

«Για να μη με ξανασκοτίσουν οι φλύαροι, οι οποίοι μη γνωρίζοντας τη φύση της Τέχνης δεν ημπορούν να κρίνουν σωστά τα μέσα οπού μεταχειρίζεται, φανερώνω, ότι όχι μόνον η Μεγάλη Βρεταννία δεν είναι χτυπημένη από τούτη τη στροφή, αλλά παρασταίνεται δυνατή, και άγρυπνη

εις τα μεγάλα συμβεβηκά του κόσμου. Νά, γυμνός ο στοχασμός, οπού επαράστησα με μίαν εικόνα. Η Μεγάλη Βρεταννία αλαφιάζεται εκείνη τη στιγμή μήπως τα κινήματά μας επροέρχονταν(!) από τη Ρωσσία, και της λέει· θέλεις να πάρης εσύ 'ς τη στεριά, δύνουμαι να πάρω κ' εγώ 'ς το πέλαγο, κ' ετοιμάζομαι. — Η αλήθεια είναι που επήρε λάθος, και χαίρομαι.»

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΛΟΡΔ ΜΠΑΙΡΟΝ

Ποίημα λυρικό.

1

Λευθεριά, για λίγο πάψε
Να χτυπάς με το σπαθί.
Τώρα σίμωσε και κλάψε
Εις του Μπαίρον το κορμί·

2

Και κατόπι ας ακλουθούνε
Όσοι επράξανε λαμπρά·
Αποπάνου του ας χτυπούνε
Μόνον στήθια ηρωικά.

3

Πρώτοι ας έλθουνε οι Σουλιώταις,
Και απ' το Λείψανον αυτό
Ας μακραίνουνε οι προδόταις,
Και απ' τα λόγια οπού θα πω.

4

Φλάμπουρα, όπλα τιμημένα,
Ας γυρθούν κατά τη γη,
Καθώς ήτανε γυρμένα
Εις του Μάρκου τη θανή,

5

Που 'βαστούσε το μαχαίρι,
Όταν του λειψε η ζωή,
Μέσ' 'ς το ανδρόφονο το χέρι,
Και δεν τ' άφινε να βγη. [56]

6

Αναθράφηκε ο γενναίος
'Σ των αρμάτων την κλαγγή·

Τούτον έμπνευσε, όντας νέος,
Μία θεά μελωδική. —

7

Με ταις θεΐαις της αδελφάδες
Εστεκότουν σιωπηλή,
Ενώ αυξαΐνανε οι λαμπράδαις
Ή του Θεού την κεφαλή,

8

Που εμελέτουνε τη Χτίση·
Και ότι εβγήκε η προσταγή,
Οπού εστένεψε τη Φύση
Αιφνιδίως να φωτιστή,

9

Με τα μάτια ακολουθώντας
Το νεογέννητο το φως,
Και 'σε δαύτο αναφτερώντας,
Της εξέβγαινε ο ψαλμός

10

Απ' τ' αθάνατο το στόμα,
Και απομάκραινε η βροντή,
Που το Χάος έκανε ακόμα
Ή την ογλήγορη φυγή,

11

Έως που ολόκληρον εχάθη
Ή του Ερέβου τη φυλακή,
Οπού απλώθηκε και εστάθη
Σα 'ς την πρώτη του πηγή.

12

— Ψάλλε, Μπάϊρον, του λαλούσε,
Όσαις βλέπεις ομορφιαίς·
Και κειος, που εκρυφαγκρούσε
Ανταπόκριση μ' αυταίς,

13

Βάνεται, ταις τραγουδάει
Μ' ένα χείλο αρμονικό,

Και τα πάθη έτσι σου 'γγιάει,
Που τραγούδι πλέον ψηλό

14

Δεν ακούστηκεν, απ' ότα (2)
Έψαλ' ο Άγγλος ο τυφλός
Τ' αγκαλιάσματα τα πρώτα
Που έδωσ' άντρας γυναικός.

15

Συχνά εβράχνιασε η μιλιά του
Τραγουδώντας λυπηρά,
Πώς 'ς τον ήλιον αποκάτου
Είναι λίγη ελευθεριά.

16

«Κάθε γη» παραπονιέται, (3)
»Έσκλαβώθηκε, — είνε μια,
»Οπού ο άνθρωπος τιμειέται,
»Από δώθενε μακριά,

17

»Την οποία χτυπάει το νάμα
»Σύνορα τ' Ατλαντικό·
»Μετανόνει εν τω άμα
»Όποιος πάει με στοχασμό

18

»Τη γλυκειάν Ελευθερία
»Να της βλάβη από κοντά·
»Το δοκίμασεν η Αγγλία!
»Κάνεις πλέον ας μην κοτά.»

19

Και ότι βούλεται να φύγη (4)
Εκεί πέρα ο Ποιητής,
Ανεπόλπιστα ξανοίγει
Εσέ εδώ να πεταχτής.

20

Επετάχτηκες! Μονάχη·
Χωρίς άλλος να σου πη·

Τώρα αρχίνησε τη μάχη,
Και γω πλάκωσα μαζί.

21

Να σ' το πη, και να σε ρήξη
'Στων Τουρκών ταις τουφεκιάς
Ασυντρόφιαστη, αν ξανοίξη
Ταις περιστάσαις δειναίς,

22

Κι' αν ταις εύρη ευτυχισμέναις,
Νάλθη αντίς για τον εχθρό,
Μ' άλλαις άλυσαις φτειασμέναις
Αποκάτου απ' το Σταυρό,

23 [57]

Πούχε λάβη 'ς ταις αγκάλαις
Από μας, κ' είχε θεούς
Αστραπαίς, ανεμοζάλαις,
Και βρονταίς και ποταμούς.

24

Μόνον τ' αδικοσφαμένα
Τα παιδιά σου, στρυμωχτά,
Με τα χέρια τσακισμένα
Σε εσπρώξανε ομπροστά,

25

Και Συ εχύθηκες, πετώντας
Μία ματιά 'ς τον Ουρανό,
Που τα δίκια σου θωρώντας,
Απεκρίθηκε· Είμαι δω.

26 [58]

Και χτυπώντας ξεθυμαίνει
Εις το πέλαγο, εις τη γη,
Η ρομφαία σου πυρωμένη
Οχ την Άπλαστη Φωνή,

27

Και θαυμάσια τόσα πράχτει,
Οπού οι Τύραννοι της γης

Ἐσέ κίνησαν με ἄχτι,
Ὅμως ἐστρεψαν ευθύς.

28.

Χαίρε! Κι' ὅποιος σε μισάει,
Και πικρά σε λοιδορεῖ,
Ευτυχία να πιθυμάη,
Και ποτέ να μη την δη·

29

Και να κλαίη πως ἦλθε η ώρα
Ἡ πατρίς του να δεθῆ
Με τα σίδερα, που τώρα
Πας συντριβοντας Εσύ.

30

Χαίρου ωστόσο όλους τους τόπους,
Που εξανάλαβαν γοργά
Πάλι ελεύθερους ανθρώπους·
Και του Μπαίρον τη χαρά

31

Χαίρου, ανάμεσα 'ς τα ἄλλα
Πράγματα που σε τιμούν,
Οι Μεγάλοι τα μεγάλα,
Που τους μοιάζουνε, αγαπούν.

32

Βλέποντάς σε αναγαλλιάζει
Ἡ θλιμμένη του ψυχῆ,
Και του λέγει· Ὅ π λ α φ ω ν ἄ ζ ε ι
Τ ὴ ρ α η Ε λ λ ἄ δ α · π ἄ μ ε ε κ ε ί .

33

Και κινάει να σ' απαντήση·
Και η Φήμη του Ποιητού,
Που τον κόσμο εἶχε γυρίση,
Και τη δέχτηκαν παντού,

34

Μπροστοπάταε, να σε κράξη
Με ὄνομα τόσο γλυκύ,

Που όποιο μάτι σε κυττάξη
Σε ξανοίγει πλέον σεμνή.

35

Τον ακλούθησεν ο πλούτος,
Θείος 'ς τα χέρια του καλού,
Και κακόπραχτος, αν ούτως
Και είν' 'ς τα χέρια του κακού.

36

Μ' ένα βλέμμα οπού φονεύει
Τα φρονήματα τα αισχρά,
Τρομερή τον συντροφεύει,
Στέκοντάς του εις τη δεξιά,

37

Και όντας άφαντη 'ς τους άλλους,
Του Αλκαίου η σκιά,
Και τους ώμους τους μεγάλους
Λίγο γέρνοντας, κρυφά

38

Λόγια αθάνατα του λέει,
Με τα οποία 'ς τα σωθικά
Το θυμό του ξανακαίει
Εναντίον 'ς την αδικία·

39

Θυμόν, τρόμο όλον γεμάτον,
Που νικάει την ταραχή
Των βροντοκραυγών αρμάτων,
Και πετειέται ολού με ορμή,

40

Και του τύραννου χτυπάει
Τη βουλή, και την ξυπνά,
'Σ τη στιγμή που μελετάει
Των λαών τη συφορά.

41

Μόνον άκουε του Κοράκου (5)
Της Αυστρίας το κραυγητό,

Που δεν έκρωξε του κάκου,
Και επεθύμαε το κακό. —

42

Ομοίως έστρεφεν η Μοίρα, (6)
Που είχε πάντοτε· σταθή
Μέσ' 'ς της Κόλασης τη θύρα
Με το Κρίμα ανταμωτή,

43

Έστρεφε κατά τη Χτίση,
Γιατί εμύριζε νεκρή
Μυρωδιά, που χε σκορπίση
Η πικρή μεταβολή·

44

Και από τ' άπειρο διάστημα
Αντισήκωνε ψηλά
Το μιρό της το ανάστημα,
Να χαρή τη μυρωδιά.

45

— 'Σ την Ελλάδα χαροκόπι
Γιατί Εκείνον, που ζητεί,
Βλέπει νάρχεται, και οι τόποι
Που η σκλαβιά καταπατεί,

46

Χαμηλή την κεφαλή τους,
Αγροικώντας τη βουή,
Εδακρύζαν, και οι δεσμοί τους
Τους εφάνηκαν διπλοί.

47

Αλλά αμέσως όλοι οι άλλοι
Που είχαν ελευθερωθή,
Και έχουν δάφνη 'ς το κεφάλι
Που δε θέλει μαραθή,

48.

Ταις σημαίαις τους ξεδιπλώνουν,
Και ταις δάφναις που φορούν

Χαιρετώντας τον σηκώνουν,
Και μ' αυταίς τον προσκαλούν.

49

Πού θα πάη; Βουνά και λόγγοι
Και λαγκάδια αΐλογούν.
Που θα πάη; — 'Σ το Μεσολόγγι,
Και άλλοι ας μη ζηλοφθονούν.

50

Τέτοιο χώμα, απ' την ημέρα (7)
Τη μεγάλη του Χριστού,
Που είχε φέρη απ' τον αιθέρα
Τιμή εμάς και δόξα Αυτού,

51

Είν' ιερό προσκυνητάρι,
Και δε θέλει πατηθή
Από βάρβαρο ποδάρι,
Πάρεξ όταν χαλαστή.

52

Δεν ήταν τη μέρα τούτη
Μοσχολίβανα, ψαλμοί.
Νά, μολίβια, νά, μπαρούτι,
Νά, σπαθιών λαμποκοπή.

53

'Σ τον αέρα ανακατώνονται
Οι σπιθόβολοι καπνοί,
Και από πάνου φανερώνονται
'Ησκιοι θείοι πολεμικοί·

54

Και είναι αυτοί, που πολεμώντας
Εσκεπάσανε τη γη,
Πάνου εις τ' άρματα βροντώντας
Με το ελεύθερο κορμί

55 [59]

Και αγκαλιάσματα εκεί πλήθια,
Δάφναις έλαβαν, φιλιά,

Όσα ελάβανε εις τα στήθια
Βόλια τούρκικα σπαθιά.

56

Όλοι εκείνοι οι πολεμάρχοι
Περιζώνουνε πυκνοί
Την ψυχή του Πατριάρχη,
Που τον πόλεμο ευλογεί·

57

Και αναδεύονται, και γέρνουν,
Και εις το πρόσωπο ιλαροί,
Χεραπλώνουνε και παίρνουν
Από τη σπιθοβολή.

58

Εδώ βλέπει αντρειωμένα
Να φρονούν παρά ποτέ·
Και όλος έρωτα για σένα
Προσηλώνεται 'ς εσέ·

59

Το πουλί, που βασιλεύει
Πάνου εις τ' άλλα τα πουλιά,
Γληγορώτατα αναδεύει
Τα αιθερόλαμνα φτερά,

60

Τρέχει, χάνεται, και πίνει
Τόλμην πίνει ο οφθαλμός
φως τ' άστρον, οπού χύνει
Κύματα άφθαρτα φωτός.

61

Πλανημένη η φαντασιά του
Μέσ' 'ς το μέλλον το αργό,
Που προσμένει τ' όνομά του
Να το κάμη πλέον λαμπρό,

62

Ολοφλόγιστη πηδάει
Εισέ μία ματιού ροπή

Στρέφει απέκει και κυττάει· —
Ανεκδιήγητη αντηχεί

63

Απ' του κόσμου όλου τα πέρατα
Του Καιρού η χλαλοή,
Και διηγώντας του τα τέρατα
Του χτυπάει την ακοή·

64

Έθνη που άλλα φοβερίζουν,
Φωναίς, θρόνοι δυνατοί·
Άλλοι πέφτουνε, άλλοι τρίζουν,
Και άλλοι ατάραχτοι και ορθοί·

65

Από φόβο και από τρόμο,
Από βάρβαρους δεσμούς,
Που ναι σκόρπιοι εις κάθε δρόμο,
Και από μύριους υβρισμούς,

66

Βγαίνει, ανάμεσα 'ς τους κρότους
Των γενναίων που την παινούν,
Και κυττούνται ανάμεσό τους
Για το θαύμα που θωρούν,

67

Μία Γυναίκα, που χε βάλη
Μέσ' 'ς τα βάσανα ο καιρός,
Ξαναδείχνοντας τα κάλλη
Που της έσβυσε ο ζυγός,

68

Μόνον έχοντας για σκέπη
Τα τουφέκια τα εθνικά,
Και το χαίρεται να βλέπη
Πώς και Αυτός την ακλουθά.

69

Αχ! συνέρχεται . . . ξανοίγει
Ερινύαν φαρμακερή,

Οπού αγιάτρευτην ανοίγει
Της Ελλάδας μίαν πληγή·

70

Ερινύαν από τα χθόνια
Που η Ελπίδα απαρατά·
Η θεομίσητη Διχόνοια
Που τον άνθρωπο χαλνά.

71

Αφού εδιώχτηκε από τ' άστρα
Οπού ετόλμησε να πα,
Πάει 'ς τους κάμπους, πάει 'ς τα κάστρα,
Χωρίς ναύρη δυσκολιά.

72

Και κρατώντας κάτι φίδια
Που είχε βγάλη απ' την καρδιά,
Και χτυπώντας τα πιτήδεια
Εις τους Έλληνας, περνά·

73

Και όχι πλέον τραγούδια νίκης
Ωσάν πρώτα, ενώ τυφλά,
Με το τρέξιμο της φρίκης,
Τουρκικά άλογα πολλά

74

Ετσακίζανε τα χνάρια
'Σ την απέλπιστη φυγή,
Και εγκρεμίζαν παλληκάρια
Του γκρεμού από την κορφή

75

Όχι πλέον, όχι τα δυνα-
τά στοιχεία να μας θωρούν,
Και να οργίζονται και εκείνα
Και για μας να πολεμούν· (8)

76

Αλλά πάει 'ς τους νόας μία θέρμη,
Που είναι αλλιώτικη απ' αυτή,

Οπού εσκόρπησε 'ς την έρμη
Χιο του Τούρκου η πιβουλή, (9)

77

Όταν τόσοι επέφταν χάμου,
Και με λόγια απελπισιάς,
Κόψε με, έλεγαν, Αγά μου,
Και τους έκοβεν ο Αγάς.

78

Όμως θέρμη ποίος υβρίζει
Τον καλύτερο, και ποιος
Λόγια ανόητα ψιθυρίζει·
Άλλος στέκεται οκνηρός·

79

Άλλος παίρνει το ποτήρι
Αποκάτου απ' την ελιά,
Ωσάν νά τουν πανηγύρι,
Με τα πόδια διπλωτά·

80

Και άλλοι, αλίτηροι! χτυπώντας
Πέφτουνε 'ς τον αδελφό,
Και παινεύονται, θαρρώντας
Πως εχτύπησαν εχθρό.

81

Και τους φώναξε· «Φευγάτε
Τ'ς Ερινύας την τρικυμιά·
Ω! τι κάνετε;
Πού πάτε; Για φερθήτε ειρηνικά·

82

»Γιατί αλλιώς θε να βρεθήτε
»Η με ξένο βασιλιά,
»Η θα καταφανισθήτε
»Από χέρια αγαρηνά.»(10)

83

Αφού εδώ 'ς την παλαιά σου
Κατοικία και άλλη φορά

Με διχόνοιαις τα παιδιά σου
Σου ετοιμάσανε εξοριά,

84

Από τότες οπού εσώθη
΄Σ την Ελλάδα ο Στρατηγός,
Οπού ο Έλληνας ειπώθη
(Και τώρα όχι) ο στερινός,

85

Έως που ο κόσμος εβαστούσε
Τον απάνθρωπον Αλή,
Που όσον αίμα και αν ρουφούσε
Τόσο εγύρευε να πιή,

86 [60]

Επερνούσαν οι αιώνες
΄Η σε ξένη υποταγή,
΄Η με ψεύτικαις κορώναις,
΄Η με σίδερα και οργή·

87

Και ήλθε τότες και επερπάτει (11)
Όπου επάταγες Εσύ,
Και του δάκρυζε το μάτι,
Και επιθύμαε να Σε ιδή,

88

Κ' έλεε· Π ό τ ε έ ρ χ ε σ α ι π ά λ ι
Και δεν είναι αληθινό,
Πως μας είχε άδικο βάλη
Με βρισιαίς και με θυμό. (12)

89

Εζωγράφιζαν οι στίχοι
Τον γαλάζιον ουρανό,
Και εκλαιόνταν με την τύχη,
Και με τ' άστρο το κακό,

90

Εις το οποίον έχει να σκύψη
Κάθε δύναμη θνητή,

Και η πατρίδα του να στρίψει
Παντελώς δεν ημπορεί.

91

Τώρα αθάμπτωτη έχει δόξα,
Και με φέρσιμο τερπνόν
Βλέπει αδύνατα τα τόξα
Των αντίζηλων εθνών

92

Και λαούς αλυσοδένει,
Και εις τα πόδια τους πατεί,
Και το πέλαγο σωπαίνει
Αν του σύρη μία φωνή·

93

Τέχναις, άρματα, σοφία,
Τήνε κάνουν δοξαστή,
Όμως θα βρούνε ευκαιρία
Να τη φθείρουνε οι καιροί,

94

Και να ιδή το ριζικό της
Καθώς είναι η καταχνιά,
Που εις το κλίμα το δικό της
Κρύβει την αστροφεγγιά.

95

«Πού είν'» θα λένε σαστισμένοι
»Το Λεοντάρι το Αγγλικό;
»Είναι η χήτη του πεσμένη,
»Και το μούγκρισμα βουβό.»

96

Αλλ' η Ελλάς να ξαναζήση
Ήταν άξια, και να ιδή
Ο ερχομός να την τιμήση
Του υψηλότατου Ποιητή.

97

Έστεκε 'ς το μισημένο
Το ζυγό μ' αραθυμιά·

Το ποδάρι είχε δεμένο,
Αλλά ελεύθερη καρδιά.

98

Εκαθότουνε εις τα όρη
Ο Σουλιώτης ξακουστός·
Να τον διώξη δεν ημπόρει
Πείνα, δίψα, και αριθμός. (13)

99

Συχνά σπώντας τα θηκάρια
Με τα χέρια τα λιγνά,
Ορμούν 'ς άπειρα κοντάρια
Ταις γυναίκες των συχνά

100

Μεγαλόψυχα τραβάει
Το ίδιον αίσθημα τιμής,
Που κυττώντας τον Κομβάυ
Είχε ο ανδρείος Τραγουδιστής. (14)

101

Ταις εμάζωξε εις το μέρος
Του Τσαλόγγου το ακρινό
Της ελευθερίας ο έρωσ,
Και ταις έμπνευσε χορό. (15)

102

Τέτοιο πήδημα δεν το είδαν
Ούτε γάμοι, ούτε χαραίς,
Και άλλαις μέσα τους επήδαν
Αθωότεραις ζωαίς·

103

Τα φορέματα εσφυρίζαν
Και τα ξέπλεκα μαλλιά,
Κάθε γύρο που εγυρίζαν
Από πάνου έλειπε μια·

104

Χθες γόγγυσμα κι' αντάρια
Παρά εκείνη μοναχά,

Οπού έκαναν με την κάρα,
Με τα στήθια, 'ς τα γκρεμά.

105

'Σ τα ίδια όρη εγεννηθήκαν
Και τα αδάμαστα παιδιά,
Που την σήμερα εχυθήκαν
Πάντα οι πρώτοι 'ς τη φωτιά.

106

Γιατί, αλίμονον! γυρίζοντας
Τ'ς ηύρε ο Μπάιρον σκυθρωπούς;
Εγυρεύανε δακρύζοντας
Τον πλέον ένδοξο απ' αυτούς. (16)

107

Όταν 'ς της νυχτός τα βάθη
Τα πάντα όλα σιωπούν.
Και εις τον άνθρωπο τα πάθη,
Πούναι ανίκητα, αγρυπνούν,

108

Και γυρμένοι εις το πλευρό τους
Οι στρατιώταις του Χριστού,
Μύρια βλέπουν 'ς τ' όνειρό τους
Ξεψυχίσματα του εχθρού·

109

Αυτός άγρυπνος στενάζει,
Και εις την πλάκα την πικρή,
Που τον Μπότσαρη σκεπάζει,
Για πολλή ώρα αργοπορεί·

110

Έχει πλάγιασμα θανάτου
Και άλλος άντρας φοβερός (17)
Εις τα πόδια του αποκάτου,
Και είναι αντίκρυ του ο ναός.

111

Ακριβό σαν την ελπίδα
Που έχει πάντοτε ο θνητός.

Γλυκοφέγγει απ' τη θυρίδα
Τ'ς Άγιας Τράπεζας το φως·

112

Μέσαθε έπαιρνε ο αέρας
Με δροσόβολη πνοή
Το λιβάνι της ημέρας,
Και του τό φερνε ως εκεί.

113

Δεν ακούς γύρου πατήματα·
Μόν' τον ήσκιο του θωρείς,
Οπού απλώνεται 'ς τα μνήματα,
Έρμος, άσειστος, μακρύς,

114

Καθώς βλέπεις και μαυρίζει
Έσκιος νέου κυπαρισσιού,
Αν την άκρη του δε 'γγίζει
Αύρα ζέφυρου λεπτού.

115

Πες μου, Ανδρείε, τι μελετούνε
Οι γενναίοι σου στοχασμοί,
Που πολληώρα αργοπορούνε
Εις του Μάρκου την ταφή;

116

Σκιάζεσαι ίσως μη χουμήσουν
Ξάφνου οι Τούρκοι το πρωί, (18)
Και το στράτευμα νικήσουν,
Που έχει ανίκητην ορμή;

117

Σκιάζεσαι τους Βασιλιάδες,
Που έχουν Ένωσιν Ιερή,
Μη φερθούνε ωσάν Πασάδες
Ές τον Μαχμούτ εμπιστευτοί;

118

Έ σου λέει 'ς τα σπλάχνα η φύσις
Μ' ένα κίνημα κρυφό, —

»Την Ελλάδα θε ν' αφήσης,
»Για να πας 'ς τον Ουρανό» — ;

119

Βγαίνει μάγεμα απ' τη στάχτη
Των Ηρώων, και τον βαστά,
Και τη θέληση του αδράχτει·
Τότε αισθάνεται με μια

120

Την αράθυμη ψυχή του,
Που με φλόγα αναζητεί
Να του σύρη το κορμί του
Σε φωτιά πολεμική. —

121

Του πολέμου ένδοξοι οι κάμποι!
Είδ' η Ελλάδα τολμηρά
Και το Σοφοκλή να λάμπη
Μέσα 'ς την αρματωσιά·

122

Και είδε Αυτόν, που παρασταίνει
Μαζωμένους τους Εφτά
'Σ την ασπίδα αιματωμένη,
Οπού ωρκόνονταν φριχτά·

123

Ετραγούδααν προθυμότερα
Ταις ωδαίς του τα παιδιά,
Και αισθανόντανε, αντρεϊότερα
'Στην ανήλικη καρδιά·

124

Και τα μάτια τους γελούσαν,
Μάτια μαύρα ως την ελιά
Των μερτιών, οπού βαστούσαν
Τραγουδώντας ταις γλυκά.

125

— 'Σ τη φωτιά! και θρέφει ελπίδα
Να νικήση να ημπορή

Να επιστρέψη 'ς την Πατρίδα,
Το κοράσιο του να ευρή·

126

Να του λέγη μ' ένα δάκρυ·
«Χαίρου, τέκνο μου ακριβό,
»Εις του στήθους μου την άκρη
«Ελαβώθηκα και εγώ.

127

«Βάλε, φως μου, την παλάμη
»Εις τα στήθια του πατρός·
»Νά, την ζώνη που είχε κάμη
»Κόρη τούρκισσα του αντρός.»

128

Και το πέλαγο αγναντεύει
Ίσως τώρα η κορασιά,
Και ξεφάντωση γυρεύει
Με τραγούδια τρυφερά.

129

«Τον γονιό μου, Πρόνοια Θεία,
»Κάμε τότε νικητή,
»Εις τα χώματα, 'ς τα οποία
»Η γυναίκα απαρατεί

130

»Τα στολίδια, τον καθρέφτη,
»Και αποκάτου απ' το βυζί
»Ζώνεται άρματα, και πέφτει
»Όπου κίνδυνο θωρεί·

131

»Κάμε Εσύ με την μητέρα
»Τη γλυκειά μου να ενωθή· (19)
»Έλα γλήγορα, πατέρα,
»Όλη η Αγγλία σε καρτερεί.

132

»Το καράβι πότε αράχνει
»Εισέ θάλασσα αγγλική;

»Μου σπαράζουνε τα σπλάχνη,
»Οπού μου έκαμες εσύ.

133

»Πες, πότε 'έρχεσαι;» . . . Ολοένα
Είν' το πλοίο του 'ς τα νερά,
Που φλοισβίζουνε σχισμένα,
Και ποσώς δε τ' αγροικιά.

134

Ποίος αλίμονον! μας δίνει
Μίαν αρχή παρηγοριάς;
Απ' αυτόν δε θε να μείνη
Μήτε η στάχτη του με μας·

135

Θα την έχουν άλλοι! . . . Ω! σύρε,
Σύρε, Μπάιρον, 'ς το καλό·
Υπνος έξαφνα σ' επήρε,
Που δεν έχει ξυπνημό·

136

Είναι αδιάφορο, δε βλάβει,
Αν εκεί σιμοτινό
Πλέξη ή τούρκικο καράβι,
Ή καράβι ελληνικό.

137

Άκου, Μπάιρον, πόσον θρήνον
Κάνει, ενώ σε χαιρετά,
Η Πατρίδα των Ελλήνων
Κλαίγε, κλαίγε, Ελευθεριά.

138

Γιατί εκείτεταν 'ς την κλίνη,
Και του εβάραινε πολύ
Πως για πάντα είχε να μείνη,
Και από Σε να χωριστή·

139 [61]

Αρχινάει του ξεσκεπάζει
Άλλον κόσμο ο λογισμός,

Και κάθε άλλο σκοταδιάζει,
Και του κρύβεται απ' εμπρός.

140

Αλλά αντίκρυ από τα πλάσματα
Του νοός τα αληθινά,
Του προβαίνουν δυο φαντάσματα
ολοζώντανα και ορθά·

141

Η ακριβή του θυγατέρα,
Καθώς έμεινε μικρή, (20)
Ενώ η τύχη τον πατέρα
Εκαλούσε αλλού, και Εσύ.

142

Εσύ, θεία του ανθρώπου εικόνα,
Με τα φέγγη σου, και αυτή
Οπού σ' έφθανε 'ς το γόνα
Με την ώρα κεφαλή,

143 [[62](#)]

Για λίγη ώρα του σηκώνετε
Του άλλου κόσμου τη θωριά,
Και 'ς εσάς αντισηκώνεται
Με την πρόθυμη αγκαλιά.

144

Έτσι ο Άνθρωπος του Αιώνας, (21)
Όταν έπαυε να ζη,
Καθώς ήθελεν ο φθόνος,
'Σ ένα αγνώριστο νησί,

145

Και είχε μάρτυρα εις το βράχο
Του Θεού τον οφθαλμό,
Και τριγύρω του μονάχο
Του πελάου το γογγυτό·

146

Ενώ ανάδινε η ψυχή του
Μόνους άφησε να ελθούν

Η Γαλλία και το παιδί του (22)
Προς τα μάτια, πριν σβυσθούν

147

Και όχι η μοίρα, σπού σαράντα (23)
Νίκαις του άδραξε η σκληρή,
Και βαρύτερη είναι πάντα
'Σε καρδιά βασιλική·

148

Όχι η δόξα η περασμένη,
Που με βία πολεμική
Του έδειχνε την Οικουμένη,
Λέγοντάς του· Ακαρτερεί.

149 [63]

'Σ την ταφή του με την πάχνη
Χύν' η βρύση το νερό,
Που του δρόσισε τα σπλάχνη,
Εις το ψυχομαχητό.

150

Ταις ημέραις, σπού αν μόνο
Τ' όνομά του ήθελε 'πής,
Ωλιγόστευαν 'ς το θρόνο
Την αυθάδεια οι βασιλείς,

151

Κατά μας και Αυτός ακόμη
Είχε ρήξη μία ματιά·(24)
Είναι η δάφνη ωραία 'ς την κόμη.
Όταν φέρνη ελευθεριά.

152

Ω! να μάθαινε ο Μεγάλος
Πόσην έδειξε χαρά
Αγροικώντας ένας Γάλλος·
Ε χ α θ ή κ α ν τ α Ψ α ρ ά . (25)

153

Φωνήν τρόμου η Ελλάδα σύρνει,
Σύρνει, και έπειτα σιωπεί·

Όμως κρότους μέσ' 'ς τη Σμύρνη
Όλη η νύχτα ηχολογεί.

154

Νά, ανθοστόλιστο τραπέζι·
Δεν είν' γέννημα Τούρκων,
Οπού τρώνοντας περιπαίζει
Την αντρεία των Ψαριανών·

155

Μύρια λόγια, γέλια μύρια,
Και χτυπούν τα φωτερά
'Σ τα ολογέμιστα ποτήρια,
Και 'ς τα γέλια τα τρελλά.

156

Με αρμονίαις τους κράζει η λύρα,
Και επετάχτηκαν ομού,
Λυσσιασμένοι από την πύρα
Της χαράς και του κρασιού.

157

Και χορεύουνε τριγύρου . . .
Γεια σας, Γάλλοι ευγενικοί! (26)
Είν' τα χώματα του Ομήρου
Που το πόδι σας πατεί!

158 [64]

Γιατί μέσ' 'ς τ' αχρεία τους σπλάχνη
Το φαγεί και το πιτό
'Σε φαρμάκι δεν αλλάχνει,
Να τους φάη το σωθικό;

159

Και απ' τη μάνητα ν' ανάψη
Αρμοδιώτερος χορός,
Τον οποίον μόνος να πάψη
Σκληρός θάνατος και αργός,

160

Για ν' αρχίσουν τη χαρά τους,
Όντας φάσματα ελαφρά,

Εμπροστά 'ς το βασιλιά τους,
Και 'ς το Μπάιρον εμπροστά,

161

Οπού φθάνοντας κει κάτου
Ίσως τού μείνε ως εκεί
Η αέρινη αγκαλιά του,
'Σαν προτύτερα, ανοιχτή!

162 [65]

Τόνε βλέπω! Του προβαίνουν
Άλλα φάσματα γοργά,
Που ακατάπαυστα πληθαίνουν
Σφόδρα, και είναι Ελληνικά.

163

Για την ποθητήν Ελλάδα
Τόσο πρόθυμα ρωτούν,
Σαν να εζήτααν τη γλυκάδα
Του φωτός να ξαναϊδούν.

164

Κλάψαις άμετρα χυμέναις,
Χέρια απλότρεμα, κραυγαίς,
Που απ' τ'ς αντίλαλους πωμέναις
Είναι πλέον τρομαχτικάίς.

165

Κειος σεβάσμια προχωρώντας,
Και με ανήσυχαις ματιαίς,
Τα προσώπατα κυττώντας,
Και κυττώντας ταις πληγαίς·

166

«Η Διχόνοια κατατρέχει
»Την Ελλάδα· αν νικηθή,
»ΜΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΠΟΥ ΜΑΣ ΕΧΕΙ,
»Τ' όνομά σας ξαναζή.»

1824

ΣΗΜΕΙΩΣΑΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

1) Λέγουν πως εύρηκαν δυσκολία να του εβγάλουν το σπαθί από το χέρι, τόσο ήταν πρησμένο από τη σφαγή εκείνων τους οποίους

Ce héros a forcés d'accorapagner son ombre. [66]

2) Ο Μπάιρον επαρόμοιαζε εις διάφορα πράγματα τον Μίλτον — εις το πάθος του για την ελευθερίαν, εις την προθυμία του να γυμνάζεται εις τ' άρματα, εις ταις διχόνοιαις του με τη γυναίκα του, εις το να είναι δυστυχισμένος (όταν κανείς στοχασθή ότι ευρίσκονται και άλλαις δυστυχίαις έξω από το να είναι ο άνθρωπος φτωχός και τυφλός)· και τέλος πάντων εις τον τρόπον οπού εσχημάτισε τα καλύτερά του ποιήματα. Εις το *Paradise Lost*, η αντίθεση ανάμεσα εις ταις πρωτόπλασταις ευμορφιαίς της Κτίσης, και τους τρόμους της Κόλασης, θέλει βέβαια έκαμε μεγάλη εντύπωσιν εις τον νου του Μπάιρον. Η μελαγχολική του φύση αγριεμένη από δ υ σ α ρ έ σ κ ε ι α ς εσύντρεξε εις το να τον κάμη να ξετυλίση εις τα Ποιήματά του αυτή την αντίθεσιν εις άλλον τρόπον. Αλλά ετούτο το μοιάσιμο δεν το ευρίσκεις παρά οπού ο Μπάιρον το ηθέλησε, γιατί ο Μίλτον εμελετούσε πολύ τους στίχους του. Η δυσκολία την οποίαν αισθάνεται ο συγγραφέας (ομιλώ για τον μεγάλον συγγραφέα) δεν στέκει εις το να δείξη φαντασία και πάθος, αλλά εις το να υποτάξη αυτά τα δύο πράγματα, με καιρό και με κόπο, εις το νόημα της τέχνης.

3) Ίδε ταις ωδαίς του ταις λυρिकाίς.

4) Ο Λορδ Μπάιρον είχε γνώμη να περάση εις την Αμερική.

5) Μεταξύ εις τ' άλλα διαβάσθησαν εις μία από ταις εφημερίδες ταις Αυστριακαίς και τα ακόλουθα λόγια· Ε λ π ί ζ ο μ ε ν π ω ς τ α π ο λ ι τ ι κ á κ α τ ο ρ θ ώ μ α τ α τ ο υ Λ ο ρ δ Μ π á ι ρ ο ν θ ε ν α έ χ ο υ ν τ η ν ι δ í α τ ý χ η τ ω ν π ο ι η τ ι κ ώ ν · και τούτη τάχατε ήταν ειρωνεία! Αν δεν ήθελε διαβασθή εις Αυστριακήν Εφημερίδα κανένas βέβαια δεν ήθελε την καταλάβη.

6) Ίδέ την δεκάτην Ωδή του *Paradise Lost*.

7) Οι δικοί μας έλαβαν είδηση πως οι Τούρκοι είχαν απόφασιν να τους πλακώσουν ξάφνου το ξημέρωμα του Χριστού, νομίζοντας να τους εύρουν μαζωμένους εις ταις Εκκλησίαις. Αλλά οι δικοί μας ταις εσφάλισαν, ετοιμάσθησαν, και έκαμαν θρήνο εις τον εχθρό.

8) Το φούσκωμα του Αχελώου — η βόμβα οπού άνοιξε νερό εις τους διψασμένους διαφεντευτάς του Ανατολικού — το αστροπελέκι οπού εις μίαν από ταις καθαρώτεραις νυκταίς του Ιουνίου έκαψε τα πολεμοφόδια του στρατεύματος του Δερβίς Πασά εις Λιανοκλάδι· ήταν τριακόσαις κάσαις φουσέκια, και εκατόν ογδοήντα Τούρκοι που εφύλαγαν.

9) Οι Τούρκοι είχαν δώση το λόγο τους, αν οι Χιώταις έδιναν τ' άρματα να μην τους πειράξουν. Έγειναν εγγυηταί όλοι οι Πρόξενοι οι Ευρωπαίοι οπού ήταν εκεί. Αφού οι Χιώταις έδωσαν τ' άρματα, οι Τούρκοι άρχισαν να τους κόφτουν, και τότες τη αληθεία πολλοί έλεγαν τα λόγια οπού τους βάνω εις το στόμα εις την ακόλουθη στροφή.

10) Όταν επρωτοκατέβη εις την Ελλάδα ο Λορδ Μπάιρον έγραφε τα ακόλουθα·

La Grecia ora è posta fra questi tre partiti, o riconquistare la libertà, o divenire una dipendenza de' Sovrani Europei, o tornare una provincia turca. Non le rimane che una scelta fra questi Ire. Ma la guerra civile non mi sembra che una strada agli ultimi due.

11) Ήλθε ο Μπάιρον την πρώτη φορά εις την Ελλάδα τους 1809.

12) Είναι γνωστό ότι κάποιοι εκατηγόρησαν τον Λορδ Μπάιρον πως μας είπε σκλάβους.

13) Ιδέ την Ιστορία του Περαιβού, και τα προλεγόμενα του αξιωτάτου Κυρίου Φωριέλ, *Chansons populaires*.

14) Ιδέ την Ιστορίαν του Υούμ, και την περίφημη ωδή του Γράυ *The Bard*.

15) Ανάμεσα εις όσα εγράφησαν θεώρησε κατ' εξοχήν την περιγραφή του Κυρίου Φωριέλ, *Chansons populaires*.

16) Ο Μάρκος ο Μπότσαρης είχε αποθάνη ολίγον καιρό πριν έλθη ο Μπάιρον.

17) Ο ανδρείος Κυριακούλης οπού εσκοτώθηκε εις το Φανάρι. Κοίτονται ο Μάρκος και αυτός εμπρός εις το Άγιον Βήμα του Ναού της Παναγίας, απ' έξω.

18) Ιδέ τη σημείωση αρ. 7.

19) Είναι γνωστό πως ο Μπάιρον ήταν συγχυσμένος με τη γυναίκα του.

20) Τα υστερινά λόγια του Λορδ Μπάιρον εστάθηκαν τούτα· ω θυγατέρα μου]! ω μαύρη Ελλάδα!

21) Les personnes mêmes qui détestèrent ce grand homme ont reconnu, que depuis dix siècles il n'avait point paru sur la terre un caractère plus extraordinaire. L' Europe entière a porté le deuil du Héros, et ceux qui ont contribué à ce grand forfait sont voués au mépris des générations présentes aussi bien qu' à ceux de la postérité.

(Discours de Lord Holland au Parlement. Pilote du 3 Août 1822).

22) Τα υστερινά λόγια του Ναπολέοντος εστάθηκαν τούτα· ω Γαλλία! ω παιδί μου!

23) Οι μεγαλύτεραις νίκαις του Ναπολέοντος λογαριάζονται σαράντα έως πενήντα. Ο αριθμός τους, έλεγεν αυτός ο ίδιος, κρέμεται από τον τρόπον οπού θέλει τινάς να ταις θεωρήση.

24) Et après s'être arêté sur ce pays (la Grèce) il (Napoléon) a repris:

La Grèce attend un libérateur! . . . Ce serait une belle couronne de gloire! . . . Il inscrirait son nom à jamais avec ceux d' Homère, Platon, Epaminondas! . . . Je n'en ai peut-être pas été loin! . . .

Mémorial de S. te Hélène par Las-Cases. Journal du 10 au 12 Mars 1816. Tom. 11. p. 366.

25) Παράρτημα του αριθμού 34ου του Φίλου του Νόμου ·
class="poem"Σμύρνη 2 Ιουλίου.

Ο ενταύθα Κύριος Αρνώδ Γάλλος (Arnaud) ευθύς ως έμαθε την καταστροφήν των Ψαρών ευθύμησε με μεγάλην φαιδρότητα, και συγκαλέσας εις λαμπρόν συμπόσιον όλους τους φίλους του, συνεκρότησε χορόν και μουσικήν, και έδειξε την ευφροσύνην της ψυχής του με το πλέον ζωηρά αισθήματα. Ο αξιέπαινος και λαμπρός Πρόξενος της Γαλλίας κύριος Π. Δαβίδ, του οποίου η προς την πατρίδα μας φιλοτιμία γνωρίζεται και κηρύττεται από όλους, εμέμφθη κατά πολλά και ήλεγξε το χαιρέκακον τούτο κίνημα. Όλοι οι εις ταύτην την πόλιν ευρεθέντες Άγγλοι και Αμερικανοί, και πολλοί των Ευρωπαίων, ελυπήθησαν διά των Ψαρών το δυστύχημα και έδειξαν μεγάλην κατήφειαν.

26) Στοχάζομαι ότι κάνεις δεν θέλει αμφιβάλη πως τούτο αναφέρεται εις εκείνους μόνον, οπού εις αυτήν την περίστασιν έκαμαν χορό και δείπνο, και όχι εις όσους εγεννήθηκαν εις τη γη της σοφίας και της ευγένειας.

Η Δόξα
Κατά Σχεδιογράφημα
Ν. ΓΥΖΗ

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη
Περπατώντας η Δόξα μονάχη,
Μελετά τα λαμπρά παλληκάρια,
Και 'ς την κόμη στεφάνι φορεί [67]
Γινομένο από λίγα χορτάρια
Που είχαν μείνη 'ς την έρημη γη.

1825

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Εν ώ εδιάβαινε τα νερά της Κερκύρας.

Μέσ' 'ς το γιαλό της Κέρκυρας μαύρ' είμαι πέτρα κ' έρμη
Κ' είναι δικό σου δόξασμα, δικός σου πλούτος είναι [68],
Πνεύμα καλό, που σ' άρεσε φωνή να μου χαρίσης·
Κι αν με πατήσης, Βασιλιά, βγάνω βαγί και δάφνη [69].

ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρός προφήτης έρρηξε σε κορασιά τα μάτια,
Και 'ς τους κρυφούς του λογισμούς χαρά γιομάτους είπε·
«Κι' αν για τα πόδια σου, καλή, κι' αν για την κεφαλή σου,
Κρίνους ο λίθος έβγανε, χρυσό στεφάνι ο ήλιος,
Δώρο δεν έχουνε για Σε, και για το μέσα πλούτος.
Όμορφος κόσμος ηθικός αγγελικά πλασμένος!»

1849

B

Ο Λάμπρος με την Θυγατέρα του
Κατά Σχεδιογράφημα
Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ [70]**Υ Π Ο Θ Ε Σ Η**

Ο Λάμπρος απάτησε τη Μαρία, δεκαπέντε χρονών κόρη, τάζοντάς της να τη στεφανωθεί, κ' έλαβε μ' αυτή τέσσερα τέκνα, μία θυγατέρα, και τρία αρσενικά, και τα έρρηξε εις ορφανοτροφείο. Δεκαπέντε χρόνοι είχαν περάση, κ' εζούσε η Μαρία εις το σπίτι του Λάμπρου αστεφάνωτη, και την εμάραине η ατιμία της και, ακοίμητη μέριμνα, η άγνωστη τύχη των παιδιών της. Εις αυτό

εφαινετο αδιάφορος ο Λάμπρος, και αναίσθητος εις τον πόνο της δυστυχισμένης μητρός· και εις εκείναις ταις ημέραις, τούτος ο κακοήθης, αλλά μεγαλόψυχος άνδρας, ενωμένος με τους Έλληνες επολεμούσε τον Αλή Πασά, παρακινούμενος και από τα δίκαια των Ελλήνων, και από την επιθυμία να εκδικήση τον θάνατο ενός ιερομονάχου, αδελφού της Μαρίας, τον οποίον είχε κάψη ζωντανόν ο τύραννος της Ηπείρου. (Εδώθεν ο ποιητής ελάβαινε αφορμή, — είτε επεισοδικώς, είτε αλλέως, αγνώω, — να παραστήση τον άγιον άνδρα, οπου μέσα εις το μαρτύριο έβλεπε θεία οράματα, κ' επροφήτευε την αναγέννηση της Ελλάδας.) Εις το στρατοπεδο, οπου ήταν ο Λάμπρος, κ' ενώ αυτός με τη φυσική δύναμη του λόγου του ενθουσίαζε τους συντρόφους του, παρουσιάζεται ένας νέος, Τούρκος, και τους ειδοποιεί ότι οι Τούρκοι ετοιμάζονται, εις έναν διωρισμένον καιρό και τόπο να τους στήσουν καρτέρι για να τους καταστρέψουν. Μετά ταύτα ο νέος δείχνει ότι κάτι άλλο έχει να φανερώση μυστικά του Λάμπρου, του οποίου μιλεί άφοβα, επειδή εκείνος τον εφύλαξε από την οργή των άλλων πολεμιστάδων όταν επαρουσιάσθη εις το στρατόπεδο· του ξεσκεπάζεται ότι είναι κόρη, και ότι εμίσησε τους ομογενείς της αφού τους είδε να θυσιάσουν μία Χριστιανή φιλενάδα της, αγάπησε τους Χριστιανούς μόλις είδε πόσον ήσυχα εκείνη η νέα επήγαινε εις τον θάνατο, και ενθυμούμενη πόσα αυτή της έλεγε για τη δύναμη του Σταυρού, παρακαλεί τον Λάμπρο, για το καλό που τους έκαμε την ημέρα, να τη βαφτίση. Η ωραιότης της κόρης, και η ευαισθησία της, εμπνέουν του Λάμπρου σφοδρότατον έρωτα· και γλήγορα κατορθώνει να πλανήσει το αδύνατο και αισθαντικό κοράσι, καθώς είχε απατήση πολλαίς άλλαις η μαγευτική χάρη του τρόπου και της ομιλίας του. Ποτέ όμως, μέσα εις καμμίαν άλλη αγκαλιά, δεν είχε αισθανθή ο Λάμπρος τόσο βαθιά να ταραχθή η συνείδησή του· και μίαν ημέρα, ενώ εκύτταζε τα χαριτωμένα κινήματα της κόρης οπου εμιλούσε, ξανοίγει εις τη δεξιά της παλάμη αιματώδη σταυρό, και εις το λαιμό της πλεξίδα, τα ίδια γνωρίσματα τα οποία είχε κάμη της θυγατρός της η Μαρία, όταν αυτός έμελλε να την αρπάξη για πάντα από την μητρικήν αγκάλη. Σέρνει ο Λάμπρος φωνή φρίκης, και η δυστυχισμένη νέα από το στόμα του πατρός της μαθαίνει την ανέκφραστη συμφορά της.

Ευρίσκεται ο Λάμπρος μόνος με τη θυγατέρα του εις μία βάρκα εις τη μέση της λίμνης· είναι φεγγάρι· αυτή, καθισμένη εις τη πρύμνη, μακριά από τον πατέρα της, μη λάχη και τον εγγίξη, και με ξέπλεκα τα μαλλιά αφημένα εις το πρόσωπό της, να φυλαχθή από το φως, όλη μαζωμένη μελετάει τη συμφορά της. Λάμνει ο Λάμπρος, και δεν την κυττάζει· έξαφνα ακούει βρόντο· γυρίζει — η κόρη ερρίχθη εις τη λίμνη. Θα πάη να τη γλυτώση; ή καλύτερα, θα την αφήση; Ενίκησε εις τη ψυχή του το δεύτερο. Απομακραίνεται με βία, να έβγη από τη λίμνη, οπου σκεπάζει το κορμί της θυγατρός του. Εις αυτή την ίδια νυχτιά, παραμονή του Πάσχα, η Μαρία, της οποίας ήταν άγνωστα τα πάντα, έστεκε μονάχη εις το παραθύρι, περιμένοντας τον Λάμπρο, και μ' όλον ότι εκόντευε να ξημερώση η Λαμπρή, όμως αυτή ετραγουδούσε λυπηρά τραγούδια. Φθάνει εκείνος, και την ξαφνίζει με την τρομασμένη όψη του· και στενεμένος από ταις ερώτησαις της γυναικός, ζαλισμένος από τον τρόμο, της ξεμυστηρεύεται ό,τι του συνέβηκε.

Το εσπέρας της Λαμπρής η δυστυχής Μαρία δέεται με συντριβή καρδίας και με άκρα ταπεινώση· ο Λάμπρος ευρισκόμενος εις την εκκλησία, όπου είχε προσφύγη να εύρη παρηγοριά εις την απελπισία του, απιστεί τελοσπάντων εις τη δύναμη της μετάνοιας, και ενώ προσπαθεί να πνίξη, καθώς είχε κάμη πάντοτε, τη φωνή της συνείδησης, και να φύγη από την εκκλησία, ιδού, η θεία Δίκη του στέλνει από το μήμα τα τρία αρσενικά παιδιά του, οπου τον κυνηγούν, και δεν τον αφήνουν να φύγη από τον ναό του Θεού πριν του φιλήσουν στανικώς το στόμα.

Της Μαρίας επάρθη ο νους, αδύνατος να υπομείνη το βάρος τόσης συμφοράς και εις την τρέλλα της η δύστυχη, μεταξύ εις τ' άλλα, ζητάει να στεφανωθεί με τον Λάμπρο· και τούτος για να την ησυχάση διορίζει να ετοιμασθή τάχα ο γάμος.

Ο Λάμπρος απελπισμένος γκρεμίζεται από ένα βράχο, και πέφτει εκεί όπου είχε καταποντισθή η θυγατέρα του. Τέλος αυτού φθάνει και η Μαρία, τρελλή, και θαρρώντας ότι τα βάθη της λίμνης, όπου μέσα έβλεπε απaráλλακτα τον ουρανό, τα δέντρα, και την πρασινάδα, ήταν άλλος κόσμος, και ελπίζοντας να ζήση εις εκείνον ησυχώτερα, ρήχνεται με χαρά εκεί μέσα και πνίγεται.

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

1

«Εκειός, που ακούει και τη δροσιά που στάει,
»Βλέπει τα βάσανά μου, και βογγάει.

2

»Βλέπεις τούτους τους τάφους; καμμιά μέρα
»Εδώ μέσα και συ θε να κοιμάσαι,
»Έως όπου ψηλά θέλει βουίση
»Η σάλπιγγα η στερνή να σε ξυπνήση.»

3

«Και δε σε είδα ποτέ δάκρυα να χύσης,
»Παρά λίγη στιγμή πριν μ' ατιμήσης.»

4

«Τρέχω και κάνω 'ς το δεξί της χέρι
»Αιματώδη σταυρό μ' ένα μαχαίρι.»

5

«Κι' όταν ακούω ξένο παιδί κοντά μου,
»Μά ν ν α , να λέη, μου σχίζεται η καρδιά μου.»

6

«Να γελά, και να κλαίη, και να κοιμάται. »

7

«Αλλά πάντα 'ς την έρημη την κλίνη,
»Πάντα θάνατοι, δυστυχιαίς, και θρήνοι.»

8

«Τραυάω συλλογισμένη όλη τη μέρα,
»Κ', έπειτ' απ' το φαρμακισμένο δείπνο,
»Γιομάτο μαύρα ονειράτα τον ύπνο.»

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

9

Μου φαίνεται πως πάω και ταξιδεύω
'Στην ερμιά του πελάγου εις τ' όνειρό μου·
Με το κύμα, με τ'ς ανέμους, παλεύω
Μοναχή, και δεν είσαι εις το πλευρό μου·
Δε βλέπω με το μάτι όσο γυρεύω
Πάρεξ τον ουρανό 'ς τον κίνδυνό μου·
Τόνε τηράω, βόηθα, του λέω, δεν έχω
Πανί, τιμόνι, και το πέλαο τρέχω.

Κι' ό,τι τέτοια του λέω, μέσα με θάρρος
Νά σου τα τρία τ' αρσενικά πετειούνται·
Του καραβιού τα ξύλα από το βάρος
Τρίζουν τόσο, που φαίνεται και σκιούνται·
Τότε προβαίνει αφεύγατος ο χάρος,
Και στρυμωμένα αυτά κρυφομειλιούνται,
Κι' αφού έχουν τα κρυφά λόγια πωμένα,
Λάμνουν με κάτι κουπιά τσακισμένα [71].

Μ' ένα πικρό χαμόγελο 'ς το στόμα
Έρχεται η κόρη εκεί και με σιμώνει [72].
Της τυλίζει ένα σάβανο το σώμα,
Που 'ς τον αέρα ολόασπρο φουσκώνει.

Αλλά πλια χλωμασμένο είναι το χρώμα
Του χεριού που ομπροστά μου αντισηκώνει,
Και της τρέμει, όπως τρέμει το καλάμι,
Δείχνοντας το σταυρό 'ς την απαλάμη [73].

Και βλέπω απ' το σταυρό και βγαίνει αίμα
Μαύρο μαύρο, και τρέχει ωσάν τη βρύση·
Μου δείχνει η κόρη ανήσυχο το βλέμμα,
Τάχα πως δε μπορεί να με βοηθήσει.
Όσο εκείά τα κουπιά σχίζουν το ρέμα,
Τόσο το κάνουν γύρω μου ν' αυξήσει·
Συχοφέγγει αστραπή, σχίζει το σκότος,
Και της βροντής πολυβουίζει ο κρότος.

Και τα κύματα πότε μας πηδίζουν,
Που 'ς τα νέφη σου φαίνεται πως να σαι,
Και πότε τόσο ανέλπιστα βυθίζουν,
Που μην ανοίξη η κόλαση φοβάσαι·
Οι κουπηλάταις κατά με γυρίζουν,
Βλασφημούν, και μου λένε Ανάθεμά σε.
Η θάλασσα αποπάνου μας πηδάει,
Και το καράβι σύψυχο βουλιάει.

Με χέρια και με πόδια ενώ 'ς εκείνη
Την τρικυμιά, που μ' άνοιξε το μνήμα,
Τινάζομαι με βία, και δε μ' αφίνει
Να βγάλω το κεφάλι από το κύμα [74],
Βρίσκομαι η έρμη ανάποδα 'ς την κλίνη,
Που άλλαις φοραίς τη ζέσταινε το κρίμα,
Και πικρότατα κλαίω πως είναι δίχως
Το στεφάνι, που μώταξες, ο τοίχος.

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

Καθώς εσημείωσα εις την υπόθεση, έμπαινε εις το σχέδιο του ποιήματος ένας Ιερέας θυσιασμένος από τον Αλή Πασά.

10

Έψεναν τον ιερέα, και ο Αλής εφώναζε των δούλων του,

Τα κάρβουνα του σκύλου ανάρια ανάρια.

Είχε μίαν απίστευτη ιλαρότητα. Πώς; τάχα αναπαύεται εις δροσερή χλωρασιά; Και ο Αλής περιπαίζοντάς τον «Τι σου φαίνεται, άγιε άνθρωπε; βλέπω καλά ότι είσαι συνειθισμένος να θαυματουργής· ολοένα γυρίζεις, δίχως να κινάς μήτε χέρι, μήτε πόδι, κ' είσαι όλος ένα κομμάτι. Εύγε σου· Παρακάλει τον Ιησού να σε σώση το γληγορότερο.» Τότε ο ιερέας κινώντας τα χείλη του πλέον φλογερά από τ' ανθράκια, έλεγε· «Ευλογημένη τούτη η φλόγα! Ακούω φτερούγιασμα που έρχεται μακρόθε, και μου φέρνει την ευωδία του κρίνου. Α! σε θωρώ, άγιε Άγγελε! Βέβαια εσύ θα έβρεξες δροσιά απάνου εις τούτα τα κάρβουνα, όμοια μ' εκείνη των παιδιών εις την κάμινω. Τι κάνει αυτός; Τεντώνει τ' αθάνατο δάχτυλο, και γράφει γράφει εις τον αέρα, ωσάν εις μάρμαρο, με πύριναις γραμμαίς πράματα τα οποία δεν εννοώ.»

Εις το όραμα του ιερέα εφαινετο ο θάνατος του Πατριάρχη, και οι Βασιλείς της ιεράς Ενώσεως που εκαταπολεμούσαν την Ελευθερία. Έβλεπε και Τούρκων κεφαλαίς οπού εροβολούσαν μέσα εις τον λάκκο που ετριγύριζε το πολιορκημένο Μεσολόγγι, και ο ενθουσιασμένος μάρτυρας τους εφώναζε·

Σταθήτ' εκεί· δε σας ξυπνάει 'ς τον λάκκον
Η κραυγή των σκυλιών και των κοράκων.

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΕ ΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΤΟΥ

11

«Επήγαινε με βία και δεν αργούσε·
»Κύτταξέ με να ιδής πώς εκυττούσε.»

12

«Ετέλειωσες της θλίψης τον αγώνα·
«Έλα κοντά μου, ερωτική τρυγόνα.»

13

Γυναίκα, ωιμέ, την εδική του κόρη!

14

Και τριγύρου τ' αυτί δεν αγροικάει
Πάρεξ το ρεύμα οχ το κουπί πού στάει.

15

Τρέμει 'ς την πρύμνη η κόρη καθισμένη,
Ξέπλεκα ομπρός ως κάτω τα μαλλιά της
Να μη δη το φεγγάρι που προβαίνει.

16

Λογιάζει.....
Κάθε εμπόδιο που βρίσκει 'ς το κουπί του,
Πώς το κορμί της θυγατρός του αμπώχνει.

17

Και μήπως, 'ς τη στιγμή που θε ν' αράξει,
Το κύμα 'ς τη στεριά του την πετάξει.

ΔΥΟ ΑΣΜΑΤΑ

Οπού τραγουδάει η Μαρία

Η Μαρία στέκει 'ς το παραθύρι, οπού αγναντεύει τη θάλασσα, περιμένοντας τον Λάμπρο· τραγουδάει η απαρηγόρητη μάννα, πρώτα «Τα δύο Αδέλφια», και ύστερ' από μικρή παύση την «Τρελλή Μάννα».

Οι δυστυχείς, σημειώνει ο ποιητής, συνειθούν να τραγουδούν άσματα ανάλογα με την κατάσταση τους.

17

ΤΑ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΙΑ

Ομοίως τ' αγγελούδια,
Ανέσπερα αστέρια,
Του Πλάστη απ' τα χέρια,
Εβγαίναν λαμπρά

Κ' εφώναξαν· χείρε,
Νεοφώτιστο θάμα!
Κ' εδένοντο αντάμα
Με την αγκαλιά.

Και τ' άνθη απ' τα δέντρα
Ξεπέφτουν, ιδές τα,
Παράπολυ η ζέστα
Του ηλιού τα βαρεί·

Ξεπέφτουν ανάμεσα
'Σ τα χόρτα του τόπου,
Ως πέφτει του ανθρώπου
Του μαύρου η ζωή.

Η Αυγούλα πού να 'ναι;
Κοντεύει το βράδυ,
Που μαύρο σκοτάδι
Ξαπλώνει 'ς τη γη.

Πηγαίνει εκεί που ναι
Ψηλό κυπαρίσσι,
Πηγαίνει 'ς τη βρύση·
Δεν είναι ούδ' εκεί . .

'Σ τ' αλώνι, 'ς τ' αμπέλι,
'Στο δρόμο κυττάζει,
Και τέλος φωνάζει·
«Αυγούλα μου, Αυγή!

«Αυγή μου» συχνότατα
Του βγήκε απ' τα στήθη,
Και «Αυγή μου», απεκρίθη
Μία άλλη φωνή.

Πως είν' της Αυγούλας
Ο Ανθός εστοχάσθη,
Και πρόθυμα εβιάσθη
Κατά την Αυγή.

Εγύρευε ανήσυχος,
Ωσάν περιστέρι,
Για νάβρη το ταίρι,
Και δεν του βολεί·

Και τρέχει και τρέχει
Παντού να κυττάξη,
Και δίχως να κράξη
Δε μνέσκει στιγμή.

'Στο μάτι μακρόθεν
Ο τοίχος ασπρίζει,
Και γύρω του ανθίζει
Η δάφνη, η μυρτιά·

Αλλά άνανθη κλαίει,
Ομπρός εις τη θύρα,
Του ανθρώπου τη μοίρα
Κλωνόγυρτη ετιά.

Την είδε προβαίνοντας
'Σ τη μέση, κ' εφώναξε·
«Αυγούλα μου, ετρόμαξε
»Ο Ανθός σου πολύ.»

Ετούτα λαλώντας,
Κοντά της πηγαίνει·
Η Αυγούλα σωπαίνει,
Και δεν του μιλεί.

Προσκέφαλο κόκκινο
Της κείται αποκάτου,
Κρεβάτι θανάτου
Στενό και πικρό·

Θανάτου στεφάνι
Τριγύρου 'ς την κόμη·
Είν' όμορφη ακόμη
'Σ την όψη πολύ.

Ο Άγγελος ίσως,
Που παίρνει το μίλημα,

Της πήρε με φίλημα
Γλυκό την ψυχή·

Γιατί έχει χαμόγελο
Ακόμη 'ς το στόμα,
Που λες και 'ς το χώμα
Δεν πρέπει να μπη.

Δεν είν' πεθαμένη·
Την όψη τηράτε
Κοιμάται, κοιμάται,
Εις ύπνο βαθύ.

Ανήσυχου ονείρου
Τρομάρα, μαυρίλα,
'Σ τα χέρια, 'ς τα χείλα,
Τα χρώματα σβυεί.

Τη γυρεύε τόσο,
Και τέλος την βρέσκει
Ακίνητος μνέσκει
Για να τη θωρή.

(Καθίζει εις το προσκέφαλο σιμά 'ς την Αυγούλα)

Αθώα πεταλούδα,
'Σ της κάψας την λαύρα,
Γυρεύει μιαν αύρα
Για να δροσισθή·

Κ' εκεί κατά τύχη
Σε μνήμα ακουμπάει,
Που ξάφνου φυσάει
Μία αύρα γλυκή·

Το φύσημα αισθάνεται,
Που στέλνει τ' αέρι,
Κ' η αθώα δεν ηξέρει
Πού κάθεται, πού.

«Ψυχή μου» την κράζει
Το ανήλικο στόμα·
Δεν ξέρει το σώμα
Πως είναι νεκρό·

Πως είναι 'ς τον τόπο,
Που δρόμο δεν έχει

Λαμπρά να μην τρέχη
Λευκότατο φως.

Γλυκόφωνο σήμαντρο,
Που κράζει απ' το σπίτι
Τον γέρον ερμίτη
Να πη το σπερνό·

Ω σήμαντρο, οπότε
Καλείς εις το μυρι-
στικό πανηγύρι,
Η ηχώ σου τερπνή·

Αλλ' όποτε, ω σήμαντρο,
Πεθαίνουν αθώοι,
Κι' αργό μυρολόι
Αρχίζεις, — πικρή·

Τον ήχο που τώρα
Συ κάνεις, μην πάψης·
Αλλ' άργειε να κλάψης
Ανθρώπου θανή·

Κ' εγώ θέλει παρα-
καλέσω την φύση,
Να μη σε γκρεμίση
Σεισμού ταραχή.

Του Εσπέρου την λάμψη,
Θωρώ να προβάλη
'Σ την έρμην αγκάλη
Ψηλά τ' ουρανού.

Κ' εκεί 'ς του θανάτου
Τ'ς Αυγούλας κρεβάτι,
Συρίζει δροσάτη
Πνοή του βραδιού,

Και τ' άνθη απ' το σώμα
Τ'ς Αυγής εσκορπούσε,
Την κόμη κινούσε
Τ'ς Αυγής και τ' Ανθού [75].

Της παίρνει με χέρι
Αργό το στεφάνι,
Το βάνει, το βγάνει
Απ' την κεφαλή,

«Η μέρα βραδυάζει·
»Αυγούλα, πηγαίνω·
»Κοντά σου πεθαίνω
»Αν μείνω μ' εσέ·

«Αυγούλα, αν δεν έλθης,
»Για πάντα σε αρνούμαι·
»Φοβούμαι, φοβούμαι,
»Μην έβγουν νεκροί.

«Αυγούλα, για ξύπνα,
«Για ξύπνα, κι' αν λάχη
»Και σ' εύρουν μονάχη,
»Πεθαίνεις και συ.»

΄Στη μάμμα παγαίνει
Τη βρέσκει που κλαίει,
Και «Μάμμα» της λέει,
Μην κλαις, που 'μαι εδώ.

Η Αυγούλα κοιμάται,
»Αλήθεια σου λέω·
»Μην κλαις, γιατί κλαίω,
»Μαννούλα, κ' εγώ·

«Ιδού το στεφάνι·
»Μην γέρνης 'ς την άλλη
»Μεριά το κεφάλι,
»Τα μάτια μην κλειής·

«Σ' τ' αφίνω 'ς τα γόνατα,
»Κι' ακόμη αν αργήση
»Η Αυγή να ξυπνήση,
»Εμέ το φορείς».

Η ΤΡΕΛΛΗ MANNA
΄Η το κοιμητήριο.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

19

Τώρα που η ξάστερη
Νύχτα μονάχους
Μας ηύρε απάντεχα,
Και εκεί 'ς τους βράχους

Σχίζεται η θάλασσα
Σιγαλινά·

Τώρα που ανοίγεται
Κάθε καρδιά
'Σ την λύπη, ακούσετε
Μίαν ιστορία,
Που την αισθάνονται
Τα σωθικά.

Σε κοιμητήριο
Είναι στημένα
Δύο κυπαρίσσια
Αδελφωμένα,
Που πρασινίζουνε
Μέσ' 'ς τους σταυρούς.

Όταν μεσάνυχτα
Καταβουίζουν
Οι άνεμοι, αν τά βλεπες
Πώς κυματίζουν,
Έλεες πως κρίζουνε
Τους ζωντανούς.

Δύο αδέρφια δύστυχα
Κοιμούνται κάτω
Τον ανεξύπνητον
Υπνον θανάτου,
Κ' έχασε η μάνα τους
Τα λογικά [76].

Τα μαύρα! επαίζανε
Εκεί οπού στέκει
Ο πύργος· κ' έπεσε
Τ' αστροπελέκι,
Κι' άψυχα τ' άφησε,
Τα θλιβερά [77]

Ροδοστεφάνωτα
Ασπροεντυμένα
Τα κατεβάσανε
Αγκαλιασμένα
Μέσα εις την ύστερη
Αλησμονιά [78].

Δεν άκουες βάβυσμα
Χαμένου σκύλου·

Πουλιού δεν άκουες
Λάλημα, ή χείλου,
Η κλωνοφλίφλισμα
Να πνήη τερπνά·

Νερομουρμούρισμα,
Οπού αναβρύζει,
Και τ'ς επιτύμβιαις
Πέτραις δροσίζει,
Μόλις αντίσκοβε
Τη σιγαλιά.

Θανής δεν έμνεσκαν
Άλλα σημεία,
Πάρεξ του λίβανου
Η μυρωδία,
Οπού εχυνότουνε
'Σ την ερημιά.

(Η δύστυχη μητέρα έρχεται εκεί τρέχοντας).

Στέκει, μυρίζεται
Εις τον αέρα,
Και συλλογίζεται, —
Μαύρη μητέρα! —
Σαν κάτι να θελε
Να θυμηθή.

'Σ τον τοίχο σύρριζα
Σκύφτει, κυττάει,
Γλυκολυπούμενη
Χαμογελάει
Κατά τα εντάφια
Χόρτα πικρά.

Κατά τα σύγνεφα,
Κατά τ' αστέρια,
Τρεμομανιάζοντας
Ρίχτει τα χέρια,
Και κλαίει και ρυάζεται
Τρομαχτικά.

Της πέφτουν έπειτα,
Και ληθαργίζει,
Και πάλε αρχίναε
Να τριγυρίζη

Το περιτείχισμα
Πασπατευτά. [79].

Γύριζε, γύριζε,
Τέλος εμπαίνει
'Σ το σημαντήριον,
Και τ' αναβαίνει,
Τα ίχνη αλλάζοντας
Σπουδαχτικά.

Ήτον 'ς την άλαλη
Τη μοναξία
Στρογγυλοφέγγαρη
Φωτοχυσία,
Σαν τη λαμπρόπλαστη
Πρωτονυχτιά·

Όμως η δύστυχη,
Ξεφρενωμένη, [80]
Κυττάζει ολόγυρα
Τετρομασμένη,
Πράχνει τα σήμαντρα,
Κράζει σφιχτά.

«Γλήγορα ας φύγουνε
»Απ' τα λαγκάδια
»Κεια τα φριχτότατα
»Πυκνά σκοτάδια·
»Αχ! με πλακώνουνε
»Μέσ' 'ς την καρδιά.»

»Γλήγορα ας φύγουνε,
»Δεν τα πομένω,
»Μοιάζουνε, μοιάζουνε.
»Με το σχισμένο
»Ρούχο, που σκέπασε
»Τα δυο παιδιά.»

Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , τα σήμαντρα
Της εκκλησίας,
Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , οι αντίλαλοι
Της ερημίας
Αποκρινόντανε
Φριχτά φριχτά.

»Από την έρημη
»Αναφωνήτρα,

»Που ναι εις τους δύστυχους
»Παρηγορήτρα,
»Είχαν δυο ξέμετρα
»Τα δυο παιδιά·»

«Τα χω 'ς τον κόρφο μου,
»Και τα φυλάω·
»Με αυτά τα ξέμετρα
»Θε να μετράω
»Τα δυο τους μνήματα
»Καθημερνά».

Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , τα σήμαντρα
Της εκκλησίας,
Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , οι αντίλαλοι
Της ερημίας
Αποκρινόντανε
Φριχτά φριχτά.

«Βραχνό το ψάλσιμο·
»Τα κεριά αχνίζουν
»Του νεκροκρέβατου
»Τα ξύλα τρίζουν [81]
»Αργά τα σήμαντρα,
»Και τρομερά».

«Ναι, ναι, απεθάνανε·
»Μέσα 'ς το σκότο
»Τα κατεβάσανε, —
»Ακούω τον κρότο, —
»Τα κατεβάσανε
»Βαθιά βαθιά».

Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , τα σήμαντρα
Της εκκλησίας,
Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , οι αντίλαλοι
Της ερημίας
Αποκρινόντανε
Φριχτά φριχτά

«Γιατί τινάζετε
»Πάνω τους χώματα;
»Μη, μη σκεπάζετε
»Τα μικρά σώματα
»Που αποκοιμήθηκαν
»Γλυκά, γλυκά».

«Αύριο θα κόψουμε
»Κάτι λουλούδια.
»Αύριο θα ψάλουμε
»Κάτι τραγούδια,
»Εις την πολύανθη
»Πρωτομαγιά».

Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , τα σήμαντρα
Της εκκλησίας
Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , οι αντίλαλοι
Της ερημίας
Αποκρινόντανε
Φριχτά φριχτά·

Γ κ λ α ν , γ κ λ α ν , παράδερνε
Με τα γλωσσίδα,
Κ' εματαρχίναε,
Κ' έλεε τα ίδια,
Ως οπού εβράχνιασε
Θανατερά.

Νά, που δροσόβολη
Αύρα ξυπνάει,
Και ψιθυρίζοντας
Μοσχοβολάει
Από τα αρώματα
Τα αυγερινά·

'Σ τα φύλλα επέρναε
Και της καρδιάς,
Σαν τα κινήματα
Της φαντασίας
Που ζωγραφίζουνε
Την ευτυχιά·

Εκείν' η δύστυχη
Τραυάει την άχνα,
Βαθιά τα αισθάνθηκε
Μέσα 'ς τα σπλάχνα,
Αχ! κ' εκατέβηκε
'Σ την ερημιά.

Με λύπη εγκάρδια
Εθεωρούσε
Όλα τα μνήματα,
Και τα μετρούσε

Με τ' αργό κίνημα
Της κεφαλής.

ΤΟ ΞΕΜΥΣΤΗΡΕΥΜΑ

20

Αφού έπαυσε η Μαρία να τραγουδήση, επιστρέφει ο Λάμπρος από τη λίμνη, όπου είχε καταποντισθή η θυγατέρα τους. Η Μαρία του λέγει·

Λάμπρε, δεν εστοχαζόμουν να έρθης τόσο γλήγορα· εγώ ετραγουδούσα· αλλά τι έχεις;

Η μιλιά σου βραχνή, θαμπό το βλέμμα,
Κ' έχεις θωριά σαν να μην είχες αίμα [82].

Ο Λάμπρος, δίχως να προφέρη λόγο, της ρήχνει την πλεξίδα, και εκείνη παίρνοντάς την από χάμου «Α!» φωνάζει «Τι; την ηύρες απεθαμένη εις εκείνη την ερμιά τη θυγατέρα μας; Ή της είδες να της κυματίζη εις το λαϊμό τούτη η πλεξίδα, ενώ σου άπλωνε το χέρι ψωμοζητώντας; Της είδες το σταυρό εις την παλάμη;

«Α! μα τη σημερινή πες μου τα όλα [83].»

Και ο Λάμπρος·

»Συφορά και μαυρίλα! Άκου τρομάρα,
»Που του ανθρώπου η ψυχή δεν απομένει·
»Ω! του Θεού μ' εχτύπησε η κατάρα [84]
»'Σ έναν τρόπο!» Και μία στιγμή σωπαίνει·

Κ' έπειτα αργά, και με φωνής τρομάρα,
«Άκου,» πάλι της λέει «δυστυχισμένη,
«Πράμα φριχτό, που κανενού δεν το πα·
»Να σου το πω;» Κ' εκείνη του λέει· «Σώπα».

Αλλά ο Λάμπρος της φανερώνει ότι είχε κάμη, χωρίς να τη γνωρίζη, γυναίκα την εδική του κόρη. Τότε μένουν άφωνοι και οι δύο· τέλος τους ετάραξε ο ήχος των σημάτων, επειδή χαράζει η ημέρα της Λαμπράς· και τότε εσίμωσαν τα χείλη να δώσουν το φιλί του Πάσχα, και δεν το έδωσαν.

Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

21

Καθαρώτατον ήλιο επρομηνούσε
Της αυγής το δροσάτο ύστερο αστέρι,
Σύγγεφο, καταχνιά, δεν απερνούσε

Τ' ουρανού σε κανένα από τα μέρη·
Και από κει κινημένο αργοφυσούσε
Τόσο γλυκό 'ς το πρόσωπο τ' αέρι [85],
Που λες και λέει μέσ' 'ς της καρδιάς τα φύλλα·
Γλυκειά η ζωή και ο θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ανέστη! Νέοι, γέροι, και κόραις
Όλοι, μικροί μεγάλοι, ετοιμαστήτε·
Μέσα 'ς ταις εκκλησίαις ταις δαφνοφόραις
Με το φως της χαράς συμμαζωχτήτε·
Ανοιξατε αγκαλιαίς ειρηνοφόραις
Ομπροστά 'ς τους Αγίους, και φιληθήτε·
Φιληθήτε γλυκά χείλη με χείλη,
Πέστε Χ ρ ι σ τ ό ς Α ν έ σ τ η , εχθροί και φίλοι.

Δάφναις εις κάθε πλάκα έχουν οι τάφοι,
Και βρέφη ωραία 'ς την αγκαλιά οι μαννάδες·
Γλυκόφωνα, κυττώντας ταις ζωγραφι-
σμέναις εικόνες, ψάλλουνε οι ψαλτάδες·
Λάμπει το ασήμι, λάμπει το χρυσάφι,
Από το φως που χύνουνε οι λαμπάδες·
Κάθε πρόσωπο λάμπει απ' τ' αγιοκέρι,
Οπού κρατούνε οι Χριστιανοί 'ς το χέρι.

22

Βγαίνει, γιατί 'ς τα σωθικά του ανάφτει,
Και για πρώτο απαντά τον νεκροθάφτη.

23

Κανείς δε του μιλεί, και δε του δίνει
Το φιλί το γλυκό που φέρνει ειρήνη.

24

Πάντα χτυπάει, σαν νάλπιζε εκεί κάτω
Ν' αγροικηθή 'ς της κόλασης τον πάτο.

Η ΔΕΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

Και το όραμα του Λάμπρου

ΤΟ ΕΣΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

25

Και προβαίνει η Μαρία λίγη να πάρη [86]
Δροσιά 'ς τα σωθικά τα μαραμμένα
Είναι νύκτα γλυκειά, και το φεγγάρι
Δε βγαίνει να σκεπάση άστρο κανένα·
Περίσσια, μύρια, 'ς όλη τους τη χάρη
Λάμπουν άλλα μονάχα, άλλα δεμένα·
Κάνουν και κείνα Ανάσταση που πέφτει
Του ολόστρωτου πελάου μες 'ς τον καθρέφτη. [87]

«Τα μαλλιά σέρνω 'ς τα λιγνά μου στήθη
»Δένω σταυρό τα χέρια· Ουράνια, θεία!
»Πέστε Εκεινού, που σημέρα αναστήθη,
»Να ελεηθή τη μαύρη τη Μαρία.
»Μέρα είναι Αγάπης· Άδης ενικήθη·
»Καίονται τα σπλάχνα, καίονται τα στοιχεία·
»Και η πυρκαϊά του Κόσμου αναγαλλιάζει,
»Και κατ' Αυτόν τη σπίθα της τινάζει [88].

«Ο Ουρανός Αλληλούια ηχολογάει·
»Κατά την γην ερωτεμένος κλίνει·
»Ζη του νερού και η στάλα οπού κολλάει
»'Σ το ποτήρι· Αλληλούια εγώ κ' εκείνη.
»Όταν η Πύλη ακούστηκε να σπάη,
»Τι χλαλοή 'ς τον κάτω κόσμο εγίνη;
»Χαίρεται μέσα η άβυσσο και ασπρίζει·
»Ο περασμός του Λυτρωτή σφυρίζει.»

'Στην εκκλησίαν ωστόσο ο Λάμπρος μένει,
Όπου ανθρώπου πνοή δεν αγροικιέται.
Απ' ένα εις άλλο στοχασμό πηγαίνει
Είναι ο νους του έρμος κόσμος που χαλιέται.
Μέσ' από το στασίδι αγάλι βγαίνει,
Και οχ τη ψυχή του ο στεναγμός πετειέται·
Μόνον οι σκόρπιας δάφναις, που εμυρίζαν,
Εκεί που αυτός επερπατούσε ετρίζαν.

Και το πρόσωπο γέρνει ωσάν τη δειάφη,
Και χαμηλά τούτα τα λόγια ρίχτει·
«Κουφοί, ακίνητ' οι Αγίοι, καθώς και οι τάφοι·
»Είπα κ' έκραξα ως τ' άγριο μεσανύχτι.
»Άντρας (κ' η μοίρα ό,τι κι' α θέλη ας γράφη)
»Του εαυτού του είναι θεός, και δείχτει
»'Στην άκρα δυστυχία μέσ' 'ς την ψυχή μου
»Κάθου κρυμμένη, απελπισιά, και κοίμου.»

Πάει για να βγη 'ς τη θύρα αργά, και ανοίγει,
Λεπτή φωνή του λέει, Χριστός ανέστη.

Εις την άλλη πηδάει, και φωνή ολίγη,
Και παρόμοια, του λέει, Χριστός ανέστη.
Από την τρίτα πολεμάει να φύγη,
Και μία τρίτα του λέει, Χριστός ανέστη.

Αυτοκίνηταις πάντα ανοιγοκλειούνε
Οι τρεις θύραις, και αχό δεν προξενούνε [89].

Και ιδού τρία σαν αδέρφια έρμα και ξένα,
Που έν' αγιοκέρι σβυμένο βαστούσαν,
Όπου στρίψη, όπου πάη, τ' απελπισμένα
Γοργά πατήματά του ακολουθούσαν.
Λυγδερά και πλατιά κι' όλα σχισμένα
Τα λαμπριάτικα ρούχα οπού φορούσαν.
'Στα μπροστινά, 'ς τα πισινά στασίδια,
Όλο σιμά του σειούνται τα ξεσκλίδια.

Ποτέ δεν τάχει εις τη φυγή του ανάρια·
Εδώ εκεί, μπρος οπίσω, απάνου κάτω.
Βαρούν όμοια την πλάκα οχτώ ποδάρια,
Τρέχουν ίσια, κι' ακούονται τα δικά του.

Να φύγη μία στιγμή τ' Άδη τα χνάρια
Σπρώχνει μάταια μακρύο το πήδημά του,
'Σαν τ' άστρο που γοργά το καλοκαίρι
Χύνεται πέντε δέκα οργυιαίς αστέρι.

Έτσι ενωμένοι εκάμανε τριάντα
Φοραίς την εκκλησιά που βοή στέρνει.
Σα να χε μέσα θυμιατά σαράντα,
Μυρωδιά λιβανιού τη συνεπαίρνει.
Πάντα με βία το τρέξιμο, και πάντα
Ο ζωντανός τ' αραχνιασμένα σέρνει.
Σκύφτουν, πολύ κρυφομιλούν, και σειέται
Το βαμπάκι που λες και ξεκολλιέται [90].

Αχ! ποίος είδε τα χέρια να σηκώνη
Η Παναγία, τα μάτια της να κλείση;
Αχ! ποίος είδε το Πάσχα αίμα να ιδρώνη
Ο Χριστός, και παντού να κοκκινίση;
Τι συφορά την εκκλησιά πλακώνει,
Οπού την ίδια μέρα είχε βροντήση
Από τόσαις χαραίς και ψαλμωδίαις,
Που χε αντιλάμψη από φωτοχυσίαις!

Βρίσκεται 'ς τ' Άγιο Βήμα, ανατριχιάζει,
Και πέφτει ομπρός τους γονατιστός χάμου.

Με τρομάρα κυττάει και τους φωνάζει·
«Σας γνωρίζω· τι θέλτε; Είστε δικά μου.

«Του καθενός το πρόσωπο μου μοιάζει·
»Αλλά πέστε τι θέλτε έτσι κοντά μου;
»Συχωράτε, και πάψτε. — Αμέτε πέρα.
»Δεν είναι ακόμα Παρουσία Δευτέρα.»

«Ω κολασμένα, αφήτε μου τα χέρια.»
Χείλη με χείλη τότε εκολληθήκαν·
Όσα εδώσαν φιλιά, τόσα μαχαίρια
Έσ του δυστυχή τα φυλλοκάρδια εμπήκαν.
Αφού 'ς τον κόσμο ελάμψανε τ' αστέρια,
Τέτοιου τρόμου φιλιά δεν εδοθήκαν
Φτυούνε τα χείλη σαν από φαρμάκι·
Μέσα του επήε το νεκρικό βαμπάκι.

Στέκει σα μάρμαρο ως που ξημερώνει.
Κ' είναι φευγάτοι οι πεθαμένοι νέοι.
Την τρομασμένη κεφαλή ψηλώνει,
Και βαριά νεκρολίβανα αναπνέει.
Τέλος πάντων τα μάτια άγρια καρφώνει
Έσ ταις δάφναις, και πολληώρα έπειτα λέει,
«Σύρε, σημείο χαράς,» και φουχτωμένο
Με τα δυο, το χτυπάει 'ς το Σταυρωμένο.

«Κόλαση; την πιστεύω· είναι τη· αυξάνει,
»Κι' όλη φλογοβολάει 'ς τα σωθικά μου.
»Απόψε Κάποιος, που ό,τι θέλει κάνει,
»Μώστειλε από το μνήμα τα παιδιά μου.
»Χωρίς να τη γνωρίζω εχθές μου βάνει
»Τη θυγατέρα αισχρά 'ς την αγκαλιά μου.
»Δε λείπει τώρα πάρεξ να χαλάση
»Τον Εαυτό του, γιατί μ' έχει πλάση.»

Σηκώνεται και παίρνει την πεδιάδα,
Σχίζει κάμπους και δάση, όρη, λαγκάδια·
Έσ τα μάτια του είναι μαύρη η πρασινάδα,
Τα νερά και τα δέντρα είναι μαυράδια·
Χύνεται με μεγάλη ογληγοράδα,
Και γύρου ας είναι, ό,τι θωρεί, σκοτάδια.
Κι' ακόμη λέει πως κυνηγιέται, ακόμα
Τα βαμπάκια του χάρου ακούει 'ς το στόμα.

Έτσι ο φονιάς που κρίματα έχει πλήθια,
Εάν φθάση να του κλείση ύπνος το μάτι,
Βγαίνουν μαζί και του πατούν τα στήθια

Οι κρυφά σκοτωμένοι, αίμα γιομάτοι.
Μεγαλόφωνα κρίζοντας βοήθεια
Γυμνός πετιέται οχ το ζεστό κρεβάτι,
Κ' έχει τόση μαυρίλα ο λογισμός του,
Που με μάτια ανοιχτά τους βλέπει ομπρός του [91].

1834

Η ΤΡΕΛΛΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

26

Ο παπάς για το γάμο όλα ετοιμάζει,
Κ' είναι αναμμένα τα κεριά του γάμου·
Ο Λάμπρος τρομασμένος τήνε κρίζει·
«Σήκω, δυστυχισμένη, έλα κοντά μου.»
Εις τη φωνή του Λάμπρου ανατριχιάζει,
Και παρευθύς σηκώνεται από χάμου,
Και τραγουδάει, και τραγουδώντας κλαίει·
Και αυτός, «Μην κλαις, μην τραγουδάς,» της λέει.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

27

Και εξειψύχησε ο Λάμπρος με το στόμα ολάνοιχτο, όχι εις την ανάπαψη του Κυρίου. Αλλά ποίος θα του κλείση τα μάτια; Πού είναι η Μαρία, η δύστυχη Μαρία; Αυτή λείπει από τα χαράματα. Επεριπλανάτο εις τον κάμπο μονάχη χαμογελώντας, και οι αχτίνες του ηλίου, οπού ανατέλλοντας εκαλούσε τους θνητούς να χαρούν τη ζωή, αναγάλλιαζαν μέσα εις όλα τα ησυχώτατα νερά της ερημίας· ολόστρωτη ακίνητη ήταν η μέση της λίμνης ωσάν γαλάζια κόρη οφθαλμού, που μένει ατάραχη, όταν του μέλλοντος μέριμνα δεν έρχεται να την πειράξη. Αλλά εις την άκρη της λίμνης εδώ και εκεί σκόρπια τα δέντρα, που την ετριγύριζαν, εξαναφαινονταν εις το μάτι απαράλλαχτα όπως είναι. Η μαύρη Μαρία επλησίασε αυτού, αφού εγύρισε όλα εκείνα τα μέρη, και βλέποντας τα αντικείμενα εκεί μέσα να αντανακλώνται, εις το τυφλωμένο λογικό της εμφαντάσθηκε ότι εκείνος ήταν άλλος κόσμος· εκοντοστάθηκε, και υψώνοντας τα μακρυνά της χέρια, και δείχνοντας εις την όψη της το χαμόγελο της τρέλλας, εμουρμούρισε εις τα χείλη της· «Εκείνος βέβαια θε να είναι κόσμος καλύτερος από τούτον, κ' εγώ θα ετοιμασθώ να πάω εκεί. Θα ιδώ, τάχα, θα ιδώ αν κ' εκεί πέρα δεν θα ευρεθή ούτ' ένα χέρι ελεημονητικό να απλωθή προς εμένα. Γιατί εις τη γη τούτη έχω τόσους καιρούς οπού διαβαίνω ξιππασμένη ανάμεσα εις τόσα προσώπατα ξένα, ως να είχα πρωτοφανή τώρα ομπροστά τους. Θα πάω εκεί πέρα· ας στολισθώ λοιπόν όσο μπορέσω καλύτερα, μη με καταφρονέσουν οι νέοι ξένοι εκεί κάτω.»

Έτσι λέγοντας άπλωσε τα λιγνά δάχτυλα εις κάτι αγριόχορτα, οπού εφύτρωναν εις την ερημία, έπλεξε με αυτά ένα στεφάνι εις την τρισάθλια κεφαλή της, έβαλε εις το λαιμό της την πολυστέναχτη πλεξίδα,

Και εις το κύμα, που βλέπει ως τον καθρέφτη,
Ξανακυττάει, χαμογελάει, και πέφτει.

28

Και βλέπει μέσα 'ς τα νερά καθάρια
Άλλος λάμπει ουρανόσ, άλλα κλωνάρια.

29

«Σκύφτω εδώ μέσα, και ξανοίγω ομπρός μου
»Αναπάντεχα μέρη αλλουνού κόσμου.»

30

Η Μαρία, ενώ πηγαίνει να καταποντισθή, κυττάζει κατά γης και βλέποντας τον ήσκιο της λέει·
Εσύ λοιπόν θέλεις να με ακολουθήσης; σου εβάρυνε λοιπόν η ζωή εις τούτο τον κόσμο. Ποία
είσαι συ; Δε θυμούμαι να σ' έχω ιδή ποτέ μου· και είναι πολύ παράξενο να με ακολουθάς τώρα
οπού είμαι τόσο δυστυχημένη· φαίνεσαι ωσάν μία τρελλή αυτού κατά γης· φυλάξου από τους
άντρες, από τα ευωδισμένα λούλουδα οπού αυτοί βαστούν εις τον κόρφο τους για να μαγεύουν,
από τα ψιθυρίσματά τους, από ταις κρυφαίς ματιαίς

31

*Έμελλε να τελειώση το ποίημα με την ακόλουθη παρομοίωση εις την οποίαν επαρασταίνεται η τύχη
του Λάμπρου, της γυναικός του, και των τέκνων τους.*

Ήταν αδύνατο δέντρο εις ένα δάσος, κι' άπλωσε τα κλωνάρια του εις άλλο δέντρο· τέσσερα
βλαστάρια εβγήκαν από τον κορμό του· επέρασε το αστροπελέκι και δεν άφησε άλλο ειμή τα
χώμα, οπού είχαν ριζώση.

Και δεν έμεινε μήτε ένα κλωνάρι,
Φιλέρημο πουλάκι να καθήση,
Το βράδυ, την αυγή, να κηλαϊδήση.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

32

Ή την κορυφή της θάλασσας πατώντας
Στέκει, και δε συγχίζει τα νερά της,
Που 'ς τα βάθη τους μέσα ολόστρωτα όντας
Δεν έδειχναν το θείον ανάστημά της.
Δίχως αύρα να πνήη, φεγγοβολώντας
Η αναλαμπή του φεγγαριού κοντά της
Συχνότερμε, σα να χε επιθυμήση
Τα ποδάρια τα θεία να της φιλήση.

33

Κείθενε με το μάτι όποιος γυρεύει
Για να ιδή τη θωριά μακρυσμένη,
Της Αφρικής τη θάλασσα αγναντεύει
Πάντα αφράτη και πάντα αγριωμένη.

34

Θανάτου ετιά, που τα κλωνάρια γέρνει
'Σ την κατοικιά την ύστερη τ' ανθρώπου.

35

Εάν την άκρη του ο ζέφυρος δε γγίζει,
Στέλνει ακίνητον ήσκιο οπού μαυρίζει.

36

Εις την άρπα γλυκά γέρνει το στήθος.

37

Και φωνάζει· «Ω Παρθένα, ω Ψυχοσώστρα!»

ΠΟΘΟΣ [92]

Αχ! νάσουνα μαζί μου,
Αγάπη μου Μερτούλα,
Σε τούτη τη βαρκούλα
Με τάσπρο το πανί.

Αχ! νάσουνα μαζί μου!
Με σε να φύγω από δω,
Που η νιότη μου σα ρόδο
Για σε θα μαραθή.

Μονάχα τότε οι δυο μας,
Μέσ' 'ς του πελάου τ'ς αγκάλαις,
Χωρίς μαρτύριαις άλλαις,
Πάρεξ τον ουρανό.

Ελεύθερο ένα δάκρυ
Με σένα ήθελε χύσω,
Στο πέλαο ήθελ' αφήσω,
Με σε ένα στεναγμό.

Και τα κακά του ψεύτη
Θυμούμενοι του κόσμου,
Ταις δυστυχιαίς μας, φως μου,
Και κάθε συφορά,

Αποσταμένοι ναύταις,
Μακρὰ ν' αναπαυθούμε,
Ἐστου πέλαγου να βρούμε
Την ἔρμη αγκαλιά

ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗ

Γλυκύτατη φωνή βγάν' η κιθάρα,
Και σε τούτη την άφραστη αρμονία
Της καρδιάς μου αποκρίνεται η λαχτάρα·

Γλυκέ φίλε, είσαι συ, που με τη θεία
Ἐκσταση του Οσσιάνου, εις τ' ακρογιάλι
Της νυχτός εμψυχοίς την ησυχία. [93]

Κάθισε για να πούμε ύμνον 'ς τα κάλλη
Της Σελήνης· αυτήν εσνηθούσε
Ο τυφλός ποιητής συχνά να ψάλλη.

Μου φαίνεται τον βλέπω, που ακουμβούσε
Ἐσε μίαν ετιά, και το φεγγάρι ωστόσο
Ἐτα γένεια τα ιερά λαμποκοπούσε

Απ' το Σκοπό, νάτο, προβαίνει· ω πόσο
Συ την νύχτα τερπνά παρηγορίζεις!
Ἐμνο παθητικό θε να σου υψώσω.

Παθητικό σα εσένα, όταν λαμπίζης
Στρογγυλό, μεσουράνιο, και το φως σου
Σε ταφόπετρα ολόασπρη αποκοιμίζης.

Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ [94]

Ἐλαμπε αχνά το φεγγαράκι, ειρήνη
Ἐλην, ὅλη την φύση ακινητούσε,
Και μέσα από την ἔρημη την κλίνη
Τ' αηδόνι τα παράπονα αρχινούσε·
Τριγύρω γύρω η νυχτική γαλήνη
Την γλυκύτατη κλάψα ηχολογούσε·

Απάντεχα βαθύς ύπνος με πιάνει.
Κι' ομπροστά μου ένας γέροντας μου εφάνη.

Στο ακρογιάλι αναπαύοτον ο γέρος·
'Σ τα παλαιά τα ρούχα τα σχισμένα
Γλυκά γλυκά το φύσημα του αέρος
Τ' αριά μαλλιά του εσκόρπαε τ' ασπρισμένα [95],
Κι' αυτός εις το πολύαστρον του αιθέρος
Τα μάτια εστριφογύριζε σβυσμένα·
Αγάλι γάλι εσηκώθη από χάμου,
Και ωσάν να χε το φως του ήλθε κοντά μου. [96]

ΕΙΣ ΜΑΡΚΟ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Η Δόξα δεξιά συντροφεύει
Τον άντρα, που τρέχει με κόπους
Της Φήμης τους δύσβατους τόπους,
Και ο Φθόνος του στέκει ζερβιά,
Με μάτια με χείλη πικρά·

Αλλ' όποτε η μοίρα του γράψη,
Τον δρόμον του κόσμου να πάψη,
Η Δόξα καθίζει μονάχη
'Σ την πλάκα του τάφου λαμπρή,
Και ο Φθόνος αλλού περπατεί.

'Σ την πλάκα του Μάρκου καθίζει
Η Δόξα λαμπράδες γιομάτη·
Κλεισμένο για πάντα το μάτι,
Οπού χε πολέμου φωτιά
Ελάτε ν' ακούστε παιδιά!

Σοφοί λεξιθήραις μακρύα,
Μη λάχη σας βλάψω τ' αυτία·
Τρεχάτε 'ς τα μνήματα μέσα,
Και ψάλτε με λόγια τρελλά·
Ελάτε ν' ακούστε, παιδιά!

Και συ ακολούθα το στίχο,
..... για να ιδής,
Αν γνωρίζη τη φωνή σου
Ο τυφλός ο ποιητής.

Ο Πολυλάς εσφήνωσε τους στίχους τούτους 'ς τα Προλεγόμενά του (Σ. Ε. Κ. 1859) με την εξής παρατήρηση: «Ο ποιητής φαντάζεται ότι εις τη μονάξια θ' ακούση τη φωνή του Ομήρου, ο οποίος με την παρουσία του διά μιας εμψυχώνει την αναίσθητη φύση.»

Το λείψανο, πού χε γλυτώση
Ο Πρίαμος με θρήνους, με δώρα,
Εγύριζε οπίσω την ώρα
Που πέφτει 'ς την όψη της γης
Το φως το γλυκό της αυγής.

Εβγήκαν μαζί της θλιμμένης
Τρωάδας απ' όλα τα μέρη
Γυναίκες, παιδάκια και γέροι,
Θρηνώντας, να ιδούν το κορμί
Που χάνει γι' αυτούς την ψυχή.

Κλεισμένο δεν έμεινε στόμα
Απάνου 'ς του Μάρκου το σώμα·
Απέθαν', απέθαν' ο Μάρκος·
Μια θλίψη μια άκρα βοή,
Και θρήνος και κλάψα πολλή.

.....

Παρόμοια ηχώ θα λαλήση,
Του κόσμου την ύστερη 'μέρα,
Παντού 'ς τον καινούριον αέρα·
Παρόμοια 'ς τους τάφους θα εμβή,
Να κάμη καθένας να εβγή.

ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ

Απ' αυτά, που σου εχύσαν απάνου,
Ένα παίρνω θανάτου λουλούδι,
Και πικρά το στερνό σου τραγούδι,
Γλυκέ υιέ του αδελφού μου, αρχινώ,
Έχει απείραχτο χρώμα το φύλλο,
Όπως ήτανε ζώντας το χέιλο,
Που της νιότης γλυκά το λουλούδι
Εγελούσε δροσάτο, λαμπρό·
Τώρα εσβύσθη, κι' αργά το τραγούδι
Το στερνό σου με κάνει να πω.

Του Μαΐου ροδοφαίνεται η μέρα,
Που ωραιότερη η φύση ξυπνάει,
Και την κάνουν λαμπρά και γελάει
Πρασινάδες, αχτίνες, νερά·
Άνθη κι άνθη βαστούνε 'ς το χέρι
Παιδιά κι' άντρες, γυναίκες και γέροι·

Ασπροεντύματα, γέλια, και κρότοι,
Όλοι οι δρόμοι γιομάτοι χαρά
Ναι, χαρήτε του χρόνου τη νιότη,
Άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιά.

Πλέκει ο δύστυχος ένα στεφάνι
Και από πάνου του η μάννα του γέρνει·
«Πάντα η τύχη απ' αυτά να σου σπέρνη,
»Και για σε να ναι ο χάρος αργός.»
Πώς με λύπη θωρεί το στεφάνι;
Ξάφνου ιδού 'ς το κεφάλι το βάνει,
Και πηδώντας τη μάννα του κράζει,
Και χορεύει 'ς τη μάννα του ομπρός·
«Βγάλ' το, μάτια μου,» η μάννα φωνάζει,
»Δε μ' αρέσει, όχι, εκείός ο χορός.»

Αλλά ανήσυχα υψώνει τα μάτια,
Λες και κάτι 'ς τα Ουράνια γυρεύει,
Όμως πάντα χορεύει, χορεύει,
Με θυμό, με λαχτάρα πολλή·

(Τα μουγκρίσματα του θανάτου αγροικόντανε μακρόθεν)

Φύσα, φύσα, και σκόρπησε, αέρα,
Τα μουγκρίσματα αυτά τα βαθιά·
Δεν ακούει 'ς τον άστρωδη αιθέρα
Βασιλεύει γλαυκή σιγαλιά.

Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ ΣΤΟΝ ΑΔΗ

«Άδη μαύρε, χαιρετώ σε!
Δεν εχάρηκε ποτέ
Μάτι ανθρώπου για τον ήλιο
Καθώς τώρα εγώ για σε.» [97]

»Από κει, που λίγη αγάπη,
Κ' είναι πλάνεμα πολύ,
Σε λιγάκι θα κατέβη
Ο έρωτάς μου να μ' ευρή.» [98]

«Χωρίς
Τ' όμορφ' άστρο της αυγής,
Άδεια κι' άφωνη και μαύρη [99]
Η Παράδεισω της γης.»

»Μ' έχει σήμερα μηνύση·
Λίγη ν ώρα ακόμα ζω ,

Κ' εκατάπια το φαρμάκι
Σαν αθάνατο νερό.»

«Όνειρο κοντό για μένα
Νιότη, αγάπη και ζωή·
Όλα ονειράτα 'ς τον κόσμο·
Ναι, και ο θάνατος τα λυεί.»

»Πώς ευθύς δεν κατεβαίνεις;
Πώς αργείς, γλυκειά ψυχή;
Αχ! το ψυχομαχητό σου
Θέλ' είν' άγριο και βαρύ.»

Τέτοια, ομπρός 'ς τους ήσκιους, όλους
Εξυπνούσε τους ηχούς
Το τραγούδι ερωτεμένο,
Και τους έκανε γλυκούς [[100](#)].

Εκυττούσανε τα χέρια
Και το μέτωπο της νιας,
Οπού ετρέμαν τα λουλούδια
Τα λαμπρά της παρθενιάς.

Ξάφνου ο Άδης μουρμουρίζει·
Έπαψ' η γλυκειά φωνή·
Πέφτει τ' όμορφο κοράσι
'Σ την αγκάλη του εραστή [[101](#)].

1833

ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ

Το δώμα τ' ολομόναχο
Βροντούσε από τραγούδια·
'Σ τα χέρια και 'ς το μέτωπο
Ετρέμαν τα λουλούδια [[102](#)]
Της κορασιάς οπ' έλαμπε
Σαν τ' άστρο της αυγής

Είναι αλαφρό το χώμα σου
'Σαν της ελιάς το φύλλο,
'Σαν της δροσιάς το στάλαμα·
Μη σου βαρύνη αν χείλο
Ανθρώπου δώση φίλημα
'Σ την πέτρα, που κρατείς.

Κι' αυτός γελάει που σ' έβαλε
Τέτοια λαλιά 'ς το στόμα,
Κι' ο κόσμος, οπού ετίμησες,
Πατώντας του το χώμα,
Αναγαλλιάζει η σπίθα του
Και κατά σε πηδά.

ΟΧΤΑΣΤΙΧΑ

Αγνώστων ποιημάτων.

Η ΕΛΛΑΔΑ

Η Ευρώπη την κυττάει πώς θε να πράξη·
Της Ευρώπης κυττάει κατά τα μέρη·
Χωρίς όψη το πρόσωπο ν' αλλάξη,
Απάνου εις τη ρομφαία βάνει το χέρι
Βασιλικά, και με πολέμιαν τάξη
Έκαμε νεύμα, οπού έλεγε· Α κ α ρ τ έ ρ ε ι .
Και κατά την Ασία φριχτογυρίζει,
Το δάχτυλο κινάει, και φοβερίζει.

ΤΑ ΔΥΟ ΜΝΗΜΑΤΑ

Τρεις φοραίς πολεμάει, και με την τρίτη
Τα εγκάρδια προμηνύματα ακλουθάει·
Σταίνει δύο κυπαρίσσια ομπρός 'ς το σπίτι.
Και δύο μνήματα μαύρα οικοδομάει·
Το φως του λαμπροτάτου αποσπερίτη
Έσ τα επιτύμβια κλαδιά λαμποκοπάει·
Έσ το ένα λαμποκοπάει και 'ς τ' άλλο μνήμα,
Και γλυκά σέρνει κάτου ο ρυαξ το κύμα.

ΤΟ ΚΟΠΑΔΙ

Στέκουν τα προβατάκια, — οπού το μάτι
Για δαιδάλεα τα παίρνει από μακρύα,
Και, αγκαλά και κανένα επεριπάτει,
Έλεγες ότι σφάλλει η φαντασία·
Έως οπού 'ς την κοιλάδα, άνθια γεμάτη,
Τρέχουνε, δύο με δύο, και τρία με τρία,

Και 'ς όλα της κοιλάδας τα περάσματα
Λαλούν κουδούνια, αντιλαλούν βελάσματα.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ [103]

Η Κρήτη, λέγει, . . . η γη ναι της Αντρείας.
Για ξαναπές το, αντίλαλε ιερέ της εκκλησίας.

Αίμα ας γένη το κρασί 'ς του γάμου το ποτήρι. [104].
. . . Ω παλληκάρι, φεύγα·
Πάρε μια φούχτα από τη γη την ποθητή σου κ' έβγα.

Ο ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τρεις κόσμοι σφόδρα πολεμούν, κ' οι τρεις αντρειωμένοι·
Ο τέταρτος, νά, φαίνεται 'ς τα μάτια, και δεν είναι [105].

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΚΥΡΙΑΣ ΑΓΓΛΙΔΑΣ

1

(Μία φωνή 'ς ένα νησάκι)

Με τάνθη μας εμίσεψε·
Ναύρ' άνθη σα γυρίση·
Ετοιμάσέ τε, κ' έφθασε·
Δεν ημπορεί ν' αργήση·
Μην είναι κείνη πώρχεται
Με κάτασπρα πανιά;

2

(Ένα Πνεύμα)

Αθάνατε Φύλακα, οπού ο ουρανός κ' η θάλασσα σε βλέπουν και μένεις σιμά

Της όμορφης βασίλισσας της αποκοιμισμένης,

άφησέ με να κλείσω μέσα 'ς τα χέρια της το στεφάνι της κεφαλής μου, για να δοκιμάση αυτή,
όταν ξυπνήση, όση χαρά εγώ αισθάνθηκα κυτταζοντάς την.

(Άλλο Πνεύμα)

Περίσσια γλυκομίλητο νέο πνεύμα της θαλάσσης [106],
Τ' όμορφο πλάσμα δεν είναι 'ς τον ύπνο βυθισμένο.

3

Το χάσμα π' άνοιξ' ο σεισμός κ' ευθύς εγιόμισ' άνθη.

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΑΝΕΨΙΑΣ ΤΟΥ

'Σ τον καθρέφτη, π' ακέριαν εδέχτη [107]
Τη γλυκεία της παρθένας εικόνα,
Με του γάμου στολαίς και κορώνα,
Ρήχνει τρεις η παρθένα ματιαίς.
Τρεις κινώντας τριγύρου φοραίς.

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΑΙΜΙΛΙΑΣ ΡΟΔΟΣΤΑΜΟ

1

Και είδανε το ξόδι σου με την κεροδοσιά του.

2

Στη θύρα την ολόχρυση της Παντοδυναμίας,
Πνεύματα μύρια παλαιά, πνεύματα μύρια νέα,
Σ' ακαρτερούν για να σου πουν πως άργησες να φθάσης.

3

..... της ημέρας,
Π' ο τρίτος άνθιζε 'ς εσέ θεοτικός Απρίλης [108],
Με την ψυχή τρεμάμενη μέσ' 'ς τη χαρά του πόθου,
Αχ! σ' έσταινα βασίλισσα 'ς της γης ταις ευτυχίαις,
Ενώ 'λαις ταις δοκίμαζα κυττώντας τη θωριά σου.
Στην πλάκα πέφτω [109], και θαρρώ πως δε θα σου βαρύνη,
Παρθέν', από τα χείλη μου, κι' από τα γόνατά μου [110].

ΑΓΝΩΣΤΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

1

Όξω ανεβοκατέβαινε το στήθος, άλλα μέσα
Ανθίζει με τους κρίνους του παρθενικός ο κόσμος.
Αυγή ναι κι' άστραφτε γλυκά σα 'ς την αρχή της πλάσης,
Κ' εκράτουνε τα κατάσπρα ποδάρια 'ς τη δροσιά της [111].

2

Κρατεί 'ς το χόρτο τα κεριά, κεριά κομματιασμένα·
Ουρανός δένεται και γη 'ς την όμορφη ματιά της.

3

Δεν είναι χόρτο ταπεινό, χαμόδεντρο δεν είναι·
Βρύσais απλώνει τα κλαδιά το δέντρο 'ς τον αέρα·
Μην καρτερής εδώ πουλί, και μη προσμένης χλόη·
Γιατί τα φύλλ' αν είν' πολλά, σε κάθε φύλλο πνεύμα.
Το ψηλό δέντρ' ολόκληρο κ' ηχολογά κι' αστράφτει
Μ' όλους της τέχνης τους ηχούς, με τ' ουρανού τα φώτα.
Σαστίζ' η γη κ' η θάλασσα κι' ο ουρανός το τέρας,
Το μέγα πολυκάντηλο μέσ' 'ς το ναό της φύσης [112],

Κι' αρμόζουν διάφορο το φως χίλιαις χιλιάδες άστρα,
Χίλιαις χιλιάδες άσματα μιλούν και κάνουν ένα.
'Σ το δέντρο κάτου δέησιν έκαμ' η βοσκοπούλα·
Τ' άστρα γοργά τη δέχτηκαν καθώς η γη τον ήλιο.
Τα Σεραφείμ ε γνώρισαν το βάθος της αγάπης,
Κι' ολόκληρ' η Παράδεισω διπλή Παράδεισώ ναι.
Ποιος είχε πη που σου μέλλε, πέτρα, να βγάλης ρόδο;

.....

Αλλά πού τώρα βρίσκονται τα κατάσπρα ποδάρια;
Πού ναι το στήθος τ' όμορφο, που τέτοιους κόσμους έχει;
'Σ τ' αμπέλ' η κόρη κάθετα και παίζει με τ' αρνί της [113].

4

Γιατ' η ψυχή μου μώλεγε συχνά 'ς το στήθος μέσα·
'Σ τον κόσμο την αγάπη σου παρά πολύ μη βάνης,
Και τ' άστρα μ' όλο τους το φως κυττούν μ' ερωτεμένα,
Και ρόδο μέσα μου πολύ, κρίνος πολύς, ανθίζει.

5

Πολλαίς φοραίς σ' αγκάλιασα
Πολλαίς με την αγάπη μου και με το πέταμά μου.

6

Πέταμα και κελαϊδισμό

Ή τον πολυαγαπημένο τους ήλιο που βασιλεύει.

7

*Τα διάφορα χρώματα του δειλινού,
Οπού δεν έχουν όνομα κ' έχουν περίσσια κάλλη.*

8

Όσais μακρυά παίρνουν μορφαίς οι στρούνοι 'ς τον αέρα

9

Εδώ δεν έλειψε ποτέ λουλούδι και πουλάκι.

10

Μακρύς ο λάκκος π' άνοιξε και κλει το γίγαντά μου [114].

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ο ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ [115]

1

Ο Βρυέννιος άγρυπνος ενώ ο εχθρός του κοιμάται·

«Και συ, ανθισμένο κλαδί, οπού αυτός εκρέμασε το σπαθί του,

Η παρατήρηση του σοφού της Γερμανίας, και η σκέψις ότι εις εκείνον τον ανήθικον αιώνα έτυχε να ανθίση, κατά την ιστορική μαρτυρία, τούτο το υψηλό φρόνημα, επαράκνησαν τον Σολωμό να σχεδιάση ένα ποίημα, εις το οποίον ιδανοποιούσε τον Βρυέννιο, τον επαράσταινε ότι αισθάνεται όλη τη διαφθορά της εποχής του, και ότι ενταυτώ προαισθάνεται λαμπρότατα το μέλλον αυτού του ξεπεσμένου Ελληνικού Έθνους. Θα κλείσω (μου έλεγε ο ποιητής) εις την ψυχή του το μέλλον της Ελλάδας.

Του συνθέματος τούτου, το οποίον αγνώω αν ο ποιητής ετελείωσε, δεν σώζονται εις τα ευρισκόμενα χειρόγραφα ειμή τα εξής ολίγα, και αυτά ήθελε μείνουν ακατανόητα, αν δεν εγνώριζα κάτι του σχεδίου.» (Σ. Ε. Κ. 1859).

του κάκου με προσκαλείς εις τη ζωή και μου δείχνεις τον τρόπο να τη γλυτρώσω. Αν ποτέ . . .
κάνω γλήγορα να τον ξυπνήσω.»

2

Έβλεπε εις πόση ματαιότητα είχε βυθισθή το Έθνος, και χαρακτηρίζει τον Έλληνα του καιρού του με τα ακόλουθα λόγια·

«Και το θείον αίσθημα, με το οποίο πλησιάζει τη θεότητα, ως και αυτός με όλους τους ναούς του, είναι, καθώς όλα τα άλλα,

Απάνου 'ς τ' άδειο της ψυχής πολύτιμο στολίδι».

3

Ο νους του εβυθίζετο εις το μέλλον, κ' έλεγε προς την Ελλάδα.

«Εγώ σε ασπάζομαι εις το μέλλον εντυμένην με άπειρη δόξα·
..... η ψυχή μου εδέχτη
Τον ήλιο της ελπίδας μου, ήλιο με δίχως γνέφι.
Και με τους ήχους τ' αηδονιού θεοτικά τη θρέφει».

4

Στενός ο τόπος, σκοτεινός, κ' εβρόντουνε από γέλια.

5

Μ' αρέσει, δρυ, να σε θωρώ μέσ' 'ς τουρανού τ'ς αγκάλας.

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

XVIII

.....
.....

Εκύττα, κ' ήτανε μακρυνά ακόμη τ' ακρογιαλί·
Αστροπελέκι μου καλό, για ξαναφέξε πάλι!
Τρία αστροπελέκια επέσανε, ένα ξοπίσω 'ς τ' άλλο,
Πολύ κοντά 'ς την κορασιά με βρόντημα μεγάλο·
Τα πέλαγα 'ς την αστραπή κι' ο ουρανός αντήχαν [\[116\]](#)
Οι ακρογιαλιαίς και τα βουνά μ' όσαις φωναίς κι' αν είχαν.

XIX

Πιστέψετε π' ό,τι θα πω είν' ακριβή αλήθεια,
Μα ταις πολλαίς λαβωματιαίς, που μώφαγαν τα στήθια [\[117\]](#),
Μα τους συντρόφους, πώπεσαν 'ς την Κρήτη πολεμώντας,
Μα την ψυχή, που μ' έκαψε τον κόσμο απαρατώντας
(Λάλησε, Σάλπιγγα! κ' εγώ το σάβανο τινάζω,
Και σχίζω δρόμο και τ'ς αχνούς αναστημένους κράζω [\[118\]](#)·

«Μην είδετε την ομορφιά, που την κοιλάδα αγιάζει;
»Πέστε, να ιδήτε το καλό εσείς κι' ό,τι σας μοιάζει.
»Καπνός δε μένει από τη γη νιος ουρανός εγίνη·

»Σαν πρώτα εγώ την αγαπώ, και θα κριθώ μ' αυτήνη.»
— «Ψηλά την είδαμε πρωί· της τρέμαν τα λουλούδια [119]
»'Σ τη θύρα της Παράδεισως που εβγήκε με τραγούδια·
»'Εψαλλε την Ανάσταση χαροποιά η φωνή της, [120]
»Κ' έδειχνεν ανυπομονιά για νά μπη 'ς το κορμί της·
»Ο Ουρανός ολόκληρος αγροίκαιε σαστισμένος,
»Το κάψιμο αργοπόρουνε ο κόσμος ο αναμμένος [121]
»Και τώρα ομπρός την είδαμε· ογλήγορα σαλεύει·
»Όμως κυττάζει εδώ κ' εκεί, και κάποιονε γυρεύει.»

XX

Ακόμη εβάστουνε η βροντή
Κ' η θάλασσα, που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει,
Ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα,
Σαν περιβόλι ευώδησε κ' εδέχτηκε όλα τ' άστρα [122].
Κάτι κρυφό μυστήριο εστένειψε τη φύση
Κάθε ομορφιά να στολιστή και το θυμό ν' αφήση [123].
Δεν είν' πνοή 'ς τον ουρανό, 'ς τη θάλασσα, φυσώντας
Ούτε όσο κάνει 'ς τον ανθό η μέλισσα περνώντας [124]
Όμως κοντά 'ς την κορασιά, που μ' έσφιξε κ' εχάρη,

Εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι [125]
Και ξετυλίζει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει,
Κι' ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.
Έτρεμε το δροσάτο φως 'ς τη θεϊκιά θωριά της,
'Σ τα μάτια της τα ολόμαυρα και 'ς τα χρυσά μαλλιά της.

XXI

Εκύτταξε τ' αστέρια, κ' εκείνα αναγαλλιάσαν,
Και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν·
Κι' από το πέλαο, που πατεί χωρίς να το σουφρώνη,
Κυπαρισσένιο ανάερα τ' ανάστημα σηκώνει,
Κι' ανεί τ'ς αγκάλαις μ' έρωτα και με ταπεινοσύνη,
Κ' έδειξε πάσαν ομορφιά και πάσαν καλωσύνη.
Τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει,
Κ' η χτίσις έγεινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει.
Τέλος 'ς εμέ που βρισκόμουν ομπρός της μέσ' 'ς 'τα ρείθρα,
Καταπώς στέκει 'ς το Βοριά η πετροκαλαμήθρα, [126]

Όχι 'ς την κόρη, αλλά 'ς εμέ την κεφαλή της κλίνει·
 Την κύτταξα ο βαρυσόμοιρος, με κύτταζε κ' εκείνη.
 Έλεγα πως την είχα ιδή πολύν καιρόν οπίσω,
 Καν σε ναό ζωγραφιστή με θαυμασμό περίσσο,
 Κάνε την είχε ερωτικά ποιήση ο λογισμός μου [127],
 Καν τ' όνειρο, όταν μ' έθρεφε το γάλα της μητρός μου·
 Ήτανε μνήμη παλαιή [128], γλυκειά, κι' αστοχισμένη,
 Που ομπρός μου τώρα μ' όλη της τη δύναμη προβαίνει·
 Σαν το νερό, που το θωρεί το μάτι ν' αναβρύζει
 Ξάφνου οχ τα βάθη του βουνού, κι' ο ήλιος το στολίζει [129]
 Βρύση έγινε το μάτι μου, κι' ομπρός του δεν εθώρα,
 Κ' έχασα αυτό το θεϊκό πρόσωπο για πολλή ώρα,
 Γιατί άκουγα τα μάτια της μέσα 'ς τα σωθικά μου,
 Που ετρέμαν και δε μ' άφιναν να βγάλω τη μιλιά μου·
 Όμως αυτοί είναι θεοί, και κατοικούν απ' όπου
 Βλέπουνε μέσ' 'ς την άβυσσο [130] και 'ς την καρδιά τ' ανθρώπου,
 Κ' ένιωθα πως μου διάβαζε καλύτερα το νου μου
 Πάρεξ αν ήθελε της πω με θλίψη του χειλιού μου·
 «Κύττα με μέσ' 'ς τα σωθικά, που φύτρωσαν οι πόνοι [131]

.....

»Όμως εξέχειλίσανε τα βάθη της καρδιάς μου·
 »Τ' αδέλφια μου τα δυνατά οι Τούρκοι μου τ' αδράξαν,
 »Την αδελφή μου ατίμησαν, κι' αμέσως την εσφάξαν,
 »Τον γέροντα τον κύρην μου εκάψανε το βράδυ,
 »Και την αυγή μου ρήξανε τη μάννα 'ς το πηγάδι
 »'Σ την Κρήτη
 »Μακρυνά πο κείθ' εγιόμισα ταις φούχταις μου κ' εβγήκα [132]
 »Βόθηα, Θεά, το τρυφερό κλωνάρι μόνο να χω·
 »Σε γκρεμό κρέμουμαι βαθύ, κι' αυτό βαστώ μονάχο [133].

XXII

Εχαμογέλασε γλυκά 'ς τον πόνο της ψυχής μου,
 Κ' εδάκρυσαν τα μάτια της, κ' έμοιαζαν της καλής μου
 Εχάθη, αλιά μου! αλλ' άκουσα του δάκρυσου της ραντίδα
 'Σ το χέρι, πού χα σηκωτό μόλις εγώ την είδα — [134]
 Εγώ από κείνη τη στιγμή δεν έχω πλια το χέρι,
 Π' αγνάντευεν Αγαρηνό κ' εγύρευε μαχαίρι.
 Χαρά δεν τού 'ναι ο πόλεμος· τ' απλώνω του διαβάτη
 Ψωμοζητώντας, κ' έρχεται με δακρυσμένο μάτι
 Κι' όταν χορτάτα δυστυχιά τα μάτια μου ζαλεύουν,
 Αργά, κι' ονειράτα σκληρά την ξαναζωντανεύουν,
 Και μέσα 'ς τ' άγρο πέλαγο τ' αστροπελέκι σκάη,

Κ' η θάλασσα να καταπιή την κόρη αναζητάη, [135]
 Ξυπνώ φρενίτης, κάθομαι, κι' ο νους μου κινδυνεύει,
 Και βάνω την παλάμη μου, κι αμέσως γαληνεύει·
 Τα κύματα έσχιζα μ' αυτό, τ' άγρια και μυρωδάτα, [136]
 Με δύναμη, που δεν είχα μήτε ς τα πρώτα νιάτα,
 Μήτε όταν εκρατούσαμε, πετώντας τα θηκάρια,
 Μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλληκάρια,
 Μήτε όταν τον μπομπο-Ισούφ και τ'ς άλλους δύο βαρούσα
 Σύρριζα ς τη Λαβύρινθο π' αλαίμαργα πατούσα.
 'Σ το πλέξιμο το δυνατό ο χτύπος της καρδιάς μου
 Κ' αυτό μου τ' αύξαιν', — έκρουζε 'ς τη πλευρά της κυράς μου. [137]

.....

Αλλά το πλέξιμ' άγουε, και μου τ' αποκοιμούσε, [138]
 'Ηχος, γλυκύτατος ήχος, οπού με προβοδούσε
 Δεν είναι κορασιάς φωνή 'ς τα δάση που φουντώνουν,
 Και βγαίνει τ' άστρο του βραδιού και τα νερά θολώνουν,
 Και τον κρυφό της έρωτα της φύσης τραγουδάει,
 Του δένδρου, και του λουλουδιού, που ανοίγει και λυγάει·
 Δεν είν' αηδόνι κρητικό, που παίρνει τη λαλιά του
 Σε ψηλούς βράχους κι' άγριους, όπ' έχει τη φωλιά του,
 Κι' αντιβουύζει ολονυχτής από πολλή γλυκάδα
 Η θάλασσα πολύ μακρυά, πολύ μακρυά η πεδιάδα,
 Ωστε που πρόβαλε η αυγή και έλυωσαν τ' αστέρια,

Κι' ακούει κι' αυτή και πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια [139]
 Δεν είν' φιαμπόλι το γλυκό, οπού τ' αγροίκαα μόνος
 'Σ τον Ψηλορίτη, οπού συχνά μ' ετράβουνεν ο πόνος,
 Κ' έβλεπα τ' άστρο τ' ουρανού μεσουρανίς να λάμπη,
 Και του γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα κ' οι κάμποι [140]
 Κ' ετάραζε τα σπλάχνα μου ελευθερίας ελπίδα,
 Κ' εφώναζα ω θεϊκιά, κι' όλη αίματα Πατρίδα!
 Κι' άπλωνα, κλαίοντας, κατ' αυτή τα χέρια με καμάρι [141]
 Καλή ν' η μαύρη πέτρα της και το ξερό χορτάρι.
 Λαλούμενο, πουλί, φωνή, δεν είναι να ταιριάζη,
 'Ισως δε σώζεται 'ς τη γη ήχος, που να του μοιάζη [142]
 Δεν είναι λόγια· ήχος λεπτός
 Δεν ήθελε τον ξαναπή ο αντίλαλος κοντά του.
 Αν είν' δεν ήξερα κοντά, αν έρχωνται από πέρα·
 Σαν του Μαϊού ταις ευωδιαίς γιομίζαν τον αέρα,
 Γλυκύτατοι, ανεκδιήγητοι

Μόλις είν έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος.
 Μ' άδραχνεν όλη την ψυχή, και νά μη δεν ημπόρει
 Ο ουρανός, κ' η θάλασσα, κ' η ακρογιαλιά, κ' η κόρη
 Με άδραχνε, και μ' έκανε συχνά ν' αναζητήσω

Τη σάρκα μου να χωρισθώ για να τον ακλουθήσω.
Έπαψε τέλος, κι' άδειασεν η φύσις κ' η ψυχή μου,
Που εστέναξε, κ' εγιόμισεν ευθύς οχ την καλή μου·
Και τέλος φθάνω 'ς το γιαλό την αρραβωνιασμένη,
Την απιθώνω με χαρά, κ' ήτανε πεθαμένη [143].

1833

Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ [144]

1

Η Κόλαση πάντ' άγρυπνη σου στήθηκε τριγύρου [145].
Αλλά δεν έχει δύναμη πάρεξ μακρυά, και πέρα
Μακρυά πο την Παράδεισω, και συ 'ς εσέ χεις μέρος
Μέσα 'ς τα στήθια σου τ' ακούς, Καλέ, να λαχταρίζη;

2

Κυττάς του ρόδου τη λαμπρή πρώτη χαρά του ήλιου,
Ναι πρώτη, αλλ' όμως δεύτερη από το πρόσωπό σου! [146]

3

«Χιλιάδες άστρα 'ς το λουτρό μ' εμέ να στείλ' η νύχτα!» [147]

4

«Γελάς και συ 'ς τα λούλουδα, χάσμα του βράχου μαύρο.»

5

«Κοντά ναι το χρυσόφτερο, και κατά δω γυρμένο,
Π' άφησε ξάφνου το κλαδί για του γιαλού την πέτρα,
Και κει γροικά της θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη [148],
Και κει τραυά τον ήχο του μ' όλα τα μάγια πώχει
Γλυκά δεσε τη θάλασσα και την ερμιά του βράχου,
Και τ' άστρο κράζει πάρωρα, και πρέπει να προβάλη. [149]
Πουλί, πουλάκι, που σκορπάς το θαύμα της φωνής σου,
Ευτυχισμός ά' δεν είναι το θαύμα της φωνής σου,
Καλό ς τη γη δεν άνθισε, 'ς τον ουρανό, κανένα.
Αλλ' αχ! να δώσω μία πλεξιά, και νά μαι κει φθασμένος,
Ακόμ', αφρέ μου, να βαστάς, και νά μαι γυρισμένος,
Με δυο φιλιά της μάννας μου, με φούχτα γη της γης μου» [150]

6

«Φιλώ τα χέρια μ' και γλυκά το στήθος μ' αγκαλιάζω
Ανοιχτά πάντα κι' άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου.
Ποια πηγή τάχα σε γεννά, χαριτωμένη βρύση;»

7

Φύση, χαμόγελ' άστραψες κ' εγίνηκες δική του·
Ελπίδα, τώδεσες το νου μ' όλα τα μάγια πώχεις·
Νιος κόσμος όμορφος παντού χαράς και καλωσύνης.
Γύρου κυττά να τον ιδή
Κοντά ναι κει 'ς τον νιον ομπρός ο τίγρις του πελάγου [151]
Κι' αλιά! μακρυά ναι το σπαθί, μακρυά ναι το τουφέκι!
Αλλ' όπως έσχισ' εύκολα βάθος τρανό, κ' εβγήκε,
Κι' ώρμησε
Κατά τον κάτασπρο λαιμό που λάμπει ωσάν τον κύκνο,
Κατά το στήθος το πλατύ, και το ξανθό κεφάλι,
Κατά τη μεγαλόψυχη γλυκειά πνοή της νιότης,
Έτσι κι' ο νιος
Της φύσης από τ'ς όμορφες και δυναταίς αγκάλαις,
Οπού τον εγλυκόσφιγγε και του γλυκομιλούσε.
Κ' ευθύς ξυπνά 'ς τ' ελεύθερο γυμνό κορμί π' αστράφτει,
Την τέχνη του κολυμπιστή μ' αυτήν του πολεμάρχου. [152]

8

Πριν πάψ' η μεγαλόψυχη πνοή χαρά γεμίζει.

Άστραψε φως, κ' εγνώρισεν ο νιος τον εαυτό του. [153]
Οι κόσμοι γύρου ν' άνοιγαν κορώναις να του ρήξουν,
.
Απομεινάρι θαυμαστό ερμιάς και μεγαλείου,
Όμορφε ξένη και καλέ και 'ς τον ανθό της νιότης,
Άμε και δέξου 'ς το γιαλό του δυνατού την κλάψα

1849

ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ
ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ [154]

Εφάρμοσε εις την πνευματική μορφή την ιστορία του φυτού το οποίον αρχινάει από το σπόρο, και γυρίζει εις αυτόν, αφού περιέλθη, ως βαθμούς ξετυλιγμού, όλαις ταις φυτικαίς μορφαίς, δηλαδή, τη ρίζα, τον κορμό, τα φύλλα, τ' άνθη, και τους καρπούς. Εφάρμοσέ την, και σκέψου

βαθιά την υπόσταση του υποκειμένου, και τη μορφή της τέχνης. Πρόσεξε ώστε τούτο το έργο να γένεται δίχως ποσώς να διακόπτεται.

Μία μεστή και ωραία δημοκρατία ιδεών, οι οποίαι να παρασταίνουν ουσιαστικά τον εις ταις αίσθησιν αόρατο Μονάρχη. Τότε είναι αληθινό ποίημα. Ο Μονάρχης, οπού μένει κρυμμένος για ταις αίσθησιν, και γνωρίζεται μόνον από το πνεύμα, μέσα εις το οποίον εγεννήθηκε, είναι έξω από την περιφέρεια του Καιρού· αλλά μία δημοκρατία ιδεών ενεργεί αισθητά μέσα εις τα όρια του Καιρού.

Σκέψου βαθιά, και σταθερά, (μία φορά για πάντα) τη φύση της Ιδέας, πριν πραγματοποιήσης το ποίημα. Εις αυτό θα ενσαρκωθή το ουσιαστικώτερο και υψηλότερο περιεχόμενο της αληθινής ανθρώπινης φύσης, η Πατρίδα και η Πίστις.

Ο θεμελιώδης ρυθμός του ποιήματος ας είναι, από την αρχή ως το τέλος, το Κοινό και το Κύριο (Proprio), συρριζωμένα και ταυτισμένα με τη γλώσσα· ας εργάζεται (το ποίημα) αδιάκοπα για την αληθινή ουσία, αλλά εις τρόπον ώστε να μη το καταλάβουν ειμή οι νέες οι γυμνασμένοι και βαθείς. Εις τούτο θα φθάση τινάς με τρόπον απλό, πλούσιον όμως από δεσίματα, θρέφοντας τη Μορφή με τύπους δημοτικούς· λ. χ. ετοιμοθάνατος, — χρυσοπηγή, — χρυσοπράσινα, κ. ά.

Ο θεμελιώδης ρυθμός ας στυλωθή εις το κέντρο της Εθνικότητος, και ας υψώνεται κάθετα, ενώ το νόημα, από το οποίο πηγάζει η Ποίηση, και το οποίο αυτή υπηρετεί, απλώνει βαθμηδόν τους κύκλους του.

Όλο το Ποίημα ας εκφράζη το Νόημα, ωσάν ένας αυτοϋπαρχτος κόσμος, μαθηματικά βαθμολογημένος, πλούσιος και βαθύς. Μέσα εις αυτό το δρόμο μοναχά συγχωρείται να προξενήση τινάς, με τα διάφορα ακόλουθα εφευρήματα, ταις πλέον μεγάλαις και φοβεραις εντύπωσιν. Αυτό δεν έγινε ποτέ αρκετά καλά. Όσοι εδοκίμασαν να το κάμουν (ως ο Ευριπίδης, και μ' αυτόν οι περισσότεροι των νεωτέρων, οι οποίοι είναι παιδιά του), έμειναν έξω από την Ιδέα, και όποιος έχει νου δεν το υποφέρει.

Εις το ποίημα του *Χρέους* [155] μακρινή πρέπει να είναι η φριχτή αγωνία μέσα εις τη δυστυχία και εις τους πόνους, όπως εκείθε φανερωθή απείραχτη και άγια η διανοητική και ηθική Παράδεισος.

Πραγματοποίησε τούτη την ιδέα· όλοι οι άνθρωποι δεσμοί, — πατρός, — αδελφού, — γυναικός, — ριζωμένοι εις τη γη, και με αυτούς ο ενθουσιασμός της δόξας· — τους αρπάζεται η γη, και τοιουτοτρόπως αναγκάζονται να ξεσκεπάσουν εις τα βάθη τους την αγιωσύνη της ψυχής τους. Εις τον πάτο της εικόνας πάντα η Ελλάδα με το μέλλον της. Από την αρχή ως το τέλος περνάνε από πόνον εις πόνον έως τον άκρον πόνο τότε **έτρεξε η θάλασσα**, και η ψυχή τους έπλεε εις την πίκρα, και ετρέκλιζαν ωσάν μεθυσμένοι. Τότε ο εχθρός τους ζητεί ν' αλλαξοπιστήσουν. Ο Άγιος Αυγουστίνος λέγει, ότι ο Σταυρός είναι η καθέδρα της αληθινής σοφίας επειδή όσα ο Ιησούς εις τρεις χρόνους εδίδαξε με το Ευαγγέλιο, όλα τα ανακεφαλαίωσε εις τρεις ώρας απάνου εις το Σταυρό.

Έντονας δύναις, οι οποίαις ξετυλίζονται εις φυσικοεθνικά όργανα, εις μία μικρή γη· δύναις μεγάλαις κάθε λογής, οι οποίαις εμψυχώνουν το ξετύλιγμα, οπού ακατάπαυτα προχωρεί μεγαλύτερο. Ενώ αυξάνει, κάμε ώστε ανάμεσα εις ταις νικηφόραις ενάντιαις δύναις να ευρίσκειται η ενθύμηση της περασμένης δόξας. — Οι Αδελφοποιτοί. — Μελέτησε καλά τη φύση

της Ιδέας, και το υπερφυσικό και γεννητικό βάθος της ας πετάξη έξω το φυσικό μέρος, και τούτο ας τεθή αβίαστα εις όργανα εθνικά.

Αλλά όπως φθάση τινάς εις τούτο, ανάγκη να μελετήση τον υποστατικόν ήσκιον, οπού θα βγάλη έξω τα σώματα, μέσ' από τα οποία αυτός θα φανερωθή με εκείνα ενοποιημένος. Και μέσα εις αυτά τα σώματα ας εκφρασθή, εις όλα τα μέρη του έργου, η εθνικότης όσο το δυνατό πλέον εκτεταμένη. Τοιουτοτρόπως η Μεταφυσική έγινε Φυσική.

Πάρε και σύμψηξε δυνατά μίαν πνευματική δύναμη, και καταμέρισε την εις τόσους χαρακτήρες, ανδρών και γυναικών, εις τους οποίους ν' ανταποκρίνωνται εμπράκτως τα πάντα. Σκέψου καλά αν τούτο θα γένη ρομαντικά, ή, αν είναι δυνατό, κλασσικά ή εις είδος μιχτό, αλλά νόμιμο. Του δευτέρου είδους άκρο παράδειγμα είναι ο Όμηρος· του πρώτου ο Σέϊκσπηρ· του τρίτου, δεν γνωρίζω.

Η απόλυτη ύπαρξη του ποιήματος ας είναι πολυσήμαντη· — μία από ταις σημασίαις· η μικρή γη, έως τότε δίχως δόξα, δίχως όνομα, διά μιας υψώνεται εις το άκρο της δόξας, πρώτα με το να σηκωθή, και έπειτα με το να βασταχθή, αποκρούοντας πολλαίς δύναμεις, και από εκεί πέφτει εις τη βαθύτατη δυστυχία. Τοιουτοτρόπως μία ενότης πολλών δυνάμεων φανερώνεται εις την ισοζυγία των μορφών. Το νόημα είναι πάντα το αυτό από την αρχήν ως το τέλος, όπου είναι η λέξι **αιματοτοσακισμένα**· — κ' έτσι τώνοντι κάθε λέξι εβγήκε μεστή από το νόημα, και το έργο δείχνηται ατομικό, σύμφωνο με το πνεύμα της Γενικότητος, που το εγέννησε.

Το ποίημα ας έχη ασώματη ψυχή, η οποία απορρέει από τον Θεό, και αφού σωματοποιηθή εις τα όργανα καιρού, τόπου, εθνικότητος, γλώσσας, με τους διαφορετικούς στοχασμούς, αισθήματα, κλίσεις κ. ά. (ας γένη ένας μικρός σωματικός κόσμος ικανός να τη φανερώση), τέλος επιστρέφει εις τον Θεό·

Έσε βυθό πέφτει από βυθό ως που δεν ήταν άλλος,
Εκείθ' εβγήκε ανίκητος·

Κύτταξε να σχηματίσης βαθμηδόν ωσάν μίαν Αναβάθρα από δυσκολίας, ταις οποίαις θα υπερβούν εκείνοι οι Μεγάλοι, με όσα οι αίσθησαι απορρουφούν από τα εξωτερικά, τα οποία ή τους τραούν με τα κάλλη τους, ή τους βιάζουν με την ανάγκη και με τον πόνο, έως εις τη βεβαιότητα του θανάτου, αλλά εξαιρέτως με την ενθύμηση της περασμένης δόξας. Όλα αυτά, όσο μεγαλύτερα είναι και πλέον διάφορα, εις τόσο υψηλότερο στυλοπόδι σταίνουν την Ελευθερία μεστήν από το Χρέος, δηλαδή, απ' όσα περιέχει η Ηθική, η Θρησκεία, η Πατρίδα, η Πολιτική κ. ά.

Κάμε ώστε ο μικρός Κύκλος μέσα εις τον οποίο κινιέται η πολιορκημένη πόλη, να ξεσκεπάζη εις την ατμοσφαίρα του τα μεγαλύτερα συμφέροντα της Ελλάδας, για την υλική θέση οπού αξίζει τόσο για εκείνους οπού θέλουν να τη βαστάξουν, όσο για εκείνους, οπού θέλουν να την αρπάξουν, — και για την ηθική θέση, τα μεγαλύτερα συμφέροντα της Ανθρωπότητος. Τοιουτοτρόπως η υπόθεση δένεται με το παγκόσμιο σύστημα. — Ιδές τον Προμηθέα και εν γένει τα συγγράμματα του Αισχύλου. — Ας φανή καθαρά η μικρότης του τόπου, και ο σιδερένιος και ασύντριφτος κύκλος οπού την έχει κλεισμένη. Τοιουτοτρόπως από τη μικρότητα του τόπου, ο οποίος παλεύει με μεγάλαις ενάντιας δύναμεις, θέλει έβγουν οι Μεγάλαις Ουσίαις.

Μείνε σταθερός εις τούτη την υψηλή θέση. Η θλίψη τους στέκεται εις το να θυμούνται την ευτυχισμένη κατάσταση τους, όθεν έπρεπε να βλαστήση το καλό της πατρίδας. Τώρα αισθάνονται ότι θα χάσουν τα πάντα· το αισθάνονται βαθμηδόν, και επομένως ολικώς. Η πείνα δε μπαίνει εις τον κύκλον εμμή μόνον ως εξωτερική δύναμη, την οποίαν υπερνικούν καθώς όλαις ταις άλλαις.

Σκέψου την ισοζυγία των δυνάμεων, μεταξύ ανδρών και γυναικών. Εκείνοι ας αισθάνωνται όλα, και ας νικάνε όλα, με την ουσίαν έξυπνη· τούταις ας νικάνε και αυταίς, αλλ' ωσάν γυναίκες [156].

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α'.

Τότες εταραχτήκανε τα σωθικά μου, και έλεγα πως ήρθε ώρα να ξεψυχήσω· κ' ευρέθηκα σε σκοτεινό τόπο και βροντερό, που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι 'ς το μύλο που αλέθει ογλήγορα, ωσάν το χόχλο 'ς το νερό που αναβράζει· ετότες εκατάλαβα πως εκείνο ήτανε το Μεσολόγγι [157]· αλλά δεν έβλεπα μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα, μήτε τη γη που επάτουνα, μήτε τον ουρανό· εκατασκέπαζε όλα τα πάντα μαυρίλα και πίσσα, γιομάτη λάμψη, βροντή, και αστροπελέκι· και ύψωσα τα χέρια μου και τα μάτια μου να κάνω δέηση, και ιδού μέσ' 'στη καπνίλα μία μεγάλη γυναίκα με φόρεμα μαύρο σαν του λαγού το αίμα, οπού η σπίθα έγγιζε κ' εσβενότουνε· και με φωνή, που μου εφαινονταν πως νικαίει την ταραχή του πολέμου, άρχισε·

Το χάραμα επήρα
Του 'Ηλιου το δρόμο,
Κρεμώντας τη λύρα
Τη δίκαιη 'ς τον ώμο, [158]
Κι' απ' όπου χαράζει
Ως όπου βυθά,

Τα μάτια μου δεν είδαν τόπον ενδοξότερον από τούτο το αλωνάκι.»

2

Παράμερα στέκει
Ο άντρας, και κλαίει· [159]
Αργά το τουφέκι
Σηκώνει, και λέει·
«Σε τούτο το χέρι
»Τι κάνεις εσύ;
»Ο εχθρός μου το ξέρει
»Πως μου είσαι βαρύ.»
Της μάννας ω λαύρα!
Τα τέκνα τριγύρου
Φθαρμένα και μαύρα,
'Σαν ήσκιους ονειρίου·
Λαλεί το πουλάκι

Ύ του πόνου τη γη,
Και βρίσκει σπειράκι,
Και μάννα φθονεί.

3

Γροικούν να ταράζη
Του εχθρού τον αέρα
Μιαν άλλη, που μοιάζει [160]
Τ' αντίλαλου πέρα·
Και ξάφνου πετειέται
Με τρόμου λαλιά·
Πολλήώρα γροικιέται,
Κι' ο κόσμος βροντά.

4

Αμέριμνον όντας
Τ' Αράπη το στόμα
Σφυρίζει, περνώντας
Ύ του Μάρκου το χώμα·
Διαβαίνει, κι' αγάλι
Ξαπλώνετ' εκεί,
Που εβγήκ' η μεγάλη
Του Μπάιρον ψυχή.

5

Προβαίνει και κράζει
Τα έθνη σκιασμένα.

6

Και ω πείνα και φρίκη!
Δε σκούζει σκυλί!

7

Και η μέρα προβαίνει,
Τα νέφια συντρίβει·
Να, η νύχτα που βγαίνει,
Κι' αστέρι δεν κρύβει.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β'.

1

Άκρα του τάφου σιωπή 'ς τον κάμπο βασιλεύει·
Λαλεί πουλί, παίρνει σπειρί, κ' η μάννα το ζηλεύει [161]
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· 'ς τα μάτια η μάννα μνέει·

Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα, και κλαίει·
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω γω 'ς το χέρι;
Οπού συ μου γινες βαρύ, κι' ο Αγαρηνός το ξέρει.» [162]

2

Το Μεσολόγγι έπεσε την Άνοιξη· ο ποιητής παρασταίνει την Φύση, εις τη στιγμή που είναι ωραιότερη ως μία δύναμη, η οποία, με όλα τ' άλλα και υλικά και ηθικά ενάντια, προσπαθεί να δειλιάση τους πολιορκημένους· ιδού οι Στοχασμοί του ποιητή·

Η ζωή που ανασταίνεται με όλαις της ταις χαραίς, αναβρύζοντας ολούθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εις όλα τα όντα· η ζωή ακέραη, απ' όλα της φύσης τα μέρη, θέλει να καταβάλη την ανθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γη, ουρανός, συγχωνευμένα, τα οποία πάλι πολιορκούν την ανθρώπινη φύση 'ς την επιφάνεια και εις το βάθος της.

Η ωραιότης της φύσης, που τους περιτριγυρίζει, αυξάνει εις τους εχθρούς την ανυπομονησία να πάρουν τη χαριτωμένη γη, και εις τους πολιορκημένους τον πόνο ότι θα τη χάσουν.

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
Κι' όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.
Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
Και μέσ' 'στη θάλασσα βαθιά ξαναπετειέται πάλι,
Κι' ολόλευκο εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.

Και μέσ' 'ς της λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,
Έπαιξε με τον ήσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
Που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα 'ς τον άγριο κρίνο·

Το σκουληκάκι βρίσκεται 'ς ώρα γλυκεία κ' εκείνο [163].
Μάγεμα η φύσις κι' όνειρο 'ς την ομορφιά και χάρη [164],
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι·
Με χίλιαις βρύσαις χύνεται, με χίλιαις γλώσσαις κρένει [165].
Όποιος πεθάνη σημέρα χίλιαις φοραίς πεθαίνει.
Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της.

3

Ενώ ακούεται το μαγευτικό τραγούδι της άνοιξης, οπού κινδυνεύει να ξυπνήσει εις τους πολιορκημένους την αγάπη της ζωής τόσον, ώστε να ολιγοστέψη η αντρεία τους, ένας των Ελλήνων πολεμάρχων σαλπίζει κρίζοντας τους άλλους εις συμβούλιο, και η σβυσμένη κλαγγή, οπού βγαίνει μέσ' από το αδυνατισμένο στήθος του, φθάνοντας εις το εχθρικό στρατόπεδο παρακινεί έναν Αράπη να κάμη ό,τι περιγράφουν οι στίχοι 4-12.

«Σάλπιγγα, κόψ' του τραγουδιού τα μάγια με βία,
 Γυναίκος, γέροντος, παιδιού, μη κόψουν την αντρεία.»
 Χαμένη, αλίμονον! κι' οκνή τη σάλπιγγα γροικάει·
 Αλλά πώς φθάνει 'ς τον εχθρό και καθ' ηγή ξυπνάει;
 Γέλιο 'ςτο σκόρπιο στράτευμα σφοδρό γεννοβολιέεται,
 Κ' η περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανίς πετειέται·

Και με χαρούμενη πνοή το στήθος το χορτάτο,
 Τ' αράθυμο, το δυνατό, κι' όλο ψυχαίς γιομάτο,
 Βαρώντας γύρου ολόγυρα, ολόγυρα και πέρα,
 Τον όμορφο τρικύμισε και ξάστερον αέρα·
 Τέλος μακρειά σέρνει λαλιά, σαν το πεσούμεν' άστρο,
 Τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητή κατά το κάστρο. [166]

4.

Μόλις έπαυσε το σάλπισμα ο Αράπης, μία μυριόφωνη βοή ακούεται εις το εχθρικό στρατόπεδο, και η βίγλα του κάστρου, αχνή σαν το Χάρο, λέει των Ελλήνων· «Μπαίνει ο εχθρικός στόλος.» Το πυκνό δάσος έμεινε ακίνητο εις τα νερά, οπού η ελπίδα απάντεχε να ιδή τα φιλικά καράβια. Τότε ο εχθρός εξανανέωσε την κραυγή, και εις αυτήν αντιβόησαν οι νεόφθαστοι μέσ' από τα καράβια. Μετά ταύτα μία ακατάπαυτη βροντή έκανε τον αέρα να τρέμη πολλή ώρα, και εις αυτή την τρικυμία

Η μαύρη γη σκιρτά ως χοχλό μέσ' 'ςτο νερό που βράζει.

— Έως εκείνη τη στιγμή οι πολιορκημένοι είχαν υπομείνη πολλούς αγώνες με κάποιαν ελπίδα να φθάση ο φιλικός στόλος, και να συντρίψη ίσως τον σιδερένιο κύκλο οπού τους περιζώνει· τώρα οπού έχασαν κάθε ελπίδα, και ο εχθρός τους τάζει να τους χαρίση τη ζωή αν αλλαξοπιστήσουν, η υστερινή τους αντίσταση τους αποδείχνει Μάρτυρες.

5

..... 'Σ τη πεισνωμένη μάχη
 Σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κ' οι βράχοι, [167]
 Και τα γλυκοχαράματα, και μέσ' 'στα μεσημέρια, [168]
 Κι' όταν θολώσουν τα νερά, κι' όταν εβγούν τ' αστέρια.
 Φοβούνται γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε, [169]
 Κ' οι ξένοι ναύκληροι μακριά πικραίνονται και λένε·
 «Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, σπαθί Τουρκιάς μολίβι,
 Πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι.» [170]

6

Ένας πολέμαρχος ξάφνου απομακρύνεται από τον κύκλο, όπου είναι συναγμένοι εις συμβούλιο για το γιουρούσι, γιατί τον επλάκωσε η ενθύμηση, τρομερή εις εκείνην την ώρα της άκρας δυστυχίας, ότι εις εκείνο το ίδιο μέρος, εις ταις λαμπραίς ημέραις της νίκης, είχε πέση κοπιασμένος από τον πολεμικόν αγώνα, και αυτού επρωτάκουσε, από τα χείλη της αγαπημένης του, τον αντίλαλο της δόξας του, η οποία έως τότε είχε μείνη άγνωστη εις την απλή και ταπεινή ψυχή του.

Μακριά απ' όπ' ήτα' αντίστροφος κι' ακίνητος εστήθη·
 Μόνε σφοδρά βροντοκοπούν τ' αρματωμένα στήθη·
 «Εκεί ήρθε το χρυσότερο από τα ονειράτά μου·
 Με τ' άρματ' όλα βρόντησα τυφλός του κόπου χάμου.
 Φωνή πε· Ο δρόμος σου γλυκός και μοσχοβολισμένος [171]·
 'Σ την κεφαλή σου κρέμεται ο ήλιος μαγεμένος [172]·
 Παλληκαρά, και μορφονιέ, γεια σου, καλέ, χαρά σου!
 Άκου! νησιά, στεριαίς της γης, εμάθαν τ' όνομά σου [173]·
 Τούτος, αχ! που ν' ο δοξαστός, κ' η θεϊκιά θωριά του;

Η αγκάλη μ' έτρεμ' ανοιχτή κατά τα γόνατα του [174],
 Έρρηξε χάμου τα χαρτιά με τ'ς είδησεις του κόσμου
 Η κορασιά τρεμάμενη
 Χαρά της έσβυε τη φωνή, που ν' τώρα αποσβυμένη
 Άμε, χρυσ' όνειρο, και συ με τη σαβανωμένη [175].
 Εδώ ναι χρεία να κατεβώ, να σφίξω το σπαθί μου,
 Πριν όλοι χάσουν τη ζωή, κ' εγ' όλη τη πνοή μου·
 Τα λίγα απομεινάρια της πείνας και τ'ς αντρείας,

 Γκόλφι να τα χω 'ς το πλευρό, και να τα βγάλω πέρα,
 Που μ' έκραξαν μ' απαντοχή, φίλο, αδελφό, πατέρα·
 Δρόμ' αστραφτά να σχίσω τους 'ς εχθρούς καλά θρεμμένους,
 'Σ εχθρούς πολλούς, πολλ' άξιους, πολλά φαρμακωμένους [176]
 Να μείνης, χώμα πατρικό, για μισητό ποδάρι·
 Η μαύρη πέτρα σου χρυσή και το ξερό χορτάρι.»

«Θύραις ανοίξτ' ολόχρυσαις για την γλυκειάν ελπίδα.»

7

Κρυφή χαρά στραψε 'ς εσέ· κάτι καλό χει ο νους σου·
 Πες, να το ξεμυστηρευτής θες τ' αδελφοποιτού σου; [177]
 Ψυχή μεγάλη και γλυκειά, μετά χαράς σ' το λέω·
 Θαυμάζω ταις γυναίκες μας, και 'ς τ' όνομά τους μνέω.

Εφοβήθηκα κάποτε μη δειλιάσουν, και ταις επαρατήρησα αδιάκοπα,

Για η δύναμη δεν είν' 'ς αυταίς ίσια με τ' άλλα δώρα.

Απόψε, ενώ είχαν τα παράθυρα ανοιχτά για τη δροσιά, μία απ' αυταίς, η νεώτερη, επήγε να τα κλείση, αλλά μία άλλη της είπε· «Όχι, παιδί μου· άφησε να μη η μυρωδιά από τα φαγητά· είναι χρεία να συνειθίσουμε·

Μεγάλο πράμα η υπομονή!

Αχ! μας την έπεμψε ο Θεός· κλει θησαυρούς κ' εκείνη.
 Εμείς πρέπει να έχουμε υπομονή, αν και έρχονταν οι μυρωδιαίς.

Απ' όσα δίν' η θάλασσα, απ' όσ' η γη, ο αέρας.»

Κ' έτσι λέγοντας εματάνοιξε το παράθυρο, και η πολλή μυρωδιά των αρωμάτων εχυνότου μέσα, κ' εγιόμισε το δωμάτιο. Και η πρώτη είπε· «Και το αεράκι μας πολεμάει.» — Μία άλλη έστεκε σιμά εις το ετοιμοθάνατο παιδί της.

Κι' άφσε το χέρι του παιδιού, κ' εσώπασε λιγάκι,
Και ξάφνου της εφάνηκε 'ς το στόμα το βαμπάκι.

Και άλλη είπε χαμογελώντας, να διηγηθή καθεμία τ' όνειρο της,

Κι' όλαις εφώναξαν μαζί, κ' είπαν πως είδαν ένα·

Κι' ότi αποφάσισαν μαζί να πουν τα ονειράτά τους,

Είπα, να ιδώ τη γνώμη τους 'ς την υπνοφαντασιά τους [178].

Και μία είπε· «Μου εφαινότου ότi όλοι εμείς, άντρες και γυναίκες, παιδιά και γέροι, ήμαστε ποτάμια, ποια μικρά, ποια μεγάλα, κ' ετρέχαμε ανάμεσα εις τόπους φωτεινούς, εις τόπους σκοτεινούς, σε λαγκάδια, σε γκρεμούς, απάνου κάτου, κ' έπειτα εφθάναμε μαζί 'ς τη θάλασσα με πολλή ορμή,

Και μέσ' 'στη θάλασσα γλυκά βαστούσαν τα νερά μας.»

Και μία δεύτερη είπε·

«Εγώ δα δάφναις. — Κ' εγώ φως.....

— Κ' εγώ 'ς φωτιά μια όμορφη π' αστράφταν τα μαλλιά της.»

Και αφού όλαις εδιηγήθησαν τα ονειράτά τους, εκείνη, πού χε το παιδί ετοιμοθάνατο, είπε· «Ιδές, και εις τα ονειράτα ομογνωμούμε, καθώς εις τη θέληση και εις όλα τ' άλλα έργα.» Και όλαις οι άλλαις εσυμφώνησαν, κ' ετριγύρισαν με αγάπη το παιδί της, πού χε ξεψυχήση.

Ιδού, αυταίς οι γυναίκες φέρνονται θαυμαστά· αυταίς είναι μεγαλόψυχαις, και λένε ότi μαθαίνου από μας· δε δειλιάζουν, μ' όλον ότi τους επάρθηκε η ελπίδα, που είχαν, να γεννήσουν τέκνα για τη δόξα και για την ευτυχία. Εμείς λοιπόν μπορούμε να μάθουμε απ' αυταίς και να ταις λατρεύουμε έως την ύστερην ώρα — Πες μου και συ τώρα γιατί εχθές, ύστερ' από το συμβούλιο, ενώ εστεκόμαστε σιωπηλοί, απομακρύθηκες ταραγμένος·

Να μου το πής να το χω γω γκολφισταυρό 'ς τον άδη. [179]
Εχαμογέλασε πικρά, κι' ολούθενε κυττάζει·
Κι' ανεί πολύ τα βλέφαρα τα δάκρυα να βαστάξουν.

8

Παρασταίνεται ο Ιμπραΐμ Πασάς συλλογιζόμενος τη σημαντικότητα της γης, την οποία θέλει να κυριέψη, και τον πόνο και την εντροπή τον αν δεν το κατορθώσει.

Καθώς εκεί 'ς την Αραπιά
Χύνεται ανάερα το σκυλί της δίψας λυσσιασμένο.
Μέσ' 'ς την ψυχή την αγροικά σα σπίθα 'ς τη φωτιά της,
Και συχνά τού π' η αράθυμη και τρίσβαθη ψυχή του·
«Κάμποι, βουνά καρπόφορα, και λίμνη ωραία και πλούσια.»
«'Σ τουφέκι αλλάξαν και σπαθί το δίχτυ και τ' αγκίστρι.»
«Μάννα καλή παλληκαριών, και κάμε τη δική σου [180].»
«Αιώνια ήθελ' ήτανε ο πόνος κ' η ντροπή μου»

9

Ετούτ' είν' ύστερη νυχτιά· όλα τ' αστέρια βγάνει·
ολονυχτίς ανέβαινε η δέηση, το λιβάνι.

Ο Αράπης, τραυηγμένος από τη μυρωδιά που εσκοπούσε το θυμιάμα, περίεργος και
ανυπόμονος, με βιαστικά πατήματα πλησιάζει εις το τείχος,

Και απάνου, ανάγκη φοβερή! σκυλί δεν του λυχτάει.

Και ακροάζεται· αλλά τη νυχτική γαλήνη δεν αντίσκοβε μήτε φωνή, μήτε κλάψα, μήτε
αναστεναγμός· ήθελε πης ότι είχε παύση η ζωή· οι ήρωες είναι ενωμένοι και μέσα τους, λόγια
λένε

Για την αιωνιότητα, που μόλις τα χωράει·
'Σ τα μάτια και 'ς το πρόσωπο φαίνοντ' οι στοχασμοί τους
Τους λέει μεγάλα και πολλά η τρίσβαθη ψυχή τους.
Αγάπη κ' έρωτας καλού τα σπλάχνα τους τινάζουν·
Τα σπλάχνα τους κ' η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζουν·
Γλυκειά κ' ελεύθερ' η ψυχή σα να τανε βγαλμένη,
Κ' υψώναν με χαμόγελο την όψη τη φθαρμένη [181].

10

Αφού έκαψαν τα κρεβάτια, οι γυναίκες παρακαλούν τους άντρες να ταις αφήσουν να κάμουνε
αντάμα, εις το σπήλαιο, την υστερινή δέηση. Μί' απ' αυταίς, η γεροντότερη, μιλεί για ταις άλλαις·
«Άκουσε, παιδί μου, και τούτο από το στόμα μου,

Που είμ' όλη κάτου από τη γη κ' ένα μπουτσούνι απ' έξω.
Ορκίζουν σε 'ς τη στάχτ' αυτή
Και 'ς τα κρεβάτια τ' άτυχα με το σεμνό στεφάνι·
Ν' αφήστε σας παρακαλούν να τρέξουμε 'ς εκείνο,
Να κάμουμ' άμα το στερνό χαιρετισμό και θρήνο.»
Κ' επειδή εκείνος αργούσε ολίγο να δώση την απόκριση,
'Όλαις 'ς τη γη τα γόνατα εχτύπησαν ομπρός του,
Κ' εβάστααν όλαις κατ' αυτόν τη χούφτα σηκωμένη,
Και με πικρό χαμόγελο την όψη τη φθαρμένη,
Σα να θελ' έσπλαχνα ο Θεός βρέξη ψωμί 'ς εκείναις.

11

Οι γυναίκες, εις ταις οποίαις έως τότε είχε φανή όμοια μεγαλοψυχία με τους άντρες, όταν δέωνται και αυταίς, δειλιάζουν λιγάκι και κλαίνε· όθεν προχωρεί η Πράξη· διότι όλα τα φερσίματα των γυναικών αντιχτυπούν εις την καρδιά των πολεμιστάδων, και αυτή είναι η υστερινή εξωτερική δύναμη, που τους καταπολεμάει, από την οποίαν, ως απ' όλαις ταις άλλαις, αυτοί βγαίνουν ελεύθεροι.

12

Είναι προσωποποιημένη η Πατρίδα, η Μεγάλη Μητέρα, θεάνθρωπη, ώστε να αισθάνεται όλα τα παθήματα, και καθαρίζοντάς τα εις τη μεγάλη ψυχή της να αναπνή την Παράδεισο·

Πολλαίς πληγαίς κ' εγλύκαναν γιατ' έσταξ' αγιομόρος.

Μένει άγρυπνη μέρα και νύχτα, καρτερώντας το τέλος του αγώνος· δεν τα φοβάται τα παιδιά της μη δειλιάσουν· εις τα μάτια της είναι φανερά τα πλέον απόκρυφα της ψυχής τους·

'Σ του τέκνου σύρριζα του νου, θεού της μάνας μάτι·

Λόγο, έργο, νόημα

Από το πρώτο μίλημα 'ς τον αγγελοκρουμό του.

Για τούτο αυτή είναι

'Ησυχη για τη γνώμη τους, αλλ όχι για τη Μοίρα,

Και μέσ' 'ς την τρίσβαθη ψυχή ο πόνος της πλημμύρα,

επειδή βλέπει τον εχθρόν άσπονδον, άπονον από το πολύ πείσμα, και καταλαβαίνει ότι αν το Έλεος έχυνε μέσ' 'ς τα σπλάχνα του όλους τους θησαυρούς του, τούτοι

Τριαντάφυλλα ναι θεϊκά 'ς την κόλαση πεσμένα.

13

Μένουν οι Μάρτυρες με τα μάτια προσηλωμένα εις την ανατολή, να φέξη για να βγούνε 'ς το γιουρούσι, και η φοβερή αυγή,

Μνήσθητι, Κύριε, — είναι κοντά· Μνήσθητι, Κύριε, — εφάνη!

Επάψαν τα φιλιά 'ς τη γη

'Σ τα στήθια και 'ς το πρόσωπο, 'ς τα χέρια και 'ς τα πόδια.

Μία φούχτα χώμα να κρατώ και να σωθώ μ' εκείνο.

Ιδού, σεισμός και βροντισμός, κ' εβάστουναν ακόμα,

Που ο κύκλος φθάνει ο φοβερός με τον αφρό 'ς το στόμα,

Κ' εσχίσθη αμέσως, κ' έβαλε 'ς της Μάνας τα ποδάρια

Της πείνας και του . . . τα λίγα απομεινάρια·

Τ' απομεινάρια ανέγγιαγα και κατατρομασμένα,
Τα γόνατα και τα σπαθιά τα ματοκυλισμένα.

14

Το μάτι μου έτρεχε ρονιά, κι' ομπρός του δεν εθώρα,
Κ' έχασα αυτό το θεϊκό πρόσωπο για πολλή ώρα,
Π' άστραψε γέλιο αθάνατο, παιγνίδι της χαράς του,
'Σ το φως της καλωσύνης του, 'ς το φως της ομορφιάς του.

15

Έχε όσαις έχ' η Ανατολή κι' όσαις ευχαίς η Δύση.

16

Μ' όλον που τότ' ασάλευτος 'ς το νου μ' ο νιος εστήθη,
Κ' είχε τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθη [[182](#)].

17

Κι' άνθιζε μέσα μου η ζωή μ' όλα τα πλούτια πώχει.

18

Συχνά τα στήθια εκούρασα, ποτέ την καλωσύνη.

19

Ο υιός σου κρίνος με δροσιά φεγγαροστολισμένος.

20

'Σ τον ύπνο της μουρμούριζε την κλάψα της τρυγόνας.

21

Ανάξιε δούλε του Χριστού, κάτου τα γόνατά σου.

22

Για κύττα κει χάσμα σεισμού βαθιά 'ς τον τοίχο πέρα [[183](#)]
Και βγαίνουν άνθια πλουμιστά, και τρέμουν 'ς τον αέρα·
Λούλουδα μύρια, που καλούν χρυσό μελισσολόι,
Άσπρα, γαλάζια, κόκκινα, και κρύβουνε τη χλόη.

23

Χιλιάδες ήχοι αμέτρητοι, πολύ βαθιά 'ς τη χτίση [[184](#)].
Η Ανατολή τ' αρχίναγε κ' ετέλειωνέ το η Δύση.

Κάποι από την Ανατολή, κι' από τη Δύση κάποι·
Κάθ' ήχος είχε και χαρά, κάθε χαρά κι' αγάπη.

24

Κάνε σιμά κ' είναι ψιλαίς, κάνε βαρειαίς και πέρα,
Σαν του Μαΐου ταις ευωδιαίς γιομόζαν τον αέρα.

25

Η όψη ομπρός μου φαίνεται, και μέσ' 'ς τη θάλασσ' όχι
Όμορφη ως είναι τ' όνειρο μ' όλα τα μάγια πώχει·

26

Χρυσ' όνειρο ηθέλησε το πέλαγο ν' αφήση,
Το πέλαγο, που πάτουνε χωρίς να το συγχύση.

27

Κ' έφυγε το χρυσ' όνειρο ως φεύγουν όλα τ' άλλα.

28

Ήταν με σένα τρεις χαραίς 'ς την πίκρα φυτρωμέναις,
Όμως για μένα 'ς τη χαρά τρεις πίκραις ριζωμέναις.

29

Όλοι σαν ένας, ναι, χτυπούν, όμως εσύ σαν όλους.

30

Του πόνου έστρεψαν οι πηγαίς από το σωθικό μου,
Έστρωσ' ο νους, κι' ανέβηκα πάλι 'ς τον εαυτό μου [185]

31

Το γλυκό σπίτι της ζωής, που χε χαρά και δόξα.

32

Παράπονο χαμός καιρού 'ς ό,τι κανείς κι' α χάση.

33

Χαρά 'ς τα μάτια μου να ιδώ τα πολυαγαπημένα,
Που μώδειξε σκληρ' όνειρο 'ς το σάβανο κλεισμένα.

34

Και μετά βίας
Τι μώστειλες, χρυσοπηγή της Παντοδυναμίας;

35

Έστρωσ', εδέχθ' η θάλασσα άντρες ριψοκινδύνους,
Κ' εδέχθηκε 'ς τα βάθη τους τον ουρανό κ' εκείνους.

36

Πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα, τα μάτια της ψυχής μου.

37

Οπού ν' ερμιά και σκοτεινιά και του θανάτου σπίτι [[186](#)].

38

*Το πολιορκούμενο Μεσολόγγι έχει τριγύρου χάντακα,
Πώφαγε κόκκαλο πολύ του Τούρκου και τ' Αράπη [[187](#)].*

39

Χθες πρωτοχάρηκε το φως και τον γλυκόν αέρα.

40

Πάλι μου ξίππασε τ' αυτί γλυκειάς φωνής αγέρας,
Κ' έπλασε τ' άστρο της νυχτός και τ' άστρο της ημέρας.

41

Ολίγο φως και μακρινό σε μέγα σκότος κ' έρμο.

42

Κι' οπού η βουλή τους συφορά, κι' οπού το πόδι χάρος.

43

Σε βυθό πέφτει από βυθό ως που δεν ήταν άλλος.
Εκείθ' εβγήκε ανίκητος.

44

Φως που πατεί χαρούμενο τον Άδη και το Χάρο.

45

Ο αριθμός του εχθρού,
Τόσ' άστρα δεν εγνώρισεν ο τρίςβαθος αιθέρας.

46

Η Ελπίδα περνάει από φριχτήν ερημία με
Τα χρυσοπράσινα φτερά γιομάτα λουλουδάκια.

47

Χάνονται τ' άνθη τα πολλά, πούχ' άσπρα με τα φύλλα.

48

Για να μου ξεμυστηρευθή τα αινίγματα τα θεία.

49

Σ' ελέγχ' η πέτρα που κρατείς, και κλει φωνή κι' αυτήνη.

50

Μέσ' ζ' τ' Άγιο Βήμα της ψυχής.

51

Η δύναμή σου πέλαγο, κ' η θέλησή μου βράχος.

52

'Σ τον κόσμο τούτον χύνεται και 'ς άλλους κόσμους φθάνει.

53

Με φουσκωμένα τα πανιά περήφανα κι' ωραία.

54

Πολλοί ν' οι δρόμοι πώχει ο νους.

55

Η βοή του εχθρικού στρατόπεδου παρομοιάζεται με τον άνεμο,
Οπού περνάει το πέλαγο και κόβεται 'ς το βράχο.

56

Και το τριφύλλι εχόρτασε και το περιπλοκάδι,
Κ' εχόρευε, κ' εβέλαζε, 'ς το φουντωτό λιβάδι.

57

Ω γη

Ο Ουρανός σε προσκαλεί, κ' η Κόλαση βρυχίζει.

58

Και με το ρούχο ολόμαυρο σαν του λαγού το αίμα.

59

Και ταις ατάραχαις πνοαίς ταις πολυαγαπημέναις.

60

*Οι Έλληνες, με την ελπίδα να φθάση ο φιλικός στόλος, κυττάζουν τον μακρυνό ξάστερον ορίζοντα
κ' εύχονται*

Να θόλωνε 'ς τα μάτια τους με κάτι, που προβαίνει.

61

Κ' επότισέ μου την ψυχή που χόρτασεν αμέσως.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ'.

1

Μητέρα, μεγαλόψυχη 'ς τον πόνο και 'ς τη δόξα,
Κι' αν 'ς το κρυφό μυστήριο ζουν πάντα τα παιδιά σου
Με λογισμό και μ' όνειρο [188], τι χάρ' έχουν τα μάτια,
Τα μάτια τούτα, να σ' ιδούν μέσ' 'ς το πανέρμο δάσος,
Που ξάφνου σου τριγύρισε τ' αθάνατα ποδάρια
(Κύττα) με φύλλα της Λαμπρής, με φύλλα του Βαϊώνε!
Το θεϊκό σου πάτημα δεν άκουσα, δεν είδα,
Ατάραχη σαν ουρανός μ' όλα τα κάλλη πώχει,
Που μέρη τόσα φαίνονται και μέρη ναι κρυμμένα·
Αλλά, Θεά, δεν ημπορώ ν' ακούσω τη φωνή σου,
Κ' ευθύς εγώ τ' Ελληνικού κόσμου να τη χαρίσω;
Δόξα χ' η μαύρη πέτρα του και το ξερό χορτάρι.

*(Η Θεά απαντάει εις τον ποιητή, και τον προστάζει να ψάλη
την πολιορκία του Μεσολογγιού).*

2

Έργα και λόγια, στοχασμοί, — στέκομαι και κυττάζω —,
 Λούλουδα μύρια, πούλουδα, που κρύβουν το χορτάρι,
 Κι' άσπρα, γαλάζια, κόκκινα, καλούν χρυσό μελίσσι.
 Εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το Χάρο. —
 Μέσ' 'ς τα χαράματα συχνά, και μέσ' 'ς τα μεσημέρια,
 Και σα θολώσουν τα νερά, και τ' άστρα σα πληθύνουν,
 Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλίες, τα πέλαγα κ' οι βράχοι.
 «Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τόπ' Άγγλου!
 «Πέλαγο μέγα πολεμά, βαρεί το καλυβάκι.
 »Κι' αλιά! σε λίγο ξέσκεπα τα λίγα στήθια μένουν·
 »Αθάνατή σαι, που ποτέ, βροντή, δεν ησυχάζεις;» [189]
 'Σ την πλώρη, που σκιρτά, γυρτός, τούτα π' ο ξένος ναύτης.
 Δειλιάζουν γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε,

Και με λιβάνια δέχεται, [190] και φώτα τον καϊμό τους
 Ο σταυροθόλωτος ναός και το φτωχό ξωκκλήσι.
 Το μίσος όμως έβγαλε και κείνο τη φωνή του [191].
 «Ψαρού, τ' αγκίστρι π' άφησες, αλλού να ρήξης άμε.»
 Μέσ' 'ς τα χαράματα συχνά, και μέσ' 'ς τα μεσημέρια,
 Κι' όταν θολώσουν τα νερά, κι' όταν πληθύνουν τ' άστρα,
 Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλίες, τα πέλαγα κ' οι βράχοι.
 Γέρος μακριά, π' απίθωσε 'ς τ' αγκίστρι τη ζωή του,
 Το πέταξε, τ' αστόχησε, και περιτριγυρνώντας [192].
 «Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τοπ' Άγγλου!
 «Πέλαγο μέγ', αλίμονον! βαρεί το καλυβάκι·
 »Σε λίγην ώρα ξέσκεπα τα λίγα στήθη μένουν
 »Αθάνατή σαι, που, βροντή, ποτέ δεν ησυχάζεις;
 »Πανερημιά της γνώρας μου, θέλω μ' εμέ να κλάψης.

3

Δεν τους βαραίν' ο πόλεμος, αλλ' έγινε πνοή τους,
 κ' εμπόδισμα δεν είναι
 'Σ ταις κορασιαίς να τραγουδούν, και 'ς τα παιδιά να παίζουν.

4

Από το μαύρο σύγνεφο κι' από τη μαύρη πίσσα,

 Αλλ' ήλιος, αλλ' αόρατος αιθέρας κοσμοφόρος

Ο στύλος φανερώνεται, με κάτου μαζωμένα
 Τα παλληκάρια τα καλά, μ' απάνου τη σημαία,
 Που μουρμουρίζει και μιλεί και το Σταυρόν απλώνει
 Παντόγυρα 'ς τον όμορφον αέρα της αντρείας,
 Κι' ο ουρανός καμάρωνε, κ' η γη χεροκροτούσε·
 Κάθε φωνή κινούμενη κατά το φως μιλούσε,

Κ' εσκόρπα τα τρισεύγενα λουλούδια της αγάπης·
«Όμορφη, πλούσια, κι' άπαρτη, και σεβαστή, κι' αγία!» [193]

5

Από την άπειρην ερμιά τα μάτια μαθημένα
Χαμογελάσαν κι' άστραψαν, κ' είπαν τα μαύρα χείλη·
«Παιδί, 'ς την πόρτα χείρεσαι με τη βοή, που στέρνεις·
'Μπροστά, λαγέ, 'ς τον κυνηγό, κατακαμπίς καπνίζεις·
Γλάρε, στρειδόφλουντσα ξερνάς, αφρό, σαλιγκοκαύκι.»
Και τώρα δα, τ' αράθυμο πάτημ' αργοπορώντας,

Κατά το κάστρο το μικρό πάλι κυττά, και σφίγγει,
Σφίγγει στενά τη σπάθη του 'ς το λαβωμένο στήθος,
Π' αγροίκα μέσα την καρδιά μεγάλη και τη θλίψη [194].

6

Ο Πειρασμός

'Εστησ' ο 'Ερωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
Κ' η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκειά της ώρα,
Και μέσ' 'ς τη σκιά, που φούντωσε και κλει δροσιαίς και μόσχους,
Ανάκουστος κηλαϊδισμός και λιποθυμισμένος [195].

Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
Χύνονται μέσ' 'ς την άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
Και παίρνουνε το μόσχο της, κι' αφίνουν τη δροσιά τους,
Κι' ούλα 'ς τον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια [196].
Εξ' αναβρύζει κ' η ζωή 'ς γη, 'ς ουρανό, σε κύμα.
Αλλά 'ς της λίμνης το νερό, π' ακίνητό ναι κι' άσπρο,
Ακίνητ' όπου κι' αν ιδής, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
Με μικρόν ήσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
Που χ' ευωδίση τ'ς ύπνους της μέσα 'ς τον άγριο κρίνο [197].

Αλαφροήσκιωτε καλέ, για πες απόψε τι δεσ·
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανός, και θάλασσα να πνένε,
Ουδ' όσο κάν' η μέλισσα κοντά 'ς το λουλουδάκι,
Γύρου σε κάτι ατάραχο, π' ασπρίζει μέσ' 'ς τη λίμνη,
Μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
Κι' όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη με το φως του [198].

7

'Ερμα ν' τα μάτια, που καλείς, χρυσέ ζωής αέρα [199]

8

Εις το ποίημα έν' από τα σημαντικώτερα πρόσωπα ήταν μία κόρη, ορφανή, την οποίαν οι άλλαις πλέον ηλικιωμέναις γυναίκες είχαν αναθρέψη, και την αγαπούσαν όλαις ως θυγατέρα τους. Πέφτει εις τον πόλεμο ένας των ενδοξοτέρων αγωνιστάδων, τον οποίον αυτή είχε αγαπήσει εις τον καιρό της ευτυχίας· ώστε από το άκρο της ελπίδας η καρδιά της βυθίζεται εις την λύπη· ευρίσκει παρηγοριά κυττάζοντας τ' αγαπημένα πρόσωπα και το υψηλό παράδειγμα των άλλων γυναικών. Αυτά αρκούν να διαφωτίσουν οπωσδήποτε τούτο το κομμάτι, εις το οποίον η ενθουσιασμένη νέα στρέφεται νοερώς προς τον Άγγελο, τον οποίον είδε 'ς τ όνειρό της να της προσφέρει τα φτερά του· γυρίζει έπειτα προς τοις γυναίκες να τους ειπή, ότι αυτή τα θέλει τα φτερά πραγματικώς, αλλ' όχι για να φύγη, αλλά για να τα κρατή κλεισμένα εκεί κοντά τους, και να περιμείνη μαζί τους την ώρα τον θανάτου. Μετά ταύτα ανατρέχει η φαντασία της εις άλλα περασμένα· πώς την επαρηγοούσαν, ενώ εκείτετο άρρωστη, «οι ατάραχαις πνοαίς οι πολυαγαπημέναις» των άλλων γυναικών σπού εκοιμούνταν κοντά της· και τέλος πως είχε ιδή τον νέον να χορεύη, εις τη χαρμόσυνη ημέρα της νίκης.

Άγγελε, μόνον 'ς τ όνειρο μου δίνεις τα φτερά σου;
'Στ' όνομ' Αυτού, που σ' τα πλάσε, τ' αγγειό τ'ς ερμιάς τα θέλει.
Ιδού, που τα σφυροκοπώ 'ς τον ανοιχτόν αέρα,
Χωρίς φιλί, χαιρετισμό, ματιά, βασιλίσσαις μου!
Τα θέλω γω, να τα χω γω, να τα κρατώ κλεισμένα,
Εδώ π' αγάπης τρέχουνε βρύσαις χαριτωμέναις. [200]

Κι' άκουα που λέγετε· «Πουλί, γλυκειά που ν' η φωνή σου
Αηδονολάλειε στήθος μου, πριν το σπαθί σε σχίση·
Καλαίς πνοαίς παρηγοριά 'ς τη βαρειά νύχτα κ' έρμη [201].
Με σας να πέσω 'ς το σπαθί, κι' άμποτε να μαι πρώτη!
Το στραβό φέσι 'ς το χορό τ' άνθια 'ς τ' αυτί στολίζει,
Τα μάτια δείχνουν έρωτα για τον απάνου κόσμο,
Και 'ς τη θωριά τον είν' όμορφο το φως και μαγεμένο! [202]

9

Τα σπλάχνα μου κ' η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζουν,
Κι' όσ' άνθια θρέφει και καρπούς τόσ' άρματα σε κλειούνε.

10

Φεύγω τ' αλόγου την ορμή και του σπαθιού τον τρόμο.
Τ' ονείρου μάταια πιθυμιά, κι' όνειρο αυτή ν' η ίδια!
Εγύρισε η παράξενη του κόσμου ταξειδεύτρα,
Μου πε με θείο χαμόγελο βρεμένο μ' ένα δάκρυ [203].
Κόψ' το νερό 'ς τη μάννα του, μπάσ' το 'ς το περιβόλι,
'Σ το περιβόλι της ψυχής το μοσχαναθρεμμένο [204].

11

*Μία των γυναικών προσφεύγει εις το στοχασμό του θανάτου, ως μόνη σωτηρία της με τη χαρά,
την οποίαν αισθάνεται το πουλάκι,*

Οπού δε σκιάς παράδεισο, και τήνε χαιρετάει
Με του φτερού το σάλαγο και με κανέναν ήχο,

εις τη στιγμήν οπού είναι κοπιασμένο από μακρινό ταξίδι, εις τη φλόγα καλοκαιρινού ήλιου.

12

Και βλέπω πέρα τα παιδιά και ταις αντρογυναίκες
Γύρου 'ς τη φλόγα π' άναψαν, και θλιβερά τη θρέψαν
Μ' αγαπημένα πράματα, και με σεμνά κρεβάτια,
Ακίνηταις, αστέναχταις, δίχως να ρήξουν δάκρυ·
Και γιζ' η σπίθα τα μαλλιά και τα λειωμένα ρούχα·
Γλήγορα, στάχτη, να φανής, οι φούχταις να γιομίσουν [205]

13

Είν' έτοιμα 'ς την άσπονδη πλημμύρα των αρμάτων
Δρόμο να σχίσουν τα σπαθιά, κ' ελεύθεροι να μείνουν,
Εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το Χάρο.

14

(Μία γυναίκα εις το γιουρούσι·)
Τουφέκια τουρκικά σπαθιά!
Το ξεροκάλαμο περνά.

15

Σαν ήλιος, οπού ξάφνου σκει πυκνά και μαύρα νέφη,
Τ' όρος βαρεί κατάραχα και σπίτια ιδές 'ς τη χλόη [206].

1844

Γ

Η ΩΔΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΑΡΧΗ
Chiare, fresche e dolci acque

Νερά καθαροφλοίσβιστα,
Γλυκύτατα και κρύα,
Που μέσα αναγαλλιάζετο
Η ασύγκριτη ομορφία·
Χλωρόκλαδα, όπου ακούμπησε
Τ' ωραίο της το πλευρό

(Μ' ανοίγεται η ενθυμούμενη
Καρδιά με στεναγμό).

Κ' εσείς, που από το μόσχο σας,
Δροσόχορτα, δροσάνθη,
Ο κόλπος του φορέματος
Ο αγγελικός ευφράνθη·
Αέρα ιερέ, που μ' έσφαξαν
Τα μάτια τα λαμπρά
Ακούστε τα παράπονα,
Που κάνω υστερινά.

Αν να κλεισθούν οι μέραις μου
Δακρύζοντας μου μέλλη
Από το πάθος το άπειρο,
Κι' ο Ουρανός το θέλη,
Μια χάριν η βαρειόμοιρη
Ψυχή μου επιθυμεί,
Να λάβη εδώ τον τάφο της,
Κι' ολόγυμνη να βγη.

— Πικρός, πικρός ο θάνατος!
Αλλά δεν είναι τόσο,
Αν τέτοια ελπίδα της ψυχής
Εγώ μπορώ να δώσω·
Γιατί πού ναύρη η δύστυχη
Περσότερη ησυχιά,
Για να γδυθή τα κόκκαλα,
Τα μέλη τ' αχαμινά;

Ίσως καιροί θε νάλθουνε
Που δε θα με μισήση
Η ωραιότης η άσπλαχνη·
Και θα ξαναγυρίση
Έσ τον τόπο, που μ' απάντησε
Τη μέρα την ιερά,
Και να με ιδούν τα μάτια της
Θα δείξη επιθυμιά·

Αλλά, 'ς ταις πέτραις βλέποντας
Το υστερινό μου χώμα,
Θ' ανοίξη αναστενάζοντας
Έτσι γλυκά το στόμα,
Οπού για κάθε αμάρτημα
Θε να συγχωρεθώ, —
Στενεύοντας με δάκρυα
Ωραία τον Ουρανό.

Άνθια, θυμούμαι, επέφτανε
Απ' τα κλωνάρια πλήθος,
Συρμένα από τον Έρωτα
'Σ το μαλακό το στήθος·
Κ' έστεκε με ταπείνωση
Σε τόσην δόξα αυτή,
Ολόλαμπρη, ολοστόλιστη,
Απ' την ανθοβολή.

Και ποιο από τ' άνθια ησύχαζε
Απάνου 'ς την ποδιά της,
Ποιο 'ς τα μαργαριτόπλεχτα
Λαμπρόξανθα μαλλιά της·
'Σ την όψη ποιο του ρεύματος
Του λιβαδιού, και ποιο
Λες κ' έλεε αεροπλέοντας·
Ο Έρωτος είν' εδώ.

Πόσαις φοραίς το πνεύμα μου
Από τρομάρα επιάσθη,
Και, τούτη, τούτη, εφώναξα
'Σ τον Ουρανό επλάσθη!
Γιατί όλα τότε μού καναν
Τα φρένα εκστατικά, —
Το σώμα, το γλυκόγελο,
Το πρόσωπο, η λαλιά·

Και τόσο αυτά μου κρύβανε
'Σ τα μάτια την αλήθεια,
Πού λεα· Και πότε ανέβηκα,
Ποιος μου δωκε βοήθεια; —
Θαρρώντας οπώς έλαβα
Οικιά 'ς τον Ουρανό·
Κ' εγώ από τότε ανάπαψη
Δε βρίσκω παρά δω

Και συ, και συ, τραγούδι μου,
Αν είχε ο νους μου φθάση
Να σε στολίση ως ήθελα,
Τώρ' άφινες τα δάση,
Κ' επρόβανες τα λόγια σου
'Σ τον κόσμο θαρρετά·
Αλλά μην πας, κι' απόμεινε
Μ' εμέ 'ς την ερημιά.

ΜΙΜΗΣΗ
ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ ΤΗΣ ΔΕΣΔΕΜΟΝΑΣ

The poor soul sat etc.
Shakesp. Othel. Act IV. Se III.

Η αθλία ψυχή καθήμενη
Σε χόρτο, σε λουλούδι,
Με μία φωνή νεκρώσιμη
Αρχίναε το τραγούδι·
«Ελάτε, τραγουδήσετε
»Την πράσινην ετιά».

Ακίνητο το χέρι της
Εις την καρδιά βαστάει,
Την κεφαλή 'ς τα γόνατα
Τ' αδύνατα ακουμπάει,
Κι' ο ρύαξ εκεί 'ς τα πόδια της
Εφλοίσβιζε τερπνά.
«Όλοι, όλοι, τραγουδήσετε»
»Ε τ ι ά , ε τ ι ά , ε τ ι ά .»

Πικρά αντάμα εβγαίνανε
Τα δάκρυα με τα λόγια,
Κ' έτσι έλεγε ακατάπαυτα
Βαριά τα μοιρολόγια,
Οπού την ελυπιόντανε
Λαγκάδια και βουνά.
«Ετιά να τραγουδήσετε,
»Ε τ ι ά και πάντα ε τ ι ά .»

»Δε φταίει· — ψεύτη τον Έρωτα
»Κανείς ας μην τον κράζη·
»Έως που μλεί τ' αχείλι μου,
»Δ ε φ τ α ί ε ι , θε να φωνάζη·
»Γιατί μου το φανέρωσε
»Πως πλέον δε μ' αγαπά,
»Κι' αμέσως εγώ αρχίησα
»Να τραγουδήσω ε τ ι ά .

»Μια μέρα εγώ του κλαύθηκα
»Πως πέφτει 'ς άλλα στήθη,
»Κ' εμένα μ' απαράτησε, —
»Κ' εκείνος μ' αποκρίθη·
» — Μιμήσου με κι' αγάπησε

»Άλλη κ' εσύ αγκαλιά. —
»Τι ν' αγαπήσω η δύστυχη
»Πάρεξ θανάτου ετιά!

»Δε θέλω να μου βάλουνε
»Εις το στερνό κλινάρι
»Μυρτιαίς, ούτε τριαντάφυλλα,
»Πάρεξ ετιάς κλωνάρι,
»Κι' απάνου από το μνήμα μου
»Άλλη δε θέλω ησκιά·
»Όλοι, όλοι, τραγουδήσετε
»Την πράσινην ετιά.»

Η ΑΝΟΙΞΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΟΥ

Già riede primavera
Col suo fiorito aspeto

Απ' την άνοιξη, που εγύρισε,
Ουρανός και γης ευφράνθη,
Με το χόρτο και με τ' άνθη
Παίζει ο ζέφυρος τερπνά.

.....

Και το χόρτο πρασινίζει,
Μον' 'ς εμένα δε γυρίζει
Της καρδιάς η σιγαλιά.

Ήλιου αχτίνα καθαρώτατη
Του βουνού τα χιόνια λειώνει,
Που το νέο του ξεφυτρώνει
Πράσιν' έντυμα λαμπρό·

Το σιγό το κυματάκι
Εις ταις άκραις του φλοισβίζει,
Και το ανθοδροσοστολίζει
Με τ' ακοίμητα νερά.

Το ισχυρό το δέντρο, που είδανε
Σταθερό καιροί και χρόνοι,
Τα κλωνάρια ξελαφρώνει
Απ' τα χιόνια τα οκνηρά.

Παντού, ιδού, ξυπνούν και τρέμουν
Άνθια χίλια από το χώμα,

Που είν' απείραχτα εις το χρώμα
Απ' τ' αλέτρια τα σκληρά,

Νά, το χειλιδόνι εγύρισε,
Που το πέλαο περνάει,
Κ' εδώ πάλι οικοδομάει
Τη γλυκειά του τη φωλιά.

Κ' εκεί που με τη φτερούγα
Τρέχει ογλήγορα και λάμνει,
Προσοχή καμμιά δεν κάμνει
Εις οποίον τον κυνηγά.

Η βοσκούλα ερωτεμένη
Πάει 'ς το ρεύμα να κυττάξη,
Για να βάλη ωραία σε τάξη
Τα ξανθά της τα μαλλιά.

Να βοσκούν βγαίνουν τα πρόβατα·
Τώρα πλέον δε μνέσκουν άλλοι,
'Η ψαράδες 'ς τ' ακρογιάλι,
'Η διαβάταις 'ς την οικιά.

Ως και ο ναύτης, που γυμνότατος
'Σ την πατρίδα του εσυνάχθη,
Γιατί ο μαύρος εταράχθη
Από φουσκοθαλασσιά,

Βλέποντας σιγό το κύμα,
Λύει το πλοίο, και δε φοβάται
Και ουδέ πλέον ξαναθυμάται
Πώς εφούσκωσε φριχτά.

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΟΥ

Or che niega i doni suoi
La stagion dei fiori amica.

Τώρα η άνοιξη μας έκρυψε
Τ' ανθηρά, τα ωραία της δώρα,
Και προβαίνει ασταχοφόρα
Του καλοκαιριού η αυγή.

Και αποκάτου από τον ήλιο
Τόσο του άμμου η λαύρα αυξήνει,

Που εις τη βάρβαρη Κυρήνη
Μόλις είναι η λαύρα αυτή.

Τώρα πλέον το γλυκοχάραμα
Η δροσιά δε συντροφεύει,
Χόρτο ούτ' άνθι θεραπεύει
Μήτε μία σταλαματιά.

Πλέον δε σέρνει ο ρύαξ το ρεύμα
Εις την γην, οπού διψάει,
Και σκασμένη αναζητάει
Τα καρπόφορα νερά.

Τη φαγό κυττάζει ο ήλιος
Μπουχωμένη, χλωμιασμένη,
Που είδε ο Μάης ξανανιωμένη,
Εις τα φύλλα, εις τη μορφή.

Και εις την γην την μητρικήν της
Σκιάν ολίγη δεν αφίνει,
Μήτε σκιά του ρύακος δίνει,
Που της έδωσε θροφή.

Ιδρωμένος στήθια, πρόσωπο,
Πάνω εκεί 'ς τα θερισμένα,
Με τα μέλη ξαπλωμένα,
Νά, κοιμάται ο θεριστής.

Πάει, και τ'ς ιδρωτες, που τρέχουν,
Αποπάνου του γυρμένη,
Η βοσκούλα ερωτεμένη
Του σφουγγίζει παρευθύς.

Κείται 'ς την γη την άκαρπη
Το σκυλί, κι' αδυναμίζει,
Και ποτέ του δε γαυγίζει
'Σ τον αυθέντη του κοντά.

Αλλά το ξερό λαρύγγι
Πολεμάει να ξανασάνη,
Παίρνει αέρηδες, και βγάνει
Λαχανιάσματα συχνά

Κειος ο ταύρος, που ποιμένες,
Νύμφαις, τού χανε καμάρι,
Με τα κέρατα αντιβάρει
Εις τα δέντρα δυνατά, —

Τώρα αργός κυττάει, μουγκρίζει,
'Σ του αυλακιού την πρασινάδα,
Και με μούγκρισμα η γελάδα
Αποκρείεται ερωτικά.

Τα πετούμενα ησυχάζουν
Μελωδίαις δεν ασηκώνει
Το γλυκόφωνο τ' αηδόνι,
Αλλ' ο τσίτσικας λαλεί.

Και τα εντύματα τα νέα
Δείχνουν τα παλαιά τα φίδια·
Διπλωμένα 'ς τα φραξίδια
Προς τον ήλιο έχουν στολή.

Της ημέρας της μακρύας
Εις την κάψα, ως και τα μαύρα
Και τα ψάρια από τη λαύρα
Έχουν κύματα ζεστά·

Και από τ' άντρα τους δε βγαίνουν
Μέσ 'ς το πέλαο να τρέχουν,
Αλλ' οικιά 'ς ταις πέτραις έχουν,
Και εις τα φύκια τα πικρά.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΕΜΑΧΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΟΥ

Vo solcando un mar crudele

Σε σκληρότατη θάλασσα τρέχω,
Και πανάκι και ξάρτι δεν έχω,
Και το πέλαο μουγκρίζει φριχτά

Η γλαυκότη του αιθέρος μαυρίζει,
Η φωνή των ανέμων σφουρίζει,
Λείπει η τέχνη και δε με βοηθά

Μέ τον άθλιον η Τύχη με παίρνει,
Κι' όθε θέλει η προδότρα με σέρνει,
Καθώς φεύγει, και δε με κυττά.

Η αθωότη μ' απόμεινε μόνη,
Την αισθάνομαι μέσα 'ς τα στήθια,
Αλλ' αντί να μου φέρη βοήθεια,
Με συντρίβει, με πνίγει σκληρά.

ΑΜΟΥΣΙΑ

Του Σίλλερ

Der allein besitzt die Musen

Έχεις τη Μούσα, αν τη δεχθής εις το θερμό σου στήθος.
Για του βαρβάρου την ψυχή δεν είναι παρά λίθος.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Της μετάφρασης της Σ' Ραψωδίας της Ιλιάδος.

(Στίχ. 1-7).

Επολεμούσαν έτσι ωσάν τη φλόγα·
Μηνυτής ήλθε ο Αντίλοχος ωστόσο
Γλήγορα εκεί 'ς τον Αχιλλέα· τον ηύρε
Οπού ομπρός εις τα ορθόπρυμνα καράβια
Με το νου του ό,τι εστάθη εμελετούσε
Κ' έλεε πικρώς η μεγάλη ψυχή του·
Συφορά! γιατί τάχα όλοι σκορπιούνται
Με αντάρα εις το πεδίο, και φεύγουν όλοι
Τρομασμένοι οι Αχαιοί κατά τα πλοία;

(Στίχ. 319-322).

Ο κυνηγός που κυνηγάει τα λάφια
.....
Απελπισμένος πως ύστερος ήλθε
Γιατί ο θυμός του κατακαίει τα σπλάχνα.

(Στίχ. 464-467).

Έτσι γω να μπορούσα από τη Μοίρα
Να τον πάρω, όταν θε νάλθη κοντά του,
Καθώς όπλ' από μένα ωραία θα λάβη,
Όποιο μάτι τα ιδή να τα θαυμάση.

(Στίχ. 470-471).

Είκος' είν' τα φυσούνια ευκολοφούσκωτα

(Στίχ. 531-32).

Εις τ' ανεμόποδ' άλογ' ανεβαίνουν.

(Στίχ. 535-537).

..... και τρέχει άσπλαχνη η Μοίρα

.....

Και γυμνό 'ς τη σφαγή τον ποδοσέρνει.

(Στίχ. 596).

Που γλυκολαμπυρίζει ωσάν το λάδι.

Δ

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ [207]

Εις την ώρα, που σκιασμένος,
Και παράξενα ντυμένος,
Βγαίν' ο κλέφτης για να κλέψη,
Κι' ο φονιάς για να φονέψη, —
'Σ άλλους τόπους εννώ
Κλεψιαίς, φόνους, κι' όχι εδώ, —
Είδα έν' όνειρο μουρλό
Και θα το διηγηθώ.
Μέσ' 'ς το νου μου η ψεσινή,
Η περίφημη θανή,
Μίαν εντύπωση είχε αφήση,
Π' ο καιρός δε θα τη σβύση·
Και 'ς τον ύπν' ο λογισμός μου
Την ξανάφερεν ομπρός μου.
'Σ τ' όνειρό μου αγροίκαα πάλι
Τον παπά Τσετσή να ψάλλη,
Με την τάξιν τ'ς Εκκλησίας·
Όμως έκαν', εξ αιτίας
Τ' όνειρού μου του μουρλού,
Τη φωνή του κουνουπιού.
Πλήθος έβλεπα λαμπάδες,
Και καπίτολα (1)· οι παπάδες,
Τα φελόνια φορεμένα,
Ποιος καινούρια, ποιος σχισμένα,
Σοβαρά περιπατώντας,
Τη λιρώνα (2) μελετώντας,
Ξαστοχούν τον πεθαμένο,
Κ' έχουν το κερί σβυμένο.
'Εκαναν φωναίς και γέλια
Τα παιδιά με τα βατσέλια (3).
Κι' ο καπνός του μοσχολίβανου
φως τα λιβανιστήρια

Έμπαινε 'ς τα παρεθύρια.
Πολλοί άνθρωποι ακολουθούσαν,
Και περίλυπα ετηρούσαν,
Γέρνοντας ταις κεφαλαίς τους,
Και μιλώντας για δουλειαίς τους,
Αλλά 'ς τα καμπαναρεία
Δεν είν' τέτοια αδιαφορία·
Οι καμπάναις πλερωμέναις,
Έκαναν σα βουρλισμέναις.
Κι αφού είδα, ένα προς ένα,
Ούλα εκείά, που χα ιδωμένα,
Τρέχει τ' όνειρο και μπαίνει
Μέσα 'ς τη Φανερωμένη.
Ήτανε 'ς την εκκλησία
Λίγο φως και πολλή ερμία·
Και κοντά 'ς το ξυλοκρέβατο
Ξάφνου αγροίκισα να βγη
Ένα σκούξιμο μακρύ.
Ότι ελόγιασα πως θα ναι
Από τόσους ένας κάνε,
Που ελυπήθηκε και σκούζει . . .
Νά σου ο ίσκιος του Κουτούζη! (6)
Καθώς πάντα εσυνηθούσε,
Όμορφα ρούχα φορούσε,
Κ' έδειχνε καμαρωτά
Το καπέλλο του στραβά.
Εις το πονηρό του χείλο,
Πώσκιαζεν οχθρό και φίλο,
Έβλεπα με θαυμασμό
Που χε ακόμα το πικρό,
Το συνειθισμένο γέλιο,
Ξαστοχώντας το Βαγγέλιο·
Ετριγύρισε κομμάτι
Εις του Χάρου το κρεβάτι·
Αλλά βλέποντας εκεί
Το καπέλλο, το σπαθί,
Που ν' σημεία της αρχοντιάς,
Εσταμάτησ' ο παπάς·
Και καλά κυττάζοντάς τα,
Κι' όμορφα σηκώνοντάς τα,
Εις την κάσσα τα χτυπάει,
Και τ' ακόλουθ' αρχινάει,
Το κορμί του συχνοσειώντας,
Και τα λόγια αργοπορώντας·
— Καλά κάμαν και σ' τα βάλανε
Εδώ πάνου, όταν σ' εβγάλανε!

Μα το ναις, οπού σου πρέπει,
Εις την ύστερή σου σκέπη,
Μπρος 'ς τον κόσμο να κρατής
Τα σημάδια της τιμής!
Μ' αυτά τα ίδια εγώ σε είδα
Που κυρίευες την πατρίδα·
Το θυμούμαι (ωιμένανε!) . . .
Επειδή δε μ' απομένανε,
Εκαθόμουνα ο φτωχός
Εις την γάτα μου (5) ομπρός,
Κάνοντάς της χάιδια χίλια,
Και σαν ν' άκουε της εμίλεια·
Μωρή γάτα, τι σου φαίνονται
Τέτοια πράματα; υπομένουνται;
Να ν' ο Γιάννης (6) εις το σπίτι,
Με τον άλλο ξεκληρίτη,
'Σ την καθίγλα να προσμένουν
Ούλους τ'ς άρχοντες, που μπαίνουν,
Και ξανοίγουν, ενώ σκύφτουνε
Με τα ταπεινά κεφάλια,
Πλεζονιαίς (7) και κατρογυάλια;
Νιάι μου, να σε χαρώ,
Έχω πίκρα και κα μό
Να τους βλέπω, τσου καμένους,
Κυριακάτικα ντυμένους,
'Σ ταις καθίγλαις να καθίζουν,
Και τα ρούχα τους να χρίζουν!»
Τέτοια τσή λεγα· αλλά τώρα,
Οπού σ' εύρηκε η κακηώρα,
Πες, ποια στόματα σ' εκράξαν,
Και ποια στήθη αναστενάξαν;
Α δε σ' έκλαψαν, εγώ
Σαν παπάς τσου συχωρώ.
Ω! φωνάξετε, Καιροί,
Πού τον είδετε κριτή,
Τι καλό χει γεναμένο,
Κ' ευθύς φεύγω και σωπαίνω!
Έτσι λέοντας μεγαλώνει
Τη φωνή του και θυμώνει·
Μα καλό ναι πλούσιος να σαι,
Και ποτέ να μη θυμάσαι,
Πώς 'ς τους δρόμους αϊλογάνε
Κάποιοι μαύροι που πεινάνε;
Όταν έπλασαν τα χέρια,
Που σκορπήσανε τ' αστέρια,
Του θνητού τα σωθικά,

(Και τα πλάσανε καλά),
Πρώτ' απ' όλα τ' άλλα πάθια
Τσου έχουν βάλει τη Συμπάθεια·
Και την έδιωξες εσύ,
Σαν τη χήρα τη φτωχή,
Απ' τη νιότη σου την πρώτη,
Για να βάλεις τη Σκληρότη·
Αυτή σώλεε να ζητάς
Το ψωμί της φτωχουλιάς,
Και το διάφορο να θες
Τρεις και τέσσαρες φοραίς.
Κι' ο φτωχός, απορημένος,
'Σ εσ' ερχότουν τρομασμένος,
Για να πη με το θλιμμένο
Χείλο· Το χω πλερωμένο!
Και 'ς τα πόδια σου να ρήξη
Κλάψαις μύριαις, και να δείξη
Τ' αχαμνά τα γερατειά του,
Τη γυναίκα, τα παιδιά του,
Και του ρούχου τα ξεσκλίδια·
Και του αμόλαες κερατίδια!
Κ' έτσι δα, με τέτοιους φόνους,
Για σαράντα πέντε χρόνους,
Παντελώς δεν είναι θάμα,
Μήτε αλλόκοτο το πράμα,
Αν εσύφθασες να κρύψης,
Απ' τους φόβους για να λείψης,
Το σωρό του χρυσαφιού σου
Και 'ς ταις τράβαις του σπιτιού σου.
Μα της φτώχειας η κατάρα,
Δυστυχώτατη τρομάρα,
Θα πλακώση την ψυχή σου
Σαν η πλάκα το κορμί σου.
Κύττα αν είν' Δικαιοσύνη
Εκεί πάνου, για να κρίνη!
Δεν ηθέλησε ν' αφήση (8)
Το κορμί σου να ψοφήση
Εισέ δρόμο ή σε καλύβα,
Μα 'ς την κάμαρη του Σκλίβα!
Εκεί σώμενε να φθάσης,
Και το λογικό να χάσης, —
Το παλιό το σπίτι αφήνοντας,
Εις τ' οποίο κάποιος εμπήκε,
Που πουλιό του δεν εβγήκε.
(Σκάψε, Ρώμα, για να ιδής
Μη τα κόκκαλά του βρης). —

Εκεί, ενώ 'ς αυτό το σπίτι
Εκοπιάζες με τη μύτη, (9)
Κάνοντας σαν τα παιδάκια,
Όταν φκειάνουν φυσουνάκια,
Σου σηκώναν κάποιιο τσάφοι (10)
Το κλεμμένο το χρυσάφι·
Εκεί εστέκαν, ενώ σώβγαινε
Του θανάτου ο γογγυσμός,
Τον αγροίκουσαν, κ' ετρέμανε
Μη δεν ήτανε ο στερνός.
Κάνε εμπόρειες απ το βιο σου,
Έπειτ' απ' το θάνατό σου
Και της φτωχουλιάς ν' αφήσης,
Και τα στόματα να κλείσης.
Αλλά ο Διάολος εφάνηκε
Έσ το πλευρό σου αδερφικάτα,
Όταν έγγραφες τη διάτα·
Και το χέρι σου τηρώντας,
Και σκληρά χαμογελώντας,
Ετραγούδουνε· Ω φτωχοί,
Που γυρεύετε ψωμί,
Κάθε λύπη τώρα αφήστε,
Και σε λίγο θα πλουτήστε·
Γραιοί σκλάβοι, ακαρτερείτε·
Γιατ' ευθύς θα λυτρωθήτε·
Ταις καδήναις θα πετάξετε,
Εις τη Ζάκυνθο ν' αράξετε,
Εις το μνήμα του να ορμήστε,
Και την πλάκα να φιλήστε. —
Κ' έτσι μ' όλο σου τ' ασήμι,
Μνέσκεις άκλαφτο ψοφίμι·
Όπως έζησες πεθαίνεις,
Κ' εκεί μέσα ο ίδιος μένεις,
Με ξεμυτερά τα νύχια,
Μαθημένα 'ς τα προστύχια·
Θέλω να σε ιδώ, σκυλί!
Κ' έτσι λέοντας, το σπαθί,
Το καπέλλο, του πετάει,
Και 'ς την κάσσα ευθύς χουμάει·
Ο παπάς εκεί γυρμένος,
Και 'ς τα χείλα του αφρισμένος,
Πολεμάει να την ανοίξη·
Κι' ότι αρχίνησε να τριξη,
Εγώ πώλεα μην ορμήση,
Και το λείψανο χτυπήση,
Τρέχω γλήγορα κοντά,

Για να πω· μωρέ παπά!
Είναι ο μαύρος πεθαμένος!
Αλλά εξύπνησα ιδρωμένος.

Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ (1)

Έντονε! μαμουριασμένος,
'Σ τα γραψίματα γυρμένος . . . (2)
Βρ' άφησέ τα, τ' άχερα!
Κάμε στρόμπαις (3). Έλα δα!
Σπούδαξε, να σε στιμάρουνε!
Βλέπω γω πώς με τρατάρουνε!
Τρέχα λάουραις να πάρης, —
Να πετειέται ο Ταβουλάρης (4)
'Σ τα πλιο όμορφα, που λες,
Να σου κάνη δυσκολιαίς,
'Η να κάνη, χα, χα, χα,
Το παιδί του Μεσαλά!
Μοναχό να τ' απαντήξω!
'Σ τον ακούτη θα του σφίξω,
Να του πω την κακή μέρα του·
Ας γελάη με τον πατέρα του·
Χα, χα, χα . . . Ανανοήθηκα·
Νά 'ς την ώρα που εγεννήθηκα
Έσμπλαξα και το Τερτσέτη (5)
Να κυττάζη το Γρασσέτη, (6)
Τόμου σπάω το λάρυγγά μου
Λέοντας τα σπροπόζιτά μου·
Το Γρασσέτη να κυττάη,
Και να του χαμογελάη.
Νά τσου φίλους, που εγκαινιάστηκα!
Και πουρ δεν εξεκουτιάστηκα
Γιατί, πίστεψέ μου, εγώ,
Τόμου ιδώ γέλιο κρυφό,
Τόμου ιδώ κρυφή ματία,
Μπαίνω πάντα 'ς υποψία.
Αγκαλά μου, εγώ τα φταίω
«Πες μας βέρσα.» Κ' εγώ λέω.
»E Dottore! Μπρε, να ζης,
»Πες μας πρόζαις.
»Κ' εγώ ευθύς.
»Πες μας κι' άλλα, Dottor caro.»
Μπρε, χω κάψα και κατάρρο.
«Θα μας πης, δεν είν' το caso.»

Και λέω τόσο, που βραχνιάζω,
Και ξυπνάω μέσ' 'ς την αυγή...
Α! Α! γύρευε φωνή!
'Όρσε, με το ρετσιτάρισμα,
'Σ το λαρύγγι τέτοιο χάρισμα!
Χου, χου, ακούς; Απομονή! ... (7)
Και για μήνες. Μα πες τι
Για φωτίκι εις πλερωμή μου,
Τι μου δίνουνε οι νουνοί μου;
Με φορτώνουνται οι sciocconi,
Και παινούνε το Μαρώνη! (8)
Τι παινέσματα! Μαχαίρι,
Να παινάς τέτοιο χρυσάφι!
(Αγκαλά μου ο Θεός το ξέρει
Και για κείνους πόσα γράφει.)
Ε! αποφάσισα· θα σκάψω,
'Όσα έχω να τα θάψω,
Καμμιά νύχτα σκοτεινή.
Να μη λάχη και τα ιδή
Ο Αντώνης, (9) ή με συμπλάξη
Il mio Nume (10) και τ' αδράξη·
Κι' ας γυρεύη 'ς το ταυλί μου,
'Όποιος θέλη, ή 'ς την αυλή μου!
Τα τρουπόνω! Κι' ας του πη
Του Τερτσέττη, αν είν' καλή
Της αυλής μου τα κρυφά
Του κοκκόρου η κουτσουλιά,
Μα το Θεό, Τούρκος θα γένω·
Με τσιμπούκι θε να βγαίνω,
Θα φορέσω και σαρίχι,
Για να ιδώ αν αλλάξω τύχη.
Που πουλιό μου εγώ να ρήχνω
Βέρσα ολούθε, και να δείχνω
Κάθε μέρα το hic, hoc, haec! (11)
Θε να λέω· Σ ε λ ά μ Α λ έ κ!
Είναι αδειανοί 'ς το φόρο
Να μου λένε· Σ ι ο ρ Δ ο τ ό ρ ο ·
Είμαι ο Ισούφ· Μπέη παιδί·
Δε το ξέρεις; του Μουφτή.
Είμαι Μπέης, να σε χαρώ·
Δε με βλέπεις τι φορώ;
Από εννιά χρονών και πρίχου
Ξέρω το Αλκοράν ξεστίχου·
Και φαρσί το ξέρω· νά,
Θες να ιδής; Α μ ά ν Α λ λ ά ·
Κι' άλλα κι' άλλα, ένα σωρό,

Που βαρειούμαι να σ' τα πω.
Δε μπορούνε να με ιδούνε·
Και τι τ'σώκαμ' ας το πούνε.
Τι να κάμω; Δίκιο έχουνε
Ούλοι ξέρουν τα κακά μου·
Ποιος δε ξέρει τη γενιά μου;
Κειο το ξέρει κάθε μπάμπαλο.
Που εγώ είμαι ένα σκυλί·
Είμαι με τον Eliogabalo
Πάντα μου φιλί κλειδί.
Ο Τιμπέριος ξάδερφός μου
Τόμου έρχεται ομπρός μου
Μ' αγκαλιάζει αδερφικά,
Και λιγώνει από χαρά.
Κάθε νύχτα μήπως πέφτω;
Πάντα προβατώ και κλέφτω·
Έχω ψεύτικα κλειδιά
Για να γδένω μαγαζεία,
Και πετάω, πριν πάω σπίτι,
Ένα αυτί ή καμμιά μύτη·
Ω έχω πάθος, έχω λύσσαις,
Για ν' αβελενάρω βρύσαις.
Γιαμά ρώτα το Nerone
(Buon compagno e buon padrone)
Ρώτα τότε αν ποτέ
Έμεινε χωρίς εμέ!
Να χε λείψω έμνεσκε in aria·
Α! με τάιζε κουκουνάρια!
Θέλει το χετε ακουστά, —
Εγώ τού πα, τού πα· Α!
Πρέπει, Νέρωνα, τση μάννας σου
Τα μυαλά να τση πετάξης,
Και το Σένεκα να σφάξης
Ας τ' αφήσουμε, γιατί
Είναι η μέρα η σημερινή.
Σού πανε πολλοί τα κάλαντα;
Όρα δείπνου επήα 'ς την Κλάδαινα, —
Ό,τι έφερναν την απλάδαινα, —
Και γυρίζοντας απάντησα
Ταμπουράδες, μαντολιά,
Και κιτάραις, και βιολιά·
Κάπου, κάπου, άκουα per via,
Και καμμιά σιδεροστία·
Μ' ένα σίδερο σονάρουνε,
Τα βρωμόπαιδα το ζάρουνε·

Παίρνουν όβολα ωστόσο,
Κ' εγώ παίρνω un catrissimo.

Εγώ πάω να κάμω βίζιταις;
Να χω φτώχεια να χω πόνους,
Και ν' ακούω· Σε πολλούς χρόνους.
Vale a dir: Dottor, να ζήσης,
Κι' από πείνα να ψοφήσης.
Ξέρω γω εκείνοι οι Άρχοντες
Το τι θέλανε να κάνω·
Το γιατρό το τσαρλατάνο!
Τσαρλατάνος; α! δε γένουμαι
Ξέρεις τι του αποκραίνουμαι,
Οποιανού με κονσουλτάρη;
«Έχω tormini.» — Χαμπάρι.
«Έχω βάρος 'ς το κεφάλι.»
Εκειό το χουν άλλοι κι' άλλοι
«Σιορ Dottore, έχω θέρμη·
»Τι να κάμω; γιατί σκιάζομαι.» —
Τι να κάμης; σε θιαμάζομαι!
Με την κάψα ξεθυμαίνεις·
Θα περάση, κ' έτσι γιαίνεις.
»Μου πεσε και ο Κωσταντής.» —
Τον εσήκωσες ευθύς;
«Μου έρχεται να πέσω χάμου·
»Έχω μέσ' 'ς τα σωθικά μου,
»Έχω σαν ένα σουγλί.» —
Μη σου καίεται καρφί.
«Αμμή τούτ' η λουλαμάρα,
»Που με φέρνει, 'ς το ταβλί μου
«Να κοιμούμαι πάντα;» — Κοίμου·
Ας περάση οπότε θέλη·
Κοίμου ως αύριο τι σε μέλει; —
Alle corte, — η γιατρική
Είναι semplice πολύ·
Σου το λέω χωρίς μπαρμπούτα·
Αν σου σκαρφιστή, σε τούτα
Μέτρα αλλιώτικα να πάρης,
Δεν είσαι γιατρός, μα Τσάρης. (12)
Όποιος θέλη τα μυστήρια
Να ξαγγλίση, έχει ντελίρια.
Εδώ ας έλθουνε οι γιατροί
Να μου πούνε, αν είν' καλοί,
Τι ναι κειο, 'π' ακούω μέσα μου,
Πάντα τόμου κομπονέρω·
Γιατί ακόμα δεν το ξέρω.

Ένα Β ζ ι τ μέσ' 'ς τα μυαλά, (13)
Κι' όξω επίθετα . . . από κεια! (14)
Β ζ ι τ , και βγαίνει λέξη, γιε μου,
Που δεν άκουσα ποτέ μου·
Β ζ ι τ , και πράματα καινούρια
Που μερτάρουνε κουλούρια·
Β ζ ι τ , κ' η πέννα πράμα ρέει,
Που κάνει άνθρωπο και κλαίει·
Β ζ ι τ , κ' η πέννα ομπρός, ομπρός,
Και τελειώνεται ο χορός.
Στέκω λίγο . . . γιαμά παίρνω
Στουμπωμένο το κουϊντέρνο
Από Β ζ ι τ , και το κυττάζω,
Και πατόκορφα θαυμάζω·
Μπρε, τι είν' τούτ' η μπατόστα;
Ετρελλάθηκα de posta!
Τι μπαράκα βλέπω δω,
Που δεν έχει τελειωμό!
Πρέπει εδώ, για ν' αγροικήσουνε,
Εξ αρχής, να ξενυχτήσουνε!
Πρίχου γράψω, εγώ δεν είχα
Εις το νου μου μία τρίχα!
Όξω ένα ανεμοστρόφουλο
Από Β ζ ι τ μέσ' 'ς τα μυαλά,
Γιαμά βλέπω εδώ ολοστρόγγυλα (15)
Τούτα τα πολλά κακά! —
Τα ξαναδιαβάζω πάλι,
Και με gorga έτσι μεγάλη,
Που ξανακουφαίνω δα
Ούλη μου τη γειτονιά!
Κι' αφού είδα και ξαναείδα
Που δε λείπει μία κουκκίδα,
Τα μπουρσώνω, αντιποδάω
Για το Νιόνιο (16), κι' ας πεινάω.
Ούλοι οι γιατροί του κόσμου
Τώρα ας έλθουνε, — μα ομπρός μου! —
Νάλθουνε να μ' ονοράρουνε,
Και το Β ζ ι τ ν' αναλυτσάρουνε.
Να εκουνιόντανε για νάρθουνε!
Και να μη ξημερωθώ,
Α δεν ήθελα τσου πω·
Πριν τσοι σκάλαις ανεβήτε,
Να μου προβεντεριστήτε
Για ν' ακούστε . . . τι τηράζετε; —
Tromba acustica χρειάζεται.
Έτσι γε . . . Sior Cullen, στρώσου

Sior Morgagni, ανασκουμπώσου·
Signor Scarpa, Β ζ ι τ che è ?
Quando sentesi, e perchêe ?
Μίλειε, δεν είσαι μαρμόττα·
Και, αν ορίζης, βήξε πρώτα
Sior Cottugno; Signor Valles;
Signor Zimmerman; Sior Wit;
Signor Cali, μέσ 'ς τση καρκάλαις
Έσμπλαξες κανένα Β ζ ι τ ;
Όρσε τώρα! . . . η γιατρική
Μαζωμένους έχει εκεί
Ούλουτση τσου διαλεχτούτση·
Τι αποκρένουνται; Παπούτσι.
Παίρνουν τα σαράντα όρατα,
Φεύγουνε με τα μετσίλια
Ούλοι, σαν να μη τσου μίλεια·
Concludiamo: η φλυαρία
Per gli effetti μοναχά, —
Sulle cause, — τσιμουτία, —
Ούτε λίγα, ούτε πολλά.
Μη γυρεύης τι ναι Β ζ ι τ
Oh! gli effetti, Signor sì.
Από Β ζ ι τ , το Passio βγαίνει, (17)
Που το τύμπανο, κουφαίνει·
Β ζ ι τ , και βγαίνει η Mottoneide (18),
Μ' ένα φάσκελο all' Eneide;
Από Β ζ ι τ , με τσοι κορώναις
Βγαίνουν οι ντισερτατσιόναις,
Κ' ευθύς πάνε και κουρνιάζουνε,
Σείου, σείου, καμαρωτά,
Ές το Demostene κοντά.
Με το Β ζ ι τ πετιέται tutto
Il sonetto 'ς το χαρτί,
Ξάφνου ξάφνου come un rutto, (19)
Που για να βγη δεν αργεί.
Το Β ζ ι τ τα χει γεναμένα
Όσα έχω καμωμένα·
Ούλα μου είν' του Β ζ ι τ παιδιά,
Ούλα, μα την Παναγία!
Μη le cause, — γιατί χάνεσαι·
Σου τα λέω, γιατί τα αισθάνεσαι·
Τέτοια ας λένε, αν ορίζουνε·
Γιατί αλλιώς, μου φλυαρίζουνε.
Μα σε σκότισα· σηκώνου
Κάπου, κάπου. Και του χρόνου.

ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Τέλος πάντων ήρθε η ώρα,
Οπού εσπάρθηκε 'ς τη χώρα
Πως πεθαίνει τ' ανεψίδι
Του Δοτόρου του Ροΐδη·
Και ο Δοτόρος δεν αργεί,
Αμπονώρα την αυγή,
Το μπαστούνι του να βάλη
Αποκάτου απ' τη μασκάλη,
Και κουνώντας το κεφάλι
Και τα φρύδια, ευθύς αρπάζει
Το καπέλλο, και φωνάζει·
Ah! non voglio più aspettar;
Θε να ιδώ, costè sto affar.
Δυο — τρεις — τέσσερης — πέντε — έξι·
Αμπονώρα, και θα βρέξει·
Cosi par . . . Μωρή κοπέλλα,
Να μου φέρης την ομπρέλλα·
Είναι ινκόμοδο πολύ
Για το χέρι να κρατή
»Την ομπρέλλα .. Μα θα πης·
»Θέλεις κάλλιο να βραχής;
»Νιάνκα τούτο δε μου μπαίνει.»
Κ' έτσι λέοντας κατεβαίνει,
Κι' απανταίχνει, εκεί που βγαίνει,
Ένα του σκολειταρούδι·
»Μωρέ, συ σαι ένα λουλούδι·
»Κ' εγώ εγίνηκα κουκκούδι.
»Πόσα βάσανα! χιλιάδες
»Τρεμουλιό, θέρμη, σοχάδες·
»Ma zà κάνω ogni sproposito
»Μέρα νύχτα Μπα! a proposito
»Vostra madre τι μου κάνει;
»Με τον μάρπα πώς τα βγάνει;
»Πόσο πώχω να τη δω!
»Μωρέ, α δεν έχω καιρό·
»Έχω εκείνο τ' ανεψίδι,
»Που θα λήη· Μπρε το Ροΐδη
»Κάποιος θα τον αποκοίμισε·
»Ναι! — και θέλει μ' απεθύμησε!
»Πες τση pur πως τόμου αδειάσω
»Θάρθω εκεί να ολημεριάσω,
»Και να βράση ένα κοττόπουλο,

»Και να ψήση ένα γαλλόπουλο·
»Αγκαλά μου, — πίστεψέ μου, —
»Δεν έχω όρεξη ποτέ μου, —
»Με χορταίνει η μυρωδιά·
»Μα σας κάνω συντροφία·
»Κ' έπειτα από το γιόμα,
»Απ' το ίδιο μου το στόμα
»Θε ν' ακούσης, για να κλαις,
»Ούλαις μου τσοι συφοραίς!
»Αγκαλά μου, μισοξέρει
»Ο Σιορ πάρες κάποια μέρη·
»Μα ούλαις, ούλαις, θα τσοι πω,
»Και θε να τσοι ξαναειπώ,
»Να τ'ς ακούση η Σιόρα μάρε·
»Είναι *gravida, mi pare*:
»Ας γεννήση *alla buon' ora*:
»*Rispettabile Signora!*
»Είναι αρχόντισσα *graziosa*,
»Είναι ροί και *generosa*:
»*Vera dama!* — Τι γελάς;
»Να μου τήνε προσκυνάς. —
»Να τση πης τση Σιόρα μάρες,
»(Μα να μην είναι ο Σιορ πάρες)
»Να μου στείλη εκείά τα κλήματα·
»*Addio caro*: προσκυνήματα.» —
Και τη ρούγα του ότι αρχίζει,
Πάλι οπίσω του γυρίζει·
»Ε! κατ' ήθελα να πω·
»Α! . . για πες, να σε χαρώ,
»Κείνη, η μωραϊτοπούλα,
»Οπού είχατε για δούλα,
»Είναι *zà* ακόμη εκεί —
»Ben! την έχω για πιστή·
»Γεια σου, μάτια· προσκυνήματα·
»Και θυμήσου για τα κλήματα.»
Με τα κλήματα 'ς το νου του,
Πάει 'ς το σπίτι τ' ανεψιού του,
Κ' ευθύς πέφτει 'ς το σοφά
Λέγοντας· «Είμαι κακά!
»Είσε ούλα μου τα μέλη
»Έχω σαν ένα τρουβέλι·
»Μου σφυρίζουνε τ' αυτία, —
»Κ' εδώ πάντα μία χτυπία,
»'Σ τσου μηλίγγους μαρτελλάδες,
»E, *per giunta*, έχω σοχάδες·
»Κάλλιο να ήμουνα μαμούνι! —

(Στρέφεται προς ένα παιδί οπού γελάει, ενώ αυτός ομιλεί)

»Τι γελάς, εσύ, γουρούνι;
»Σου μετράω με το μπαστούνι
»Όσαις σέρνει ο Κουτσοφλέβαρος,
»Σου μετράω 'ς τη ράχη εσένανε!
»Τι σου φαίνεται! μ' εμένανε
»Δε γελάει κάνεις ποτέ! —

(Προς την αδελφή του)

»Ζαχαρένια μου, ένα τέ.
»Έλα δα! σε σκουτελούλα·
»Μπα! και ρούμ' μα μία σταλούλα. —
(Προς το παιδί)

»Σου την τρίβω εγώ τη μούρη·
«Perchêe no?

(Προς την αδελφή του)

Κ' ένα κουλούρι.
(Προς το παιδί)

»Σίγα, bestia, έβγα απ' εδώ.

(Προς την αδελφή του)

«Presto, cara. Θε να ιδώ
»Αν μπορώ να ζεσταθώ.»
»Μα τι γλήγορα που βγάνεις
»Ούλαις τσοι δουλειαίς που πιάνεις!
»Μώρχονται συχνά λιγούραις —
»Μυρωδιά από τσιπούραις·
»Ουφ!

(Προς το παιδί)

»Καλά, μωρέ, καλά!

(Προς την αδελφή του)

»Έβαλες το ρουμ σωστά.
»Αχ! να μου είχε την υγεία του!
»Πες μου, επήε ποτέ από κάτου;

Ζαχ.

Όχι, από τα ψες το βράδυ

Ροΐδ.

Vi dirò; καλό σημάδι.
Τίγαρης εις το κρεβάτι
Εγώ απόψε έκλεισα μάτι;
Κάθε λίγο είχα 'ς το νου μου
Την αρρώστια του ανιψιού μου.
Τόμου χάσω εγώ τον ύπνο,
Δε βασταίνω. — Μέγα δείπνο
Αύριο βράδυ 'ς του Reggente;
Dà la festa il Residente;
Μ' εκαλέσανε κ' εμένα
Μα τσου βούρλισε η Νοβένα! (1)
Πες μου, απόψε πως επέρα
Με το γιατρικό;

Ζαχ.

Το ξέρασε.

Ροΐδ.

Μωρή, τώλπιζα, και το πα
Με το νου μου . . . Σώπα . . σώπα . . .
Ο γιατρός ο Ταγιαπιέρρας·
Μα το ναις, οπού ναι τέρας·
Είναι χάρισμα Θεού
Ταγιαπιέρρας (2) του κακού!

Ταγιαπ.

Σιορ Δοτόρο, καλή μέρα.

Ροΐδ.

Μωρέ, γεια σου, Ταγιαπιέρρα·
Καρτερούμε τσου γιατρούς·
Μπρε, σαν ψύχρα, — την ακούς;

Ταγιαπ.

Maintenant je ne sens rien; (3)
Il faut faire en medecin:
Il est temps de la finir.

Ροΐδ.

Κάνει ψύχρα, vengo a dir.

(Πιαίνει έναν κούνουπα)

Αχ! τον ηύρηκα per Bacco! . . .
Αρρωστία! . . . δο μου ταμπάκο.
Μωρέ, γεια σου· είναι καλός·

Είναι zà ξενοτικός·
Και ποτάζεις και μπερκέτι·
Μωρέ, νά· και γιόμισέ τη·
Αγκαλά μου, είναι μικρή·
Να σου δώσω και χαρτί.
Μπρε, δεν έχω· — Ζαχαρένια, —
(Δε μου κάμανε τα γένεια)
Πένναις, πένναις, και χαρτί,
Φέρ' εδώ φέρε πολύ·
Βλέπεις κιόλης, καρτερούμε
Τσου γιατρούς, και θε να ιδούμε
Ριτσετούλαις! . . Ευτυχία,
Πώχουνε τα σπετσαρία!
Και τι έρχονται να πούνε;
Ζαχαρένια, - θε να ιδούνε! . .
Τι κονσούλτο που θε να ναι!
Και τα σίσκλα θα γελάνε!
Μα για να γενή σωστό
Κράχτε και το Μαυριανό·
Κράχτε τότε τι μου κάνει;
Και το Ζέππο το Ζαυλάνη·
Ναίσκε, ας έλθουνε, να ιδής,
Καρβελάς και Πανταζής·
Αμμή ο Βούτος πώς σου φαίνεται;
Δεν ηξέρει τι του γένεται·
Και κορδώνεται, — κοσπέττο!
E quel fatuo di Zorzetto?
Ο Μπερέττας . . ναι . . κ' εκείός,
Struca, strucca, είναι γιατρός.

Ταγιαπ.
Les voilà qui viennent; Silence:
Il faut avoir prudence.
Cher ami, vous êtes un fou.

Ροΐδ.
Τσαμπουνίζεις του κακού.»

Έρθαν όλοι κ' εκαθήσανε,
Και με τρόπο εχαιρετήσανε,
Μα εκείός δεν αναδεύτηκε,
Μα τσου κύτταξε, κ' ερεύτηκε.
Τέλος βάνει τα γυαλιά του.

Ροΐδ.
Ναι· σα τώρα απάνου κάτου,
Έρθε επέρσου quel Signore, —

Quell' Inglese viaggiatore
Io l' andavo a salutar,
Era ricco e singolar.
Ha viaggiato quanto Cook;
Ma venir bisogna ad hoc.
Prima già voglio informar:
È imbrogliato questo affar;
Questo affar è imbrogliatissimo»
Και ο Καντιότος· va benissimo. (4)

Ροΐδ.
Vengo, caro: Τα συμπτώματα·
Περνάει πάντα τ' απογιόματα
Με μια σα λιμοκαψούλα, —
Πάντα, . . . αλήθεια λέω, Φιορούλα;
Κι' ακούει πόνο εδώ, και κλαίει.»
Και ο Δικόπουλος του λέει·

Δικόπ.
Και πότε έπεσε;

Ροΐδ.
A ponto:
Vengo questo è un altro conto;
Voglio andare colle serie,
Non confondo le materie.
Τον κυττάζω εκεί κ' εδώ·
Δεν ηξέρω τι να πω.
Και για τούταις τσοι σκινέλλαις
Του έβαλα δύο τρεις αβδέλλαις·
Και του δίνω ένα πουργάντε,
Και του μπήχνω un vescicante.»
Και ο Δικόπουλος με γέλιο·

Δικόπ.
(Μωρέ, ακούς, Μπερέττα;) Meglio!

Ροΐδ.
Meglio; ναι, να σε χαρώ·
Grazie! io so quel che mi fo.
Κ' εγιατρεύτηκε, κ' εμίλησε,
Μα δελόγκου εξανακύλησε·
Είπα μέσα μου· Son stufo;
Sto ragazzo è già un martufo.
Κάνω, κάνω, ma un costrutto
Non lo vedo, e qui sta il tutto»
Οι γιατροί οπού αγρουκίσανε

Τέτοια κούρα, κ' εσαστίσανε,
Κάνουνε να σηκωθούνε,
Ως για να συμβουλευθούνε·

Ροΐδ.

Alto là, Conprofessori!
Ragguardevoli signori,
Tra voi l'infimo già son;
Pur con vostra permission

Κ' έτσι λέοντας πάει να πάρη
Το χαρτί, το καλαμάρι,
Για να κάμη τη ριτσέττα.

Ροΐδ.

Ecco qui: l' ho fatta in fretta.
Κ' έτσι αρχίνησε να λήη·
Drachmas duas recipe rhei
Optimi pulverizzati,
Atque lapides, innati
Animalibus, addantur;
Citri semina adjungantur
In decoctum viperarum,
Atque Hoffman juventarum.
Et altea et camomillae,
Tormentillae et potentillae.

Pillulas Calomelani

Atque guttas Hoffemani,
Et radices erbao Paeoniae,
Atque feculum Laponiae,
Virginiana serpentaria;
Misce et fiant electuaria.
Εδώ είναι δύο ριτσέτταις·
Ή τη μία ή την άλλη,
Πες του Ρήγα (6) να τη βγάλη·
Πες του απ' όνομά μου, μάτια.»
Κι' ότι εγκρύλωνε τα μάτια,
Ευθύς φεύγουνε οι γιατροί
Σκοτισμένοι και κουτοί,
Κόκκινοι 'ς το πρόσωπό τους,
Κάνοντας και το σταυρό τους·
Κι' ο Ροΐδης θυμωμένος,
Κι' από δόξα μεθυσμένος,
Κοκκινίζει σαν το γάλλο,
Και φουρνιάζει· «Δε θέλω άλλο!
Τούτα είν' εκείά που τσοι σαστίζουνε!
Μα μ' εμέ δε τσαμπουνίζουνε·

Δε μου δίνουνε αμπόδιο, —
Μα πεθαίνει . . . καταυόδιο!
Ma per altro, in conclusion,
Ebbi la soddisfazion,
Να τσου κάμω μία ριτσέττα,
Που δεν είναι για σεκέττα·
Νόστιμα την εφορμάρισα,
Κι' ούλους τση ντεσκαπριτσιάρισα!

ΕΙΣ ΜΕΓΙΣΤΑΝΑ [208]

Δος μουτε άδεια να πατήσω
Το παλάτι το χρυσό·
Κάποιον ήρθα ναπαντήσω —
«Μέγα Γιώργο προσκυνώ,

»Σπάθα, πάντα 'ς στο πλευρό σου
»Να βαστάς, παρακαλώ,
»Και σα να τανε δικός σου
»Να κυττάς τον ουρανό.

»Σε ζητούν Γραικοί και Ιγγλέζοι
»Σαν αθάνατο νερό,
»Και το φως βαρεί και παίζει,
»Στο κορμί σου μοναχό —

»Πέφτω, λέει καθένας, χάμου·
»Και τη φτέρνα σου φιλώ:
«Κλώτσησέ με, βασιλιά μου,
»Αν επιθυμάς να ζω.»

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΙΣ ΨΕΥΤΗ

1

Η Μούσ' αλαφροπάτησε, κ' εστήθηκ' ομπροστά μου,
Και μώδειξε τη μύτη του για τη σκορδομυτιά μου.

2

Μούσα, και πώς να τονε πω για να βαλθή σε μέτρο
Βάλε του κάλπικ' όνομα, και πες τονε Κυρ Πέτρο.

3

Στρέψε, Σιρ Πίτερ, κατά με το γαληνό σου βλέμμα,
Κι' αν ημπορής βγάλε πνοή, που να μην είναι ψέμα

ΕΙΣ ΑΡΠΑΓΑ

Τέτοιο φίλο γω να χάσω!
Για τρεις μέραις θα περάσω
Με ψωμάκι, με τυρί.
Και συ, κόκκορε τ'ς αυλής μου,
Για το φίλο της ψυχής μου
Μαύρο βάψε το λειρί.

ΣΧΕΣΙΣ ΠΟΛΥΠΛΟΚΗ

Αργά πάει πέρα
Να βρη το φως του,
Τη θυγατέρα
Της γυναικός του,
Που χε δικό της
Φως το γαμπρό της.

ΤΟ ΨΙΧΑΛΟ

Σε βλέπω πάντα που κυλάς·
Για πες μου, ψίχαλο, πού πας;
Πού πας ομπρός οπίσω;
— Τον κόσμο να φωτίσω.

ΞΕΡΗ ΠΟΛΥΜΑΘΕΙΑ

Δω μια φορά ήταν άνθρωπος, κ' εκεί ταν ένας τόπος.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΟΥΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Δυστυχισμένε μου λαέ, καλέ και ηγαπημένε,
Πάντοτ' ευκολοπίστευτε και πάντα προδομένε.

ΕΙΣ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΣ ΤΟΤ ΕΚΔΟΤΗ

ΤΑ

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

Το όνειρο.

(1) Καπίτολα) Οι εις Κέρκυρα, μ' άλλο όνομα ομοίως ιταλικό, λεγόμεναι σκόλαις. Είναι στύλος οπού βαστάει ένα παννί αγιογραφισμένο και εις ταις δύο μεριαίς.

(2) Λιρώνα) Βενετικό νόμισμα· εδώ σημαίνει την πλερωμή των Ιερέων.

(3) Βατσέλια) Συνειθίζεται εις τη Ζάκυνθο, εις τα ξόδια να προπορεύωνται παιδιά με δίσκους (βατσέλια), και εις τη μέθη του δίσκου ένα λιβανιστήρι αναμμένο.

(4) Κουτούζης) Παπάς, ποιητής σατιρικός, και ζωγράφος. Η μεγάλη πικρία και αισχρότης της ομιλίας του και των σατιρικών του ποιημάτων τον έχθρευαν με πολλούς, όθεν αυτός έλεγεν ότι μόνος του φίλος και σύντροφος ήταν η γάτα του. Η αγαπημένη του γάτα εφαινετο και εις ταις σάτιραις και εις τα ζωγραφήματά του, κάποτε και εις τα εικονίσματα. Κοντά εις τα άλλα πράγματα ανάρμοστα εις τον ιερό χαρακτήρα του είχε και τη συνήθεια να δείχνηται κοσμικός λεβέντης· ράσα μακρινά ως ταις φτέρναις· σκαλτσούνια κόκκινα μεταξωτά· παπούτσια με γάζους· στραβό εβαστούσε το χαμηλό και πλατύγυρο καπέλλο, το οποίον εσυνειθούσαν να φορούν εις τη Ζάκυνθο οι παπάδες. — Εθάφτηκε εις τον ναό της Φανερωμένης, οπού μετά ταύτα και ο σατιριζόμενος.

(5) Ίδε την προηγούμενη σημείωση.

(6) Ο σατιριζόμενος με τον αδελφό του· άτεκνοι και οι δύο.

(7) Πλεζονιαίς). Τα εις πολλά μέρη της Ελλάδας ονομαζόμενα χειμωνικά, ή καρπούζια.

(8) Εις την κάμαρη του Σκλίβα). Ο Σκλίβας, πλούσιος έμπορος, ήταν στενός συγγενής του σατιριζόμενου. Λέγεται ότι τούτος τον εγύμνωσε, ώστε ο Σκλίβας από την απελπισία έχασε το λογικό. Εννοεί ο ποιητής, ότι η Θεία Δίκη εφύλαε εις τον απάνθρωπον άρπαγα κάτι χειρότερο παρά τη φτώχεια· να πεθάνη, δηλαδή, και αυτός τρελλός εις το σπίτι του ανθρώπου τον οποίον αδίκησε. — Το παλιό το σπίτι αφίνοντας). Ο σατιριζόμενος, πριν κληρονομήση τον Σκλίδα, εκατοικούσε εις την οικία Καπνίση· αυτού, λέγεται, εδέχτηκε έναν πλούσιον ξένον, τον έκλεψε, τον εφόνεψε και τον έθαψε εις την αυλή του σπιτιού. Το σπίτι αυτό του Καπνίση το εκληρονόμησε ο Κόμης Ρώμας. Εις τούτο αποβλέπουν οι στίχοι, *Σκάψε, Ρώμα* κτλ.

(9) Ο σατιριζόμενος εις την τρέλλα του εφυσούσε με τη μύτη.

(10) Τσάφοι) Κλέφταις· δηλαδή, όσοι τον ετριγύριζαν να τον κληρονομήσουν.

Η πρωτοχροσιά.

(1) Διονύσιος ο Ροΐδης, τον οποίον πιστά ζωγραφίζουν τα εξής δύο σατιρικά αυτοχεδιάσματα, ήταν Ζακύνθιος καλά γεννημένος. Είχε σπουδάξει εις το Παταύιον, οπού ακολούθησε τα φιλολογικά μαθήματα του Καισαρώτη, και έλαβε και τον στέφανο της Ιατρικής. Το πολύ το διάβασμα έκαμεν ώστε εις το μικρό του κεφάλι εγεννήθηκε η ιδέα ότι ήταν ένας μέγας νους, και εβάλλθηκε να συγγράφη επιστημονικά και ποιητικά κάθε λογής. Με τούτο το φρόνημα εγύρισε εις την πατρίδα του, οπού η οικονομική του κατάσταση τον ανάγκασε να κάμη το δάσκαλο· επειδή, ως ιατρός, δεν επιτύχαινε εις καμμία θεραπεία, εις τρόπον ώστε εγελούσεν ο ίδιος για την ιατρικήν επιστήμη. Εις την πατρίδα του επερνούσε ως σοφός, αλλά ιδιότροπος, άνθρωπος. Άμα ο Σολωμός επέστρεψε εις τη Ζάκυνθο και επρωτογνώρισε τον Ροΐδη, εκατάλαβε ότι ήταν ένα άτομο μοναδικό εις το είδος του, και ότι έως τότε του είχε λείψη μόνον η αφορμή να φανερώση όλα τα αξιογέλαστα ιδιώματά του. Ο Σολωμός άρχισε να του δείχνηται άκρος θαυμαστής του, και να του ανάβη τη δοξομανία του με τους πλέον κολακευτικούς τρόπους μ' όλον ότι δεν ημπορούσε, ούτε τον έμελε, να βαστάξη τα γέλοια όταν ο Ροΐδης του εδιάβαζε τα συγγράμματά του· αλλά τούτος τυφλωμένος από τη φιλαυτία ελογάριαζε μοναχά τα παινέσματα. Αυτά, και η γενναιότης του Σολωμού, ο οποίος τον εβοηθούσε αδιάκοπα εις ταις χρείαις του, [209] έκαμαν ώστε ο Ροΐδης εμακάριζε τον εαυτό του ότι ευρήκε τέλος τον άνθρωπον, οπού εννόησε το πνεύμα του και την προκοπή του· τον έλεγε *it mio Nume* (ο Θεός μου). Σιμά εις την αναποδιά του λογικού ο Ροΐδης είχε μίαν άκρα ηθική αναισθησία· δεν ήταν όμως όλως δι' όλου γυμνός από κάθε χάρισμα· ήταν καρδιογνώστης και είχε ζωντανή, αν και παράξενη, φαντασία. -Η φιλία και οι κολακείαις του Σολωμού τον έκαμαν να ξεσκεπάση τολμηρά όλη τη φιλαυτία του και την καταφρόνεση, την οποίαν αισθάνετο κατάκαρδα για τους πλέον πνευματώδεις και προκομμένους συμπολίταις του, και να πεθάνη με την πεποίθηση, ότι ήταν ο πρώτος άνθρωπος της εποχής του.

(2) Ο Ροΐδης πηγαίνει να εύρη τον ποιητή την πρώτη του χρόνου 1824· τον βλέπει οπού γράφει, και απ' αυτό παίρνει αφορμή να μιλήση, καθώς έκανε πάντα, για τον εαυτό του. Φαίνεται ότι εκείνη την ημέρα ο Ροΐδης εις την ομιλία του εσυγκεφαλαίωσε όλα του τα παράξενα ιδιώματα· όθεν η φαντασία του Σολωμού έλαβε ζωντανήν εντύπωση, κ' εμόρφωσε τούτη τη σάτυρα, η οποία είναι μία συνοπτική εικόνα του Ροΐδη.

(3) Χαρτί με μπαρούτι οπού φτειάνουν τα παιδιά 'ς ταις εορταίς.

(4) Νέος Ζακύνθιος στιχουργός.

(5) Ο γνωστός ποιητής Κυρ. Γεώργιος Τερτσέττης, συμπολίτης και φίλος του Σολωμού· ο τώρα Βιβλιοφύλακας της Βουλής εις Αθήνας· Όταν εις τη συναναστροφή του Σολωμού ο Ροΐδης εκφωνώντας τα συγγράμματά του εκαλοκάρδιζε τους πλέον σοβαρούς, τα δυνατά γέλια δεν τον επείραζαν παρά πολύ· αγαπούσε να πάρη ως αταξίαις της νεότητος· έλεγε· «Μωρές διαολόπουλα, ησυχάστε, για ν' αδράξετε το νόημα.» Αλλά το *κρυφό γέλιο, η κρυφή ματιά* τον έκαναν να βγη από τα όρια, να βρίζη με βρισιαίς παράξεναις, πρωτότυπα γεννήματα της φαντασίας του. λ. χ. *Λέρα του παντός*.

(6) Γαετάνος Γρασσέττης ιταλός. Διδάσκαλος της Λατινικής και Ιταλικής Φιλολογίας. Είχε νυμφευθή γυναίκα Ζακυθινή. Εγνώριζε καλά την ομιλουμένη μας γλώσσα, κ' εμετάφρασεν ιταλικά τον Ύμνον εις την Ελευθερία· εις τα σημειώματά του έδειξε κρίσιν ορθή, και γνώση της ποιητικής. Μετά τον θάνατό του ετυπώθηκε μία απλοελληνική Γραμματική του. Ο Γρασσέττης

δεν εγελούσε εύκολα· κάπου κάπου όμως, ενώ ο Ροΐδης εδιάβαζε τα συνθέματά του, έβγαινε από το σοβαρό του ήθος με ένα μισόγελο, οπού επείσμωνε πολύ τον Ροΐδη.

(7) Ήταν η αλήθεια· οι διατριβαίς του Ροΐδη ήταν απέρανταις, και ταις *ερετζιτάριζε* μεγαλοφώνως· εις τούτο ήταν ακούραστος, καθώς δεν εβαρειότουν ποτέ να αντιγράφη και να ξαναντιγράφη τα συγγράμματά του. Ο Ροΐδης εξερόβηχε συχνά, αλλά ταις περισσότεραις φοραίς δίχως καμμίαν ανάγκη, ειμή για να σύρη την προσοχή των άλλων εις τον εαυτό του

(8) Ένας Ιταλός ιερέας οπού ευρίσκετο τότε εις τη Ζάκυνθο. Ο Σολωμός έκανε εναντίον του Ροΐδη σάτιραις ιταλικαίς και ταις έδινε του Μαρώνη για να ταις περνάη για δικαίς του. Ο Ροΐδης απαντούσε με άλλαις σάτιραις. Τότε ο Σολωμός υπερεπαινούσε τους στίχους του Ροΐδη, και έψεγε την αυθάδεια του Μαρώνη.

(9) Αδελφός του Ροΐδη.

(10) Ίδ. την Σημ. 1.

(11) Έδειχνε και τη λατινική γλώσσα· αλλά είχε και εις αυτό μέθοδο τόσον αλλόκοτη, ώστε κανένας δεν εμάθαινε τίποτε από αυτόν. Ιδού ο ορισμός της Γραμματικής, με τον οποίον επροοimiaζε το μάθημά του· «Παιδί μου, η Γραμματική είναι ωσάν ένα αρμάρι με πολλά παρακάσελα· σημέρα τραβούμε το παρακάσελο, οπού ευρίσκεται το *ρήμα*.»

(12) Τσάρης) Όνομα κύριο, το οποίον, από το ιδίωμα του ανθρώπου οπού το έφερνε, εκατάντησε, εις τη Ζάκυνθο, συνώνυμο του μωρού.

(13) Το Βζιτ· δηλαδή μία, ωσάν σφουριξιά, την οποίαν άκουε, καθώς έλεγε ο ίδιος, μέσ' 'ς τα μυαλά του, ήταν η Μούσα του Ροΐδη.

(14) Επίθετα . . . από κεια!) Δηλαδή τα πλέον παράξενα, τα πλέον ανάρμοστα, τα πλέον ασυνήθιστα, οπού ημπορεί νους ανθρώπου να φαντασθή· με αυτά ο Ροΐδης εστοχάζετο να ξαφνίση τον κόσμο.

(15) Ολοστρόγγυλα) Είχε γράψιμο στρογγυλό.

(16) Νιόνιος). Χαϊδευτικό του «Διονύσιος»· εννοεί τον Σολωμό.

(17) Λόγος εις τα πάθη του Χριστού το κυριώτερο από τα πεζά του συγγράμματα. Εις αυτό είχε σωρεύση ό,τι και αν ήξερε, φιλολογικά, μαθηματικά, ιστορικά, ιατρικά, με ένα πλήθος ονόματα συγγραφέων, στρατηγών κ.τ.λ.

(18) Ένα επικό ποίημά του.

(19) Όλο το ενάντιο· μάλιστα εδυσκολεύετο πολύ εις τη στιχουργία, μ' όλον ότι είχε κάμη χιλιάδες κακούς στίχους. Κάποτε όμως του ετύχαινε να κάμη δύο τρεις καλούς. Αυτοί δεν εξέφευγαν του Σολωμού· και μόλις τους άκουε, έπαυε τα γέλοια κ' έτρεχε και τον εφίλειε.

Το ιατροσυμβούλιο.

(1) Η Νοβένα) Ένα ποίημά του.

(2) Παίζει με το όνομα Tagliarietra = πετροκόπος. Ταγιαπιέρρας του κακού = πελεκητής της αρρώστιας.

(3) Ο Ταγιαπιέρρας είχε αναθραφή εις τη Γαλλία, και εσυνειθούσε να ομιλή γαλλικά.

(4) Ο ιατρός Καντιότος έλεγε εις όλα· Va benissimo = πολύ καλά.

(5) Ρήγας Φαρμακοπώλης.

Ε

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

A voce più ch' al ver drizzan li volti;
E così ferman loro opinione,
Prima ch' arte o ragion per lor s' ascolti.
Dante Purg. C. XXVI.

ΠΟΙΗΤΗΣ — ΦΙΛΟΣ — ΣΟΦΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΦΙΛ.

Έπειτα από τόσαις ομιλίαις, εξέχασες κυττάζοντας κατά το Μοριά.

ΠΟΙΗΤ.

Αλλά πρέπει να εξέχασες και συ, γιατί δε μου ωμιλούσες παντελώς· είναι πιθανό να εστοχαζόμασθε τα ίδια πράγματα και οι δύο· ημπορεί να επέρασαν τρεις ώραις αφού ο ήλιος εμεσουράνησε, θέλουν ακόμη τέσσερες για να θολώσουν τα νερά, και αν θέλης, ημπορούμε να καθίσουμε εις τούτη την πέτρα, και να ξαναρχινήσουμε.

ΦΙΛ.

Ας καθίσουμε· γλυκειά η μυρωδιά του πελάγου, γλυκός ο αέρας, και ο ουρανός ασυγνέφιαστος.

ΠΟΙΗΤ.

Το πέλαγο είναι όλο στρωτό, και ο αέρας λεπτότατος, και όποιος ήθελε να κινήση για το Μοριά, δεν ημπορούσε να κάμη ταξίδι χωρίς να δουλέψουν ακατάπαυτα τα κουπιά.

ΦΙΛ.

Τι σου αρέσει περισσότερο η ησυχία της θάλασσας, ή η ταραχή;

ΠΟΙΗΤ.

Να σου πω την αλήθεια, μου άρεσε πάντα η γαλήνη, οπού απλώνεται καθαρώτατη· την εθεωρούσα σαν την εικόνα του ανθρώπου, οπού απομακρύνει από ταις ανησυχίαις του κόσμου, και με ειλικρίνεια φανερώνει όσα έχει μέσα του. Αλλ' αφού επέρασαν τα καράβια μας για να πάνε 'ς το Μεσολόγγι, μ' αρέσει περισσότερο η ταραχή· εφαιόνταν δύο δύο, τρία τρία και εξάνοιγες λευκά τα κατάρτια από τα φουσκωμένα πανιά, λευκά από τους διασκορπισμένους αφρούς τα κύματα, τα οποία με μία βουή, οπού λες και ήταν χαράς, αναγάλλιαζαν εις το πέλαγο του Ιονίου, και εσυντρίβονταν εις το γιαλό της Ζακύνθου.

ΦΙΛ.

Το θυμούμαι καλά· και τόσοσ ήταν ο κρότος, και τόση η ανακάτωση του πελάγου, οπού σε επαραμέρισα, για ν' αποφύγουμε το ράντισμα, οπού αποπάνου μας σταλοβολούσε η θάλασσα.

ΠΟΙΗΤ.

Φαίνεται ότι εκεί πέρα οι δικοί μας δεν έχουν τόση δυσκολία να βρέχωνται με το αίμα τους, όσην έχουμε εμείς να νοτισθούμε από ολίγαις σταλαγματιαίς θαλασσιναίς.

ΦΙΛ.

Ετοιμάζεσαι πάλι να ξανακυττάξης κατά το Μοριά, και να ξανασωπάσης . . . αγκαλά εγώ έχω τον τρόπο να σε κάμω να ομιλής όποτε θέλω.

ΠΟΙΗΤ.

Εκατάλαβα θέλεις να ομιλήσουμε για τη γλώσσα· μήγαρις έχω άλλο 'ς το νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα; Εκείνη άρχισε να πατή τα κεφάλια τα τούρκικα, τούτη θέλει πατήση ογλήγορα τα σοφολογιωτατίστικα, και έπειτα αγκαλιασμέναις και οι δύο θέλει προχωρήσουν εις το δρόμο της δόξας, χωρίς ποτέ να γυρίσουν οπίσω, αν κανένας Σοφολογιώτατος κρώζη, ή κανένας Τούρκος βαυίζη· γιατί για με είναι όμοιοι και οι δύο.

ΦΙΛ.

Βέβαια είναι εχθροί μας και οι δύο· με κάνεις να θυμηθώ τα λόγια του Λοκ. Η γλώσσα είναι ένα μεγάλο ποτάμι, εις το οποίον έχουν ανταπόκριση τα όσα γνωρίζει ο άνθρωπος, και όποιος δεν την μεταχειρίζεται καθώς πρέπει, κάνει ό,τι του βολέση, για να κόψη ή να εμποδίση τους δρόμους, με το μέσον των οποίων τρέχει η πολυμάθεια. Όποιος κάνει λοιπόν αυτό με απόφαση θεληματική, πρέπει οι άλλοι να τον στοχάζωνται εχθρόν της αλήθειας και της πολυμάθειας.

ΠΟΙΗΤ.

Τι λες; ως πότε θα πηγαίνη ομπρός αυτή η υπόθεση; ένας λαός από το ένα μέρος να ομιλή 'ς έναν τρόπο, ολίγοι άνθρωποι από το άλλο να ελπίζουν να κάμουν τον λαόν να ομιλή μίαν γλώσσαν δικήν τους!

ΦΙΛ.

Για κάποιον καιρό η υπόθεση θέλει ακολουθήση· η αλήθεια είναι καλή Θεά, αλλά τα πάθη του ανθρώπου συχνότατα την νομίζουν εχθρήν. Κάποιοι γνωρίζουν την αλήθεια, αλλ' επειδή

γράφοντας εις εκείνον τον τρόπον τον σκοτεινόν απόχτησαν κάποια φήμη σοφίας, τον ακολουθούν, και ας είναι και σφαλερός.

ΠΟΙΗΤ.

Λοιπόν είναι αξιοπαρόμοιοι με τους ανθρώπους, οι οποίοι για να ζήσουν πουλούν φαρμάκι.

ΦΙΛ.

Περιγράφει το εργαστήρι ενός απ' αυτούς ο Σείκισηρ εξαίρετα, και θέλω να σου ξαναθυμήσω τα λόγια του, γιατί, τη αληθεία, μου ξαναθυμούν τον τρόπον, εις τον οποίον είναι γραμμένα τα βιβλία των Σοφολογιώτατων. — Εκρέμονταν από το πατερό του φτωχότατου εργαστηρίου μία ξεροχελώνα, ένας κροκόδειλος αχρωμένος, και άλλα δερμάτια άσχημων ψαριών· ήταν τριγύρου πολλά συρτάρια αδειανά με επιγραφαίς, αγγεία από χοντρόπηλο πράσινο, ήταν φούσκαις, ήταν βρωμόχορτα παλιωμένα, κακομοιριασμένα δεμάτια βούρλα, παλιά κομμάτια από διαφόρων λογίων ιατρικά, αριά σπαρμένα εδώ κ' εκεί, για να προσκαλέσουν τον αγοραστή.

ΠΟΙΗΤ.

Βλέπω από μακριά έναν Σοφολογιώτατον· επιθυμώ για την ησυχία μου και για τη δική σου, και για τη δική του, να μην έλθη κοντά μας.

ΦΙΛ.

Το επιθυμώ πολύ· εσύ θυμώνεις παρά πολύ.

ΠΟΙΗΤ.

Θυμώνω γιατί είμαι στενεμένος να ξαναπώ τα πράγματα, οπού είπαν τόσαις φοραίς τα άλλα έθνη, και δίχως ωφέλεια να τα ξαναπώ. Οι Γάλλοι έλαβαν φιλονεικία για τη γλώσσα, και ετέλειωσε εις την εποχή του Δαλαμβέρτ την έλαβαν οι Γερμανοί, και ο Όπιτς έδωσε το παράδειγμα της αλήθειας· την έλαβαν οι Ιταλοί, και με τόσο πείσμα, οπού μήτε το παράδειγμα του Υψηλότατου Ποιητή είχε φθάση για τότε να τους καταπέιση. Ησύχασαν τέλος πάντων, γράφοντας τη γλώσσα του λαού τους, τα σοφά έθνη, και αντί εκείναις οι ελεειναίς ανησυχίαις να μας είναι παράδειγμα για να ταις αποφύγουμε, επέσαμε εις χειρότερα σφάλματα. Τέλος πάντων οι Σοφολογιώτατοι εκείνων των εθνών ήθελαν να γράφεται μία γλώσσα, οπού ήταν μία φορά ζωντανή εις τα χείλη των ανθρώπων· κακό πράγμα βέβαια, και αν ήταν αληθινά δυνατόν γιατί δυσκολεύει την εξάπλωση της σοφίας· αλλ' οι δικοί μας θέλουν να γράφουμε μία γλώσσα, η οποία μήτε ομιλιέται, μήτε άλλαις φοραίς ωμιλήθηκε, μήτε θέλει ποτέ ομιληθή.

ΦΙΛ.

Ο Σοφολογιώτατος έρχεται κατά μας.

ΠΟΙΗΤ.

Καλώς τα δέχθηκε με την υπομονή σου! εγώ δεν θέλω λόγια μ' αυτόν. Κύττα πώς τρέχει! Το πηγούνι του σηκώνει την άκρη, ωσάν να ήθελε να ενωθή με τη μύτη. Ω να εγένονταν η ένωση, και τόσο σφιχτή, που να μην μπορή πλέον ν' ανοίξη το στόμα του, για να φωτίση το γένος!

ΣΟΦ.

Έφαγα τον κόσμο, φίλτατε, για να σ' εύρω· έτρεχα, όπως είναι το χρέος ενός καλού πατριώτη να τρέχη, όταν είναι εις κίνδυνον η δόξα του γένους· ένα βιβλίο θέλει τυπωθή γλήγορα, γραμμένο εις τη γλώσσα του λαού της Ελλάδας, οπού λέγει κακό για μας τους σοφούς, και μου κακοφαίνεται.

ΦΙΛ.

Γιατί σου κακοφαίνεται;

ΣΟΦ.

Γιατί πολλά μυαλά είναι σωστά, και πολλά όχι· και όσα δεν είναι σωστά, ημπορεί να απατηθούν. Είναι τόσοι χρόνοι οπού σπουδάζω για το κοινόν όφελος της πατρίδας μου, και δεν επιθυμούσα να έβγουν άλλοι να μου τυφλώσουν τους ανθρώπους. Ήλθα 'ς εσέ, οπού είσαι σοφός και συ, για να ενωθούμε με όσους συλλογίζονται καλά, και να καταπλακώσουμε αυτόν τον βάρβαρον συγγραφέα.

ΦΙΛ.

Και ποίος είναι ο συγγραφέας;

ΣΟΦ.

Δεν μου είπαν τ' όνομά του· μου είπαν, πως είναι ένας νέος ο οποίος για την κοινή γλώσσα βαστάει πάντα το σπαθί 'ς το χέρι, και από τη μάνητα τη μεγάλη, ημπορούμε να πούμε πως εκαταστήθηκε άλλος Αίας μαστιγοφόρος.

ΠΟΙΗΤ.

Λοιπόν πάρε τα μέτρα σου, μη λάχη και 'ς τον θυμό του σκοτώση πρόβατα και αυτός, και εντροπιασθή.

ΣΟΦ.

Ας εντροπιασθή· γι' αυτόν δεν με μέλει· για το κοινόν όφελος.

ΠΟΙΗΤ.

Και τι όφελος;

ΣΟΦ.

Η γλώσσα σου φαίνεται λίγη ωφέλεια; με την γλώσσα θα διδάξης το κάθε πράγμα· λοιπόν πρέπει να διδάξης πρώτα ταις ορθαίς λέξαις.

ΠΟΙΗΤ.

Σοφολογιώτατε, ταις λέξαις ο συγγραφέας δεν ταις διδάσκει, μάλιστα ταις μαθαίνει από του λαού το στόμα· αυτό το ξέρουν και τα παιδιά.

ΣΟΦ. (Με μεγάλη φωνή)

Γνωρίζεις τα Ελληνικά, Κύριε; τα γνωρίζεις, τα εσπούδαξες από μικρός;

ΠΟΙΗΤ. (Με μεγαλύτερη)

Γνωρίζεις τους Έλληνας, Κύριε; τους γνωρίζεις, τους εσπούδαξες από μικρός;

ΦΙΛ.

Αδέλφια, μην αρχινάτε να φωνάζετε, γιατί βρισκόμασθε εις το δρόμο, και η αληθινή σοφία λέει το δίκαιόν της με μεγαλοπρέπεια, και χωρίς θυμούς.

ΣΟΦ. (Χαμηλώνοντας τη φωνή και προσπαθώντας να φανή μεγαλόπρεπος)

Αλήθεια, φίλε έτσι έκανε και ο Σωκράτης.

ΠΟΙΗΤ.

Απαράλλαχτα! Θυμήσου το όνομα, γιατί ημπορεί να χρειασθή. Ωστόσο σου ξαναλέγω ότι ο διδάσκαλος των λέξεων είναι ο λαός.

ΣΟΦ.

Τούτο μου φαίνεται πολύ παράξενο· ένας από τους σοφώτερους του έθνους μας έγραψε ότι, για να γράφουμε με τα λόγια του λαού, πρέπει και με τους στοχασμούς του λαού να συλλογίζομασθε.

ΠΟΙΗΤ.

Αυτά είναι τέκνα στραβόκορμα ενός πατέρα ευμορφότατου. Ο Κονδιλιάκ είχε πη πως η λέξη είναι το σημείο της ιδέας· δεν εμφαντάσθηκε όμως ποτέ πως όσοι έχουν ταις ίδιαις λέξαις έχουν τους ίδιους στοχασμούς. Τα νομίσματα εις τον τόπον, εις τον οποίον ζης, έχουν την ίδια τιμή· μ' όλον τούτο εις τα χέρια μου δεν αξίζουν, γιατί δεν ηξέρω να τα ξοδιάζω, εις τα χέρια σου αξίζουν ολίγο περισσότερο, γιατί ηξέρεις και τα οικονομείς, και εις τα χέρια ενός τρίτου εις ολίγον καιρό πληθαίνουν. Αν ήταν αυτό αληθινό, όλοι οι άνθρωποι ενός τόπου έπρεπε να έχουν τους ίδιους στοχασμούς· διαφέρουν όμως εις αυτούς, όπως διαφέρουν εις ταις φυσιογνωμίαις· και αν κατά δυστυχίαν του γένους κανέναν Σοφολογιώτατος ετρελλαινότουν, είναι πιθανό να εξεθύμινε την τρέλλα του με τα ίδια λόγια, οπού ήταν συνειθισμένος να λαλή· και για τούτο είναι σωστό πράγμα να πω, ότι συλλογίζεται ωσάν κ' εσένα;

ΣΟΦ.

Έσ τούτο το στερνό, φρόνιμα ωμίλησες· ταις λέξαις όμως του λαού να μεταχειριζόμασθε είναι άγνωστο πράγμα.

ΠΟΙΗΤ.

Το ενάντιο είναι άγνωστο. Εις τι περιστάσαις βρισκόμασθε, εις τι περιστάσαις βρίσκεται η γλώσσα μας; Εβγήκε ακόμα κανένας μεγάλος συγγραφέας να μας είναι παράδειγμα, ο οποίος να ευγένισε αληθινά τα λόγια της, ζωγραφίζοντας με αυτά εικόνες και πάθη;

ΣΟΦ

..... σαν τον Όμηρο, όχι βέβαια.

ΠΟΙΗΤ.

Πολύ ψηλά επήδησες, φίλε. Πες μου λοιπόν πώς πρέπει να πορευθούμε;

ΣΟΦ.

Πρέπει να τρέξουμε εις ταις μορφαίς των ελληνικών λέξεων, και να πάρουμε όσαις ημπορούμε, και κάποιαις από ταις δικαίς μας, οπού δεν είχαν οι Παλαιοί, να ταις σύρουμε 'ς την παλαιά μορφή.

ΠΟΙΗΤ.

Γιατί;

ΣΟΦ. Γιατί αυταίς οι λέξαις είναι ευγενικώτεραις.

ΠΟΙΗΤ.

Πες την αλήθεια, είναι άβλαβη η συνείδησή σου, ενώ μου λες τέτοια;

ΣΟΦ.

Άβλαβη, μα την αγάπη του Ελικώνος!

ΠΟΙΗΤ.

Φριχτότατος όρκος! και βεβαιώσου πως μου ταραάζει τα σωθικά. Εγώ σου λέγω ωστόσο, πως έχεις πλακωμένην την κρίσιν από τον κόπον, οπού έκαμες, για να ταις μάθης, και επειδή παρατηρώ πως εσείς όλοι ελπίζετε να φωτίστε το γένος με το αλφαβητάρι 'ς το χέρι, σ' ερωτώ ποίο αλφαβητάρι είναι ευγενικώτερο· το δικό μας, ή το Ιταλικό;

ΣΟΦ.

Όσο για . . . τα γράμματα κάθε αλφαβηταρίου έχουν την ίδιαν ευγένειαν.

ΠΟΙΗΤ.

Ήγουν δεν έχουν καμμίαν αφ' εαυτού τους. Όταν είναι σκόρπια και ανακατωμένα, τι δηλούν; έρχεται ο τυπογράφος, τα διαλέει, τα βάνει εις τάξη, και το μάτι διαβάζει· *Ουρανός, Μάρκος Μπότσαρης, Σοφολογιώτατος*. Εις την πρώτη λέξη, σκύπτω το κεφάλι μου, αναδακρύζω 'ς τη

δεύτερη, και εις την τρίτη, γελώ για χρόνους. Το ίδιο πες για ταις λέξαις· η ευγένεια τους κρέμεται από την τέχνη, με την οποίαν ταις μεταχειρίζεσαι.

ΣΟΦ.

Όποιαν τέχνην και αν μεταχειρισθής, οι λέξαις της τωρινής Ελλάδας είναι διεφθαρμέναις Τι με κυττάζεις χωρίς να ομιλής;

ΠΟΙΗΤ.

Κυττάζω ταις άσπραις τρίχες της κεφαλής σου.

ΣΟΦ.

Αμμή τι έχουν να κάμουν με ταις λέξαις;

ΠΟΙΗΤ.

Έχουν να κάμουν με τον καιρό. Ο καιρός, οπού άρχισε να σου κάνη σεβάσμια τα μαλλιά, διαφθείρει όλα τα πράγματα του κόσμου, και ταις γλώσσαις ακόμα, και ησύχασε.

ΣΟΦ.

Τι ευγένεια ημπορούν να έχουν οι λέξαις μας, αν ήναι διεφθαρμέναις;

ΠΟΙΗΤ.

Την ευγένειαν, οπού είχαν οι αγγλικαίς, πριν γράψη ο Σέικσπηρ, οπού είχαν οι γαλλικαίς, πριν γράψη ο Ρασίν, οπού είχαν οι ελληνικαίς, πριν γράψη ο Όμηρος, και όλοι τους έγραψαν ταις λέξαις του καιρού τους. Κάθε γλώσσα πρέπει εξ ανάγκης να έχη λέξαις από άλλαις γλώσσαις· και η ευγένεια των γλωσσών είναι ωσάν την ευγένεια των ανθρώπων· ευγενής εσύ, ευγενής ο πατέρας σου, ο πάππος σου ευγενής, αλλά παγαίνοντας εμπρός βρίσκεις βέβαια τον άνθρωπον, οπού έπαιζε τη φλογέρα βόσκοντας πρόβατα.

ΣΟΦ.

Εγώ δεν λέγω να γράφουμε καθαυτό ελληνικά, αγκαλά έπρεπε να κάνουμε χίλιαις ευχαίς για να ξαναζήσουν εκείνα τα λόγια.

ΠΟΙΗΤ.

Εγώ δεν κάνω καμμία, για να μην χάνω καιρό και τη ζωή του Ματουσάλα να ήμουν βέβαιος πως θα ζήσω, δεν άνοιγα στόμα για τέτοιαις ευχαίς, οι οποιας φέρνουν το ίδιο όφελος, οπού φέρνουν τα κλάιματα 'ς τα σώματα των νεκρών. Οι ευχαίς, οπού κάνω είναι για να ξαναζήση η σοφία, και η σοφία δεν θέλει ξαναζήση ποτέ, όσο γράφετε με τον τρόπον τον εδικόν σας. Έλαβα πάντα τη δυστυχία να στοχάζωμαι με τον Σωκράτη ταις λέξαις ωσάν ταις σφυριαίς· το αντί σου πυθαγορίζει 'ς ταις παλαιαίς, το δικό μου και του γένους 'ς ταις τωριναίς.

ΣΟΦ.

Και ποίος ημπορεί να μου εμποδίση να διορθώσω, καθώς θέλει ο Κοραΐς, ταις λέξαις μας με τα σχήματα της παλαιάς;

ΠΟΙΗΤ.

Για ποίο δίκαιο θέλεις να κάμης τέτοια διόρθωση;

ΣΟΦ.

Γιατί η διόρθωση μιας γλώσσας νέας πρέπει να γίνη με την οδηγία της μητρός της· όλη η Ελλάδα λέγει μάτι, εμείς πρέπει να διορθώσουμε, και να που με *ομμάτιον*· λέγει *κρεβάτι*, πρέπει να πούμε *κρεβάτιον*.

ΠΟΙΗΤ.

Η πρόταση αυτή ομοιάζει την τρέλλα κάποιων ανθρώπων, οπού έχουν τα φαινόμενα της φρονιμάδας.

ΣΟΦ.

Τι εννοείς να πης;

ΠΟΙΗΤ.

Εννώ να ειπώ, ότι μ' όλον που η πρόταση φαίνεται πως περιέχει κάποιο δικαίωμα, αν την ξετάξης καλά, δεν περιέχει κανένα, και είναι ενάντια εις τα παραδείγματα των άλλων εθνών.

ΣΟΦ.

Τούτο επιθυμώ να μου αποδείξης.

ΠΟΙΗΤ.

Μετά χαράς· και τόσο προθυμότερα σου το αποδείχνω, όσο συλλογίζομαι πως τούτο είναι το πρώτο θεμέλιο, εις το οποίο υψώνεται το μεγάλο χτίριο της γλώσσας σας, η οποία, με το θέλημά σου, είναι βαρβαρώτατη, όπως θέλει σου το αποδείξω εις το εξής. Η διαφθορά της μορφής των λέξεων, λέγει ο Γιβελέν, είναι τριών λογίων· η αλλάχνουν τα φωνήεντα, ή αλλάχνουν τα σύμφωνα, ή αλλάχνουν τοποθεσία τα ψηφία, οπού συνθέτουν μίαν λέξη. Τούτο γίνεται εις κάθε γλώσσα, οπού γενειέται από άλλην. Παρατήρησε τη γλώσσα των Λατίνων, τη γλώσσα των Ισπανών, τη γλώσσα των Γάλλων, τη γλώσσα των Ιταλών. Σύγκρινέ ταις με τη γλώσσα που ταις εγέννησε, και θέλει ιδής φανερώτατην την αλήθειαν, οπού σου λέγω. Τώρα ας πάρουμε τον πρώτο στίχο του Δάντη, και ας τον διορθώσουμε κατά τον τρόπο, οπού σεις αποφασίσετε να μεταχειρισθήτε· *Nel mezzo, del cammin di nostra vita*. Η ιταλική γλώσσα δεν είναι καθαυτό θυγατέρα της Λατινικής, είναι εγγονή της· ας κάμουμε τη διόρθωση με την ίδιαν επιδεξιότητα, με την οποία την κάνετε εσείς εις τη γλώσσα σας· *Nel*, είναι βάρβαρο, πρέπει να πούμε *in mezzo*, κείνα τα δύο *zz* είναι βάρβαρα, πρέπει να πούμε *medio*. — *Del*, τίποτες· *Cammin*, κάθου γύρευε πόθεν έρχεται! αλλά θέλει μεγαλοψυχία· ας το λατινίσουμε *cammini*. — *nostra*, πρέπει να πούμε· *nostrae*. — *vita*, πρέπει να πούμε· *vitae*. Νά, διορθωμένος ο στίχος και φωτισμένο το γένος! *In medio cammini nostrae vitae*.

ΣΟΦ.

Τούτο είναι γελοίο.

ΠΟΙΗΤ.

Και τα δικά σας τάχα αλλιώτικα είναι; Είναι απaráλλαχτα τα ίδια. Και τόσοσ ανόητος ήταν ο Δάντης να μην ηξεύρη και αυτός κατ' αναλογία να κάμη 'ς τη γλώσσα του τέτοια διόρθωση; Οι στίχοι του οι λατινικοί δεν είναι βέβαια εύμορφοι, όμως με τον Βιργίλιο, οπού όλον τον είχε 'ς το νου του, δεν ήθελε πολύ τέτοιαις διόρθωσαις να ταις κάμη. Γιατί δεν ταις έκαμαν οι Γάλλοι; γιατί δεν ταις έκαμαν οι Λατίνοι; Και πώς ημπορούσαν να ταις κάμουν; Ας πάρουμε την ύστερη λέξη, και ας ιδούμε αν ημπορή ποτέ να ξεβαρβαρωθή. Είπαμε *vitae*, αντί *γιανίτα*. αλλά εξεβαρβαρώθηκε εις τέτοιον τρόπο; Όχι, Σοφολογιώτατε· η μορφή της λέξης έπεσε από μίαν βαρβαρότητα εις άλλην· το *vitae* είναι διεφθαρμένο και αυτό από το θαυμαστό σου το βίος, το ελληνικό· το βίος λοιπόν είναι η πρωτότυπη μορφή, και η αληθινά ευγενική; Ποίος το είπε; Ποίος ξεύρει να σου το πη; Το *όφισ*, το οποίο βέβαια το στοχάζεσαι ευγενικώτερο από το φίδι, το *όφισ* λέγω, με τόσαις άλλαις λέξαις, δεν είναι μήτε ελληνικό, γιατί το *οφ* είναι ξένο, και μοναχά η κατάληξη του είναι ελληνική και έτσι καθώς βλέπεις, Σοφολογιώτατε, αγάλια, αγάλια, εγώ σε στενεύω να ομιλήσης του Αδάμ τη γλώσσα, και ημπορείς να μου ψάλης με τον Δάντη· *La lingua ch' ei parlo fu tutta spenta*. γιατί εγώ σου αποκραίνομαι· Ομίλειε με τα νοήματα, για να μη βαρβαρίζης!

ΣΟΦ.

... λοιπόν;

ΠΟΙΗΤ.

Λοιπόν του λαού της Ελλάδας όλαις ταις λέξαις. ...

ΣΟΦ. (κοκκινίζοντας)

Πάντα τον λαό μου βγάνεις έξω για διδάσκαλο! ποίος το είπε ποτέ!

ΠΟΙΗΤ.

Πολλοί το είπαν, πολλοί. Ο Βάκων λέγει, δεν θυμούμαι εις τι μέρος, ότι είναι κάποιοι άνθρωποι, οι οποίοι στοχάζονται πως τα πράγματα ειπώθηκαν όλα, και εσύ στοχάζεσαι πως δεν ειπώθηκε τίποτε.

ΣΟΦ.

Σε παρακαλώ να μου πης ποίος το είπε;

ΠΟΙΗΤ.

Άκουε, Σοφολογιώτατε, και τρόμαξε *Is qui, omnium eruditorum testimonio, totiusque iudicio Graeciae, cum prudentia et acumine et venustate et subtilitate, tum vero eloquentiae* (ακούς,

Σοφολογιώτατε; *eloquentia*) *varietate, copia, quam se cumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps*

ΣΟΦ.

Ποίος; πες μου ποίος, να ησυχάσουμε.

ΠΟΙΗΤ.

Θυμήσου το όνομα, οπού εμελέτησες προτύτερα, γιατί τώρα χρειάζεται.

ΣΟΦ.

Ποίος; ο Σωκράτης;

ΠΟΙΗΤ.

Ο ίδιος· και επειδή σε βλέπω και αχνίζεις εις τ' όνομά του, να σε θερίσω και με τα λόγια του·

«Αлк. Οίμαι έγωγε· αλλά γουν πολλά οιοί τ' εισίν (οι πολλοί διδάσκουν σπουδαιότερα του πεττεύειν. — Σωκ. Ποία ταύτα; — Αлк. Οίον και το ελληνίζειν παρά τούτων έγωγε έμαθον και ουκ αν έχοιμι εμαυτού ειπείν διδάσκαλον, αλλ' εις αυτούς αναφέρω, ούς συ φης ου σπουδαίους είναι διδασκάλους. — Σωκ. Αλλ', ω γενναίε, τούτου μεν αγαθοί διδάσκαλοι οι πολλοί, και δικαίως επαινοίντ' αν αυτών εις διδασκαλίαν. — Αлк. Τι δη; — Σωκ. Ότι έχουσι περί αυτά, ά χρη τους αγαθούς διδασκάλους έχειν.»

ΣΟΦ.

..... Μη λάχη και εννοεί τίποτε άλλο;

ΠΟΙΗΤ.

Εσύ, οπού είσαι ελληνιστής, μου κάνεις εμέ τέτοια ερωτήματα; είναι δουλειά δική σου.

ΣΟΦ.

Δεν σου λέγω το εναντίο... Ευμορφότατα λόγια!

ΠΟΙΗΤ.

Ευμορφότατο νόημα! Ναι, ευμορφότατο νόημα! Αμμή τι ήθελες; να γράφη ταις λέξαις της κεφαλής του καθέναν; με ποίο δικαίωμα; με το δικαίωμα, που δίνει το πνεύμα και η μάθηση; Καλό, λοιπόν ένας, οπού έχει πνεύμα και μάθηση, φτειάνει μορφαίς λέξεων καθώς θελήση, ένας άλλος κάνει το ίδιο, ένας τρίτος κάνει χειρότερα, και εις ολίγον καιρό δεν έχουμε παρά σκοτάδια πυκνότατα. Για τούτο η φύση των πραγμάτων ηθέλησε να γεννιούνται τα λόγια από το στόμα όχι δύο και τριών ανθρώπων, αλλά από του λαού το στόμα και η φιλοσοφία αγροίκησε αυτήν την θέληση της, και την εκήρυξε 'ς τους ανθρώπους. Όσο μεν γι' αυτό, που υποπτεύεσαι, πως να είναι άλλο τι απ' ό,τι σημαίνουν τα λόγια, για ν' αφήσης κάθε αμφιβολία, να σου πω πόσοι Κλασσικοί εξαναείπαν το ίδιο πράγμα.

ΣΟΦ.

Όχι, όχι, μη μελετήσης κανέναν, γιατί ο Πλάτων αξίζει για όλους τους, και για όσους γεννηθούν.

ΠΟΙΗΤ.

Δίκαια κρίση· αλλά η προφητεία την υπερβαίνει.

ΣΟΦ.

Εγώ πιστεύω του Πλάτωνος, περισσότερο από όσα δικαιώματα ημπορεί κανείς να προβάλη· παρά να αμφιβάλλω 'ς τα λόγια του κάλλιο να τρελλαθώ, και ήθελε τώνοντι τρελλαθώ, αν αμφίβαλλα. Αγκαλά . . . τέτοιο πράγμα μου κάνει μεγάλην αγανάχτηση 'ς την ψυχή μου . . Είσαι γενναίος;

ΠΟΙΗΤ.

Και αν δεν είμαι, — ακολουθώντας τα παραδείγματα τόσων άλλων, προσπαθώ να φαίνωμαι τέτοιος.

ΣΟΦ.

Ω! είσαι τέτοιος βέβαια, είσαι τέτοιος!

ΠΟΙΗΤ.

Ευχαριστώ, και ας είναι η πρώτη φορά που με βλέπεις.

ΣΟΦ. (ομιλώντας αγαλινά).

Πιστεύεις πως ο Πλάτων (θεέ μου, συγχώρεσέ με!) ο Πλάτων, λέγω, ο ίδιος, οπού το είπε, πιστεύεις πως έγραφε καθώς ομιλεί ο λαός;

ΠΟΙΗΤ.

Δεν το πιστεύω· και ποιος το πιστεύει;

ΣΟΦ.

Το πιστεύουν όσοι είναι της χυδαϊκής φατριάς.

ΠΟΙΗΤ.

Στρεβλό πράγμα.

ΣΟΦ.

Τι έλεγες έως τώρα συ ο ίδιος;

ΠΟΙΗΤ.

Τίποτε από αυτά. Εμείς δεν είπαμεν ακόμη πως πρέπει να γράφουμε τη γλώσσα· έως τώρα είπα, και σου απόδειξα, πως οι μορφαίς των λέξεων, όταν είναι κοιναίς, δεν είναι υποκείμεναις να αλλάζονται από κανέναν, με πρόφαση διόρθωσης· και τίποτε άλλο.

ΣΟΦ.

Και τα λόγια του Πλάτωνος γιατί μου τα ανάφες;

ΠΟΙΗΤ.

Για να καταπεισθής πως τη σημασία των λέξεων ο λαός την διδάσκει του συγγραφέα.

ΣΟΦ.

Το σύγγραμμα λοιπόν θα είναι κάθε άλλο πράγμα από του λαού την ομιλία.

ΠΟΙΗΤ.

Όχι κάθε άλλο πράγμα· εκείνο, οπού λέγει ο Βάκων για τη φύση, δηλαδή, πως ο φιλόσοφος, για να την κυριέψη, πρέπει πρώτα να της υποταχθή, ημπορεί, κάνεις να το πη για τη γλώσσα· υποτάξου πρώτα 'ς τη γλώσσα του λαού, και, αν είσαι αρκετός, κυριέψέ την.

ΣΟΦ.

Αυτό δεν το καταλαβαίνω πώς γίνεται.

ΠΟΙΗΤ.

Νά, πώς γίνεται. Από τα παραδείγματα, που θέλει σου αναφέρω, θέλει φανερωθή πως ο συγγραφέας πότε 'ς ταις φράσαις του ακολουθάει τον λαό, πότε όχι· πως η μορφή των λέξεων, οπού μεταχειρίζεται ο λαός, δεν αλλάζεται από τον συγγραφέα· πώς κάθε λέξη για να λάβη ευγένεια, δεν χρειάζεται άλλο παρά η τέχνη του συγγραφέα· αν παίρνω τα παραδείγματα από τους ξένους, μη με ελέγξης· γιατί το φταίξιμο δεν είναι δικό μου· *Quandi io fui desto innanzi la dimane — Pianger sentii fra 'l sonno i miei figliuoli — Ch' eran con meco, e domandar del pane.* Παρατήρησε, σε παρακαλώ· — το θυμάσαι όλο εκείνο το μεγάλο θαύμα της Τέχνης, τον Ογγολίνο; τούτα τα λόγια σου εγγίζουν την ψυχή;

ΣΟΦ.

Μάλιστα.

ΠΟΙΗΤ.

Εδώ δεν είναι μεταφορά καμμία, εδώ δεν είναι καμμία φράση δεινή, και εις τούτους τους τρεις στίχους ο Ποιητής ακολούθησε τον λαό· μάλιστα είναι καλό να παρατηρήσουμε πως εκείνο το *con meco*, οπού οι Ιταλοί το βρίσκουν σωστότατο, δεν ημπορεί να προέρχεται παρά από τον κοινό λαό, γιατί ο συγγραφέας αφ' εαυτού του δεν τολμάει να το κάμη και ως προς τούτο, θυμήσου, το δω του Ομήρου, το *ca'* του Δάντη, και άλλα τέτοια πλήθος, και για να πληροφορηθής

πως ο συγγραφέας δεν είναι εκείνος οπού τα πλάττει, βάλε και εσύ, κατά μίμησιν, αντί για *ψωμί, ψώ>*, να ιδούμε τι απόκριση λαβαίνεις από τους άλλους.

ΣΟΦ.

Εις ποίαις περίστασις ο ποιητής δεν ακολουθάει 'ς ταις φράσαις του τον λαό;

ΠΟΙΗΤ.

Εις πολλάς όμως και εις αυταίς πρέπει οι φράσαις του να έχουν κάποιαν αναλογία με ταις άλλαις, οπού υπάρχουν *E questa e l' altre mossero a sua danza — E quasi velocissime faville· Mi si velàr di subita distanza>* — 'Σ τους πρώτους δύο στίχους οι φράσαις του ποιητή είναι φράσαις του λαού, 'ς τον τρίτον όχι, και έχει τέχνην καλήν η μορφή των λέξεων, μ' όλον τούτο είναι πάντοτε η ίδια. *I' venni in loco d' ogni luce muto·* αυτή η φράση δεν είναι του λαού, τα λόγια όμως τα καταλαβαίνει, γιατί είναι δικά του.

ΣΟΦ.

Δος μου κανένα παράδειγμα, για να καταλάβω εις τι τρόπον οι λέξαις, οπού φαίνονται χυδαϊκαίς, ημπορούν να ευγενισθούν.

ΠΟΙΗΤ.

Ευθύς· όχι ποτέ αλλάζοντας μορφή. Αλλά πες μου εσύ πρώτα, — *sollevò, peccator, capo, pasto, forbendo, capelli*, αυτά τα λόγια σου φαίνονται ευγενικά;

ΣΟΦ.

Τα τρία τα στερνά μου φαίνονται πολύ χυδαία.

ΠΟΙΗΤ.

La bocca sollevò dal fiero pasto· Quel peccator, forbendola a' capelli — Del capo ch' egli avea dietro guasto. Τώρα εκείνο το *forbendo*, εκείνο το *pasto* σου φέρνουν φρίκη ή όχι;

ΣΟΦ.

—

ΠΟΙΗΤ.

Νά, λοιπόν, αν έχης ψυχή, αισθάνεσαι πως έτσι μεταχειρισμένα τα λόγια δεν είναι χυδαϊκά· αν δεν έχης, μήτε τα φαντάσματα της ποιήσεως βλέπεις, μήτε τα πάθη αισθάνεσαι, και με την πρόληψη, που έχεις, τα λόγια σου φαίνονται χυδαϊκά.

ΣΟΦ.

Η βάση λοιπόν, εις την οποίαν πρέπει να καλλωπίσουμε τη γλώσσα μας, αντί να είναι η ελληνική, θέλεις να είναι η τωρινή;

ΠΟΙΗΤ.

Εξ αποφάσεως.

ΣΟΦ.

Και πώς ημπορεί να γίνη αυτό; Είναι τόσαις διάλεκτοι 'ς την Ελλάδα, και δεν ακουόμασθε ανάμεσό μας.

ΠΟΙΗΤ.

Πόσαις διάλεκτοι; πόσαις; Κύττα καλά, μη σε απατήση η διαφορά της προφοράς, ενώ κρίνεις ταις διαλέκτους της Ελλάδας· δέκα λόγια, οπού εμείς έχουμε αλλιώςτικα από κείνα, οπού έχουν εις το Μοριά, τι πειράζουν; Έπειτα, ποίαις είναι τούταις οι μεγάλαις διαφοραίς; Εμείς λέμε *πατερό*, και αλλού *λένε πάτερο*, εμείς λέμε *ματία*, και αλλού *λένε ματιά*, εμείς λέμε *αέρας*, και άλλου *λένε αγέρας*, εμείς *ημπορούνε*, και αλλού *λένε ημπορούν*· τι διαφοραίς είναι τούταις; δεν ακουόμασθε ανάμεσό μας; άφησε να το λέγουν οι Ιταλοί, οι οποίοι αληθινά δεν ακούονται. Έλαβες ξένον δούλον ποτέ;

ΣΟΦ.

Τους δούλους μου βγάνεις έξω;

ΠΟΙΗΤ.

Αποκρίσου, γιατί δεν ηξέρεις πού αποβλέπει η ερώτησή μου.

ΣΟΦ.

Έλαβα.

ΠΟΙΗΤ.

Όταν ωμιλούσαν, τους εκαταλάβαινες;

ΣΟΦ.

—

ΠΟΙΗΤ.

Αποκρίνομαι εγώ· εγώ έλαβα δούλους ξένους, έναν από τη Μάνη, και τον εκαταλάβαινα εξαίρετα, έναν από το Γαστούνι, έναν από τον Όλυμπο, έναν από τη Χιο, έναν από τη Φιλιπούπολη, και τους εκαταλάβαινα εξαίρετα· άκουσα να ομιλούν ανθρώπους από το Μεσολόγγι, από την Κωνσταντινούπολη, και τα λοιπά, και τους εκαταλάβαινα τόσο, οπού σχεδόν έλεγα όπως είναι από τον τόπο μου.

ΣΟΦ.

Αμμή αυτοί ήταν αμαθέστατοι όλοι.

ΠΟΙΗΤ.

Ήταν και ο Χριστόπουλος, οπού είναι κάθε άλλο παρά αμαθέστατος, γράφει με ταις λέξαις αυτών.

ΣΟΦ.

Και αυταίς οι λέξαις

ΠΟΙΗΤ.

Και αυταίς οι λέξαις είναι οι ίδιαις, με ταις οποίαις βρίσκεις γραμμένη τη *Βοσκοπούλα*, ποίημα, οπού δεν είναι γυναίκα να μη γνωρίζη, και έχει 'ς τη ράχη του χρόνους διακόσιους. Είδαμε τα Κλέφτικα τυπωμένα, και γνωρίζουμε και άλλα απ' αυτά, και επαρατηρήσαμε πως δεν έχουν μία λέξη, που να μη σώζεται 'ς τη Ζάκυνθο.

ΣΟΦ.

Και η φτώχεια της γλώσσας δεν σου φέρνει σύγχυση καμμία;

ΠΟΙΗΤ.

Πρώτον μεν, δεν άκουσα ποτέ πως η φτώχεια μιας γλώσσας είναι αρκετό δικαιολόγημα, για να την αλλάξουν οι σπουδαίοι· δεύτερον δε, ποίος αποφάσισε πως είναι φτωχή;

ΣΟΦ.

Όλοι οι σοφοί του έθνους.

ΠΟΙΗΤ.

Σοφοί; ας είναι· και οι σοφοί δεν σου φαίνονται πως ημπορούν να πάρουν λάθος;

ΣΟΦ.

Είναι ευκολώτερο να λανθάνεσθε εσείς.

ΠΟΙΗΤ.

Να ήταν τούτο ζήτημα σκοτεινό και καινούριο, ίσως· αλλά είναι καινούριο; εις την εποχή του Δάντη δεν εκινήθηκε κάτι παρόμοιο; όλοι οι σοφοί, καθώς τους κράζεις εσύ, εκείνου του καιρού, δεν εκατάτρεξαν τον Δάντη; δεν του έλεγαν πως η γλώσσα είναι διεφθαρμένη, δυστυχισμένη, φτωχή, και πως δεν είναι άξια να τη γράφη άνθρωπος, οπού έχει σοφία; Δεν αυθάδιασαν να φωνάξουν πως έπρεπε να διπλώσουν με τα συγγράμματά του το πιπέρι; Τι λοιπόν μου φέρνεις έξω τους σοφούς, για να με τρομάξης; Δεν είχαν εις τούτο περισσότερη γνώση από τους φιλοσόφους οι χυδαίοι άνθρωποι, οι οποίοι ετραγουδούσαν 'ς τους δρόμους τους στίχους του; Είναι τώρα ένας 'ς την Ιταλία που να μη σπουδάξη, για να μάθη τη γλώσσα, τον Δάντη;

*

ΣΟΦ.

Εγώ σε βεβαιώνω ότι πολεμώ για την αλήθεια, και όχι για τίποτε άλλο.

ΠΟΙΗΤ. (Πιάνοντας φιλικά το χέρι του Σοφ.)

Τίμια λόγια σου εβγήκαν από το στόμα· και εγώ και εσύ πολεμούμε για την αλήθεια· αλλά συλλογίσου καλά, μήπως κυνηγώντας την αλήθειαν εις εκείνον τον τρόπο, απατηθής, σφίγγοντας εις τον κόρφο σου το φάντασμά της· Έλα 'ς ο νου σου, στοχάσου πόσο κακό κάνει η γλώσσα που γράφετε· ως πότε θα ακολουθούν να μας κλαίγουν οι ξένοι, και να μας ξαναθυμούνται δόξαις των παλαιών μας, για να μας αυξήσουν την εντροπή; **Η δάφνη κατεμαράνθη**, εφώναξε ο γενναίος· πικρότατα και αληθινά λόγια! Ναι! Αλίμονον! η δάφνη κατεμαράνθη! Έρχεται ο ξένος και βρίσκει ακόμη ζωνταναίς πολλαίς συνήθειαις της Ιλιάδος· ακόμη οι γυναίκες λέγουν τα μυρολόγια εις τα λείψανα, και τα φιλούν· ακόμη ο γέρος 'ς τη δυστυχία του, χτυπάει το μέτωπό του με τα δύο του χέρια, και τα σηκώνει 'ς τον ουρανό, σαν να ήθελε να τον ερωτήσει, γιατί έπεσε τέτοια συμφορά 'ς το κεφάλι του· ακόμη γυμνώνει το βυζί της η μάννα και ξαναθυμάει του παιδιού της το γάλα, που του έδωσε· ακόμη ο δούλος κάνει όρκον εις το ψωμί, που τον έθρεψε. Όμως ο ξένος δεν έχει άλλα δικά μας να μουρμουρίση 'ς τα χείλα του παρά **Μήνιν άειδε, Θεά**, γιατί η δάφνη κατεμαράνθη. Και τώρα, που ξαναγίνεται νίκη 'ς το Μαραθώνα, δεν σώζεται φωνή ανθρώπου να ξανακάμη 'ς τη γλωσσά μας όρκον. **Μα ταις ψυχαίς, που εχάθησαν πολεμώντας!** γιατί η δάφνη κατεμαράνθη **(ο ποιητής κλαίει)**.

ΣΟΦ. (γελάει)

Σε παρακαλώ να θυμηθής τα λόγια τα πικρά που μου είπες.

ΠΟΙΗΤ.

Συγχώρεσέ με· έχω εύκολο το χείλο και δεν έχω κακή την καρδιά· συγχώρεσέ με, σου λέγω.

ΣΟΦ.

Πες πως τα ξαστόησα όλα.

ΠΟΙΗΤ.

Όχι όλα, αδελφέ ηγαπημένε, μα τη μνήμη του Μπότσαρη, μη τα ξαστοχήσης όλα! Τόσοι πατέρες έχουν εις τη διδασκαλία σου τα παιδιά τους, και ελπίζουν να τα κάμης ασπίδες της πατρίδας, και μην θέλγης να πάρης το κρίμα 'ς το λαιμό σου. Δεν είναι εντροπή να φανερώση άνθρωπος πως έσφαλε, μάλιστα θέλει σ' επαινέση κάθε γενναίος, και εγώ σου δίνω 'ς το μέτωπο το φιλί της ειρήνης.

ΣΟΦ.

Εμείς, εμείς, θέλει σηκώσουμε τους στύλους της γλώσσας τώρα που η ελευθερία. .

ΠΟΙΗΤ.

Δεν υποφέρεσαι πλέον! Εσείς εσείς θέλει σηκώσετε τους ίδιους στύλους, οπού έστησε περνώντας από την Παλαιστίνη ο Σέσωστρις! Δεν υποφέρεσαι πλέον! Εσύ ομιλείς για ελευθερία; εσύ, οπού έχεις αλυσωμένον τον νουν σου από όσαις περισπωμέναις εγράφθησαν από την εφεύρεση της ορθογραφίας έως τώρα, εσύ ομιλείς για ελευθερία; Είδαμε το όφελος, οπού εκάμετε με τα φώτα σας εις την επανάσταση της Ελλάδας· ακούσαμε ποιητάδες ανόητους, που ήθελαν να αθανατίσουν τους Ήρωες και οι παινεμένοι Ήρωες δεν εκαταλάβαιναν λέξη· ακούσαμε πεζούς σκοτεινόμενους, οι οποίοι επροσπαθούσαν να ανάψουν φλόγα πολέμου εις τον λαό, και αρχινούσαν με τη λέξη Π ρ ο τ ρ ο π ή . Και πώς; ο λαός της Ρώμης έτρεχε ν' ακούση τον Κικέρωνα, γιατί δεν εκαταλάβαινε τίποτε; γιατί δεν εκαταλάβαινε τίποτε, εδιόρθωνε ο λαός τον Δημοσθένη, ο οποίος έπαιξε επιταυτού με τη λέξη σφαλμένη; γιατί δεν εκαταλάβαινε τίποτε εθαύμασε, όταν εδιάβασε την ιστορία του ο Ηρόδοτος, και έκλαιγε ωστόσο ακουοντάς την ο Θουκυδίδης, οπού ήταν δεκατριών χρονών; και γιατί δεν εκαταλάβαιναν τίποτε, εκφωνούσαν οι Σπαρτιάταις, τρέχοντας εις τη μάχη, τα πολεμικά τραγούδια του Τυρταίου, και αισθάνονταν τραγουδώντας και άλλην ψυχή μέσ 'ς τα στήθια τους; Ω νέοι συμαθητάδες μου, πώς ημπορείτε να λάβετε ποτέ ελπίδα να τραγουδήσουν και τα δικά σας, εάν σας τρυπούν τ' αυτιά οι διδάσκαλοί σας **μεβρώματα, με θούριον**, και με παρόμοια; Ω Σοφολογιώτατοι! αυτά είναι τα μαθήματα, οπού τους δίνετε, και θέλετε να τους φωτίσετε! τόσο κάνει να τους φωτίσετε και με μία φούχτα στάχτη 'ς τα μάτια! Σας δίνω όμως την είδηση ότι ετέλειωσε το βασίλειόν σας εις την Ελλάδα με των Τούρκων το βασίλειο. Ετέλειωσε, και ίσως αναθεματίστε την ώρα της Επαναστάσεως· όχι, όχι, η Ευρώπη, οπού έχει προσηλωμένα εις εμάς τα μάτια της, για να ιδή τι κάνουμε τώρα, οπού συντρίβουμε ταις άλυσαις της σκλαβιάς, δεν θέλει μας ιδή ποτέ να υποταχθούμε εις τριάντα τυράννους ξύλινους!

ΦΙΛ.

Σώπα, γιατί μαζώνεται ο λαός.

ΠΟΙΗΤ.

Δεν με μέλει, ας μαζωχθή· μάλιστα ας μαζωχθή ο λαός της Ελλάδας όλης, για να τον ακούση ο Σοφολογιώτατος πώς ομιλεί· ας μαζωχθή, για να τον φωνάξω όσο δύναμαι δυνατώτερα πόσο είναι αδικημένος εις το σκήπτρο της γλώσσας, το οποίον του έδωκε η φύση. Εγνώρισε τη δύναμη αυτού του σκήπτρου ο Σωκράτης, την εγνώρισε ο Κικέρων, την εγνώρισε ο Σπερόνης, την εγνώρισαν όλοι οι σοφοί κάθε έθνους, και κάθε καιρού, και τούτος θέλει να το αδράξη από τα χέρια του, να το τσακίση, και να του δώση άλλο βρικολακίστικο!

ΣΟΦ.

Αλλά, Κύριε. . . .

ΠΟΙΗΤ.

Αλλά, Κύριε, δεν θέλει το τσακίστε ποτέ· οι ανδρείοι θέλει το μεταχειρισθούν εις την πλάτη σας, καθώς ο Οδυσσέας εμεταχειρίσθηκε το δικό του εις την πλάτη του Θερσίτη.

ΣΟΦ.

Αλλά, Κύριε

ΠΟΙΗΤ.

Αλλά, Κύριε, δεν ηξέρεις τι συλλογίζεσαι. Να αλλάξης τη γλώσσα ενός λαού! Σύρε, λοιπόν, τριγύρισε την Ελλάδα, σύρε νάβρης την κόρη, και πες της με τι λόγια πρέπει να λέγη ότι η ευμορφότερη ευμορφιά του κορμιού της είναι η τιμή· άμε να βρης τους πολεμάρχους, ψηλάφησέ τους ταις λαβωματιαίς, και πες τους ότι πρέπει να ταις λεν **τραύματα**· άμε να βρης τον ασπρομάλλη, ο οποίος θυμάται πόσον αίμα μας ερούφηξεν ο Αλής, και πες του με τι λόγια πρέπει να παρασταίνη βρέφη, παρθέναις, γέροντες αδικοσκοτωμένους εξήντα χιλιάδες· άμε να βρης τους δυστυχέστατους Χιώταις, οι οποίοι παραδέρνουν εδώ κ' εκεί, και όταν κουρασθούν κάθονται, ίσως, εις κανένα έρημο ακρογιαλί, και ψάλλουν με λόγια δικά τους, **επί τον ποταμόν Βαβυλώνος εκεί εκαθίσαμε και εκλαύσαμε**.

ΣΟΦ.

Αλλά, Κύριε

ΠΟΙΗΤ.

Αλλά, Κύριε, δεν σ' αφίνω να ομιλής πλέον. Άλλην έγνοια δεν έχετε παρά να διακονεύετε λέξαις με τα κεφάλια σας· και τα κεφάλια σας είναι άλαλα και ξερά, ωσάν τα κρανία, που κοιμούνται 'ς τα χώματα. Θέλει άλλο παρά λέξαις διακονεμέναις για να ωφελήσης έναν λαό, ο οποίος πολεμάει για την ελευθερία, οπού έχασε από αιώνες, και κάνει τέρατα! Είναι δύο φλόγες, διδάσκαλε, μία 'ς το νου, άλλη 'ς την καρδιά, αναμμέναις από τη φύση εις κάποιους ανθρώπους, οι οποίοι εις διάφοραις εποχαίς διαφορετικά μέσα μεταχειρίζονται για ν' απολαύσουν τα ίδια αποτελέσματα· και από τη γη πετειούνται 'ς τον ουρανό, και από τον ουρανό πετειούνται 'ςτον Άδη, και ζωγραφίζουν εικόνες και πάθη, παρόμοια μ' εκείνα, οπού είναι σπαρμένα από τη φύση 'ς τον κόσμο και αγαπούν και σέβονται, και λατρεύουν την τέχνη τους, ωσάν το πλέον ακριβό πράγμα της ζωής, και ομοιώνονται με τα συμβεβηκότα, που περιγράφουν, και κάνουν τους άλλους και γελούν, και κλαίουν, και ελπίζουν, και φοβούνται, και δειλιάζουν, και ανατριχιάζουν, και δεν αφίνουν αναίσθηταις παρά ταις πέτραις και σε.

ΣΟΦ. (Ομιλώντας γλήγορα)

Καλά, καλά, αλλά λίγοι γνωρίζουν την παλαιάν ορθογραφία.

ΠΟΙΗΤ.

Χαίρετε, λοιπόν, θείοι τόνοι, οξείαις, βαρείαις, περισπωμέναις! χαίρετε ψιλαις, δασείαις, στιγμαίς, μεσοστιγμαίς, ερωτηματικαίς, χαίρετε! Ο κόσμος τρέμει τη δύναμή σας, και ουδέ ποιητής, ουδέ λογογράφος ημπορεί να γράψη λέξη, χωρίς πρώτα να σας υποταχθή. Εσείς εμπνεύσετε, πριν γεννηθήτε, τον Όμηρο, όταν ετραγουδούσε την Ιλιάδα, την Οδύσσεια, τους Ύμνους, και ο λαός της Ελλάδας τον επερικύκλωνε και τον εκαταλάβαινε· εσείς τον εμπνεύσετε, όταν περιγράφη τον αποχαιρετισμό του Έκτορος εις την Ανδρομάχη, και το τέκνο του τον φοβάται και κρύβεται· εσείς τον εμπνεύσετε, όταν περιγράφη τον δυστυχημένον βασιλέα της Τρωάδας, που παγαίνει 'ς τον Αχιλλέα, και πέφτει 'ς τα πόδια του, και του φιλεί τα χέρια, οπού του είχαν ολίγο προτύτερα σκοτώση το ακριβώτερό του παιδί· εσείς εμπνεύσετε τον Δάντη, όταν ετραγουδούσε τον Ουγγολίνο με μίαν δύναμη, που δεν βρίσκω παρόμοιαν εις όλη την ποίηση των παλαιών· εσείς τον Σέικσπηρ, όταν επαράσταινε τον Λέαρ, τον Άμλετ, τον Οτέλλο, τον Μάκβεθ, και ανατριχίαζεν

όλος ο κόσμος της Αγγλίας· εσείς τον Γόεθ, εσείς τον Πίνδαρο, οπού ήταν στενοχωρημένος από τους σοφολογιώτατους του καιρού του να τους κράζη κοράκους. Κοράκοι, όλοι κοράκοι αληθινοί, και χειρότεροι από τον κόρακα, οπού εβγήκε από την Κιβωτό, και εθρεφότουν από τα λείψανα, οπού είχε αφήσει ο κατακλυσμός του Κόσμου.

ΣΟΦ.

... (κυττάζει 'ς τα μάτια τον ποιητή και φεύγει.)

ΦΙΛ.

Είμαι βέβαιος ότι του φαίνεται πως σ' εχαιρέτησε, τόσο είναι καταζαλισμένος! Δεν ηξέρει τι ν' αποκριθή, όμως δεν τον εκατάπεισες. Τρέχει να ξαναπή αλλού ότι είναι γλώσσα διεφθαρμένη.

ΠΟΙΗΤ. (Κυττάζοντας κατά το Μοριά)

Ο ήλιος έχει συναγμέναις ταις υστεριναίς του αχτίνες εκεί.

ΦΙΛ.

Θυμήσου τα λόγια της Θείας Γραφής· να μη σ' εύρη θυμωμένον ο ήλιος οπού πέφτει.

ΠΟΙΗΤ.

Αγιώτατα λόγια! και προσπαθώ, 'ς τη ζωή μου, να τα θυμούμαι, όσον δυνατόν περισσότερο· αλλά κάθε φορά, που φιλονεικήσω με τους Σοφολογιώτατους, οι οποίοι προσπαθούν να τυφλώσουν το γένος, τέτοια λόγια μου βγαίνουν ολότελα από το νου

ΦΙΛ.

Έχεις προσηλωμένα τα μάτια σου εκεί, και τόσο αναμμένος είσαι 'ς το πρόσωπο, και τόσο σου τρέμουν τα μέλη, οπού φαίνεται πως ετοιμάζεσαι να πας εκεί πέρα να πολεμήσης.

ΠΟΙΗΤ.

Μου πονεί η ψυχή μου οι δικοί μας χύνουν το αίμα τους αποκάτου από το Σταυρό, για να μας κάμουν ελεύθερους, και τούτος, και όσοι του ομοιάζουν, πολεμούν, γι' ανταμοιβή, να τους σηκώσουν τη γλώσσα.

ΣΤ

RIME IMPROVISATE [211]

I

Per noctes quaesivi quem diligit anima mea,

quaesivi illum et non inveni.

Cant. Cap. 3.

Sorge la notte· è tenebria profonda:
Alto regna silenzio — esco dal tetto,
Esco presta cercando il mio diletto,
E lo chiamo — e non è chi mi risponda.
Ad ogni aurette, a ogni sommòssa fronda
Di speme il cor mi palpita nel petto;
Ma son delusa, e tremo di sospetto,
Perché notte deserta mi circonda.
Vò correndo ogni piazza, et ogni via:
Oh chi il diletto mio, chi l'ha veduto,
Ch'è conforto alla mesta anima mia!
E le inchieste, e le grida anco rinnovo;
Ma ciascun labbro alla risposta è muto,
E non è chi m' insegni ove lo trovo.

II

Indica mihi quem diligit anima mea, etc.

Cant. Cap. 3.

Dove sei, dove giaci? arde la vampa
Del meriggio, e squallor n'ha la campagna.
Molta nube infocata in Cielo accampa,
E deserto n'è il piano, e la montagna.
Dove giaci, ove sei ? di te si stampa
L'alma che in non vederti ora si lagna;
Tutto è silenzio, dal timor mi scampa,
Vieni, e l'anima mia fà che non piangna.
Oh dove giaci, oh dove sei? dell'onde
D'ogni rivolo nostro il suono è muto,
E il susurro obblià, l'aure, e la fronde
Finalmente io ti trovo, io tua già sono,
E sempre ti darò d'amor tributo;
Io ti trovo, e più mai non t' abbandono.

III

Si ignoras te, e pulcherrima inter mulieres, etc

Cant. Cap. 1.

Se non conosci te, frà tutte bella,
Esci, e dietro de' greggi alle pedate
Vanne al brillar dell' aurora novella,
Donna vestita di tutta beltate.
Seguiranti ogni agnello, ed ogni agnella
Tutte quante belando innamorate,
Fino che sorga d'Espero la stella,
Che le richiami ai chiusi, in che son nate.
Seguiranti i pastori, e a te da lato
Alle innocenti inspireran carole
Dando più dolce alle sampogne il fiato.
Tutta leggiadra è la pupilla, e in essa
Lume brilla più bello assai del sol:
Esci, ed allor conoscerai te stessa.

IV

Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, etc.
ISAIA.

Sorgi, sorgi, o Sion, voce risuona,
Che ti toglie al furor de combattenti;
Poni di nuovo sulla tua persona
Della gloria perduta i vestimenti.
Rimetti al capo ancor quella corona
I cui splendori il tuo nemico ha spenti,
Risorgi in atto di Regina, e tuona
Che venga ognun de' popoli credenti.
E a te intorno si vada radunando
Con tripudio di canto, attento il core
Al cenno augusto del Divin comando.
E là locata nell' antica sede
Il rio tiranno che t' avea livore
O fuggirassi, o bacieratti il piede.

V

PER UNA FONTANA CHE SOVRASTA
IL MARE IN DAVIA

E la voce ascoltar della fontana
Giova quando del mar l' onda è quieta,

E sù del Cielo nell' azzurra meta
Appar la prima striscia antelucana.
Qui allor non s' ode alcuna voce umana,
Ed appena l' orecchio avido allieta
Vagabonda tra i rami aura secreta,
O lamento di lodola lontana.
Salve, o di monte figliuola felice,
E delle linfe coi trepidi umori
Di poetica mente imitatrice.
Io verrò sul tuo margo a coricarmi
Al luccicàr de' mattutini albori,
E il dolce suon t' intuonerò dei carmi.

VI

PEP UN LUOGO AMENO PURE IN DAVIA
OVE L' AUTORE SOLEVA ANDARE
DA FANCIULLO

E questo è il loco, in cui traea ridente
Di trastullo il desio me giovinetto;
Qui rapiva gli aromi il Zifiretto
Molle all' arancio, ed al cedro fiorento
Qui la stessa olezzante aura si sente,
Che la mesta rallegra alma nel petto;
La stessa la verzura è nell' aspetto
Vivida, tremolante, rilucente.
U' se' ito degli anni, o fior gentile!
Quanto diverso da quel tempo antico
Ritorno in questo suol sparso d' Aprile!
E qual cagion tal mutamento apporta?
Non la ignoro, e piangendo la ridico;
Crebbero gli anni, ed innocenza han morta.

VII

Ego dilecto meo, si dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia.

Cant Cap 6

In questi di sciagura orridi, e bui
Sentieri, ove per se l' uom non iscorge,
Solo il diletto mio nel cuor mi sorge,
E non vedo, e non sento altro che lui.

Tieni, o mondo per te, tienili i tui
Piaceri, egli è che all' anima mi porge
Tal contento che d' altro non se accorge
Ragionando con meco, ed io con lui.
Egli si pasce sol di virginale
Bel candore di gigli immaculati
Non tocchi da veruna aura mortale;
Ed io lo sò, che sua diletta io sono.
Finché morte questi occhi abbia gelati
Non fia ch' io mai lo lasci in abbandono.

VIII

Surge ora, amica mea . . . jam enim biems transit, etc.
Caul. Gap. 2

Sorgi ora, amica mia, cara colomba,
Sorgi amica leggiarda, e vieni presta;
Or si tacque il fragor della tempesta,
E fuor dell' aura pura altra non romba.
Or più di verno l' aere non rimbomba,
E splende il Cielo di cerulea vesta;
Sorgi, amica leggiadra, e vieni presta;
Sorgi ora, amica mia, cara colomba
Le terre nostre ecco si fan gioconde
Del dolcissimo fremito, che fanno
Mille fior, mille linfe, e mille fronde.
Sorgi, cara colomba, odi per l' aria
Tutta fragranza, che agitando il vanno
Canta la Tortorella solitaria.

IX

SULLO STESSO ARGOMENTO

Presta, colomba mia, presta t' avanza,
Ve' che spingendo i vanni alti per l' aria
Insolita spirante alma fragranza
Canta la tortorella solitaria.
Vedi quanta onde l' occhio ha diletta
Quanta verzura, e nei colori varia;
Presta colomba mia; presta t' avanza,
Non più spira invernale aura contraria

Ve' come tutto il Ciel, ride d' azzurro,
Odi d' aura prolifica garrito,
E di linfe, e di fronde odi susurro.
Sorgi, amica mia dolce, or più non romba
La tempesta, ed il verno è già sparito,
Sorgi ora, amica mia, cara colomba.

X

Aperi mihi, soror mea . . . quia caput meum plenum est ore etc.
Cant. Cap. 5.

Apri suora amorosa — ermo, il cammino
Ho smarrito — alma dolce apri la porta,
Apri; lontana è l' ora del mattino,
Notte è buia, e veruno astro conforta.
E s' aggira errabondo il pie tapino
Per gli error del deserto, e nulla ha scorta.
Odi il vento che fischia, odi il canino
Ulular lungo: e ogni altra voce è morta.
Tutta molle la chioma ho di rugiade,
Che v' piovendo la notte squallente;
L' alma mi trema, e di terror mi cade.
Odi più sempre, e più di lito in lito
Fremere i venti: e che farò, dolente!
Se di fiero leon scoppia il ruggito!

XI

Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens
pulchra ut Luna; etc.
Cant. Cap. 6.

Chi è costei che muove al par d' aurora,
Che di rose vestita al inondo sorge,
E di limpide stille i campi irrorà;
Si che in vita ogni morta erba risorge ?
Bella come la luna che ristora,
Con quel candido suo lume che porge,
Lo squallor della notte, onde si scorge
Tal notturna bellezza che innamora;
Eletta come il Sol, che mentre bea
Il Cielo, della terra li deserti

Scalda, avviva, rallegra, anima, crea;
Terribil come esercito che stei
Per battaglia ne' vasti campi aperti,
Minacciando terror — Chi è costei?

XII

SULLO STESSO ARGOMENTO

Chi è costei, che muove il piede allegra,
E come il mattutino astro scintilla,
Che perpetua versando eterea stilla
I fiori, e le appassite erbe rintegra?
Bella come la luna onde la negra
Squallida notte è consolata, e brilla
Della luce bellissima tranquilla
Che tutto il taciturno orbe rallegra
Eletta come il Sol, che solo incede
Pei deserti del Cielo aerei campi,
E di notte all' orror vita succede;
Terribil come esercito che accampi
Pronto alla pugna; ognun ne teme, e crede
Che terribil la morte orma vi stampi.

XIII

Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis etc.
Cant. Cap. 7.

Vieni, diletto mio, scendiamo al campo,
Scendiamo tosto, e abiterem le ville;
Troppo è l' amor di che nell' alma avvampo,
Sicché anche il viso avvien che ne sfaville.
Dell' aurora novella al roseo lampo
Andrem della rugiada infra le stille
Per li vigneti floridi; ed al vampo
Del meriggio ci avran l' ombre tranquille.
Alla vigna d' intorno guaterai
Se il bel frutto che attendi è fatto molle,
E di tua propria man lo coglierai.
I freschi fiori, e l' erbe pur mò sorte
Ci saranno di letto in su quel colle;
Sai che forte è l' amor come la morte.

XIV

Anima mia liquefacta est ut dilectus locutus est, etc.
Cant. Cap. 5

Suon di limpido rivolo che casca
Dalla molle di fresce erbe collina,
Aura che v`a parlando colla frasca,
Che novella s'aperse e mattutina;
Serenità che dopo la burrasca
Pura in Cielo si spiega ed azzurrina;
Vigile capinera che s'infrasca,
E previene col canto la mattina;
O qualunque altra sia cosa mortale,
Che sull' umana tempra abbia più possa
In confronto alla tua voce non vale.
Poich'è quando sentire a me si fece
Tutta l' anima mia tanto fu scossa,
Che nel sentirla il cuor si liquefece.

XV

Fulcile me floribus, stipate me malis quia amore langueo, etc.
Cant. Cap. 2.

Deh folcetemi intorno di que fiori
Che più puro, e fragrante hanno l' olezzo
E solo accarezzati da un olezzo
Sul lucicar de' mattutini albori;
E molli ancor de' rugiadosi umori,
Voi di cui il cuore a puntate è avvezzo,
Deh li portate, e sia la rosa in mezzo
Immago di virginei splendori.
Ve' che d' amor mi langue la pupilla,
Langue la bocca, e il viso tutto, e il core
Nel profondo d' amor mi disfavilla.
Stipatemi di poma; or che vi miro
Tutta l' alma d' amor mi langue; è amore
Tutto quanto ond' io parlo, ond' io respiro.

XVI

Surge Aquilo, et veni Auster . . . perfia hortum meum, etc
Cant. Cap. 4.

Il vol veloce apportator di gelo
Ora Aquilone furibondo acqueta.
Sorga soave sibilo dal cielo,
Che le campagne al mistic' orto allieta.
Piova da lui fecondatore il velo
Della rugiada che tutto disseta,
E dà eteree fraganze ad ogni stelo
Col dolce raggio del divo pianeta.
Piovano stille e sieno mattutine,
E seròtine sien, che allora al mondo
Ogni squallor scomparirà di spine;
E tolte queste alle create cose,
Il mistic' orto apparirà fecondo
D' intatti gigli, e di virginee rose.

XVII

AL NOB. SIG. CAVALIERE
PAOLO CONTE MERCATI
AMICO DELL' AUTORE

Lieve fischiar di giovinetta frasca
Che di bel tempio protegge le mura,
Gorgoglio di ruscel che dall' altura
Di collinetta a rinfrescarla casca,
Sembra, che la pensosa anima pasca
Di sacre cose, e che dalla verzura,
E dal ruscello trepido la fura,
E in ciel la porta, onde salute nasca.
E questo loco, ove silenzio ha regno
Forse perch6e religion s' aggira,
Fà meditar ogni mortale ingegno.
Sciogli tu dunque il labbro al nuovo tema;
Ch' io non sento, se qui l' occhio rimira,
O ingegno che paventa, o man che trema

XVIII

UN GIOVINE MORIBONDO AL SUO AMICO

Ecco mio dolce amico, apresi l' urna
Che mi deve albergar frà le tenebre,
Già la bella per me lampa diurna
Si nasconde per sempre alle latebre.
Parvenze omai d' oscurità notturna
Alle pupille mie si fanno crebre,
E mi par di veder la taciturna
Sacra schiera intuonar l' inno funebre.
Addio! Sò che amistà mi serberai,
Perocchè nelle care alme sincere
Dura oltre morte, e non si estingue mai.
Vieni allor che sarò sopra il feretro
A porgere per me calde preghiere,
E vieni allor che diverrò scheletro.

XIX

Lamenti della Nob Sig. GIOVANNA MARTINENGO CARRER nel vedere presso la Chiesa vicina alla sua casa alcuni giovani dell' età del suo figlio Nicolò di cui poco tempo prima era stata priva

O giovinetti, pàr simili siate
Al dolce figlio che mi tolse morte!
Ahi, che stando del tempio in su le porte
Voi la doglia materna esacerbate
Or voi leggiadri giovinetti andate
Alla madre che fia che si conforte.
Non così il mio; che giacciono di morte
Le reliquie del figlio addormentate.
Ah ben presto avanò la mia speranza!
Com' oggi ei ritornava dalla festa
Col tripudio del canto e della danza.
E or basso in faccia ad ogni madre ho il ciglio,
E a lei mia doglia appar si manifesta,
Che non s' attenda a ragionar del figlio.

XX

IL GIUDIZIO FINALE

(Con rime obbligate)

Sorgon trombe del mondo ai quattro termini,
Che fanno rimbombar gli spazi eterei,
E fan col squillo che ne' regni aerei

D' un Dio lo sdegno inferocito germi.
Vedi che sbucan dal letto dei vermini
Mille crin rabbuffati e visi cerei
Quasi volendo ai silenzi funerei
Trattenersi, onde il Ciel non li stermini.
Tutto il mondo si fè fornace torrida
Al perpetuo fischiar d' irato fulmine,
Poscia caverna silenziosa ed orrida.
Qua piomban corpi nell' inferno lividi,
Là volan corpi nel celeste culmine
D' eterea gioia immortalmente vividi.

XXI

L' AURORA

(Colle stesse rime del precedente)

Spunta l' Alba del Ciel dai bianchi termini
E v' incedendo per gli spazi eterei,
Al divino alternar dei passi aerei
Quella via di ligustri avvien che germi.
Tutti la senton già, perfino i vermini;
Tutti allegransi già, perfino i cerei
Visi attristati di pensier funerei;
Nè più l' alma di doglia è che si stermini.
Par che prometta il Ciel non più la torrida
Vampa scagliar dell' adirato fulmine,
'Che fà la terra silenziosa ed orrida.
Ve mille fior fatti dal nembo lividi
Verso del rilucente azzurro culmine
Sullo stelo rizzarsi e farsi vividi.

XXII

SULLO STESSO ARGOMENTO

(Con rime obbligate)

Sorge l' Aurora; odi d' augelli un gemito,
Vedi d' ale amorose un dolce tremito,
Odi aurette vaganti eccitar tremito
Nel bosco di bei fiori, e fronde gremito.
Fà le strade del Ciel tutte sorridere,

E v`a col lume ogni alta stella a uccidere
Vedi Ninfe in bei cori si dividere,
E con mano innocente i fior succidere,
Chi raccoglie gesmino, e chi filliride,
E si van sollazzando al suon di cetere,
E a lor ride dei rai pi`u bella l' Iride.
Deh perch'6e i' ali il mio pensiero ha gelide!
Vorrei l' Aurora incoronar nell' etere
Cogl' Inni che volar s`i belli in Elide.

XXIII

LA MORTE

Giaceva immerso in sonno alto, e scorgea
Smilzi fandasmi, e udia bisbigli e voci,
Quando repente all' ultima vallea
Mi portaro i pensier foschi e feroci.
Tutta piena la luna in Ciel splendea,
Ed io l`a delle fosse in su le foci
Forsennato correva, e mi pareva
Legger gli anni ed i nomi in sulle croci
Morte sbalzò, che d' ossa avea ghirlanda,
E le gravi alternava orme tremende
Per lo squallor della funerea landa.

E stendendo il suo braccio ischeletrito,
Ve' il loco, ove convien che tu discenda,
Disse la fiera, e mi svegliai smarrito.

XXIV

LA GASTITA

(Con rime obbligate)

Sorge nel mistic' orto alta una Rosa
Verso l' alba ondeggiante in su lo stelo,
E dalle frondi sue tutta `e nascosa,
Che le fanno al pudor virgineo velo.
D' esse a traverso appena scende; e posa
Rugiada candidissima di cielo,
E appena quelle foglie a bacciar osa
Il pi`u puro d'amor — Zeffiro anelo.

Colui che d' Ella il casto crine infiora
Tutto adombrato apparirà nel viso
Del candor che sì piace al primo amore.
D' Ella serto dagli Angeli si fea
Quando giunse la Donna in Paradiso,
Di che il Ciel dopo Dio tutto si bea.

XXV

LA CONCEZIONE DELLA BEATA VERGINE
(Con rime obbligate)

Sorse in cielo improvvisa un' armonia,
Ch' iva cantando il bel virgineo Giglio,
Da cui nascer doveva il divin Figlio,
E circondava Iddio la melodia.
Brillava al canto che dicea « M a r i a »
Ogni fronte celeste ed ogni ciglio,
E pel Ciel si spandea tale un vermiglio,
Che il vermiglio mortai smorto saria.
Al nome augusto della Veneranda,
D' etereo fior da nulla macchia inciso
Ognuno al crine si facea ghirlanda.
Un abbracciarsi, ed un baciarsi, e un riso
Dappertutto in mirar par che si spanda
Raddoppiato il gioir del Paradiso

XXVI

L' ANNUNZIAZIONE
(Con rime obbligate)

Scende Gabriel lucente al par d' Aurora,
E sull' omero ha sparso il crine in onda,
Che biondeggia ricinto d' una fronda,
Di che pianta mortai non si colora.
E il labbro suo, cui fulgor divo indora,
Di tal suono a Maria l' orecchio inonda.
Salve, salve o Maria, da cui ridonda.
Ogni grazia che il seme uman ristora.
Il Signor è con teco eterea Ninfa.
Che sperderà del rio peccato il nembo
Della grazia lustrale colla linfa.

Sono ancella di Dio, disse, e le ingombra
La mente il gran pensier che ha un Nume in grembo,
E il bel pallor dell' umiltà l' adombra.

XXVII

LA MORTE DEL GIUSTO

(Con rime obbligate.)

Giace il giusto al suo letto, e in aria dolce
Il labbro moribondo a Dio dà lode,
Il languido gli s' apre occhio, e ne gode,
Che speranza del Cielo il cor gli folce.
Col perpetuo pregar la mente addolce
Onde Satano a lui non faccia frode,
Quand' ecco che improvvisa una melode
La sua divina farfalletta molce.
Vien, dicea- della luce entro la fonte,
Nè ti sarà più mai tolto l' ameno
Etereo giogo del divino monte.
Dopo un lieve affannarsi alfine uscio
La bell' alma dal carcere terreno
A guisa di sospir caldo di Dio

XXVIII

LA MORTE DELL' EMPIO

(Con rime obbligate)

Ecco l' empio al suo letto, alto di morte
Nell' orecchio suonar sente le tube,
Ei sente che non fia che più si rube
Della temuta eternità alle porte.
Ruota le luci comma l' Orsa torte
Che sovra i figli minacciati cube,
Invan quell' empio, invan si sforza, e jube
All' anima di sostenersi forte.
Egli smania deliro, e nell' interno
Del mal vissuto scellerato petto
Già già si sente anticipar l' inferno.
Ei vi piomba alla fin laggiù confitto,
Ed allegro il Demonio maledetto
Cli die' l' abbraccio ch' ei dava al delitto.

XXIX

L' INFERNO

(Con rime obbligate)

Fiamma infinita perpetua balestra,
E n' è pieno ogni piano ed ogni soglia,
Là nella casa dell' eterna doglia
In alto, in basso, ed a sinistra, e a destra.
Della bocca de' rei si fa fenestra
E degli occhi; e penètra entro la spoglia,
E fremendo feroce vi gorgoglia
L' alto sdegno di Dio che li sequestra.
Come per aiutarsi entro quei chiostri
Spesso fansi de' bracci al collo ceppi
Quei lordi di peccate infami mostri!
Vampeggiando dagli occhi e dalla bocca
Sta sovra igniti adamandini greppi
Di Dio lo sdegno inferocito, e scocca.

XXX

LA LUNA

(Con rime obbligate)

Ecco pei regni candidi siderei
Incoronata il crin di bianche rose
Appar la luna, e per quei spazi aerei
Le stelle inanzi a lei restano ascose
Ecco che dai silenzi escon funerei
Guatandola abbracciate ombre amorose,
Hanno crini scomposti, han visi cerei,
Hanno guance di pianto rugiadoso.
E ciascuna dicea: bel astro vergine
Che là sù qual ruscel cinto di fiori
Vai scherzando coi raggi, e i raggi aspergine,
Eri tu testimon da quell' ampiezza
Celeste, il dì che candavam gli amori
Coi cari oggetti di mortai bellezza

A SAN DIONISIO [[212](#)]

(Sonetto Improvvisato nel tempo dei terremoti, succesi in Zante nel dicembre 1820 e gennaio 1821).

O Dionisio, che, augusta anima pura
Tieni di cantade i primi seggi,
Questa isoletta misera proteggi
Onde non la colpisca altra sciagura.
Popolata di pianti e di paura
Vedi ogni casa ed ogni via: sorreggi
La nostra mente, perchè non vaneggi
Nel timor che si solva la natura.
Deh! tu t' accosta dell' eterno al trono
E lo prega onde l' isola non resti
Dell' ultima rovina in abbandono.
E se nulla risponde il tuo Signore,
Gli rammenta l' asilo che tu desti
Del tuo fratello al barbaro uccisore

ZACINTO

Rise natura e surta ecco Zacinto,
Dal bel seno dell' onde; ecco di mirti
Il crin incoronati eterei spirti
Scendon fuggiti dal venereo cinto.

Par di bellezza ogni suo loco avvinto;
Che non sursero quà squallidi ed irti
Colli a quel bel sorriso anche le sirti
D' erbe l' arduo dirupo hanno dipinto.
Giacquer le valli, alzar le teste i monti,
E su strati di rose, e d' amaranto
Mormorando spigean le linfe i fonti.
Elato surse alfin, che dall altura
L' occhio scorrendo pel campestre ammanto
Possa veder quanto può far natura.

IL PENTIMENTO

E verranno a purgar le vergognose
Tante brutture i pentimenti ond' ardo?
L' apre alfin il mio core all' amorse
Voci di Cristo, a cui la colpa è dardo.

Spesso chiuso nel manto, che gli pose
Già per ischernò il popolo bugiardo,
In vision m' appare, e le nascose
Macchie antiche dell' alma spia col guardo
E dolce si lamenta a me con molta
Tenerezza e mi dice: e perchè figlio.
E perchè mi traffiggi un' altra volta ?
Indi col braccio di pietade stanco
Mi rivela le piaghe onde vermiglio
E tutto quanto il benedetto fianco.

A MARIA

Chi è Costei che à piè del duro tronco
Trema, come al soffiar d' aura la frasca,
E dimostra che in cuor tanta ha burrasca
Che dolce dir puoi d' altra doglia il bronco?
Ahi! ch' ogni accento al labbro smorto è monco,
Ond' è che il duol più fiero in sen le casca,
E l' occhio aspetta d' ogni lume cionco
Che morte nella faccia a Gesù nasca.
Questa è Maria, che guarda il Divin duca
Il Figlio suo, che la languida testa
Piega a mirare ove non è che luca.
Perchè piegolla, e non la tenne forte ?
Che in quell' atto in mirar la madre mesta
Sentissi in cuore raddoppiar la morte.

SOPRA BONAPARTE

Vidi l' umanità che in seno stecca
Sentia di doglia, e si batteva l' anca.
Spesso al Tiranno alza la faccia bianca
Perchè non trova alle ferite becca.
La midolle all' afflitta assai rimbecca
La doglia ed erge a lui la mano stanca
Poi gli mostra le piaghe ed ei la branca
Nelle piaghe le caccia e il sangue lecca.
Il cuor di febbre ardente gli tentenna
Di far del mondo di rovine massa
E spinge al mar dell' empietà l' antenna.
Rimorso l' indurata alma non ange

Che lo precede, ed il cimiero squassa
Il crudo re dell' infernal falange.

INCORONAZIONE
DELLA BEATISSIMA VERGINE

L' almo figlio a Maria una corona
Pose sull' immortai fronte sereno
E sentissi improvviso un inno ameno
Che le volte del ciel tutto rintrona.
Mentre di Dio la Madre s' incorona
Vivissimo da lui parte un baleno
Che ogni angelico viso arde, ogni seno
Sicché l' inno più estatico risuona.
Mentre Ella incede uscian tali splendori
E sì forti da Lei che de' superni
Più vaghi se ne fean gl' immensi cori.
Sul trono umile la vergine ascende,
Stan muti di stupor i colli eterni
E ogni pupilla in lui s' affisa e pende.

A LORD GUILFORD

Addio se parti, et mentre in mar tu sali
Tu vera speme della nostra gente
Spesso rivolgerai nella tua mente
I disegni per noi, magni e regali.
Veggio innanzi volar sull' immortali
Penne di Grecia il genio rilucente
E andar nella tua nave obbediente
Di retro al guidator fischio dell' ali.
Ecco intanto del mar l' onda imbrunirsi
E a te intorno allegre tutte in volto
Tutte dell Odissea l' ombre affollarsi.
E innanzi a tutte collo sguardo arguto
Il Re, da cui non so se fia rivolto
Al gran genio od a Te primo il saluto.

Sub umbra ilius quem desideraveram vedi etc.

All' ombra alfin della bramata frasca
E lunge io son dalle mondane mura
Dalla cui perigliosa e negra altura

L' alma alla strada del peccato casca.
Sento l' aura onde avvien che il cuor si pasca
Neil intatto splendor della verzura
Che alla terrestre tenebria lo fura
E fa che in esso eterna luce nasca.
Il so che Cristo in su quest' ombra a regno
Che invisibile intorno mi s aggira
E mi dà forza di non basso ingegno
Sempre quest' ombra avrà il pensier per tema
Mentre questa il pensoso occhio rimira
Non mi piange, più il cuor, e non mi trema.

LA CADUTA DI LUCIFERO

Cade il superbo, ed apre spesso e serra
L' ala annerita e nel calar giù romba,
Cade alfine e gli fa perpetua tomba
Il rio squallor della dannata terra.
Appena giunse il demone sotterra
Col fragor di che spinge il vol la bomba
Surse e cantò fra gl' angeli una tromba
L' accadimento dell' infame guerra.
Giace quell' empio e i suoi pensieri a frotta
Del passato gioir gli parlano forte
E accrescono l' orror della sua rotta.
Fra l' eterno tacer grida con tutta
La possa, chiama la seconda morte
Ma invan che il ciel gli eternerà la lotta.

SULLA MORTE DI PIO VII

(Con rime obbligate)

Correa luce e infinita una melode
Dalla parte de cielo ond' ei salia;
Ma da quella onde mosse altro non s' ode
Che di grida lugubri un' armonia
Die pietosa uno sguardo a queste prode
Per lo trono che vaca; or che s' india
E vede un coro e della vista gode
D' ogni santa virtù che lo seguia.
Ma vieni al bacio mio, dicean ripieni
Di dolcezza immortai tre suoni in uno,

E mille voci ripeteano « V i e n i »
E l' ebbe e al par di mattutina stella
Brillò, ne v' era infra i Mitrati alcuno
Che mostrasse di rai luce più bella.

IL PARADISO

Il sole eterno vidi, ed in lui fiso
L' occhio tenean di spirti immensi cori
Tanti quanti non ha la terra fiori,
Ea baciare si gian viso con viso.
Dal sole eterno partiva un sorriso,
Che fea crescer agli angioli gli ardori,
Che abbracciati cantavano gli amori
Onde tutto è ripieno il Paradiso.
Cominciavano danza i cherubini
A guisa delle dolci anime amanti
E danze rispondeano i serafini,
Ed io cogli occhi del pensiero intenti
A quei mi stava abbracciamenti santi,
E pe' miei versi ne traeva concetti

SONETTO

Ecce lu pulcher et dilecte mi et decurus etc.

Quanto bello se' tu! di qual celeste
Ineffabile lume ardono gli occhi,
Onde i miei si fan chiusi alle tempeste
Di questo mondo e da piacer son tocchi
Oh! quanto sante hai tu le labbra, e preste
A verità che al core avvien che scocchi;
E' immacolata la corporea veste
Al par di neve che candida fiocchi.
Su fiori, figli dell' eterno aprile;
Giaceremo, cui nutre zeffiretto
D' odor di vita eccitator sottile
E l' innocenza a nostri giorni intenta
Sieda a custodia del florido letto,
Ne di serpe giammai fischio si senta.

LA NATIVITA
DEL SIGNORE

A riparar dell' uom la colpa ria
L' aspettato ecco già figlio Divino.
La guancia accesa d' eterno rubino,
Dolce lo stava a contemplar Maria.
Oh ineffabil portento! Egli vagia
Per fare d' ogni lupo un agnellino,
Onde il mortal più non si pieghi a inchino
Al serpente infernal che lo lambia
Come raggio di sol limpido e dolce,
Che trapassa pel vitreo sereno
Di conca cristallina, e non la molce,
Tal spuntò della verga il divin fiore,
Che forte trasse a riposar sul fieno
Il suo da noi mal conosciuto amore.

SULLA MORTE
DIGESU CRISTO

Gesù appena il superno alzò lamento
Tutto il creato di doglia si scosse,
Ed ogni estinto allor non sonnolento,
Ma atterrito negli occhi in pie rizzosse.
Tosto un angel dal ciel ratto si mosse,
E gridava in un suon pien di spavento,
Gridava all' atterrito orbe chi fosse
Colui che sovra il legno era già spento.
A tutti i Divi i crin rizzarsi in fronte.
E le guance immortali apparian smorte,
E i rai chiudean per non veder quell' onte.
Tutto il mondo a quel duolo era consorte
E par che si lamenti il piano, e il monte
Di servir di teatro a quella morte.

LA RISURREZIONE DEL SIGNORE

Cristo vestito di superno lume
Surse dall' urna e diede a morte assalto.
Pien del potere onnipotente ed alto

Stette qual pianta di monte al cacume.
Angiol vestito di superne piume
E rivolto gridava altero, ed alto
Acceso il viso di fulmineo smalto,
E la pupilla accesa d' igneo fiume.
In ciel si fe più rilucente l' onda,
Si fe allegra fra i spirti ogni pupilla
Ed ogni crin si ceronò di fronda.
Di Dio la grazia non surge di vena.
Ed oltre il nostro dir profonda stilla,
Ed è profonda sì quanto è serena.

L' ASSUNZIONE

V è la vergine assunta; ivan redivano
Mille d' intorno a Lei spirti, e splendeano
E quanti raggi il sol vibra all' oceano
Tanti dal cielo ad incontrarla escivano,
E innanzi il Figlio suo, nè fia che scrivano
I versi miei quale tra lor si feano
Accoglienze divine, onde si beano
Tutti gli angeli in ciel che le sentivano.
Steser le mani ad un abbraccio; e un giolito
Doppio si sparse, e un rituonar di cetere,
E un suono, e un canto, ed un splendore insolito
A quegli amplessi nella terra stillano
Tali rugiade di piacer dall' etere
Che a guisa di lucenti astri scintillano.

SONETTO

Fuge dilecte mi etc.

Fuggi diletto mio di quà lontano
E cerca aura miglior che si console;
Perocchè questa terra è un oceano
Di colpe, e lorda è la mortale prole.
Deh! fuggi presto per l' etereo vano.
Sotto i piè rotetar vedrai lo sole,
Nè colassù sarà ascoltato invano
Il suon celeste delle tue parole.
Ma deh! non ci lasciar soli, che forte
La lusinga del mondo ingannatrice

Ci porterà l' eterna ombra di morte.
Deh! fa la melodia della tua voce
Risentir a noi gente peccatrice:
Resta, e per te trionferà la Croce.

SONETTO

Una est Columba mia etc,
(Cant. 6. v. 8)

Una è la mia colomba, una; ed alberga
In campo aperto ove non è squallore,
E ove avvien che la pura aura la asperga;
E il sole le innocenti ale le indore
Deh! nessuno augeletto il volo verga
Dal di lei canto che langue d' amore,
Che chi a quel canto suo volge le terga
In un momento illanguidisce e muore,
Le si vadano intorno radunando
Tutti i dipinti albergator dell' aria
Baciandosi d' amore, e sussurando
Senza timor le stiano sempre insieme
Perché la colombella solitaria
Dell' artiglio del nibbio unqua non teme.

SONETTO

Veni de libano, sponsa mea.

Fra già l' ora in cui stellatto è l' etere
E il primo sonno i sensi miei delibano
Quando voce sentii che al suon di cetere
Vieni Donna, dicea, vieni dal Libano.
Vieni il ciel tutto quanto udii ripetere
In suon che i versi miei non fia che scribano,
E le strade s' empian tutte dell' etere,
Di viva luce e d' odoroso olibano.
Quando apparve improvviso un sol fra gli angeli,
E spingo i bracci in alto, e disintricoli,
Che amor delle bellezze eterne tangeli.
Ahi! perché sparve e perché questi labili
Sensi invece di star infra i cellcoli

Son qui tra il vizio, e la virtude instabili?

SONETTO

Mentre vanno con altri a competere
Cantor bugiardi e fiori ascrei delibano.
Io vo ispirarmi infra l' eteree cetere,
Ispirarmi fra i cedri alti del Libano.
Quei che Dante godea carmi ripetere
Fia che grado stil da me si scribano,
E saliranno al Creator dell' etere
Fragranti al par di vaporoso olibano.
Sempre i miei versi parleranno d' Angeli,
E degli uomini guasti io disintricoli,
Che fuor che la melode altro non tangeli
E così fia che i miei pensieri labili
Spesso ergendosi caldi infra i cilicoli
Non sien tra i vizio e la virtude instabili.

SQUARCI DI POEMETTO

(in lode di un suo amico)

Alla Diva del campo è consacrato
Un bosco di Zacinto, in sulle arene
Semplice altare in mezzo è collocato
Che '1 simulacro della Dea sostiene
Sempre al bosco d' intorno l'infiorato
Odorifero maggio si mantiene
Ed al ruscello il mormorio risponde
Degli augelli, dell' aure e delle fronde.
Salve o Diva del ciel bella fra quante
Albergano lassù dive leggiadre
Tu coll' inno sublime risonante
I cuor tu bei delle celeste squadre,
Forse ad immago sua quel tuo sembante
Di sua mano ha formato il sommo padre,
Prima che fra il seren cielo notturno
Risplendesse di Cericia il riso eburno.
Tutto, o Diva, tu puoi, per te fur votte
Del gran fato le leggi inesorate,
Quando fra il buio delle inferno grotte

Di cetra armato andò l' Adrisio vate,
Sentì il Re crudo dell' eterna notte
I palpiti d' amore e di pietate,
E ogni alma in mezzo al suo tormento atroce
Si restò senza moto e senza voce.
In cupo tenebroso orror profondo
Tutte giaceano di quaggiù le cose,
Tu sentisti pietate, e l' inno al mondo
Mandasti con le corde armoniose,
Toccò la cetra, ed a quel suon giocondo
Sputarono fragrante erbetto e rose,
Spuntar vive le chiome agli arbuscelli
E per l' aure correa canto d' augelli
A quel magico incanto al cangiamento
Di natura totale ed improvviso
Tutti i mortali ad ascoltare intento
Fermano il mesto rabbussato viso;
Ognuno il cuor d' insolito contento
E di dolcezza si senti conquiso,
E i volti ov' era pria mestizia accolta,
Di sorrisi brillar la prima volta.
D' amoretti seguito da un bel coro
Sciolse amore dal cielo il vol non tardo
Sulla terra quietò le penne d' oro,
E volse intorno dolcemente il guardo,
Poi sulla molle scorza d' un alloro
Con l' ancor innocente aurato dardo
Incise, aprendo un sorriso giocondo:
Incise, aprendo un sorriso giocondo:
Io farò sempre avventuroso il mondo.

.....

E oltre quelle virtù, figlie del cielo,
Che in esso riconosco, egli avrà accolta
Forse qualche altra entro il suo core e un velo
L' asconde ai grandi, e in se la tiene avvolta
Così nascose nel materno stelo
La regina dei fior giace talvolta
E benché ignota al guardo sia, l' aurora
La conosce la nutre e la colora.

SQUARCI D' UN POEMETTO

(in morte di un giovane Poeta)

E quindi tutto esterefatto in faccia

Col pensier mi spingea sopra la dura
Tenaria porta e protendea le braccia.

E d' averno (vedrei) il custode inesorato
Fra le bramose fauci viarse
Gorgogliar lo tergemino latrato.
E il fioco pianto e il duro lamentarse
Gli urli feroci e le vampe sanguigne
La frà il cupo indeggiante acre quietarse.

.....

E cauto incederla per l' aer tetro
Pensando ai desiati abbracciamenti
E allor ma no che volgeriami indietro.
Sì dicendo dell' alma i marimenti
Fremean così che indietro gli occhi torsi
Di desiderio che di temenza ardenti.
E una fiammella rilucente io scorsi
A me venir che lieve approssimando
Uno spirto in suo grembo aver m' accorsi.

.....

E dell' aure portato in sulle penne
L' innalzava quel nuvolo celeste
E la giunto tra gli astri astro divenne

.....

E ogni astro pel sereno aere s' udia
Salutar il compagno astro novello
Gareggiando di luce e d' armonia.

.....

Saliano lente al ciel nuvole inteste
Di freschissime rose, e fuor gli amori
Sporgean le bionde ricciutelle teste

.....

E per l' ampia degli astri aurea famiglia
Spirto amante t' aggiri, e del tuo verso
Altre labbra coroni ed altre ciglia.

.....

Si fermò di quell' onda annunciatrice
Fra il tremulo degli astri aureo sorriso
La silente dei cieli imperatrice.

.....

Fisse in cielo i sereni occhi ridenti
E dal volto la vaga ombra mettea
D' amoroso desir fiammeggiamenti.

.....

Indi chi è costei che move il piede
Leggiadra al par dell' amorosa stella

Che solinga tra il puro etere incede?

.....

E geme a guisa d' agnelletto quanto
In fra i mesti silenzi della notte
La perduta compagna va belando.

.....

Le squille che pareano in lontananza
Pianger flebile il giorno che moria
Di quel dì la rimembranza.

.....

In che l' amico infelice sentia
L' estrema approssimarsi ora, ed estrema
Ad Elivira cantò la melodia.

.....

E tu quel grande imiterai che seco
Neil' ultima vallea pennelleggiando
Ritrasse il dì cui sarà muto ogni eco

.....

Torna spesso alla terra ov' ei riposa
La prima volta che cade la neve
La prima volta che s' apre la rosa

.....

Io lo veggo sull' ale, e pari a lento
Bisbigliamento di funerea fronda
Lungo per l' aere il sibilo ne sento.

.....

Forse là, mentre a lui dentro le vene
Bollia l' estro ond' è Italia emula a Roma
Il fragor lo scuotea delle catene.

.....

Ed oggi ancor mi trema nella mente
Qual la madre alla sponda accelerava
Tutta cogli occhi alla nave fuggente

.....

E giunge e tutto il pelago guatava
Pallida, e colla mano n' attignea
Deprecandone l' ira e lo baciava

.....

Misero la suprema ora sentia
Appressarglisi, e gli occhî amor di fama
Gli affaticava al sol che gli fuggia

.....

Giammai gleba giammai te di verdura
Il bell' anno ristori ma ti porti

Su qualche abbandonata sepoltura

.....

Dolce a quisa di flauto che frange
I lontani silenzi della notte
Balzò la donna innamorata e piange.

.....

O D E

SQUARCIO

La luna più lucente
Dentro l' onda rincrespasi,
Che della Dea nascente
Alle forme virginee
Sterati animando avvolgimenti
Di purissimo lume uscir lucenti,
Che rugiadoso e tremulo
All' alternar dei bei passi divini
Lampia degli occhi di cerulo,
L' aureo lambia dei crini
E della gioia il fremito correa
Per tutto il mare a salutar la Dea.

LA NAVICELLA GRECA [213].

Dalle piccole navi, ove s' assise
La vittoria, scendeano i nostri prodi,
Risonanti nell' armi, su la ferma
Terra, che poco pria tanto balzava.
Nel saluto che adiano, eran le voci
Come mar burrascoso, e di repente

Diveniva la terra e la sua polve
Un Olimpo di gioie; e in pianti e in grida,
Verso la testa degli eroi divina,
Stendean le braccia a modular parole
Degne dei vati, perocché ciascuno
L' anima si sentia d' anime piena.
E i fanciulletti, e le pudiche, e schive
Degli sguardi e del sol, greche matrone,
Le fenestre occupar fiori gittando,
Con mani che parean quelle dell' alba.

La vittoria così, Vate, talvolta
Coronar si solea; ma or tu col canto
Offri ad altra vittoria altra corona.

Grande e bella, o Cantor, l' alma dell' uomo.
Sotto il riso d' un ciel che non ha nube,
Stan soffermate a ragionar fra loro,
Quinci un Anglica prua, quindi una Greca.
La gran donna del mar chiese: Ove vai ?
E a lei la disarmata navicella:
Vo camminando dall' un mare all' altro
— Cessa tosto e mi segui ov' io ti tragga,
Tu che dall' uno all' altro mar cammini. —
Un istante fu quello, un solo istante;
Ma allor terra non più, nè mar, nè cieli,
Nè presente alcun dio: ma Libertade
In que' petti ponea tutta sè stessa,
Ed in pensieri onnipotenti e molti
Ragionava là dentro, ed esultava
Siccome in mezzo all' oceano il sole.
Nè tra lor fu più moto altro che un solo.
In breve spazio strinsersi concordi,
Tutti silenziosi e tutti fisi.
Cogli sguardi lucenti, all' erta face,
E all' ampio mar, che accoglierà fra poco
I devoti ad onor corpi distrutti.
E già è presso alla polve la favilla,
Ma corse l' Anglo e l' impedì col grido.

Or se tu canterai la nobiltate
Di chi fermò ebbe il cor, la nobiltate
Dell' Anglo che l' cor volse al suo bel segno,
Godendo come suo l' atto divino,
Fia che sorga una voce e fia che dica:
Salve, d' eterna terra inclito figlio,
Ove grande fu sempre il canto e l' opra,
Nelle prospere sorti e nell' avverse;
Ove la pietra e l' arid' erba è buona;
Ove barbaro giunsi e tal non sono.

SAFFO

Figlio d' inclita terra, u' lo straniero
Trova la patria, e il barbaro gli Dei,
Deh! in questa fragorosa, in questa breve

Sponda del tempo, ove sem noi, m' ascolta
Dalla sfera dei canti, ove tu regni.

Questa notte m' apparve la fanciulla,
Che fu Musa di Lesbo. Avea la mente
Nell' abisso dei fati, e mai non guarda
Ai mari, ai monti, alle campagne intorno,
Come fosse il creato a lei straniero.
Ma dai cieli propinqui e dai remoti,
Le stelle tutte, in tutta leggiadria,
Vedean por l'orma un' altra volta in terra
La divina infelice; e da que' mondi,
E dall' etere tutto, un riso piove
D' ineffabile amor sul coronato
Capo pensoso, e sul virgineo petto,
Che fu rotto dal duolo, e a cui rimase
Unica speme, unica dea, la rupe.
Di repente a me visto la fanciulla
Volsè il guardo, e la mano e la parola.

Ahi, che la terra è piena di misteri,
Nè tutti il loco, onde vegn' io, li svela!
Un dì, nel fiore del mio terzo Aprile,
Nel talamo ove nacqui alla sventura,
Mentr' io maravigliava al tempestoso
Balzar del cuore, e vi tenea la mano,
Mi stette innanzi una femminea larva,
E in suon profondo e a nostre voci ignoto:
«Prendi, e vivi brev' ora e desolata
»Su l' attonita terra,» e sì dicendo
Mi posò l' immortal fronda sul crine.
Fosse ciò in sogno, in visione, o fuori,
La mente non obblia quella figura,
Ch' era tremenda, eppur serbava in volto
L' alta beltà, che poi die' Fidia al marmo.
Or quando fia, chi sarà mai, che alfine
Mi sveli il ver, che tante volte io chiesi
A tanti spirti, in tante sfere, invano!
Così disse, e a me aggiunse altro ch' io taccio

Ma tu, che suoli aprir la mente, o Vate,
Come d'ia nube d' or piena di Numi,
Tu rivela il tuo senno e fia gran dono,
E fia conforto all' immortale afflitta,
Che magnanima al vero erge la mente
Dalla casa dei morti, e rivelati
Chiede gli arcani all' altro mondo e a questo.

FRAMMENTO

L' ALBERO MISTICO

S' erge il valido tronco alto su questo
Nostro suol, che alla vita è culla e tomba;
Alto sul tronco il frondeggiar, che tanta
Parte abbraccia di dolce aria serena;
Ma scoperta non è la sua verdura:
Gaio posa uno spirto in ogni foglia,
Sì che l' albero immane intero tutto
Splende, e canta, lontano assai vibrando
Gli astri del cielo, e i fremiti dell' arte.

ODE

A V E N E R E

(Con rime obbligate).

Aura diva in su i zaffiri
Del mar queto i vanni tremula,
In bei teneri deliri
Carolando, ond' esca l' emula
Di natura, che fecondo
E leggiadro farà il mondo.

Esce; e uscendo per incanto
L' onda intorno a lei s' intumida,
E si fa, per darle ammanto,
Nuvoletta azzurra ed umida;
Tal si mostra in su lo stelo
Rosa a cui rugiada è velo.

Tosto ascende in sulla conca
Sua marina, e tutti gli animi,
Ch' eran usi alla spelonca,
Dal piacer fur quasi esanimi;
Splende l' onda in tutti i fonti,
L' erba infiorasi sui monti,

Mormorii, sospiri, accenti,
E di lagrime un diluvio,
Non son altro in tai momenti,
Che di gioia un dolce effluvio;

L' uno all' altra i baci rende;
L' altra all' un le braccia tende.

Van d' un antro nel ritiro
Il fior vergine ad offendere,
Col dolcissimo martiro,
Di che suolsi ogni alma accendere;
E piacer eterno fiocca
Dalle ciglia, dalla bocca.

Scese Giove, or che nell' arca
Dell' obbligo fuggì Perfidia,
E amoroso il ciglio inarca,
E non come il trasse Fidia;
E del mar correa le linfe
Co' suoi Numi e le sue Ninfe.

Vede Venere i portenti
Che sorgean al suo bel nascere;
Nè più il duolo di lamenti
L' alme umane andar a pascere,
E quaggiù, d' amore in pegno,
Tripudiar l' etereo regno

Vede e ride, e' l riso ogni alma
Va di gioia eterna a tangere;
Era tal, che data calma
Dell' Averno avrebbe al piangere;
Ogni loco orrendo e tristo
Fronde e fiori a dar fu visto.

Al prolifico sorriso,
Eccitando all' ali il tremito,
Scende Amor dal Paradiso,
E raddoppia all' alme il fremito;
Che sul viso egli ha colori
Di Venerei furori.

Leva il serto, al crin, di mirto,
E alla madre lo va a porgere,
Poscia vola ovunque, e spirto
Ve' di vita ovunque sorgere,
E de' rai con le scintille
L' aria accende di faville.

Coronati d' amaranti,
Disciogliean il dolce turgido

Labbricciuolo a molli canti,
E il seguian, fendenti il fulgido
Vivid' aere, immensi cori
Di ricciuti allegri amori.

Di piacer nettaree stille
Vedi piover giù dall' etere
Crepitante di faville;
E quegl' inni odi ripetere
Dal bel tremiteo dell' onde,
Che si rompono alle sponde

ODE

PER PRIMA MESSA

Disse dall' alto il Nume
Dell' orbe infra 'l silenzio:
Sia fatto il Sole; ed inondò di lume
Gli spazi interminabili,
Caldo del cenno onnipotente, il Sol.
Qual, da che 'l mondo irradia,
Vide portento mai, che a quello assimile
Di tue parole? I secoli
E l' universo a interrogar, per l' aere
Rapido il slancio a immenso tratto il vol.

Ve' l' orbe; agli occhi intenti
Oh quanti obietti m' offrono
Alti, delle trascorse età, portenti
Che insiem raccolti parlano
Voce di meraviglia al mio pensier!
L' acque alla verga mistica
Là obbedienti in due mura s'alzarono,
E incorati dagli ululi
Di Faraone, in mezzo si spingeano
A mille i fanti, a mille i cavalier.

Poi le improvvisate mura
Al furibondo popolo,
Pria di morte, recò la sepoltura,
Mentre al fragore ondisono
Alto intonava i cantici Mosè.

.....
.....

... (mancano)

.....

.....

Mirande opre, che a nui,
Oltre l' ombre de' secoli,
Cantano la possanza alta di Lui,
Che, ove il pensier non penetra,
In profondo di luce abisso sta.
Sta: ma all' accento mistico
Sciogli, puro Ministro, il labbro fervido,
E dai seggi siderei,
Senza lasciarli, dell' Eterno il Figlio
Nel pane sacrosanto a te verrà.

Oh! chi del gran mistero
Il nodo incomprensibile
Fia che sciolga all' attonito pensiero!
Lui, del verso sugli aurei
Vanni, cinto di luce, eternerà.

Ma d' addensate tenebre
Veggio tale oceàn che non ha termini.
Adora, e taci. Tacquersi
Riverenti, e adoraro, anche gli Apostoli,
Quando Cristo sè stesso a lor donò.

Tutto il sidereo vano
Ecco repente ascondere
Di luce irrequieta un oceàno;
E incessante uno strepito,
Oual di marea contro gli scogli, uscir.
Schiere infinite angeliche
Pei deserti del cielo in giù scendeano,
Negli atti rallegrantisi,
E la terra deserta, ove riposano
Que' che a noi di sciagura il varco aprir,

Tutte quante accorrenti,
E dense, popolarono,
E di celeste zelo in faccia ardenti,
Concordi alto narrarono
Quale il Figlio di Dio portento oprò

Per l' uman seme; e fervido
Più sempre e più si propagava un fremito,
E i cieli l' iteravano,

E della tomba per entro i silenzi,
De' primi padri il cenere esultò.

Dunque, Ministro pio,
Sciogli l' accento mistico;
Offri l' umanità di Cristo a Dio,
Per cui Pietade al soglio
Poteo del Sempiterno approssimar;
E non poteo, quand' invidi
I rubelli del ciel di maggior gloria,
Taciti meditavano
D' appressarsi al gran trono e coll' Altissimo
Di fulgore e di possa gareggiar.

Muto per essi è ora
Il tripudio perpetuo;
É muto, e più la luna, e più l' aurora
Non fia più mei che mirino
Sotto i piedi immortali fiammeggiar.
Vide il Signor dei secoli,
Immobile nel trono inaccessibile,
Il reo pensier degli Angeli,
Lo vide appena, e dalle sedi eteree
Rapidissimamente inabissàr.

SONETTO

SU LO STESSO SOGGETTO

Sciogliesti il labbro ai misteriosi accenti,
Che chiamano quaggiù l'Eterna Prole,
Li replicò meravigliando il Sole,
E ruotò i raggi oltre l'usato ardenti.
Beveano gli astri taciturni, intenti,
Il suono delle mistiche parole,
Indi anch' ei gl' infiniti orbi lucenti
Tutti affidàrli alla Superna Mole.

Del ciel l'interminato arco profondo
Di vergine sereno era ridente,
Tal, che mai così vivo apparve al mondo;

E solo allor, che nell' immenso vòto,
Alla voce di Dio, sentì repente
Delle stelle e del Sole il peso ignoto.

SONETTO
SU LO STESSO SOGGETTO

Stava presso all' altar l' eterno Amore,
Di siderea dolcezza adorno il guardo;
Seco avea la faretra, avea quel dardo,
Onde ha colpito al nuovo Aronne il core.

Stava intento ora al volto, in cui l'ardore
Della fè trasparia puro e gagliardo,
Or degli accenti al grave suono e tardo,
Che annunciava dell' alma il bel candore.

Quando al bacio il Ministro il labbro sciolse,
E fu sì caldo in su l'altare impresso,
Che Amor dolce sorrise e lo raccolse.

Poi: Come avrai deposto il mortai velo,
Fia che tel renda in sulle gote io stesso,
Disse, scomparve, e portò il bacio in cielo.

SONETTO
IN MORTE
DI
UGO FOSCOLO

Pianse Tua patria, o splendidissim' alma,
Il dì che 'l Tuo partir de lei le spiacque;
E pianse poscia, e invidiò la palma,
Che italica, e non sua, tanto Ti piacque.

Ed or più piange, e batte palma a palma,
E nullo accento di dolor si tacque,
Gridando: Ahi che m' è tolta anche la salma,
Che già famosa in terre stranie, e giacque!

Deh! per quei, che Tu avesti, incliti fregi
D' ingegno e di virtù, che fur di tempre
Che intellette saran sol dagli egregi,

Se non vuoi che Tua patria si consigli
Col dolor del suo danno, e pianga sempre,
Fa che nasca per lei chi Ti somigli.

SONETTO

IN LODE D'UN FABBRICATORE D' ORGANI

Te appena Urania vide allorché, pria
Del lavor, protendevi a lei l'amplesso,
Dai raggi immensi, ov' ella ha trono, uscia
A traverso del puro ampio convesso.

Gareggiavan di luce e d' armonia
Le stelle, al noto della Diva incesso,
E il più sublime armonizzar, che udia,
Nella molle accoglieva anima impresso.

Indi a te scesa la sovrana Dea
Col bacio ambrosio all' alma ti scolpio
L' archetipa degli astri eterna idea:

E tu il grave formasti organo, e ascende
Tale il concesso maestoso a Dio,
Che ogn' astro ascolta e l' armonia sospende.

SONETTO

PER NOZZE

Die' 'l giuro Eurilla, e della gota ascose
I ligustri la porpora più viva;
Aura, che udisti, su l'ali festose
Rapida il reca all' Acidalia Diva;

Ti raggerà, pensando alle vezzose
Labbra innocenti onde 'l bel giuro esciva,
Faville lucidissime amorose
Dallo sguardo immortal che l' orbe avviva.

Fulgida volatrice, indi ritorna
Fra i zeffiri compagni, e orgogliosetta
Di' lor perché così ne vieni adorna;

E vedrai, fortunata annunziatrice,
Partirne invidiosa anche l' aurette,
Che recò l'aureo crin di Berenice.

SONETTO

LA ROSA

(Improvvisato con rime obbligate).

Quando sorgeva in ciel, madre pietosa
Di pensieri e di casti amor, la sera,
In chiusa chiostra entrai, tutta odorosa
Di fior, che giace presso alla riviera.

E lì mi pongo a contemplar la rosa,
Dei fior fra le beltà beltà primiera,
E del seno la porpora amorosa
Aperta al cupid' occhio ancor non era.

Zeffiro con la molle ala vezzeggia
Il vergine suo stelo, ed essa ch' ama
Aprirsi, e teme, il capo incerto ondeggia.

S' apre alfin come labbro innamorato
La prima volta, e dolce, dalla brama
Di scoprirsi, il suo fuoco è colorato.

SONETTO

(Improvvisato)

AL CONTE PAOLO MERCATI

Il primo giorno che limpido il sole
Si vedrà comparir dall' oriente,
Surger farem le quete voci e sole,
Là sopra infra l' usata erba nascente.

Volerà molle 'l ischio, come suole,
Della mite amo sa aura dolente,
E scorrerà il ruscel puro, che vuole
Dolce accordarsi al zeffiro ch' e' sente.

Deh! sia ratto esto sole; assai si tacque;
Deh! ritorniam fra l'aura sibilante,
E fra il trepido murmure dell' acque.

Là ce n'andremo, e là, seduti insieme,
Intoneremo il carme simigliante
All' aurette che spira, e al rio che geme.

SONETTO

LA CADUTA DI LUCIFERO

(Improvvisato con rime obbligate)

Cadde il superbo, e ne ridea natura,
Colà dove non mai tremola stella;
La faccia alza malnata e non più bella,
Che gli è tolta del ciel la vòlta pura

La faccia dell' Eterno gli si fura,
Chè così conveniva all' opra fella,
E questo il tristo demone arrandella,
Più assai che dell' Inferno la paura.

La divina Pietà, che di zaffiro
Immortale è vestita, iva d'un velo
Ricoperta i bei rai pensosa in giro;

E già dicendo, per chiarir l' interno
Dolore che sentiva a tutto il cielo:
Ahi! si comincia a popolar I Inferno!

SONETTO

IN MORTE

DI

STELIO MARCORAN

Ieri mostrasti a me, Fortuna, e al mondo
Il giovine, e dicesti in tua favella:
Drizza alquanto lo sguardo al verecondo,
Se altra forma esser può sotto la stella.

Mira il volto pensoso, ove giocondo
Sorridente il fior di gioventù novella;
Cerca l'anima sua nel suo profondo,
E, se puoi, trova dentro orma non bella.

Mira inconscio a sè intorno a trar tesoro
Di grande amore, e, allo spirar d' un Dio,
Vèr lui chinarsi e bisbigliar l'alloro.

Di tanta speme a te, Fortuna avara,
Solo, e misero molto, un ben degg'io:
Vivea lontano, e non vid'io la bara.

SONETTO

ORFEO

Cantor, che vuoi la Sposa, e corri al cieco
Carcere della notte e del' obbligo,
Non t' incresca se, innanzi a quello speco,
Giunsi con questi incliti spirti anch' io·

Tormentoso ne trae fin qui con teco,
Di saper del tremendo aere, desio:
L' Erebo tutto, e quanto arcano ha seco,
Fia schiuso al canto, ove ragiona un Dio.

Vanne, e in dono il Ver porta alle affannate
Anime nostre; e tu ben sai che ai cuori
Sposa prima e divina è Ventate.

E intanto, sino al tornar tuo felice,
Starem la terra a ricoprir d' allori,
Per l' orme tue, per l'orme d'Euridice.

SONETTO

ATLA S.ra STELLA MAGRÌ

*CO ' SOLOMOS*IN MORTE DEL FRATELLO SUO SIGNOR
DIONISIO MACRÌ

Giaceva immoto il fratel tuo diletto,
Bianco il viso dell' ultimo pallore,
E tu piangendo gli baciavi il petto,
Che per te, poco innanzi, ardea d' amore.

Tutto intanto quiete nell' aspetto,
Giva in grembo a posar del Creatore,

E seguiano lo spirto benedetto
Le Virtù, che vivendo ebbe nel core

Corsero tosto dall' eterno lido
Ad incontrarlo i pargoli tuoi figli.
Che di gioia infantil diedero un grido;

Ei li accoglieva colle braccia espanse
Tutti, ma ravvisando nei vermigli
Volti il tuo volto, intenerissi e pianse.

EPIGRAMMA
AD ALICE WARD

Queste rose, o Gentil, deh! con aspetto
Seren tu mira a' piedi tuoi cadute;
Ma come le produsse a tuo diletto
Di mia patria la terra in sua virtute,
Non altrimenti il mio gioioso petto
Dà fuor la speme della tua Salute,
E April vegg' io che, mentre a te la scorta,
Lascia un bacio fragrante alla tua porta.

EPIGRAMMA
AL SIG. CAV. GIOVANNI FRASER

Pien dell' animo mio, del mio pensiero,
Vola all' Anglica terra, o sogno d' oro;
Giungi del mio Giovanni in casa, ù vero
Ricetto ha Fede e delle Muse il coro;
E di: colui, che te vorria primiero
Delle sorti terrestri entro il tesoro,
Vuol che qui scuota i vanni, e siati dato
Quant' ei sentia quando m' avea creato.

LA MADRE GRECA.

Sospesa presso la culla, o mio dormiente, è la spada; ma la mano che la strinse per la vittoria non è più qui. *Lunga è la fossa ehe mi coperse l' amato gigante* Senz' esso, per valli e per monti, veleggiano i fumi delle pugne incessanti. Ma l' indifferenza del corpicciuolo, che dondola sotto la mia mano, domani diverrà forza diretta dalla mente, e così il petto sarà pienamente agguerrito per offrirsi ai dardi del destino. Inesauribile è la sua faretra, ma non la vuota su tutti. Ls pioggia

de' suoi colpi è diretta verso le altezze dei forti che, fermi in queste, mostrano nella pugna d' essere di progenie divina. La perdita d' ogni cosa, della gioia, della fortuna, dei regni; la perdita di tutto, è nulla, se l' anima resta in piedi. Essa mira d' intorno a sè tutte le rovine terrestri e sorride, e le rovine s'infiorano, lentamente s' infiorano da per tutto, fino al sepolcro. Ma anch' ivi nella polvere tenebrosa pullula il fioretto d' Eliso. Fa presto, amato peso del seno e delle braccia, a farti peso tremendo là dove i torrenti dell' inimico ruggiscono. Ma non è intorno al mio collo che s' avvolgerà la tua mano, ma a quel brando sterminatore. Così le forze del destino, benché grandi, anche se cadi, restano come i moti della culla che or ti conciliano il sonno. Fa presto a crescere, altrimenti resterai senza madre. Essa cingerà la spada sotto la poppa. Bandiera e spada, anima e vittoria. Io mi sento dentro l' anima di tuo padre. Io mi veggio cinta da cento Amazzoni. Uomini o donne, nessuno nella pugna domanderà. Guarda le fosse — ma che mai puoi tu guardare! Infinite fosse sono piene dei nostri morti; cadono i corpi, ma resta l' opera per la patria. Tutti i petti hanno questo solo respiro, che si solve in una universale vampa di guerra, che avvolge le terre e i mari, che ti cinconda e ti fa balzare la culla. Balza, o culla, con lieto augurio per l' avvenire. Benignamente la fortuna mi arride, perché è in questo istante che s' alzano le cortine delle care palpebre, e lasciano apparire il sorriso dello sguardo incerto e tremante su tutto, fuor che su me. Vieni, caro germoglio delle mie viscere; io voglio allontanarmi a lunghi passi da questa casa per un momento, affinché ti tocchi la fronte il fumo della pugna, e tu respiri largamente, profondamente, l' accesa polve dell' estermio

LA DONNA VELATA

Un sogno pieno d' intensa vita mi offerse, nel suo etere misterioso, una Figura la quale, benché velata, si manifestava divina in tutto, ed anche nel modo di stare immobile.

Dimmi, ospite sovrano di mondo vero, se l' amica del mio cuore è salva, e la più splendida fra le corone del cielo ti stia sul capo, ed il mio bacio, il mio bacio sui piedi Sii tuoi. Più grande di una festa celeste che di rose coprisse i mari, più ricca di essa è una breve parola superna, che penetra nell' orecchio dell' uomo. Dimmi se essa è salva, poiché udii dire da bocche create sante, che agli occhi increati la neve è lorda. Dal momento che il sepolcro nascose il suo volto al mondo, il quale vedeva con gaudio e con amore la sua orma, e vi spargea la lode, inclito fiore dell' umana loquela, m'angosciava questo dubbio, e più l' impossibilità di risolverlo. Allora ogni cosa valida della vita stava incerta dinanzi agli occhi miei, come nel tempio notturno, al muoversi della *lampada eterna* vicina a spegnersi, tremolano vacillanti le immagini dei Santi, e le pietre dei sepolcri, e tutto all' intorno sembra pronto a sparire allo sguardo. Ma ora che tanta divinità mi sta dinanzi, potrà piantare nel petto mio il Paradiso o l' Inferno, perché essa era, ed è, nella mia anima, quello che è l' anima nel mio corpo. Conobbero la purità del nostro amore i giorni pieni di sole, ugualmente che le lunghe notti passate fra noi. Nessuno mai lo seppe, nessuno mai lo saprà. Fu fonte che corse senza suono, secretamente. La beltà dei pensieri e de' sentimenti, dei movimenti e delle parole, era melodia concorde a quella della figura, e, in tanta dovizia chiaro vedevi il fondo, come in fondo alle acque chiare e profonde del mare, vedi l' immoto sasso vestito di verdura. Da lei emanava la vita, e mi circondava colla forza invincibile, con cui ora la circonda la morte. Nel mio petto pulsava il cielo con tutte le sue voci; ma quando la polvere della tomba diventò tempio al tocco della sua salma, la morte la quotidiana morte, apparve al mondo cosa incredibile e nuova; la beltà delle donne fu per lungo tempo pallida e mesta, e l' uomo pianse, ed apparve fiacco come

la donna. Forse resteranno là attorno a lei santificate le ossa incognite; forse i vermi non nasceranno; forse non si corromperà mai essa stessa; forse sarà sempre bella anche là dentro; forse (deliro io?) forse domani risorgerà. Ma perché così parlo? Perché se tutte le grandezze fossero scese a' miei piedi, anche allora avrei cercato il bene solo negli occhi suoi.

In quell' istante la Figura svelossi, ed apparì l' amica glorificata e ridente.

L' USIGNOLO E LO SPARVIERE

Ascolta, o Sparviere, il povero Usignoletto. La mia vita è nel tuo potere, com' è ora questo volar sulle nubi, alle quali non giunsi mai. Ma ascoltami. Dalle soovi fonti segrete della natura pioveva uno spirito mite, e toccava un altro mite del pari dentro il mio petto. Or questo si risolveva in canto, come le fronde dell' ospite pianta, come le stelle che al di sopra splendevano. La beltà di quanto mi circondava mi toccava, e diventava armonia. Io ti guardava venirmi incontro, e la paura fu vinta dalla meraviglia del tuo volo rapido e maestoso, nel quale ammirava il dono degli Dei. Ma in queir istante, da inesauribile profondità, voleano sgorgarmi icantici, dal dolore d' una rosa strappata dal vento. Io li cominciava, io, che allo scoppiare del fulmine, sentiami palpitare il seno, accovacciato nella fronda appena nata. Lasciami vivere un momento finché almeno getti nell' etere sereno, e nel tuo orecchio, il tesoro che sento. Non uccidere quello che deve nascere. Sì dicendo, lo Sparviere allentava l' uguna affamata, e dell' altro artiglio faceva mano umana ed amorevole all' Usignolo, che in quell' istante spirò.

ORFEO

Gli uomini, o Orfeo, seguirono il tuo canto sovrumano, e s' empierono di esso, ed obbliarono il male. Il fiore della divinità spuntò nell' anima loro, e nel coglierlo repentinamente aperto s' allegrarono, e, come in sogno, si ricordarono di averlo, gran tempo addietro, posseduto. Lungo la lunghissima via irresistibilmente ti seguitarono, con faccie che diventarono tutte belle, per le valli e pei monti, per le rive e per le grotte, per lunghe vie d' inesplorato abisso; e i loro gesti, e i loro passi secondarono il tuo ritmo, e varie voci s' udirono sparse qua e là, che parevano tue. Così l' umanità tutta intera concordemente restò suggellata dall' anima del tuo canto, e com' esso moveasi tutta intera. Un rumore strano ed indefinito dietro essa, la distrasse per un momento, e si volse indietro a guardare. Erano gli alberi strepitanti, e gli animali mugolanti, che significavano il principio del sentimento, e del pensiero dell' uomo. Un' aureola di gloria ti circondava; un' altra ti sovrastava, perché le stelle ed i mondi lontani ti danzavano al di sopra, colla rapida agevolezza delle spose giovinette; un' altra aureola di gloria s' andava intrecciando nel centro dell' Abisso, che si preparava a svegliare sotto i tuoi occhi tutti i suoi misteri, e chiarificarteli. Gli è così che, con tutte le tue forze, lottavi col Fato gigantesco, il quale silenzioso mormorava nel secreto la sua vittoria. La sposa, l' amata sposa fu perduta, ed era ben dritto. La divina forza, caduta dal grembo degli Dei, era diretta tutta ad uno scopo parziale, e, sotto la grandezza dell' arte, restava accovacciata la piccolezza dell' uomo, che non ebbe nemmeno potere di non volgere il capo.

LO STESSO SOGGETTO

Come le onde muggianti ed infinite del mare ritornano indietro sparpagiate dallo scoglio incontrato, così l' innumerevole moltitudine, aspettante al di fuori, si sparse poichè vide senza la sposa tornare Orfeo. La natura tornò all' obbligo di sè medesima, e gli uomini anch' essi! Il cantore colla faccia stampata dai colori del luogo che abbandonò, can lenti passi e vacillanti, calcava solo, per lungo cammino, calcava solo la festiva verdura sparsagli. S' appoggia stanco sulla rupe. Un uccelletto, appena visibile, insultava al suo silenzio, perchè gorgheggiava sopra la rupe con forza d' inesauribil ricchezza. Egli voleva posar là, ma andò avanti. Egli era muto: lo strumento gli era caduto di mano alla foce dell' Erebo, perchè nel momento in cui gli occhi furono feriti dalla luce, gli orecchi furono feriti da queste parole: «Il dono cadde dal grembo degli Dei nel grembo dell' umana fiacchezza; e sotto la grandezza dell' arte, stava ferma la piccolezza dell' uomo, che non si sollevò degnamente: egli non ebbe forza nemmeno di non volgere il capo indietro. A lui verrà incontro la furibonda inimistà femminile dilacerandolo; ma la recisa testa, penetrata dall' amoroso alito incorruttibile degli Dei, manderà al cielo, dalle onde insanguinate dell' Ebro, l' ultimo ritmo inimitabile ed immortale

ELOGIO

DI

UGO FOSCOLO

Breve il viaggio, faticose le strade, incerto il termine della vita, o cari petlegrini, che soffermaste cortesi per ascoltare. E ciascheduno nel malagevol cammino tragge suo carico dove la mente ed il cuore lo sprona, nè, per cadere che altri faccia d' intornogli, si ristà dal battere l' ali della speranza lontane, e monta l' erta studiando il passo. Ben avvertito dalla caduta di quei sublimi intelletti, che più presero di quella luce divina, che penetra mirabilmente per tutto il Creato, si fa pensoso, e, secondo a che è inchinevole sua natura, o sente paga l' ascosa invidia, o si sente compreso di stupore, o sente quietarsi finalmente l' inimistà, o lo sospinge a batter palma su palma il generoso dolore di veder scemo di uno, il piccolissimo numero di coloro, che par che nascano a rattenere gli infiniti argomenti dell' umana miseria. E questo avranno fatto quei buoni i quali, porgendo gli occhi nelle carte, che ci vengono piene delle novelle quotidiane del Mondo, avranno letto, «Ugo Foscolo è morto». Nè questa isoletta, che ha nome di gentile presso gli estrani, e che ebbe la gloria di vederlo nascere nel suo grembo, poteva starsi vituperosamente infingarda all' annunzio della morte di lui, il cui rumore, siccome quello della sua vita, farà rimbombo in ogni loco che sia lieto di civiltà, mentre tutte le Accademie d' Italia verranno spalancate per laudarlo e per piangerlo, mentre il fiore della sapienza d' Europa genererà addormentato per sempre l' uomo che lasciò l' orme perenni. E in tanta fama di lui ben è immaginar verosimile, che altri, per dirlo suo, aiuterassi dell' idioma in che egli scrisse gli alti dettati; altri della stanza lunga ch' ei fece, ed altri quasi della spoglia mortale, a cui diede il supremo spazio di terra. Ai quali invidiosi argomenti, non senza invidia anche noi, farem risposta quest' oggi, col rimemorare piangendo, essere quel glorioso nato fra noi. Ma lo spontaneo commoverci a pubblico duolo non è soltanto debito di riverenza verso chi quà nascendo, e di quà lontano vivendo, ci onorò; ma se è debito alcuno nella corrispondenza degli affetti, ne stringe un altro, fatto più forte per non esser pari le

parti. Imperciocché egli, in quei paesi, i quali parlano un suono e di nomi e di cose magnifico, nè per lontananza di luoghi, nè per lunghezza di tempi, nè per la soavità della lode, che così dolce giù stilla nelle viscere umane, e via via stempra l' affezione che per i piccoli oggetti anticamente nudrivano, non mai permise che si spegnesse l' amore che a questa povera aiuola sì fortemente scaldavalo. Che anzi la fe' più bella in tanti versi cantandola, e si piacque di fare attenti a quella gli animi di coloro, i quali maravigliando ascoltavano. Laonde in quel poema che, sotto i velamenti dell' antico favoleggiare, lascia trasparire avere per altissimo scopo suo l' ingentilirsi che fece l' umano genere, ha creduto il magnanimo che mostrerebbe sè diverso al decoro del subbietto, se prima della convalle di Bellosguardo, fra que' cipressi ove invitava il Canova al rito delle Grazie, non volgeva alla Patria lo salutare cenno.

Salve, Zacinto! All' antenoree prode,
De santi Lari ideï ultimo albergo
E de' miei padri, darò i carmi e l' ossa
E a te i pensier, che piamente a queste
Dee non favella chi la Patria obblia.

E non si creda che m' abbia posti questi versi sul labbro una vanitosa vaghezza, ma piuttosto l' onesta brama che ha l' uomo naturalmente di ripetere qualche concetto dei grandi pur or caduti, da loro espresso con quei nobili affetti che sol per morte cessarono di sentire, e più ancora un prepotente irrefrenabile istinto di espandere quelle calde parole per l' aere di questa Chiesa, nella quale egli venia giovinetto, inchinando il ginocchio e la mente ai piedi di questo Altare. E nel loco, che nereggiava di questo feretro, si sarà forse il fanciulletto fermato a meditare la morte, per ben usar della vita. E qui mi trovo per toccare di questo. Ma gli occhi arguti che mi cercassero in sembante, quanta speranza io m' abbia nell' animo di dir parole che non sieno disconvenevoli alla eccellenza del subbietto, faticherebbero indarno, imperciocché la coscienza dell' esser poco, ne allontana da prosunzione. Laonde, con non ambiziosi ma dimessi ragionari, faremo prova di riferire: — come Ugo Foscolo col suo poderoso ingegno, e con quelle tali sue virtù, abbia aiutato la civiltà di un paese già civilissimo. — Le quali cose io non disgiungerò raccontando, ma lascerò, come facevano in esso, che di compagnia si manifestino.

La natura gli chiuse l' anima immortale in una di quelle salme, che non potevi incontrare per via, senza sentirti vivamente stimolato a domandar di colui che ti passava dinanzi. Credo che a molti qui in Zante si giri ancora per lo pensiero come egli, di tenera età, arrestasse gli occhi degli altri coll' arditezza della sua fisionomia, fatta più osservabile dai forti baleni degli occhi cerulei, colla volubilità delle parole, che egli pronunziava con alto suono, colla rattezza de' suoi passi, dal che la moltitudine, bieca ne' suoi giudizi, suol quasi sempre argomentare follia, quasi che desse argomento d' alta saviezza chi lentamente cammina. Delle due cose che si riconoscono necessarie per riuscire eccellenti, cioè grandezza d' ingegno, e studio costante, egli era in sommo grado fornito. E intanto entrare nelle botteghe degli artefici, al come stare attento, il perché domandare, con tutti che poteva interloquire, fisionomie e cose tutte guardare, e a ciò fare da Natura era spinto, ché non ancora egli sapeva dell' usanza di Socrate. Tutti già conosciamo l' efficacia di quelle prime impressioni, e sappiamo di che sieno cagione ove sieno molte, e cadute in intelletto molto capace. Nè da altro dipende questo nostro sapere, se non dal numero e dalla varietà degli oggetti che ci vennero, dala profondità con cui si stamparono, dall' ordine con cui si disposero, dalla mira a cui si diressero. E di buonissima ora in Italia s' accorsero tutti a che era nato, e i primi maestri lo chiamavano a sè, e Cesarotti, e poscia Monti e il Parini, i quali lo

incoravano, col consiglio e coll' opera, alla cima ultima di quell' erta tanto scabrosa ai più che, stanchi dell' inutile affaticarsi, si giacciono di qua dal segno. Su via, gli avranno detto, giovane fortunato; fanne tu fede essere quei vostri spiriti, brage coperte di cenere, che non han d' uopo che d' una mano che le sommo, per scintillare e render fiamma di nuovo. Deh! presso i giovanetti italiani, fanne fede tu, e gli altri che con te vennero, essere la terra da cui venisti quella medesima che a noi diede la eterna immagine del bello. Fa presto ad essere quel che accenni, e l' Italia ti darà corona, e noi non ti porteremo invidia, ma ci sarà esorbitante prezzo delle cure che avremo preso di te. Laonde, al parlare dei generosi, togliasi possibilmente al desiderio dei mille i quali lui volean vedere, lui udir parlare, lui trattare mossi dalla rinomanza che di lui correva. Non è da fare le maraviglie della tragedia, colla quale prima uscì nel mondo, se non in quanto difficilissima è quella specie di poetare, e l' età, in cui scrisse, insufficiente. Per il che di leggieri si troverà naturale che allora in Venezia s' alzasse tanto rumore, ed il giovine fatto segno della pubblica ammirazione. Ma per tenermi stretto ai soli componimenti che adeguarono il valore della sua mente, lasciando gli altri che ad altri sarebber laude, dirò. Ma primamente, vi ricorda, o Uditori, nel primo Canto del Poeta, come Achille corra colla mano alla spada, e la venga traendo dalla grande vagina per trafiggere Atride? Vi ricorda, due Canti prima che termini quella sublime Tragedia, come lo stesso Achille stimola col flagello i cavalli, erto sul carro ove ha legato l' ucciso sposo di Andromaca? Colui che credesse avere tali cose dipinto Omero come laudevoli, ed offerte ad altrui imitazione, mostrerebbe d' avere la mente come aveva gli occhi il Poeta. Bene ha voluto dipingere un uomo, che ha sortito dalla natura sentire iroso, e spinto dalle esterne cagioni a trascorrere in atti, i quali fanno che s' argomenti ciascuno onde correggere le ree inclinazioni dell' animo; e a ciò ottenere più efficacemente, non pose innanzi un uomo mediocre, ma il più valoroso, il più eloquente di quanti avesse l' esercito. Con simile intenzione a noi pare che Ugo Foscolo abbia dettato l' Ortis. E ià vedesi un giovino in cui natura pose ogni studio, e le virtù che egli mostra si stanno pure in suo cuore, e tali si sarian sempre restate, se il mondo non l' avesse malamente allacciato, ed egli è preda d' una passione che è tremenda come la Morte, finché di misera in più misera condizione di continuo cadendo, la sua mente si fa delira, e butta in terra colle proprie sue mani il carico della vita, dono di Dio, che l' uomo deve tenere, finché a Colui, che glielo diede, piaccia di richiamarlo. Infelicissimo giovine! Egli lasciò la sua fine, esempio di terrore da lagrimarsi, e le sue virtù da imitarsi. Leggeste com' è preso d' amore per la sua patria, di pietà per il povero, di riverenza per gli uomini grandi e per i propri genitori, di venerazione per le sacre carte, che egli legge anche un momento pria di morire, e d' altissima ammirazione per le bellezze del creato; affetti tutti che Ugo Foscolo aveva nell' animo, e però caldamente li colorò. Ma è nella Chioma di Berenice ove si legge quanto studio s' avesse fatto, che è la seconda qualità che abbiamo detto essere necessaria onde riuscire eccellente. Là pare che molto addentro egli era nella sapienza Greca e Latina; e Poeti, ed Oratori, ed Istorici non solamente e' conosceva, ma giudicava. Onde noi non dubitiamo di porlo vicino all' Abate Conti, come critico; ed è massima lode di tuttadue quei grandi ingegni, avendo fatto l' uno in assai giovanile età, quello che faceva l' altro per rallegrare la mente dalla severa Scienza, che gli die diritto di essere mediatore nelle controversie di Newton e di Leibnizio. E con quel libro aperse alla gioventù italiana nuova strada allo studio de' Classici, e a sè apparecchiò materia sufficientissima e strabocchevole, onde aiutare il potentissimo ingegno; lo che notino coloro che credono l' ingegno bastare a sè senz' altro; credenza la quale, per essere inimica a quella dei sommi, non può essere che tòrta. E ben è dritto che quella porti seco naturalmente, che ove le loro scritture pervengano ad orecchio civile, questo oda, con sua massima noia, gli errori camminare di pari passo coi suoni. Forse non è vano qui richiamare a quei che professano erudizione, non come, mezzo di sapienza, ma come scopo, la

beffa che fece ai dotti che prima dotto non lo dicevano. E l'artificio con cui rispose è affatto simile a quello con cui il gravissimo Leibnizio persuase quei sapienti di Norimberga, che cercavano la pietra Filosofale, di ammetterlo alla loro Società; e mise in ischiera una filatessa di nomi tenebrosi alla mente, ed all'orecchio durissimi. E anch'egli Ugo sporcò senza misura ogni faccia di quel volume, di nomi ed opere altrui, fingendo di far questo con arte bella: utilissima e sublimissima arte in vero, se non che le scema un cotal poco la maestà il poter fare altrettanto ciascheduno che cercar voglia molti indici di libri stampati, avvertendo il consiglio di non lasciare quell'ordine, ma imitare quell Dio rubatore di bovi il quale, perchè venisse fallacemente adormato, studiò i passi stampandoli, nella tornata, retrogradi. A questa burla, con che accompagnò la vera critica, non fu oso veruno dire ch'ei dotto non si mostrasse, bensì che fosse ingegno pericoloso, quantunque quegli eruditi fossero fòri d'ogni pericolo in sulla fine del libro, ove svela aver ciò fatto per ridersi di tutti loro. Grazie per tanto a lui giovinetto rendano gli Italiani che egli abbia calcati quei mezzi onde la vana stupidità s'argomenta di prender l'erta Cattedra della vera e fruttuosa Sapienza. Della quale, o Signori, egli fu norma quando, giunto da per tutto il grido del suo valore, fu chiamato in Pavia a dettare grande Letteratura, e gli ultimi che la professarono erano Villa Ceretti e Vincenzo Monti. Con un parlamento sull'Origine e l'Uffizio della Letteratura, e in compagnia di un amico pericoloso, di che, nell'atto di mostrarsi, alcuni sogliono compiacersi, voglio dire col nome d'uomo eloquente, montò la Cattedra. So che Demostene temeva sul cominciare; so che temeva Marco Tullio, e non solamente parlando a favor di Milone lo mosse a temere la moltitudine armata, ma eziandio alla presenza di Cesare, per lo Re Deiotaro, lo mosse la troppa solitudine che gli tolse l'animo, e gli sminuì la veemenza del dire. Se Ugo Foscolo temesse, nol so; ma se ciò fu, tenne la paura imprigionata nel cuore, ch'è nullo indizio gli fu veduto in sembiante, e lieto di onesta baldezza, incominciò. Era bello a vedere un'aula di sterminata grandezza, tutta piena di genti d'ogni età, d'ogni grado, d'ogni condizione, starsene silenziose come se la vita la fosse muta. Bello a mirare quei sapienti togati, i quai d'età gli eran padri, insieme a due milla alunni starsi intenti al parlatore. Più bello udire dopo due ore, le grida d'applauso e le palme battenti della infinita moltitudine, che erompea fuor delle porte e facea delle strade nuovo teatro d'applauso; ai quali Ugo si togliea lagrimando di tenerezza, e riducevasi nelle sue stanze, ove giugneano gli ultimi rumori della folla tumultuante. Questa nostra natura che s'illude sì volentieri, e che desidera ardentemente che tutti gli uomini facciano a suo rispetto altrettanto, quantunque abbiano un interesse contrario, quando vede venire a sè le spontanee acclamazioni di tutto un popolo, non trova forze da opporre, e si resta fortemente agitata, pagando così un tributo alla propria fralezza, nell'atto stesso della sua gloria. Ed Ugo che di fama era vago, nè so che fama spregiando si posa ben amare virtù, s'abbandonava alla gioia colla stessa voluttà con cui creava, nè tentava pur di nasconderla. Che se qualcuno, per essere in lui lo sentire diverso, a questo si mostrasse difficile, io gli parlerei in tal guisa. Vedi di grazia, uom grave, come nell'ora in cui Ugo ha molle il viso di pianto per lo piacere, il giovinetto che l'ascoltò va passeggiando, e pensa se è atto all'utile Letteratura; pensa che abbisogna di molto studio; che deve provvedere con quello ai bisogni della sua Patria; che deve amare il Vero; che non deve far la parola strumento d'adulazione; che deve rispettare la Morale, la Religione; che deve diventar sempre migliore, e così l'utilità dello stato civile, e la sua gloria sono una cosa medesima; a questo pensa, e già s'infiamma il generoso ali arringo che gli mostra il maestro, e già lo prende colla speranza a rivale. E questo è frutto della maschia Eloquenza; nè, col vero pacatamente annunziato, in quei casi si viene a nulla. Perchè ne' più degli animi s'abbarbica in cupa latebra la inerzia, la quale dolcemente leva l'attività dell'oprare, e, per poter quivi penetrare e cacciamela, bisogna colla parola fervente mettere in moto tutte le nobili passioni. Ed è così che lo squillar

delle trombe, e le sinfonie bellicose addormentano nel cuor del forte l' istinto della vita, e corre a spenderla. Ma chi ha quella attitudine all' Eloquenza, porta seco necessariamente che senta in sè ripercossi gli effetti che in altri produce, che è la cosa che a te, uom grave, non piace, e che natura assolutamente pur vuole. Chi avrà riguardo al perchè fu fatta quell' Orazione, forse non troverà molto difettuoso che alla lettura riesca soverchiamente concitata. E già aveva preparato, con più pacata eloquenza, un corso di lezioni nelle quali era sua mente di parlar prima della vita d' ogni Scrittore, desumendone il carattere da' suoi scritti, poi dello stato in cui erano le Scienze, e le Lettere, e le Arti a' suoi tempi; e dei costumi, e della Religione, e degli istituti politici, e della Filosofia, di tutto in somma, e credo che con tutto questo tendesse a far risultare se lo scrittore era al di sotto, a livello, o al di sopra del suo secolo. Se non che per quello stesso motivo che fu costretto a scrivere contro la sentenza che cacciava la Lingua Latina, la sua Eloquenza non ebbe più campo la cattedra di Pavia, nè per ciò sentì consumata ogni cagione dell' adoprarla, ch'è molti chiedevano a lui difesa, ed egli difendeva per lo più improvvisando. Un antico rettore lasciò scritto, che l' Oratore è come un Generale d' armata di cui g2l' intendimenti ed i voleri prendono qualità dal suolo su cui si trova, dagli uomini a cui comanda, da quelli ch' egli vuol vincere. La qual similitudine qui ridico perchè Ugo Foscolo, improvvisando le sue difese le metteva in atto e perchè ci rammenta essere stato Capitano e poscia Caposquadrone.

Altri si saria forse attristato a questo passo, che le occasioni abbiano tolto ad Ugo di combattere, e a lui il piacere di far orrida l' orazione dei sanguinolenti spettacoli della pugna, i quali in quelle epoche, e per la natura di que' Potenti, e per quella dei lochi, eran maravigliosi. E certo, ove il correre all' armi non abbia sola cagione la prepotenza dell' ambizioni, aiutata dalla forza, ma una giusta ed importante, è bella ed invidiata la gloria che s' asside sulla bara del prode. Che se altrimenti, non è da mover lamento, ch'è il mondo non fu scarso giammai di coloro a cui è unica e suprema Virtù quella dei corrucci e del sangue. Ben egli, coll' edizione che diede del Montecuccoli, s' avvisò di far prender spirito novello al coraggio degl' Italiani. Ed ove l' originale era scemo del suo dettato, Ugo poneva il suo proprio, imitando le forme, di che è rigido Montecuccoli, sì bellamente che menti erudite e nello stile e nella Scienza Militare, per notarne le differenze invano s' assottigliavano. E questo partorì lode molta all' ingegno. Ma le note, con che accompagnò l' Edizione, molto vantaggio portarono agi' Italiani, perchè le une erano piene di classiche osservazioni sul guerreggiar degli antichi, le altre rigiravansi per le Arti tenute guerreggiando da Federico Secondo, e da quell' altro Guerriero dei tempi nostri. Ma non è che la prima passione della Letteratura non gli ardesse novellamente nell' animo; e già, chiuso d' assedio in Genova, cantò quella bellissima Lirica, della quale credo non sia altra da porre innanzi, e ben la pareggiano le altre di quel Libretto, nelle quali però non è alcuna che possa venir a gara con un poema, del quale ora favellerò, come quello che gli partorì somma gloria.

Quando una nazione non è ancora incivilita, ed è selvaggia dell' Arte, il Poeta che non è grande, tale apparirà di leggieri se natura non gli fu in tutto matrigna. Allora i miracoli dell' Arte antica non si conoscono, o male, ed egli non ha emuli, di chi tema, e resta facil signore delle menti, e dei cuori che si commovono ad ogni cenno che tu faccia sulle cose che sono ad essi care, come fanciulli che piangendo e ridendo pargoleggiano. Non è uomo che non conosca che Epoca fosse per le lettere quella in cui Ugo scrisse i Sepolcri; e non di meno in sulle prime i letterati si tacquero, e non ardirono giudicarli. Similmente Michelangelo Buonarotti, disdegnando di porre le orme ove gli antichi poste l'avevano, ruppe il filo del giudicare alla moltitudine degli artisti, che consiste quasi sempre in confronti. Ma coloro che erano molto via dentro all'arte (parlo di quella

che l'Alighieri volle sublimemente chiamare quasi nipote di Dio, volendo intendere, parmi, essere sua figliuola Natura, e a questa l'Arte figliuola), coloro dico, ed eram pochi, si sentirono presi di meraviglia, e il primo fu Vincenzo Monti, uno di quei grandi che hanno vergogna di essere circospetti nel laudare le cose degli altri.

Molti daranno la preferenza all'ultimo episodio nel quale i primi intendimenti dell'arte sono d'una grande altezza, ed infiniti sono i personaggi di quella scena, e caldissime le passioni, e differenti gli atteggiamenti. Ma, forse per la natura degli oggetti ch'egli divisa, l'esecuzione non è così palpabile come in quell'altro episodio che vendica il Parini

.

Dopo aver detto essere i cimiteri chiusi, ecco che il suo pensiero si riscalda all'idea che al Parini non fu eretto alcun monumento; gli s'affacciano alla mente tutti i meriti di Parini. Allora s'accende d'ira e lancia dardi avvelenati contro i Milanesi. Ma che fa perché il lettore sposi quell'ira? Dipinge la sepoltura di Parini orrenda al di fuori, perché, in luogo del sospiro del passeggiere, non suona quivi che la querimonia lunga del gufo che svolazza su per le croci, ed il raspere della smarrita cagna. La dipinge più orrenda al di dentro, perché giacendo il Parini in uno dei cimiteri dove si portavano anche i cadaveri dei giustiziati, il Poeta celo mostra (oh vitupero de'Milanesi!) insanguinato dal teschio d'un malfattore. Finalmente, e questo è l'ultimo artificio, verum occhio mortale non è pio d'un guardo a quella scena, e solamente la luce delle stelle piove là sopra. E quel mettere un cimitero che chiude le reliquie di migliaia d'uomini, in faccia ai cieli seminati di stelle, ha gran virtù di farti entrare in molti pensieri. La figura principale del quadro è la salma del Parini; e Talia, e il tiglio che mormora, e il capo mozzo del ladro, e il gufo, e la cagna, e la luce degli astri sono accessori parte ideali, parte reali, i quali, maestrevolmente mescolati, ti fanno un'illusione che ti si stampa come la realtà della vita. Precipue qualità di quel Carme ci sembrano la profondità e l'arditezza, e questa aiuta quella ed arrivano qualche volta al sublime. E restringe in poco spazio molte figure, non come fa Omero, ma come fa Dante, il qual procedere, se nuocerebbe all'Epica dove si narra, giova alla Lirica dove si canta rapiti da forte estro che non ha tempo da perdere. Ma sua natura appare nei transiti, che egli forma frequenti, e i quali trapassano sempre le idee intermedie lasciandole ai lettori. E li forma, come facevano i Greci, i Romani, e quegli Italiani che scrivevano nel trecento, di tenui modificazioni di lingua, e di particelle che acquistano senso e vita diversa secondo gli accidenti, il tempo e il luogo. Parla breve ed assegnato; ed è franco quel suo poetare, toccando con maestria, di Politica, di Morale, di Arti e di fatti Storici. Loda la virtù degli uomini, e sferza i loro vizi. Ove vede nobiltà ed altezza, ivi corre, e, per dar lume al nostro secolo, corre ai secoli dimenticati e fa muovere, parlar, operare personaggi, al cui solo nome ti senti compreso di riverenza. E si compiace dell'entusiasmo poetico che trae il mare e l'inferno alla vendetta dell'ingiustizia, valendosi della tradizione delle armi d'Achille. Cerca e vedi, perché dir tutto sarebbe lunga fatica, ed a questo luogo non conveniente. Intanto i molti che stavano taciturni, storditi dalla novità, avvertiti dai pochi, cominciarono ad alzare il rumore sì che per quei versi non era che una voce in Italia. Videro essi aperta una nuova strada, e, credendo esser anche per essi, per quella cominciarono loro cammino, ed imitando l'armonia de' suoi versi, ora austera, ora sonora, ora mollissima, siccome dentro gliela dettava l'affetto, e le parole e le frasi, non quelle comuni che son di tutti, ma da lui fatte, bene appare che a loro posta aiutavansi per istrappare al Poeta l'alto secreto. Ma essi non potevano che accrescergli gloria, dando loco al paragone, nè avria natura diversamente concesso. La mente d'Ugo procedeva dal concetto dell'Arte sua, a quelle esterne apparenze del

pensamento colle quali suolsi significare, e però erano con quello naturalmente nate e cresciute; e la mente de' suoi imitatori, all' opposto, facendo scala di quelle forme, sperava con quelle di salire alle potenze intellettive di un altro, la cui esterna impronta è, nell' arte dello scrivere, detta stile. E quel Timeo restò deriso per aver voluto spingersi anch' egli, nella sua storia, agli stessi combattimenti, a quelle stesse battaglie navali, ed alle stesse concioni che il mondo ammirava in Tucidide ed in Filisto, ed, usurpando la voce a Pindaro, dissero ch' ei non andava neppure a piedi accanto di un cocchio Lidio. E noi usurpando l'immagine ad Omero, tradotta mirabilmente dal Poeta che vive, daremo la differenza che passa tra loro due e gli altri, che senza voler imitarli, scrivono bene:

Minerva

Li precorre, e Gradivo entrambi d' oro,
E la veste han pur d' oro, ed alte e belle
Le divine stature; e, d'ogni parte
Visibile, più bassa iva la torma.

Ugo considerò i sepolcri politicamente, ed ha per iscopo di animare l' emulazione degli Italiani cogli esempi de' popoli, che onorarono la memoria e i sepolcri degli uomini grandi. E da quei versi suona una corda che ti dice, periture le cose create, ma non per questo t' avezza a spendere il tempo in vani omei, ma t'affretta ad oprarlo in cose utili alla patria. Conciossiachè coloro che non mirano ad un vero religioso, morale, politico, fisico, ed anche scrivono male, non son tollerandi, e non è bene che le Città ordinate abbian per le lor vie di cotestoro, che oziosi, noiosi, e ridicolosi le ingombrano, e saria lo meglio che si mostrassero di loro dispette, cacciandoli con atti di scherno, e non coi fiori, come voleva dei veri Poeti nella sua Repubblica quel mite savio. In questo modo, come già dissi, Ugo Foscolo aiutava la civiltà della civilissima Italia, specialmente col dire il vero in ogni occasione risolutamente, mentre altri vuole tacerlo o per naturale timidezza, o per repressibil freddezza, o per turpissima venalità. Laonde egli, acceso di buon zelo, quando vide l' Italia divertire i passi, e posare su cammino non retto, ad essa diede biasimo e mala voce, a quella guisa che il padre castiga il figlio del suo fallire, affinché estrano rimproverare non gli faccia, con più vergogna, scoppiar dalla guancia proterva l' accusa del suo peccato. Con questo intendimento il Petrarca, il Boccaccio, l' Ariosto, punsero le loro Patrie, e, più di tutti, il più grande di tutti loro, nell' anima del quale l' ira s' assise ministra della Giustizia, ed all' Italia gridando,

Seva (*le disse*) e di dolore ostello,
Nave senza nocchiero in gran tempesta,
Non donna di provincie, ma bordello!

facendo allegri i sublimi rancori, non pur nei lochi, ove speranza è già morta, ma nelle lande del desiderio, e fin anche nei Cieli, ove le faccie di quei Celesti, parlando delle colpe degli uomini, fansi scure. E' mirava sempre al bene d' Italia, col pensiero, colla voce, coll' opra, e solo l' abbandonò quando vide che le sue franche virtù potevano essergli rovina certissima. E bene ei fece, perocchè quivi alla gloria delle Arti andava mista la vergogna di servitù. Ciusto era per tanto che se n' andasse presso gl' Inglesi, uomini veramente gloriosi di Arti, di Sapienza, e d' Armi, e fortunati assai pei loro politici instituti. Ma perchè la parola vada immune da ogni equivoco senso, voglio che ogni uditore, benevolo o no, stia sicuro ch' io volli dire di quegli

istituti, onde essi governano se medesimi. Se non che qualcheduno, a cui non è troppa noia il venirmi ascoltando per lo soverchio di sua cortesia, a questo passo dirà: bene sta ch' egli, liberissimo e da per tutto esaltato, quivi ricovri; lui vorranno gl' Inglesi per aver dato saggio di sapienza militare, di Arte Poetica, d' Oratoria, di Critica; ma come farà per la lingua, la quale gli impedirà di apparire quale e quanto ei sia, nei crocchi inglesi, nei quali non si fa troppa grazia al forestiere di far tacere la propria lingua per parlargli la sua? Chi questo avesse detto, ciò saria stato ragionevolmente. Ch6e come che Ugo avesse vòlto per gl' Italiani quello strano e passionato viaggiatore, non era atto neppure mezzanamente a parlare la lingua dei nuovi ospiti, e gran danno, che fa apparire di sè medesimo d' assai minore l' uomo, è quel dire le cui forme non escono col pensare, ma dopo. Ma e si guardi anche di che ingegno gli fe' dono natura. E di tanto gliene fe', che in pochissimo tempo, onde apparire in Inghilterra quale era, a sè provide, all' Italia, onde accrescere la sua gloria, ed a me, che seguendolo in Inghilterra, anzi che deviare dal mio proposto, mi fo più celere in conseguirlo. Imperciocch6e, per non parlare di altre opere, ora che per il mio argomentare non fanno, dico che stampò nella loro lingua una scrittura eruditissima, colla quale annunziava la Visione di Frate Alberigo, data fuori in Roma dall' Abate Francesco Cancellieri, e così s' aperse il campo e scrisse esteticamente per ben due volte di Dante, e poscia del Petrarca, in ultimo del Boccaccio; e così gl' Inglesi hanno nella loro lingua, scolpito da vigorosa mano, il secolo padre di Scienza a tutti gli altri. Certo non giace in basso il nome d' altri, che di quello prima parlarono, ma siccome noi non conosciamo che verun d' essi abbia fatto quanto Ugo, così n' è caro il sapere come, per opera di Ugo, la fama di quei grandi venisse fatta segno di riverenza agl' Inglesi, con maggior notizia di cagioni. Nè era mestieri di minor ingegno del suo per dire condegnamente di quel secolo pieno di varii casi. Discordie ed ire: battaglie atroci cogli estrani; atrocissime fra loro; piccoli tiranni sparsi qui e qua: grandi fortune cadere al fondo, miserissime sollevarsi; cittadini cacciati da cittadini che vinceano miseranda vittoria; Re sorgere, fuggire, cadere; la Patria lacerata, e quindi facile preda all' inimico; Italia fatta teatro di miseria, e in quella confusione di passioni, di leggi, di pugne, sorger quei tre mortali, come scogli in oceano tempestoso.

E a mano a mano scriveva degli altri Classici. Immaginiamo con quale attenzione ascoltavano e leggevano lui, il quale si può dire che parlasse di quegli ingegni coll' affermar che fa credere, avendo mostro coll' opera avere da essi tratto, col potentissimo ingegno, tanto d' aiuto da poterli emulare. Ond' è che gl' Inglesi avranno meglio sentito che, se gl' Italiani hanno di che invidiarli, questo non è dal lato degli scrittori. Ed Ugo era salito in sommo onore appo i primi; e udite nomi che lo circondavano e glifaceano festa: e Rogers, e Moore, e Campbell, e quel Lord Holland, generosissimo amatore d' ogni ingegno. E in vero, come pochissima cosa è venire in fama presso i mediocri, così al contrario veramente glorioso può nominarsi colui, che tale vien giudicato da altri nobilissimi e reputatissimi. Ma pensate come sia difficile farsi largo in un paese, dove è tanta sapienza, e Letterati che hanno i loro parenti, i loro amici, che parteggiano non solamente per l' onore degl' individui, ma per quel della Patria, e vedono un forestiere che detta nella loro lingua; pensate a questo, e, sì pensando, entrate nello studio del Murray; nè siate schivi; conciossiach6e là non ormano uomini di piccola qualità, ma grandi Politici, Guerrieri, Oratori, Poeti, Filosofi, Artisti, Scienziati, Letterati d' ogni maniera, alti Signori e Principi. Entrate, e vedrete offerte agli occhi vostri due figure appese alle opposte pareti, sole e senza altra compagnia d' attorno, che rappresentano in intera pittura Ugo Foscolo e Byron, che si stanno liberamente guardando. E chi fosse stato, per singolar grazia della fortuna, testimonio di quelle tre o quattro volte, in cui quei due in questa vita trattaronsi, forse li avrebbe veduti, non altrimenti che in quelle pitture,

ricercarsi vicendevolmente cogli occhi lampeggianti, e da quelli lasciar trasparire, fra gli alti ragionamenti, la secreta compiacenza di somigliarsi l' un l' altro. Che se non fu simile l' uno all' altro senza eccezione, — perchè il nome dell' Inglese vivera ab antico nella Storia, e i suoi antenati, che avevano combattuto gloriosamente, ed accompagnato in Inghilterra Guglielmo il Conquistatore, gli lasciarono in eredità il grado di Pari, e le molte e beate dovizie, — non io mi turberò, essendo pronto il vedere come è buon per Ugo che, anche senza queste lusinghe della fortuna, che in chi le mira possono tanto, altri non si rista dal paragonarli fra loro. E'furon simili per la rapidità della loro fama, per la altezza degli ardimentosi intelletti, per la forza del loro coraggio, per lo amore generoso che portarono a quella Libertà, che è fontana delle civili virtù, per una spontanea, repentina, irrefrenabile, e quaci soverchiante piena di Eloquenza, per l' arguzia con cui bistrattarono e derisero le zucche dei prosuntuosi pedanti, per il modo di annunziare, senza temer pericoli, le utili verità, o in lettere o in politica, onde l' uno si fece acre all' Italia, e l' altro all' Inghilterra; in tutto, in somma, che può far l' uomo riverito e temuto nel mondo, giovandolo, e perfino furono simili (ahi dolorosissima somiglianza!) per aver avuto l' ultimo asilo nella terra medesima. Della qual ultima somiglianza devono essere mesti tutti de nostri. Il Poeta Inglese riposa nella terra de' suoi padri; Il Greco no. Ma a me basta avere ciò accenato a voi cortesi, che anzi credo di aver toccato a molti il segreto pensiero. Non vi parrà egli di averlo quasi riacquistato in quel giorno, in cui lo farete tornare nella sua Patria, risolcando quelle acque che fur fatte solcare a Byron per andar nella sua? Gli consolerete l' anima, voi, Monsignore Reverendissimo, di novella preghiera su quelle ossa, le quali in questa casa di Dio un dì, coperte delle loro carni infantili, ebber battesimo. Nè mi sarà rancura, ma gioia molta, che altri in quel giorno dica sovr' esse maestrevolmente del suo ingegno e delle sue virtù.

Ma intanto che questi egregi me li veggo in pensiero, ma più non sono, vengo sospinto a fissar gli occhi devotamente nei cieli, e lagrimare, perchè dopo d' averci, per sì poco momento d' ora, inebbrati di loro, ci abbandonano alla cura del desiderio, perocchè morte li ragguaglia al restante degli uomini, a cui sì poco s' assomigliavano. Nè alcuno di voi, se discortese ed ignobile affatto l' alma non abbia, dirà essermi io dipartito dall' argomento, se qui mi fermo a sospirare d' un altro. Abbiti un nostro mestissimo saluto, o nobile spirito di Guilford! Se la ventura ne fosse amica, sì che tu fossi vivo e qui presente, il sol timore di apparire un lusinghiero, a coloro che mi ascoltano, m' avria a pena tenuto dal volgerti repentina la parola, or che discorre sulla virtù degli egregi. Ma oggi che più non odi, libero ma dolente ti parlo, e piango che tu, col toglierti per sempre al nostro affettuoso abbracciare, ti togliesti ai grandi della tua Patria che ti onorarono, ai Letterati che ti pregiarono, a tanti giovani Greci i quali, e di parole, e di maniere, e di generose opere, ti conobbero padre; alle turbe dolenti, a cui tu quietavi la fame, e finalmente a tutti i lochi per li quali pellegrinando avesti sempre compagna la cortesia. Ben m' è avviso di vedere ciascuno di questi benedire l'anima tua, senza mistura alcuna di rio parlare, in passando su quella pietra, che coperse tanto fiore di virtù, di sapere, di gentilezza.

Ed or m' accorgo che col dare meritamente questo piccolo segno di affetto, di riverenza, e di dolore, in verun modo non mi partii dal subbietto, e quasi qualcuno andrà pensando ch' io mi sia entro i limiti di questo artatamente rigirato, ove egli pensi che cresca onore ad Ugo, per esser stato ammirato da un personaggio così distinto. E' correva lietissimo incontro ad Ugo ad accoglierlo con ogni modo di nobiltà, tutte le volte che da' suoi viaggi tornava in Londra; e nei domestici ragionari, onde si facevano lieti, avrà tratto piacere, ammirando quella gran mente, anche per la molta notizia delle cose antiche, di cui Guilford molto piacevasi, la quale dettò ad

Ugo la Dissertazione sul Digamma, la più stupenda di tutte, direbbe il gran Corneille, perchè al suo autore fruttò tanto da fabbricarsi una casa; la quale, giustamente, prese il nome della Dissertazione. Colà dentro stava meditando i suoi lavori, e in un' età la quale, avvegnachè non fosse più in sul primo fiorire delle sue forze, lasciava naturalmente vedere dinanzi a sè tre o quattro lustri utili alle Lettere, senza contare quegli anni più che goderon alcuni fortunati che di potenze intellettive abbondavano. E già l'edizione di Dante è in pronto; e così voleva fare di tutti i Classici Italiani, e procedeva facendo Italico Omero, di cui lasciò nove Libri, et andava limando i carmi l' Oceano, l' Alceo, ed altri; tra i quali, deh! si trovasse l' Inno alla Sventura che ci promise! Perchè quell' intelletto, che tanto vide e sentì, avvolgendosi per entro gli umani accadimenti, et le cagioni ed i successi librando, avrà trovato opportuno di dipingere alcuni di quei grandi mortali, che da fortuna furon travagliatissimi. E forse vedremmo ritta quivi entro l'ombra di Camoens, o di Torquato, o di Milton, per annunziare che la gloria a pena li consolò dell' avere avuti i cuori macerati dalla sventura, e le guance arse dalla vergogna del chiedere. Ma se creatura potesse spinger lo sguardo ove sta quieto il futuro, e mi dicesse che era serbato ad Ugo di rassembrarli anche per questo, grazie molte e ferventi alla Morte, che ce lo tolse! E non per tro, dove noi siamo, altri si saria ricordato di Dante, il quale entrò in quella Chiesa della sua Patria affaticato e di disgrazie, e di gloria, e di vita, e da quell' umile fraticello interrogato del suo volere, fissò gli occhi nelle Immagini sante, e risposegli: Pace.

tanto egli non fu felice, per l' indole e per la forza delle proprie passioni, tutte lontane dalle battute vie, e questa è la cagione che lo fe' scrivere:

Avverso al mondo, avversi a me gli eventi. Egli non fu felice, o Signori! Che quel piacere, che costoro sentono in produrre le maraviglie dell' Arte, nè l' altro dell' altrui lode, può chiamarsi felicità; la quale par che consista piuttosto in uno temperamento di sentire, il più che puossi, continuato. E così è che l' umana fralezza viene impedita nel godimento di quella parte di felicità, che può avere quaggiù, Vienne impedita, dico, da quelle stessissime qualità che la fanno apparire maravigliosa, e degna d' invidia. Egli diceva di voler cercar pace in quest' isoletta che egli amò sempre, nella quale ove fosse venuto, e penetrato quà den-

Egli sentia fortemente la giustizia, e per essa parlando vera, e ferma, ed alta ragione, non era curante di offendere chi si fosse. Non era punto invidioso di chi accennava di alzarsi, ma l' aiutava. Ben avvisava i piccoli di non mettersi nell' alto pelago dell' Arte, e li cacciava colle grida al lido, da cui stoltamente partivano; ma quando vedeva lesa giustizia, ecco che le grida si facevano più sonore. Il perchè egli, e il mondo a cui sgridava, diremo, per usare un nome almeno dell' altrui scienza, essere due linee Parallele che, in loro correre rapidissime, se in eterno viaggiassero, non s' incontrerebbero mai. E così, per troppo zelo, qualche volta falliva lo scopo a cui mirava parlando: e sarà colpa di quella sua natura bollente ed esercitata a poggjar alto nell' Arte, che gli fosse difficile assai a chiamarla, in altre cose, a quel mezzo, ove le nostre virtù hanno in costume di riparare. Nell' amicizia era ferventissimo, nè la poneva sulla lance dell' interesse. Ma ogni pistola che amico suo riceveva, nonchè nelle franche parole che per entro leggeavi, avea un immagine di lui nella figura che avea lasciata il suo suggello. Ed era un leone addormentato sulle sue zampe protese innanzi, in atto di essere preste alle difese. Nè rade volte svegliavasi, alzava il capo, guardava attorno, e ruggiva. Quel generoso animale, immagine di quell' altro a cui la morte fece muto il ruggito, avea per conveniente Epigrafe le parole, che trovo scritte su quella bara; uditele perchè suonano molto;

Est, est; non, non.

Delle quali parole nella bocca di lui non si può dire, come d' altre si disse, che fossero l' Epigrafe della vita sulle porte d' un cimitero. Imperciocché chi l' ha udito parlare ai discepoli, ai Professori, ai Letterati, ai Potenti, e per fino a Colui, che or dorme sotto la gleba di Sant' Elena, gli fu forza fra sè ripetere: Est, est; non, non. E, nondimeno, facilissimamente a pietà si destava alla vista dell' infortunio, e si accendeva di carità, ma proprio di quella che si leva il vestimento per darlo, pensando poscia alle parole dell' Ecclesiastico: «Non rigettare la preghiera del tribolato, e non volger la faccia dal meschinello. Non affliggere il cuore del meschino; e non differire il soccorso a chi è in angustia; e Dio terrà conto della buona opera come la pupilla dell' occhio suo». Che se siamo contenti di aver qui dette queste parole, perché queste une rispondono alla santità del loco, siamo ancor più contenti in pensare che Ugo Foscolo lasciò scritto nella notizia di Didimo, che la Bibbia era l' unico libro che leggeva sempre da capo a fondo. Da qualche tempo egli era preso da certo fastidio d' ogni cosa, e già la ragione dei medici a noi insegna che il fegato, in cui prima di morire fu lesa, viene affranto dall' animo che patisce. Ma quel tendere a giustizia e quel cercar sempre di giovar coll' ingegno, ed anche, se si vuole, quel passionarsi troppo nei mezzi, deve averlo lasciato sol colla vita.

Che se novella dell' ultime sue parole ne fosse giunta, forse da quelle apparirebbe manifesto quello ch' io dico, ed io vi parlerei di quelle, più volentieri di qualunque altra cosa io v' abbia detto fin qui. Ma di questo tanta certezza nella mente mi suona, volgendo il guardo alla sua vita, che mi fa entrare in una immaginazione la quale, come quella che non combatte col verosimile, lasciate che ve la dica. Se qualcuno di quei fortunati ed egregi, che dalla prima fanciullezza lo amarono, e gli furono compagni nella via dell' onore e del sapere, de' quali credo che parecchi mi stieno ascoltando, e fra i quali già non fu' io, di che m' accoro per non aver potuto da lui, come essi, o almen tentato, accendere il mio debole e fioco lume) se qualcuno di loro, dico, alla novella del suo male si fosse messo per lo sentiero che in Inghilterra conduce, e, terre e mari, quanto più si poteva rapidamente, varcando, là fosse giunto, ed abbassato si fosse sul suo letto di morte, per contemplare quella faccia, fata più macra di quello che glielo avessero le forti e generose passioni, e' m' è avviso che l' avrebbe udito favellargli in tal guisa:

Povero amico! Affannoso ti vedo giungere per rivedermi ma l' affanno è il più fedele seguace di ciascheduno su questa terra, e la morte, credimi pure, è l' ottima delle cose. Sono giunto, sullo stremo degli anni cinquantadue, e sono più di quaranta che sento ardere una fiamma nel petto angusto, che tentò più volte di dilatarsi violentemente. Se non temessi che in questi istanti mi venisse a turbare l' orgoglio, direi che questa fosse Giustizia. Fanciullo essendo, mi spingea questa in Zacinto nelle solitudini delle rive, e dei monti a meditare; mi spinse questa in Italia, e nella piccola casa mi raccolsi solingo. Spesso mi trovò l' alba sulle carte di quelli, che vollero colla mente porger soccorso a' mortali, nè le loro sventure, nè le tregistizie del mondo, che in quelle carte leggevo, mi fe' cadere il coraggio. E poiché, in leggendo, parevami che questa fiamma si facesse più viva, tutto allegro della speranza d' esser uno del loro numero, abbandonai la mia solitudine. M' affacciai all' operoso ed incessante tumulto della vita, e posi mente. E vidi; oh vidi quello che la bocca della Sapienza gridava: «Le mani insanguinate dei padri seminarono l' ingiustizia, e ornai la terra non dà altra messe». Vidi un conflitto d' interessi, di opinioni, e di spade, che non ha posa un momento; e le leggi, che contrastavano cogli' interessi dell' egoismo, e gli' interessi dell' egoismo, che contrastavano colle leggi. E l' arbitrio delle leggi padre della tirannide; e l' arbitrio delle opinioni padre della licenza, e quindi, — vidi un popolo, che da per tatto ebbe nome di gentile,

che diceva di voler libero il mondo, ed uscì fuori col ferro, ed il furore del macellarsi diventò per esso una danza. Vidi un uomo, rapidamente alzato su tutti gli altri, cadere con tale un fragore da fare che lo ripeta l' eco dei secoli. Me pareva che l' uso della parola dovesse equilibrare il potere di chi comanda, e le opinioni di chi obbedisce, e cominciai ad oprarla, e vidi da una parte i potenti ombrare e turbarsi, e vidi dall' altra cento meschini, i quali mi si piantarono sulla via pertinaci, ingordamente affamati e quasi furiosi di lode, e perchè duramente io la negava, m' odiarono sì che tra poco ne rideranno. Vidi la follia, sotto le apparenze della saviezza, nelle case, nelle vie, nei fori nelle Accademie, nei palazzi, nelle capanne; e la sciocchezza prosuntuosa, e la bontà beffeggiata, e la tristizia temuta, e la fortuna adorata, e la sporca menzogna, e l' ingratitude, e il tradimento, e gridai. Vidi le lettere (le sante lettere) non far altro nei più che cambiare l'oggetto delle passioni, e intanto i Letterati nutricarle d' inezie d' impostura, e d' eterni rancori. E da per tutto un subbuglio, una pressa, un tumulto, una faccenda, una guerra che confonde la mente di chi si pone a pensare. Guardavo il Sole, questo maggior ministro della natura, e a quei torrenti di luce che spandea sulle città popolose, e sul deserti, mi pareva che fosse l' immagine della santa Libertade da Dio voluta. E vidi — ma la voce mi manca per ridir quanto vidi. Ben ti so dire che tutto quello ch' io vidi, e l' accorarmi, ed il gridare che feci, affrettò lo estinguersi di questa fiamma che mi divora. Nè di questo movo lamento, che anzi, avvegnachè mi senta fiacche le braccia, vedimi, amico, che trovo forza bastante per innalzarle all' Onnipotente, nude come me le creò, e ringraziarlo di questo istante, e pregarlo che mi sia giudice mite.

Queste cose mi pare ch' egli avria dette; ma non crediate, o uomini che ascoltate, che labbra d'uomo, che or viva, possano pareggiare la forza di quelle sue, ed in quell' ore, nelle quali poi si sarà suo pensiero soffermato alle porte d' Eternità, per la quale le parole degli uomini sono mute. E certo giova sperare, o Signori, che le sue virtù, e l' uso che fece del suo ingegno, e la riverenza che portò alla Religione, avranno fatto dimenticare le sue fralezze all' Eterna Bontà, et l' avranno spinto in fra le braccia

Di Lui, che eterna ciò che a Lui somiglia.

Abbassa gli occhi su questa terra, o spirito fortunato, e mira i cittadini starsi dolenti intorno al vuoto feretro, che ti composero. Sentirono anguste le porte di questa chiesa, per le quali versaronsi compresi di dolore, a pianger, non già di te, che sei degno d' invidia, ma di sè stessi, che t'han perduto. Mira questa fronda d' alloro, che certe povere mani hanno spiccato dalla solitaria muraglia d' una chiesa campestre, nell' ora in cui il Sole, terminando la sua luminosa carriera, faceva pensare a te. Mirala, et non sorridere per esser ella fronda caduca, e pensa che, quando eri grave dell' incarco d' Adamo, l' avesti cara anche tu. L' abbiamo posta per onorarti quanto meglio per noi si poteva, per i tanti obblighi che sentiamo d'averti. Ma se vuoi colmarne la misura, siimi grazioso col secondarmi unà preghiera che tutti di questo Tempio, giovani e vecchi, poveri e ricchi, nobili e popolani, letterati ed illetterati, privati e magistrati, laici e sacerdoti, tutti, con cenni reitirati, e di mani, e di capo, vedo che mi metton sul labbro. Deh! spirito immortale; per quell' amore che tu portasti a tutte le eccelse cose, accostati al trono dell' Onnipotente, gettati colle labbra sullo sgabello de suoi piedi, e, se legge di Paradiso non toglie il lagrimare, pregalo lagrimando e gridando, di manddare alla Patria vicina la Libertà.

ΣΟΛΩΜΟΣ

ΣΟΛΩΜΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Α

Εις κόρην κτλ

Ανθούλα

Ανάμνησις.

Το όνειρο

Η αγνώριστη

Δε μ' αγαπάς

Η Ξανθούλα

Προς τον κ. Στράνη

Κάκιωμα

Εις φίλον ψυχορραγούντα

Ο θάνατος της ορφανής

Ο θάνατος του βοσκού

Η Ευρυκόμη

Η Ψυχούλα

Προς τον κ. Δε Ρώσση

Το κοιμητήρι

Η φαρμακωμένη

Στο θάνατο της μικρής ανειψιάς

Εις μοναχήν

Γαλήνη

ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Σημείωσαις του ποιητή

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΠΑΙΡΟΝ

Σημείωσαις του ποιητή

Η καταστροφή των Ψαρών

Προς τον βασιλέα της Ελλάδας

Εις Φραγκίσκα Φραίζερ

Β

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ

Υπόθεση

Το παράπονο της Μαρίας

Το όνειρο της Μαρίας

Ο μάρτυρας

Ο Λάμπρος με τη θυγατέρα του

Τα δυο αδέρφια

Η τρελλή μάννα

Το ξεμυστήρευμα

Η ημέρα της Λαμπρής

Η δέηση και τα όραμα

Η τρέλλα της Μαρίας

Ο θάνατος του Λάμπρου
Αποσπάσματα διάφορα
Πόθος
Ωδή εις την Σελήνη
Η σκιά του Ομήρου
Εις Μάρκο Μπότσαρη
Νεκρική ωδή
Η φαρμακωμένη 'ς τον Άδη
Νεκρική ωδή
Οκτάστιχα αγνώστων ποιημάτων
Σχεδιάσμα
Ο ανατολικός πόλεμος
Εις το θάνατο κυρίας αγγλίδας
Εις το θάνατο της ανεψιάς του
Εις το θάνατο της Αιμιλ. Ροδόσταμο
Αγνώστων ποιημάτων αποσπάσματα
Νικηφόρος Βρυένιος
Ο Κρητικός
Ο Πόρφυρας
ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ
Στοχασμοί του ποιητή
Σχεδιάσμα Α
Σχεδιάσμα Β
Σχεδιάσμα Γ

Γ

Η ωδή του Πετράρχη
Μίμηση του τραγ. της Δεσδεμόνας
Η άνοιξη του Μεταστασίου
Το καλοκαίρι »
Μετ. του τεμαχ. του Μεταστασίου
Αμουσία του Σίλλερ
Αποσπάσματα του Σ. της Ιλιάδος

Δ

Το Όνειρο
Η πρωτοχρονιά
Το ιατροσυμβούλιο
Εις μεγιστάνα
Επιγράμματα
Σημειώσεις του εκδότη

Ε

ΔΙΑΛΟΓΟΣ (Ποιητής — Φίλος — Σοφολογιότατος)

ΣΤ

RIME IMPROVISATE

Sorge la note

Dove sei

Se non conoscite

Sorgi, Sorgi

Per una fontana

Per un luogo ameno

In questi

Sorgi ora

Sullo stesso argomento

Apri suora amorosa

Chi è costei

Sullo stesso argomento

Vieni, diletto mio

Suon di limpido

Deh folce temi

Il voi veloce

Al conte Mercati

Un giovine moribondo

Lamenti

Il Giudizio finale

L' aurora

Sullo stesso argomento

La morte

La gastita

La cocezione

L' annunziatione

La morte del giusto

La morte dell' empio

L' inferno

La luna

A san Dionisio

Zacinto

Il Pentimento

A Maria

Sopra Bonaparte

Incoronazione

A Lord Guilford

La caduta di Lucefero

Sulla morte di Pio VII

Il Paradiso

Sonetto

La nativita

Sulla morte di Cristo

La risurrezione

L' assunzione

Sonetto

»

»

»

Squarci di Poemetto

»

Ode

La navicella greca

Saffo

L' albero mistico

Ode a Venere

Ode per prima Messa

Sonetto

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

Epigramma

»

La madre greca

La donna velata

L' usignolo e lo sparviere

Orfeo

Lo stesso soggetto

ELOGIO DI FOSCOLO

1] Ένας μόνο θα μπορούσε να σημειωθεί· ο γερμανός ποιητής Νοβάλης (Hardemberg με ταληθινό του όνομα)· το έργο του ολόκληρο κρατείται σε 50 σελίδες μόλις· ένα κεφάλαιο μυθιστορήματος, ένα διηγηματάκι, ένα άρθρο, λίγα ποιήματα, και άλλα κομμάτια. Ο Κάρλαϊλ είπε για τα έργα του πως «μεταφέρουν τη σκέψη 'ς ένα νέο κόσμο.» Όμως ο Νοδάλης πέθανε, το 1801, 29 χρόνων.[↵](#)

2] Στις 8 του Απριλίου δεν εγεννήθηκε· είναι η μέρα που βαφτίστηκε, Ίδε Προλεγόμενα Σ. Δε Βιάζη (Α. Σ. Ζ. 1880).[↵](#)

3] 'Σ τα βιβλία και 'ς τα έγγραφα του Πανεπιστημίου της Παβίας που σπούδασεν ο Σολωμός, τόνομά του γράφεται διαφορετρόπως: Salomon, Salomone, Salamon.[↵](#)

4] Βλέπε «Chants populaires de la Grèce moderne» par Fauriel. Discours préliminaire. CXXIV. Συμπληρωματικά, βλέπε και Κρουμβάχερ «Ιστορία της Βυζαντινής λογοτεχνίας» μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου Βιβλιοθήκη Μαρασλή τόμ. Γ. σ. 13 κτλ.↵

5] Ο φημισμένος άγγλος φιλόσοφος Bain (το ηύρα σε μια γαλλική έκδοση του έργου του «L' esprit et le corps») υποστηρίζει, αντίθετα προς άλλους σοφούς του τόπου του, πως η μεγάλη αρχόντισσα δύναμη των μεγάλων ποιητών είναι το αίσθημα· και πως η φαντασία δεν είναι παρά του αισθήματος υποτακτική.↵

6] Ο μέγας τεχνοκρίτης Ruskin κάπου λέει: «Για να είναι κανείς ποιητής φτάνει να αισθάνεται βαθειά· όμως ο μεγάλος ποιητής και βαθειά αισθάνεται και βαθειά νοεί».↵

7] Ο Γρηγορόβιος. ↵

8] Του Άινε.↵

9] Κ. Ο. Μύλλερ Ιστορία Ελλ. Φιλολογίας μετάφρ. Α. Κυπριανού τόμ. Α. σ. 115.↵

10] Σύγκρινε την ίδια θεωρία μιας τέχνης απρόσωπης, και έξω από το ατομικόν εγώ του καλλιτέχνη, όπως διδάσκεται 'ς τα γράμματα του Φλωμπέρ προς τη Σάνδη, 'ς τους προλόγους των ποιημάτων του Λεκόντ Δελίλ, και όπως εφαρμόζεται και εις των δύο τα έργα.↵

11] Παρμένα από μια βιογραφία του Μπάιρον. — Εν τούτοις ο Taine νομίζω πως υποστηρίζει κάπου ότι και η πιο δημιουργική φαντασία δεν ημπορεί να ξεφύγει από το εγώ του τεχνίτη. Παράδειγμα ίσα ίσα ο Σαίξπηρ: Όλοι του οι ήρωες, αγαθοί ή κακούργοι, χοντροκομμένοι ή λεπτοί, έχουν ένα είδος πνεύματος· το δικό του.↵

12] Ο Ιλάριος είν' εκείνος που εξέφρασε την απορία του προς το Δάντη πως το ποίημά του τόγραψε σε χυδαία γλώσσαν, ακατάλληλη για υψηλά θέματα. Σώζετ' ένα σχετικό γράμμα του Ιλαρίου· μερικοί υποπτεύονται τη γνησιότητα του γράμματος (Dante, par John A. Symonds).↵

13] Η δίκη πλήγωσε κατάκαρδα τη φιλοτιμία του· εξ αφορμής αυτής, η μνήμη της μητέρας του, Αγγελικής Νίκλη, (δεύτερης γυναίκας του πατέρα του) δεν έμενεν απείραχτη.↵

14] Συγγενής αξιότιμος του Σολωμού με πληροφορεί πως τα χειρόγραφα του Σολωμού, μετά το θάνατό του, 'ς την Κέρκυρα παραδόθηκαν όλα 'ς τη φωτιάν από άνθρωπο επίτηδες προς τούτο σταλμένον από το μεγαλύτερο αδερφό του Σολωμού· αφορμή του βανδαλισμού, μια κληρονομική αντιζηλία, παρ' άλλος κανείς λόγος. Σημειώνω εδώ απλώς την πληροφορία, καθώς την άκουσα.↵

15] Βλέπε τη μελέτη περί Baudelaire του Θεοφίλου Γωτιέ 'ς τα «Fleurs du Mal» Levy 1883.↵

16] «Το Διήγημα του Βιζυηνού.» Στη «Νέα Ελλάδα» 1896.↵

17] Π. Χιώτου. Περί της ποιήσεως των Ζακυνθίων. «Εθνική Βιβλιοθήκη» 1868. ↵

18] Καισάριος Δαπόντες (1705 1785). Τελευταίον ακόμα σε βιβλίον ενός Ρωμούνου ονομάζεται «αηδών του 18ου αιώνας».↵

19] Dante του Symonds.[↵](#)

20] Τη σατυρική δύναμη του Σολωμού πρέπει να την αναζητήσουμε και 'ς τη λυρική οργή των ύμνων του και αυτού του «Λάμπρου.» Συχνά πυκνά η σάτυρα τα ωραιότερά της κομμάτια δείχνει όχι τόσο ως είδος ξεχωριστόν, αλλ' ως ένα μέρος αεχώριστο του μεγαλόστομου λυρισμού.[↵](#)

21] Διονυσίου ή Λογγίνου «Περί Ύψους».[↵](#)

22] Περίεργα μοιάζει ο δρόμος που τράβηξεν ο μέγας ποιητής των Πολωνών Mickiewicz, συνομήλικος του Σολωμού, (εύκολα επηρεαζόμενος και εκείνος από διαφόρους τρανούς διδασκάλους), από την αυτοσχεδιαστική ξεγνοιασιά 'ς τον επίμονον αγώνα της καλλιτεχνικής εντέλειας του στίχου.[↵](#)

23] Κάτι πολύ ανάλογο μας φέρνει 'ς το νου η εργασία του ζωγράφου Γύζη καθώς μας την παρουσιάζει, 'ς το βιβλίο που του εφιλοτέχνησε, ο κ. Δ. Κακλαμάνος.[↵](#)

24] Λογγίνου περί Ύψους. Τι διαφέρει η ποιητική από τη ρητορική φαντασία· Έ κ π λ η ξ ι ς , και ε ν ά ρ γ ε ι α .[↵](#)

25] Bertheroy. Eloge de André Chénier Paris. 1900.[↵](#)

26] Σύμφωνα με τη γνώμη τούτη, ωραία μιλεί 'ς το τελευταίο του βιβλίο ο Sully Prudhomme. Testament poetique. Paris 1900.[↵](#)

27] Από τη γαλλική μετάφραση: Nietzsche. Pages Choiesies. Paris 1900.[↵](#)

28] Taine. Philosophie de l' art.[↵](#)

29] Ο Symonds 'ς το βιβλίο του για το Δάντη.[↵](#)

30] Περί Ποιήσεως «Πανδώρας» τόμ. 17. — Ιστορ. Ελλ. Έθνους τόμ. Ε'. — Τα Σούτσεια. Εν Αθήναις 1854.[↵](#)

31] Solomos Discorso di Canna. Pavia. 1896.[↵](#)

32] Απεναντίας· ο στίχος του Σολωμού το χάρισμα του ρυθμού εντονώτερα το δείχνει και λαμπρότερα, σύμφωνα με τους πατροπαράδοτους κανόνες της νεώτερης δικής μας στιχουργίας, δυναμωμένης κι από τη γνώση των κανόνων της ιταλικής μετρικής.[↵](#)

33] Το 1884 γυρίζομε 'ς τη μελέτη και 'ς τη μίμηση του δημοτικού τραγουδιού με τα «Ειδύλλια» του Δροσίνη. Το 1886 'ς τα «Τραγούδια της Πατρίδος μου» η ιδέα του Σολωμού, μέσα 'ς ένα ομώνυμό του ποίημα, πρώτη φορά δείχνεται άλλη, έξω από την καθιερωμένη ιδέα του τραγουδιστή της Ελευθερίας.[↵](#)

34] Histoire de la litterature anglaise. tom. V.[↵](#)

35] Κάτι τέτοιο θέλησε να κάμη ο κ. Σ. Δε Βιάζης με το άρθρο του «Ο Σολωμός και η Ιταλική γραμματολογία». «Εθνική Αγωγή» 1899.[↵](#)

36] Oeuvres Poétiques de A. Cheunier. Edit. Moland. Paris 1883.↵

37] Βλέπε την έκδοση του Chenier που ανάφερα.↵

38] Ο ίδιος ο Πολυλάς την αυτήν, απάνω κάτω, ιδέα μου παράστησεν άλλοτε.↵

39] Μου χρησίμευσαν, από ταρχαιότερα τυπωμένα βιβλία των στίχων του Σολωμού, τα εξής: — Ποιήματα Σολωμού και Ωδή εις τον θάνατον του· εν Αθήναις 1857, εκδότης Μαντσαβίνος και Δαλλαπόρτας. — Συλλογή των γνωστών ποιημάτων του Ιππότου Δ. Κομ. Σολωμού, εν Ζακύνθω, τυπογρ. Ρωσολίμου 1857. (Για τη συντομία, αναφέρεται 'ς τα σημειώματα του κειμένου με τα γράμματα Σ. Π. Σ. 1857). — Δ. Σολωμού τα Ευρισκόμενα. Δαπάνη Τερζάκη Κέρκυρα 1859. (Ομοίως, Σ. Ε. Κ. 1859) — Δ. Σολωμού Άπαντα. Ζάκυνθος 1880 εκδότης Ραφτάνης. (Ομοίως, Α. Σ. Ζ. 1880) Σακελλαρίου Βιβλιοθήκη του λαού. Σολωμού Ποιήματα. — Προς τούτους δεν εστάθησαν ανώφελα 'ς εμέ, πλην εκείνων που αναφέρω ή σημειώνω 'ς τον πρόλογο, και τα εξής βιβλία και άρθρα: Αλεξ. Σούτσου Το πανόραμα της Ελλάδος, Αθήναι. 1833. — Εμμ. Στάη Περί Σολωμού· «Αθηνάς» τόμ. Ε. — Ποιήματα Ιουλ. Τυπάλδου, εν Ζακύνθω 1856. Του αυτού Λόγος εις μνημόσυνον Σολωμού, Ζάκυνθος 1857. — Πόθεν η λέξις «τραγουδώ» υπό Σπ. Ζαμπελίου, Αθήναι 1859. — Πόθεν η μυστικοφοβία του Σπ. Ζαμπελίου υπό Ι. Πολυλά Κέρκυρα 1860. Αι Ιόνιοι νήσοι και η εν αυταίς Ελληνική Ποίησις υπό Δώρας Δ' Ίστριας μετάφρ. Μ. Κ. Ράλλη. Αθήναι 1859. — Οι σύγχρονοι ποιηταί της Ελλάδος υπό Ιουλιέττας Λαμπέρ μετάφρ. Ευφρ. Κετσέα. Αθήναι 1886. — Σολωμός και Δώρα Ιστριάς υπό Γ. Δ. Κανάλε. «Εθνική Βιβλιοθήκη» 1869 — Α. Ραγκαβή Περίληψις Ιστορίας της Νεοελλ. Φιλολογίας, εκδότης Μπάρτ. — Ψυχάρη Quelques observations sur la langue litteraire moderne. Paris 1888. — Κριτικά παρατηρήσεις Γ. Καλοσγούρου εν Αθήναις 1891. — Η φιλολογική μας γλώσσα. Σκέψεις Ι. Πολυλά. Αθήναι 1892 — Ανέκδοτοι επιστολαί Αριστοτέλ. Βαλαωρίτου· « Εστία » 1889. — Grammaire grecque moderne par H. Pernot (Introduction) Paris. — Πολυλάς υπό Γ. Καλοσγούρου. Του αυτού Μαρκοράς· «Εστία» 1892. — Η γλώσσα και ο πολιτισμός εκ των του Θωμαζαίου μετάφρ. Καλοσγούρου — «Εστία» 1893. — Σ. Δ. Βιάζη Οι διδάσκαλοι και οι πρόγονοι του Σολωμού· «Εθν. Αγωγή» 1898. — Μπαρτ και Χριστ Εγκυκλ. Λεξικόν (Σολωμός).↵

40] Α. Σ. Ζ. 1880.↵

41] Α. Σ. Ζ. 1880.↵

42] Α. Σ. Ζ. 1880. Ύστερ' από το στίχο «Πώς δεν έχει τα φτερά;» ακολουθούν τα εξής έξι τετράστιχα:

Ότι είπα αυτά τα λόγια,
Μου εφανήκανε ομπρός
Άλλαις κόραις στολισμέναις
Με του φεγγαριού το φως.

Εχορεύανε πιασμέναις
Απ' τα χέρια τα λευκά,

Κι' όλαις τους επολεμούσαν
Να μου πάρουν την καρδιά.

Τότε άκουσα το χείλι
Το δικό σου να μου πη·
«Πώς σου φαίνονται;» Και σου πά:
«Είναι άσκημαις πολύ».

Εσύ έκαμες ετότες
Γέλιο τόσο αγγελικό
Που μου φάνηκε πως είδα
Ανοιχτό τον ουρανό.

Και παράμερα σ' επήρα
Εισέ μια τριανταφυλλιιά
Κ' έπεσά σου αγάλι αγάλι
'Στην ολόλευκη αγκαλιά. ↵

43] Στην πρώτη έκδοση των Απάντων του Σολωμού (Σ. Ε. Κ. 1859) ακολουθούν τελειώνοντας το ποίημα οι εξής δυο στροφές:

Δεν κλαίγω τη βαρκούλα,
Δεν κλαίγω τα πανιά,
Μόν' κλαίγω την Ξανθούλα,
Που πάει 'ς την ξενιτειά

Δεν κλαίγω τη βαρκούλα
Με τα λευκά πανιά,
Μον' κλαίγω την Ξανθούλα
Με τα ξανθά μαλλιά.

Εκρίναμεν ορθότερο να δημοσιευθή 'ς το κείμενο το ποίημα καθώς τυπώθηκε 'ς τη «Συλλογή των γνωστών ποιημάτων» του Σολωμού (Σ. Π. Σ. 1857), σύμφωνα με την αρχική του μορφή. (Βλέπε «Εστίας» 1891 Β' σ. 307.)↵

44] Σ. Π. Σ. 1857.↵

45]
Άσπρα λουλούδια, κίτρινα, του κάνανε στολίδια,
Λουλούδι' άσπρα και κίτρινα που τάχε μάση η ίδια↵

46]
Με το κουδούνι στο λαμό τα γρέμπανα επερπάτει
Ν τιν ν τιν ν τιν ν τιν , κουδούνιζε 'στο νεκρικό κρεβάτι·
Έσκουζε κ' έκραζε σφιχτά . . .
Έτσι την είδ', αγάπη μου, την όμορφη παιδούλα, κτλ.↵

47]
Αλίμονο! πόσαις φοραίς εκάτσαμε 'στη βρύση,

Λέγοντας ποιος από τ' εμάς περισσότερο θα ζήσει,
Βούυζ' εδώθε η καλαμιά, κείθε το κυπαρίσσι.↵

48] «Τούτο είναι αληθινόν· μου το είπε χαμογελώντας, όμως ήτο στοχαστική».
(Σ. Π. Σ, 1857).↵

49] Πρώτη φορά τυπώθηκε 'ς την «Εστία» (1886, τ. ΚΑ', σ. 416)↵

50] Και αυτή δεν εσωζότουν.↵

51]
Σου κοινωνεί τη χάρη του,
Και σε παρηγορά.↵

52]
Γλυκά κοιμήσου, λείψανο,
Και θέλει λάβης πάλι
Τον αρραβώνα που ο Χριστός
Σου πήρε αγάλι γάλι,
Την ώρα οπού το δάχτυλο
Απόμεινε νεκρό.↵

53]
Και τρίζουνε της Κρίσεως
Την ώρα αναζητώντας.↵

54] Πηδάει, κινάει χαρούμενη.↵

55] Στροφ. 25.

Και 'ς το πέλαο μια ματία
Ρίχνει που σπιθοβολά,
Και τα νύχια τα μακρύα
Σφίγγει απλώνει αρπαχτικά.

Έτσι ο ποιητής είχε πρωτογράψει τη στροφή· την άλλαξε δε, όπως βρίσκεται 'ς το κείμενο,
σύμφωνα με την επιθυμία του φίλου του λόρδου Γκύλφορντ. (Βλέπε Σ. Ε. Κ. 1859. σ. 38).↵

56] Στρ. 6. «Φανερώνονται εις τη φύση κάποια υψηλά πνεύματα τα οποία ο Άπλαστος ηθέλησε
να εντύση με θαυμάσιο φως,

Και, τόσο ένδοξα κινούνε
Εις τα χτίσματα της γης
Που το θαύμα μαρτυρούνε
Της αγνώριστης Αρχής.↵

57] Στρ. 23.

Που είν' σημείο της κεφαλής του,
Σημείον έλεου σωτηριάς,
Που δεν τό χανε οι γονείς του,
Και το λάβανε από μας

Εις ταις έρμαις τους αγκάλαις,
Που ελατρεύαν για θεούς
Αστραπαίς, ανεμοζάλαις,
Και βρονταίς, και ποταμούς.

Στρ. 24.

Ότι επρόβαλες την όψη,
Πίσω σου ήρθαν στρυμωχτά
Όσα τέκνα σου είχαν κόψη,
Όταν ήσουν 'ς την ερμιά.

(Αθώα τέκνα αραχνιασμένα
Που άνθρωπος δεν τα μετρά)
Και με χέρια τσακισμένα
Σε εσπρώξανε ομπροστά.↵

58] Στρ. 26.

Και η ρομφαία σου πυρωμένη
Απ' την Άπλαστη Φωνή
Εις τα εμπόδια ξεθυμαίνει
Το θυμό τόσο βαρύ,

Και αχαλίνωτη παγαίνει
Προς τα εμπόδια και βαρεί
Η ρομφαία σου πυρωμένη
Οχ την Άπλαστη Φωνή,

Και χουμάει κι' ομπρός πηγαίνει
Μέσ' 'ς τα εμπόδια, και βαρεί
Η ρομφαία σου κτλ.↵

59] Στρ. 55.

Κ' εκεί απάνου έλαβαν πλήθια
Αγκαλιάσματα, φιλιά.↵

60]

Στρ. 86.

Εβασίλευεν η βία,
Η αρπαγή και ο σκοτωμός.

Και η τούρκικη τυραννία έφθασε εις το άκρον· τότε οι ερμιαίς και τα βουνά έγειναν προσκυνητάρια ελευθερίας, εγιομίσανε θεούς, και οι αντίλαλοι ηχολήγησαν από άρματα και υψηλά τραγούδια.

Βουνά, λόγγοι, και γκρεμοί,
Λευθερίας προσκυνητάρια,
Και τα πάτησαν θεοί.↵

61] Στρ. 139.

Αρχινά και ξεσκεπάζεται
Άλλος κόσμος φανερός,
Και κάθε άλλο σκοταδιάζεται
Και του κρύβεται απ' εμπρός.

Όθε της αιωνιότης
Του ηχολόγησε η φωνή
Με ηχολόγισμα δικό της·
Τέτοιο τέλος είναι αρχή.

Στρ. 140.

Όμως μέσ' 'ς τα σκοταδιάσματα
Του θανάτου τα στερνά,
Του απομείναν δύο φαντάσματα
Ολοζώντανα και ορθά.↵

62] Στρ. 143. Με την τρέμουσα αγκαλιά.↵

63] Στρ. 149.

Ή την ταφή του χύνει η έρμη
Βρυσομάννα το νερό,
Που του δρόσισε τη θέρμη,
Εις το ψυχομαχητό.

Εις την πέτρα του τρεχάτο,
Και καθάριο το νερό,
Που το αισθάνθηκε δροσάτο,
Εις το ψυχομαχητό.

Χύν' η βρύση τα νερά της
Εις την πλάκα, που κρατεί,
Κ' είχε στείλη τη δροσιά της,
Εις την ύστερη στιγμή.

Χύν' η βρύση με την πάχνη
Το καθάριο της νερό,

Που του δρόσισε τα σπλάχνη,
Εις το ψυχομαχητό.

Στην ταφή του δροσισμένο
Μουρμουρίζει το νερό,
Μέσ' 'ς το στήθος το καημένο
Οχ το ψυχομαχητό.

Γέρνει ετιά μυρολοϊστρα
Εις την πλάκα που τον κλει·
Ούτε σάλπιγγες και σείστρα
Αν λαλήσουνε αγροικεί.↵

64] Στρ. 158.

Γιατί ξάφνου 'σε λιγάκι
Το φαγεί και το πιστό
Δε τους έγινε φαρμάκι,
Να τους φάη το σωθικό;↵

65] Στρ. 162. 163.

Κάθε αδέξιο παλληκάρι,
Που εις της μάχης τη σφαγή
Είχε πέση ωσάν λιοντάρι,
Που αποθαίνοντας ξεσκλεί·

Κάθε γέρος, κάθε κόρη,
Κάθε ανήλικο παιδί,
Όπου τύραννοι αιμοβόροι
Είχαν διώξη από τη γη.

Ενώ εφταίγανε όσο φταίγουν
Τετραήμερα τ' αρνιά,
Οπού ωρφάνεψαν και κλαίγουν
Με βελάσματα συχνά.

Κατά δαύτονε κινιούνται
Με μεγάλη επιθυμιά,
Και θωρώντας τον βαστειούνται
Σαστισμένοι από μακρυά.↵

66] Racine Bajazet↵

67] Και 'ς το χέρι στεφάνι κρατεί↵

68]

Εγώ μαι πέτρα του γιαλού, μαύρ' είμαι πέτρα κ' έρμη
Κι' αν για λίγη ώρα μοναχά, πλούτον δικό σου δίνω.[↵](#)

69] Εις το χειρόγραφο του ίδιου ποιήματος ευρέθηκαν σημειωμένοι και οι εξής δύο στίχοι:

..... Δένει σταυρό 'ς το στήθος
Που γροικά μέσα τη χαρά και το φιλί του Πάσχα.

(Σ. Ε. Κ. 1857)[↵](#)

70] Του «Λάμπρου» τ' αποσπάσματα δημοσιεύοντ' εδώ καθώς επρωτοφάνηκαν 'ς την έκδοση της Κερκύρας (Σ. Ε. Κ. 1859), τακτοποιημένα μέσ' από τα χειρόγραφα του ποιητή· η υπόθεση του ποιήματος, ρυθμισμένη από τον εκδότη· τα πεζά σχεδιάσματα, που συμπληρώνουν τους στίχους, μεταφρασμένα από την ιταλική, τη γλώσσα που ο Σολωμός συνείθιζε να πρωτοσχεδιάζη πεζογραφικά τους στίχους του. [↵](#)

71]

Κ' έπειτ' απ' τα κρυφά λόγια που κάμνουν,
Παίρνουν κουπί τσακισμένο και λάμνουν.[↵](#)

72]

Με το μπαμπάκι του Χάρου 'ς το στόμα
Να σου και η κορασιά και με σιμώνει.[↵](#)

73]

Κ' ενώ φουσκώνει αισθάνομαι τη βρώμα
Του λιβανιού που την καρδιά πλακώνει,
Και το χέρι που τρέμει ωσάν καλάμι
Μου δείχνει το σταυρό 'ς την απαλάμη.[↵](#)

74] Να σηκώσω κεφάλι από το κύμα.[↵](#)

75]

'Σ του αιθέρος την έρημη γαλάζιαν αγκάλη
Τη λάμψη του Έσπερου θωρώ να προβάλη,
Και βγαίνει η δροσόβολη πνοή του βραδιού·

Κ' εκεί μέσ' 'ς το δύστυχο τ'ς Αυγούλας κρεβάτι
Τα λούλουδα εσκόρπουνε φουσώντας δροσάτη,
Την κόμη ανακάτωνα τ'ς Αυγής και τ' Ανθού,[↵](#)

76]

Κ' έμεινε η μάννα τους
Σ τη συφορά.[↵](#)

77] Ελεεινά.[↵](#)

78] «Κατόπι αυτής της στροφής ευρίσκεται σβυμένη η εξής·

Σιωπή τα σήμαντρα
Οπού τα κλάψαν,
Σιωπή τα σύνεργα
Οπού τα θάψαν,
Σιωπή τα ψάλματα
Τα λυπηρά». (Σ. Ε. Κ. 1859).↵

79]
Νά μπη, αλλά μάταια, —
Πισθοδρομίζει,
Και παίρνει απ' έξωθε,
Και τριγυρίζει
Το περιτείχισμα
Πασπατευτά.↵

80]
Και αυτή από λύπησι
Τετυφλωμένη.↵

81]
Βραχνό το ψάλσιμο
Του καλογήρου,
Αχνά τα εντάφια
Κεριά τριγύρου.↵

82]
Θαμπογυρίζει εδώ κ' εκεί το βλέμμα,
Και την όψη θωρώ σαν δίχως αίμα.↵

83] Μίλειε, Λάμπρε, και πες μου ό,τι κι αν ήναι.↵

84] Α! του Θεού μ' επλάκωσε η κατάρα.↵

85] Τόσο λεπτό.↵

86] Στέκει 'ς το παραθύρι ως για να πάρη.↵

87]
Και τάστρα τουρανού εις τη γαλήνη
Το πέλαο καθαρόστρωτο αναδίνει.↵

88] «Η Ι ό ν ι ο ς Α ν θ ο λ ο γ ί α (1834) και κατόπι της όσοι εξανατύπωσαν τούτο το κομμάτι, έχουν

Και κατ' ΑΥΤΩΝ τη σπίθα της τινάζει.

Είναι όμως βέβαιον ότι ο ποιητής είπε και έγραψε:

Και κατ' ΑΥΤΟΝ τη σπίθα της τινάζει.

Εννοώντας, ως το βλέπει καθέννας, ε κ ε ί ν ο ν π ο υ σ ή μ ε ρ α α ν α σ τ ή θ η . » (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

89] «θέτω εδώ, όχι ως άλλη γραφή, αλλά δυσκολευόμενος πού αλλού να ταις θέσω αρμοδιώτερα, ταις εξής στροφαις, αι οποίαις ίσως δεν εγράφησαν εμμή ως δοκίμιον Μέτρου·

Φωνούλα με πίκρα με κράζει·
Εκύτταξα απάνου και κάτου·
Πετειέται κρεβάτι θανάτου,
Κλειούν θύραις, ανοίγουν, χωρίς
Ν' ανοίξη, να κλείση κανείς.

Ανοίγοντας, κλειώντας, οι θύραις
Καμμιά δεν εκάναν αντάρα·
Με πιάνει μεγάλη τρομάρα·
«Αχ!» κάνει το στόμα να πη,
Και βγαίνει χαμένη φωνή.

Παγαίνει το πόδι 'ς τη θύρα,
Που κλείεται και πλια δεν ανοίγει·
Ξετρέχει 'ς την άλλη να φύγη,
Και κλείεται, και φθάνει μ' ορμή
'Σ την τρίτα, και κλείεται κι' αυτή. (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

90] «Εις το χειρόγραφο του Λ ά μ π ρ ο υ ευρίσκεται η εξής στροφή.

Κ' ενώ το στόμα ανοιγοκλεί
Που μου έσταξε φαρμάκι,
'Σ τα χείλη του αναδεύεται
Το νεκρικό βαμπάκι.» (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

91] «Τούτης της στροφής η εικόνα ευρίσκεται διαφορετικά παραστημένη εις τους εξής στίχους.

Γιατί ενώ περπατεί και παραδέρνει
Όπου δεν είν' παρά νερά, κλωνάρια,
Ο παραλογισμός του ομπρός του φέρνει
Τ' άθλια του κρίματός του απομεινάρια.» (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

92] Α. Σ. Ζ. 1880. [↵](#)

93] Εμφυχώνεις τερπνά την ησυχία [↵](#)

94] «Σκοπός του ποιήματος ήταν να παραστήση τη σκιά του Ομήρου οπού επρόσταζε τον ποιητή να γράφη τη δημοτική γλώσσα.» (Σ. Ε. Κ. 1859).[↵](#)

95]

Εκινούσε το φύσημα του αέρος
Τ' αριά τα μαλλιά του όλ' ασπρισμένα.[↵](#)

96] Εδώ ίσως είναι κατάλληλος τόπος για να βαλθή το ακόλουθο κομμάτι, από τα πρώτα του ποιητή:

Κάθε ρείθρο ερωτεμένο,
Κάθε αύρα καθαρή,
Κάθε δέντρο εμψυχωμένο,
Με το φλίφλισμα ομιλεί·

Κι' όπου πλέον μοναχιασμένοι
Είναι οι βράχοι σιγαλοί,
Μή νιν ά ε ι δ ε , θε ν' ακούσης
Να σου ψάλλη μια φωνή.[↵](#)

97]

Το νέο χώμα αραχνιασμένο
Πέφτω χάμου και φιλώ·
Έρμα σπίτια του θανάτου,
Πόσο εγώ σας αγαπώ!

(Με το αραχνιασμένο στόμα
Τα νέα χώματα φιλώ·
Έρμα σπίτια του νεκρώνε,
Πόσο εγώ σας αγαπώ!)

Τέλος βρίσκομαι 'ς τον Άδη,
Και τα σπίτια του πατώ·
Χρυσά σπίτια, χαιρετώ σας,
Και τη σκόνη σας φιλώ.

Χρυσά σπίτια, χαιρετώ σας!
Ξάφνου κ' ελαφρά πατώ σας.
Καρδιακά σας χαιρετώ!

Πέφτω με το στόμα κάτω,
Χρυσά σπίτια του θανάτου,
Και το χώμα σας φιλώ.[↵](#)

98]

Τώρα επλάκωσε ο χρυσός μου,
Να ναι πάντα εδώ μ' εμέ·

Εδώ κάτω πλάσμα τέτοιο
Δεν εφάνηκε ποτέ.
Εδώ κάτω αχνάρι τέτοιο
Δεν εστήθηκε ποτέ.↵

99] Άδεια κι' άλαλη και μαύρη.↵

100]
Όλοι οι ήσκιιοι ακούν κυττώντας
Τ' αχνό μέτωπο της νιας,
Οπού ετρέμαν τα λουλούδια
Τα λευκά της παρθενιάς.
Ήτανε προσηλωμένοι
Εις το μέτωπο της νιας

101]
Ξάφνου ο Άδης μουρμουρίζει.
Ξάφνου εστάθηκε η φωνή
Της παρθένας, οπού πέφτει
Στην αγκάλη του εραστή.

Τ' όμορφο κοράσι πέφτει
Στην αγκάλη του εραστή.

Σαν τ' αυλάκι 'ς την πεδιάδα
Την ανθούσιμη κυλά,
Λίγη παίρνοντας μοσχάδα.
Πολλή αφίνοντας δροσιά.

Και το παν κατασωπαίνει

.....

Ουδέ φύλλο, ουδέ ζωΰφι,
Ουδέ ρεύμα, ουδέ πνοή.

Και χωρίς να ξέρω πώς,
Για το θάνατο μιλούσε
Πως θε νά τανε γλυκός.

Μη μακρύς καιρός με βάλη
'Σ αλλουνού την αγκαλιά.↵

102]
Η νέα πλάση ερωτεύεται
'Στα δυνατά τραγούδια·
'Στο μέτωπό σου τρέμουνε

Τα εμπάρθυνα λουλούδια.

Τρέμουν τα θεία 'ς το μέτωπο
Της παρθενιάς λουλούδια.[↵](#)

103] «Φαντάζεται ο ποιητής ότι ενώ όλοι οι Κερκυραίοι εορτάζουν χαρμόσυνα τον ερχομό του νέου βασιλέα της Ελλάδος, ο οποίος διαβαίνει από την Κέρκυρα, ένας γέροντας Κρητικός αποστρέφεται την κοινή χαρά, και φεύγει εις ένα ξωκκλήσι, και αυτού κλαίει τη δουλεία της μητρικής του γης.» (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

104] Ας γένη αίμα το κρασί 'ς το νυμφικό ποτήρι. [↵](#)

105] «Ο ποιητής είχε σχεδιάσει ένα ποίημα, οπού έμπαινε ο Ανατολικός πόλεμος και η Επανάσταση της Ηπείρου. Από αυτό μας μένουν οι δύο στίχοι, οι οποίοι αποτελούν το επίγραμμα, και ο εξής·

Αχ! πού ν' ο ύπνος ο γλυκός και τ' όμορφ' όνειρό του.

Εφαίνετο εις τα δάση της Θεσσαλίας η Σκιά του Αχιλλέα, προς τον οποίον ο ποιητής έλεγε·

Η πρώτη που σ' αγάπησε του κόσμου φαντασία,

κ' έκοβε κλαδί δάφνης κ' εστεφάνωνε τον πολεμιστή Χατζή Πέτρο». (Σ. Ε. Κ. 1859).[↵](#)

106] Ευγενικό της θάλασσας νέο πνεύμα παινεμένο.[↵](#)

107]
Στον καθρέφτη π' αμέσως εδέχτη
Τη λαμπρή της παρθένας εικόνα.[↵](#)

108] Οπ' άνθιζεν ο τρίτος σου θεοτικός Απρίλης. [↵](#)

109] Σκύφτω 'ς την πλάκα [↵](#)

110] Παρθέν', από το γόνυ μου κι' από το φίλημά μου. [↵](#)

111] Ακίνητα τα κάτασπρα ποδάρια 'ς τη δροσούλα. [↵](#)

112]
Το δέντρο σπρώχνει ανάερα πολλαίς κλαδιά χιλιάδες.
Κ' εδώ πουλί να μη ζητάς, να μη γυρεύης χλόη.
Φύλλα πολλά 'ς κάθε κλαδί, και 'ς κάθε φύλλο πνεύμα.
Κ' ηχολογούσε κι' άστραφτε το μέγα δέντρο, κ' είχε
Όλους της τέχνης τους ηχούς και τ' ουρανού τα φώτα.
Σαστίζ' η γη κ' η θάλασσα κι ο ουρανός το θαύμα.[↵](#)

113] Για τους 24 πρώτους στίχους των αποσπασμάτων (1, 2, 3) σημειώνεται 'στην έκδοση της Κερκύρας (Σ. Ε. Κ. 1859) ότι «ο ποιητής έγραφεν ένα ποίημα, σκοπός του οποίου ήταν να ζωγραφίση την τωρινή κατάσταση του Ελληνικού Έθνους, και το μέλλον του.» Το ποίημα τούτο ο Σολωμός ωνόμαζε *Carmen Seculare*, από το όνομα της γνωστής ωδής του Ορατίου. [↵](#)

114] Ο στίχος είναι ο μόνος βγαλμένος από το Ιταλικό σχεδιάσμα *La Madre greca*· ο ποιητής έμελλε, κατά τη συνήθειά του, να το στιχουργήση ελληνικά, καθώς και άλλα τρία πεζά ιταλόγλωσσα σχεδιάσματα *La donna velata*, *L'usignolo e lo sparviere*, *Orfeo*· άγνωστο αν έγειναν. [↵](#)

115] «Άννα η Κομνηνή ιστορεί ότι ο Αλέξιος, ο πατέρας της, στρατηγός τότε του προκατόχου του Νικηφόρου του Βοτανειάτου, ενώ συνοδοιπορούσε με τον επαναστάτη Νικηφόρο Βρυέννιο, δούκα του Δυρραχίου, τον οποίον αυτός είχε νικήσει και κάμη αιχμάλωτο, κοπιασμένος του δρόμου επέζεψε, να ησυχάση αποκάτω εις πολύφυλλο δέντρο. Ο Βρυέννιος έμεινε έξυπνος, κ' ενώ εσυλλογίζετο τη συμφορά του, σηκώνει τα μάτια και βλέπει το σπαθί του στρατηγού κρεμάμενο από το δέντρο, και του έρχεται ο στοχασμός να σώση τον εαυτό του φονεύοντας τον εχθρό του. «Και ίσως το έκανε» λέγει η ιστοριογράφος «αν κάποια δύναμις άνωθε δεν τον εμπόδιζε, ημερώνοντας την εξαγριεμένη ψυχή του, ώστε αυτός έμεινε με τα μάτια ιλαρά προσηλωμένα εις τον Αλέξιο.»

Ο Σχίλλερ, εις τη Διατριβή του· «Πόσον ωφελεί τα ήθη η φιλοκαλία,» αναφέρει τούτην την πράξη, εις την οποίαν, λέγει, η φυσική ορμή αναγνωρίζει Κριτή το λόγο, και ευθύς εις αυτόν υποτάσσεται. [↵](#)

116] Με σκούξιμο πολύ μακρυνά πολύν καιρόν αντήχαν [↵](#)

117]

Μα τα μυστήρια τ' άχραντα σπού τα μνέω και τρέμω,
Μα την ημέρα τη στερνή.....

Όταν θ' αντιβοήσουν οι νέοι αντίλαλοι, όχι πλέον οι παλαιοί που έμαθαν
τη βλαστήμια και τη ψευτιά ...

Από του ανθρώπου τη μιλιά, που ναι πνοή του Πλάστη.[↵](#)

118]

Βάρει, καλή μου Σαλπιγγα, και τα σεμνά της κάλλη,
Τα δροσερά, τα ευωδικά, να ξανανθίσουν πάλι,
Κ' εγώ ξυπνώ και γλήγορα το σάβανο τινάζω,[↵](#)

119] Τρέμουν οι ανθοί 'στο πρόσωπο πού ναι σαν άστρο νέο [↵](#)

120] Έψαλλε την Ανάστασιν ο ωραίος αποσπερίτης [↵](#)

121]

Κι ο κόσμος που ετίμησε λίγο καιρό πατώντας,
Το κάψιμό του αργοπορά μακροσπιθοβολώντας.[↵](#)

122]

Σαν περιβόλι ευώδησε και τ' άνθη του ήταν τ' άστρα.
Σαν περιβόλι ευώδησε και λουλουδιάζει απ' άστρα↵

123]

Λες και εσυνέβηκε μυστήριο εις τη φύση,
Που την εστένειψε γλυκά τέτοια μορφή να ντύση

Κάτι κρυφό μυστήριο εστένειψε τη φύση
Την αγριάδα να γδυθή κι' όλο ομορφιαίς να χύση

Όλ' ομορφιαίς να στολιστή και το θυμό ν' αφήση.↵

124]

Φυσηματιά παραμικρή το πέλαο δε βγάνει,
Σε περιβόλι να σειστή ή ρόδο ή τουλουπάνι.↵

125]

Αλλά το φως του φεγγαριού, σαν να φυσούσε ανέμι,
Στρογγυλό, μέγα, λαγαρό, κοντά 'στην κόρη τρέμει.

Σαν νά θελε να φιληθή το αθάνατο ποδάρι,
Έτρεμε, δίχως να φυσά, κοντά της το φεγγάρι.
Κ' εκείνο, πώμεινε, απ' αυτή βλέπω και ξεκολλιέται,
Και ησυχάζει ακίνητο αφού πολλή ώρα σειέται.

Απλώθη, ανακατώθηκε, το λαγαρό φεγγάρι.

Ανακατώθηκε πολύ το στρογγυλό φεγγάρι.

Έτρεμε τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι.↵

126] ↵

Κρίνος τ' ανάστημα ψηλό, που ο ήλιος το φωτίζει,
Στέκει 'στο πέλαο σαν αφρός χωρίς να το συγχύζη.

Κυπαρισσένιο και χυτό τ' ανάστημα σηκώνει.
Κυπαρισσένιο ανάστημα με χάρι αντισηκώνει.

Κ' είχε τ'ς αγκάλαις ανοιχταίς π' αστράφτανε σαν κρίνοι.

Εις την αγάπη τ' Ουρανού, που τόσα δόξα εντύθη,
Μ' αγάπη ανταποκρίνεται, που τ'ς έτρεμαν τα στήθη.

Κι' ανάβρυσε κάθε ομορφιά και κάθε καλωσύνη.

Τέλος 'ζεμέ που βρίσκομουν ομπρός της μέσ' 'ς τα ρείθρα,

Εγώ το σίδηρο κι' αυτή η πετροκαλαμήθρα,

Σ τη μυστική γαλήνη εγώ στημένος μέσ' 'ς τα ρείθρα
Μνέσκω σαν κατά τον Βοριά η πετροκαλαμήθρα·

Ωσάν Βοριάς αυτή, κ' εγώ σαν πετροκαλαμήθρα.↵

127]

Καν 'ς Εκκλησιά ζωγραφιστή, καν εις τη φαντασιά μου,
Καν όταν ήμουνα μικρός 'ς τ' άδεια τα ονειράτά μου.↵

128] Ήτανε γνώρα παλαιή κτλ. ↵

129]

Ωσάν το ρεύμα το γλυκό οπ' έξαφν' αναβρύζει
Από το σκότος του βουνού, κι' ο ήλιος το στολίζει,

Σαν από βράχο σκοτεινό βρύσ' ηλιοστολισμένη.

Σκοτεινού βράχου και βαθιού βρύσ' ηλιοστολισμένη.↵

130] Γνωρίζετε την άβυσσο κτλ. ↵

131] Τούτ' η ψυχή είναι βαθειά, κ' εγιόμισ' από πόνο. ↵

132]

Μια φούχτα από το χώμα της εγιόμισα κ' εβγήκα.
Εγιόμισα οχ το χώμα της ταις φούχταις μου κ' εβγήκα.↵

133] Κρεμιούμαι από την άβυσσο κι' αυτό βαστώ μονάχο. ↵

134]

Χαμογελά κ' εδάκρυσε 'ς τον πόνο της ψυχής μου,
Κ' εις τέτοιο σχήμα εφάνηκε πως μοιάζει της καλής μου.
Όμως εγίνηκ' άφαντη οχ του πελάου την άκρη,
Κι' αγροίκησα 'στο χέρι μου που μου έσταξ' ένα δάκρυ.↵

135]

Οπότε νύχτα αργά πολύ
Κ' ύπνος σκληρός πλια ζωντανά, τα ξαναφέρνει ομπρός μου·
Κ' η Θάλασσα, που μέσα της τ' αστροπελέκι σκάει,
Με τη φωνή του λιονταριού την κόρη μου ξυπνάει↵

136] Και τα νερά σχιζα μ' αυτό τα μυριομυρωδάτα. ↵

137] Και 'στο κεφάλι το χρυσό βαρεί το καρδιοχτύπι. ↵

138]

Αλλά το δεινό πλέξιμο γλυκά μ' αργοπορούσε . . .
Πάει σαν αλάφι πώφυγε του κυνηγού τα βέλη,
Και φεύγει κι' από τ' ανθηρά κρεμάμενα κλωνάρια,
Κι' από τον μαύρον ήσκιο του σε ρεύματα καθάρια.↵

139]

Κι' ακούει κι' αυτή και πέφτουν της οι κρίνοι από τα χέρια.
Και τότε απλώνει, φεύγοντας, τα πράσινα φτερά του,
Και χάνεται όπως χάνονται όλα τα πάντα κάτου.↵

140]

Κι' ο ήλιος μεσουρανής ανάβρυζε λαμπράδαις,
Και του γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα, οι πεδιάδες.↵

141]

Κ' εκύτταα, κ' έκλαια, κι' άπλωνα τα χέρια με καμάρι.
Κι' απλώνω κλειώνοντας θλιβερά τα χέρια με καμάρι.↵

142] Ήταν εντύπωση ανεκδιήγητη, οποίαν κανείς ίσως δεν εδοκίμασε, είμη ο πρώτος άνθρωπος, όταν επρωτοανάπνευσε, και ο ουρανός, η γη, και η θάλασσα πλασμένα γι' αυτόν, ακόμη εις όλη τους την τελειότητα, αναγαλλιάζανε μέσα εις την ψυχή του, —

Γλυκειά ζωή, που το πουλί μισοπλασμένο ακόμα
Είχε πρωτύτερα αισθανθή με τον κηλαιδισμό του,
Και τον αέρα εχτύπουνε με το ζεστό φτερό του·
Κι' ο αέρας ο αμόλυντος, το δέντρο που 'χε ανθήσει,
Το καρτερούσαν ν' ανεβή να πρωτοκηλαϊδήσει, —

Έως οπού εις τη μέθη του νοός και της καρδιάς του, τον έπιασε, σύμβολο του θανάτου, ο ύπνος, όθεν αυτός έμελλ' έπειτα να ξυπνήσει, και ευρεθή σιμά του

Της ομορφιάς βασίλισσα και να γενή δική του.↵

143]

Έφθασα τέλος 'ς το γιαλό την αρραβωνιασμένη,
Σφίγγω την μέσ' 'ς την αγκαλιά, κ' ήτανε πεθαμένη.↵

144] «Νέος Άγγλος στρατιώτης εκατασπαράχτηκε από έναν πόρφυρα (έτσι ονομάζεται στην Κέρκυρα το θαλασσινό τέρας, το λεγόμενο και σμπρίλιος, σκυλόψαρο, και με το αρχαίο του όνομα, σωζόμενον ακόμα, καρχαρίας) ενώ εκολυμπούσε μέσα εις τον λιμένα της Κέρκυρας, και την ακόλουθην ημέρα τα κύματα έβγαλαν εις τ' ακρογιάλι του Κάστρου ένα απομεινάρι από το σώμα. Το πραγματικό αυτό συμβεβηκός είναι η υποθέσις τούτου του ποιήματος, του οποίου δεν σώζεται ειμή εις ένα χειρόγραφο το πρώτο άμορφο σχεδιάσμα . . .» (Σ. Ε. Κ. 1859) ↵

145]

Της Κόλασης οι δύνამαις σου στήθηκαν τριγύρου,
Άλλαις κρυφαίς, πολύ κρυφαίς, κι' άλλαις ξεντροπιασμέναις.↵

146]

Βγαίνει το ρόδο θαυμαστό, πρώτη χαρά του ήλιου,
Αλλ' όμως δεύτερη, Καλέ, από το πρόσωπό σου!↵

147]

«Και χίλι' αστέρια 'στο λουτρό μ' εμένα κολυμπούνε!»
«Χίλι' άστρα 'στο λουτρό μ' εμέ, κ' εγώ, κ' εγώ, μ' εκείνα!»↵

148]

Κι' ανάμεσα 'στης θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη,
Που ναι . . . 'στο φως δεμένα, 'στην αγάπη,
Είσαι κ' εσύ, κατσάβραχο, σα νύφη στολισμένο.

Στ' άνθη γελάς κ' είς' όμορφο, χάσμα του βράχου μαύρο.

Κι' άφησες τ' όμορφο κλαδί για του γυαλού την πέτρα,
Κι' ασάλευτό σαι κατά δω, πουλάκι γυρισμένο·
Πες μου μη δεν είναι της γης τα μάγια της φωνής σου;↵

149]

Τ' αστρί 'στα κάλλη του καλούν, και πρέπει να προβάλη.

Και πρέπει νά βγη πάρωρα τ' αστρί 'στην ομορφιά του.
Κι' αν δεν είν' ώρα για τ' αστρί, θε να συρθή και νά βγη.↵

150]

Δεν τώλπιζα να ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο!
Αλλ' αχ! αλλ' αχ! να μπόρουνα σαν αστραπή να τρέξω!
Βγαλμέν' αστρί να μην είναι, και νά μαι γυρισμένος,
Με της μητρός μου φίλημα, με φούχτα γη της γης μου.↵

151]

Κ' η φύσις όλη του γελά και γένεται δική του.
Ελπίδα, τον αγκάλιασες και του κρυφομιλούσες,
Και του σφιχτόδεσες του νου μ' όλα τα μάγια πώχεις.
Νιος κόσμος δόξας και χαράς ανθίζει 'στην ψυχή του.
Αλλ' απαντούν τα μάτια του τρανό θεριό πελάγου.↵

152]

Αλλ' όπως έσχισ' εύκολα βαθιά νερά κ' εβγήκε,
Την τέχνη του κολυμπιστή και την ορμή της μάχης.↵

153]

Η μεγαλόψυχη πνοή ευτύχησε πριν πάψη·

Άστραψε φως κ' εγνώρισε γοργά τον εαυτό του.

Πριν πάψ' η μεγαλόψυχη πνοή χαροκοπείται.↵

154] Τα Αποσπάσματα του ποιήματος Το Μεσολόγγι, ήτοι, Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, ανήκουν εις τρία Σχεδιάσματα. Το αρχαιότερο ήταν, ως φαίνεται, συνθεμένο εις είδος προφητικού θρήνου εις το πέσιμο του Μεσολογγίου, και λυρικό εις το σχήμα· το δεύτερο, περιεχτικώτερο σύνθεμα και επικό, εις το οποίον εικονίζοντο τα παθήματα των γενναίων αγωνιστάδων εις τας υστεριναίς ημέραις της πολιορκίας έως που έκαμαν το γιουρούσι· το τρίτο, ξανάπλασμα του δευτέρου, και εις το μέτρο, και εις τη μορφή.

Εις την τάξη, την οποίαν έδωσα εις τα Αποσπάσματα του κάθε Σχεδιάσματος, ακολούθησα την ιστορική συνέχεια, όπου αυτή είναι φανερή.

Διάφοραις μελέταις εις το ποίημα περιέχουν τα χειρόγραφα· τους στοχασμούς τούτους, εις Ιταλική γλώσσα γραμμένους, αναγκάσθηκα να μεταφράσω και να τους προτάξω, ως εισαγωγήν, εις τα τρία Σχεδιάσματα, διά δύο λόγους, πρώτον, ότι τα νοήματα καθ' εαυτά είναι αξιόλογα· δεύτερον, ότι αυτά είναι ωσάν η ψυχή ενός πλάσματος, του οποίου δεν σώζονται ειμή κάποια μέλη ατελειοποίητα.

Είναι ομοίως μεταφρασμένα από την ιταλικήν όσα άλλα πεζά απαντώνται εις τα Σχεδιάσμ. Β' και Γ'. (Σ. Ε. Κ. 1859).↵

155] Άλλη επιγραφή την οποίαν ήθελε κατ' αρχάς να βάλη εις το ποίημα. ↵

156] Στα χειρόγραφα του ποιητή ευρέθησαν, ξεχωριστά, και οι εξής δύο σ τ ο χ α σ μ ο ί :

«Ακολούθησε σταθερά τούτο. Ανάμεσα εις τα τρομερά ή λυπηρά πράγματα, σφιχτά δεμένα, μία απλούστατη μικρή κοντυλιά τερπνή (ή αντίστροφα), καθώς η εικόνα του μικρού χλωρού βάτου εις τους άπειρους άμμους της Αφρικής.»

«Η Τέχνη σιωπηλή λατρεύει τη Φύση, και τούτη, ως ανταμοιβή της μακρινής αγάπης, εβάλθηκε γυμνή να χορεύει εμπροστά της. Εκείναις οι Μορφαίς αντιχτύπησαν εις το νου της Τέχνης, και αυτή ταις εχάρισε των ανθρώπων.»↵

157] Εδώ ταιριάζει να μπη ένα κομμάτι πεζού σχεδιάσματος, όπως το έγγραφεν ο ποιητής, την εποχή που η Ζάκυνθος εφιλοξενούσε πολλά γυναικόπαιδα, ριμένα εκεί από την πολιορκία και το χαμό του Μεσολογγίου. Το κομμάτι παρμένο είναι μέσ' από τα Προλεγόμενα του Πολυλά. (Σ. Ε. Κ. 1859).

«1. Και εσυνέβηκε αυταίς ταις ημέραις οπού οι Τούρκοι επολιορκούσαν το Μεσολόγγι· και συχνά ολημερής, και κάποτε ολονυχτής έτρεμε η Ζάκυνθος από το κανόνισμα το πολύ.

2. Και κάποιαις γυναίκες μεσολογγίτισσαις επερπατούσαν τριγύρου γυρεύοντας για τους άντρες τους, για τα παιδιά τους, για τ' αδέρφια τους που πολεμούσανε.

3. Και 'στην αρχή εντρεπόντανε να βγούνε και επροσμένανε το σκοτάδι για ν' απλώσουν το χέρι, επειδή δεν ήταν μαθημέναις.

4. Και είχανε δούλους, και είχανε σε πολλές πεδιάδες γίδια, βόδια και πρόβατα πολλά.
5. Και ακολούθως εβιαζόντανε και εσυχοτηράζανε από το παραθύρι τον ήλιο, πότε να βασιλέψει, για να βγούνε.
6. Αλλά όταν επερισσέψανε οι χρείαις, εχάσανε την εντροπή· ετρέχανε ολημερής.
7. Και όταν εκουραζόντανε, εκαθόντανε 'ς τ' ακρογιάλι, και συχνά ασηκώνανε το κεφάλι, κι ακούανε, γιατί εφοβόντανε μη πέση το Μεσολόγγι.
8. Και ταις έβλεπε ο κόσμος να τρέχουνε τα τρίστρατα, τα σταυροδρόμια, τα σπίτια, τα ανώγια, και τα χαμώγια, ταις εκκλησίαις, τα ξωκκλήσια, γυρεύοντας.
9. Και ελαβαίνανε χρήματα, παννιά για τους λαβωμένους.
10. Και δεν τους έλεγε κανένας το όχι, γιατί οι ρώτησαις των γυναικών ήταν ταις περισσότεραις φοραίς συντροφευμέναις από ταις κανονιαίς του Μεσολογγίου, και η γη έτρεμε αποκάτου από τα πόδια μας.
11. Και οι πλέον πάμπτωχοι εβγάνανε τ' οβολάκι τους, και το δίνανε, και εκάνανε το σταυρό τους, κυττάζοντας κατά το Μεσολόγγι και κλαίοντας.»↵

158]

Βαστώντας τη λύρα

Και μώκρουζ' η λύρα

Η δίκαιη στον ώμο.↵

159] Σουλιώτης και κλαίει. ↵

160]

Χαμένη γροικάνε

'Στου εχθρού τον αέρα

Μιαν άλλη, σαν να ναι

Τ' αντίλαλου πέρα.

Σκληρά περιπαίζει

Στου εχθρού τον αέρα.

Η απάνθρωπη μοιάζει

Τ' αντίλαλου πέρα.↵

161]

Εκάθησε εηγάδιησε γλυκόφωνο πουλάκι.

Η μαύρη μάννα το φθονεί πως ηύρ' ένα σπειράκι.

Ἦρθε, εκηλάιδησε γλυκά πουλί που ταξιδεύει,
Ἡύρε σπειρί κ' ἐπήρε το, κ' ἡ μάννα το ζηλεύει.

«Μόνε ξανοίγω και φθονώ πουλί 'ς το πέταμά του,
Και 'στο σπειράκι πώβρηκε, και 'ς τη γλυκειά χαρά του.»

Πολύν καιρό το βάσταξα μέσα 'ςτην ἔρμη αγκάλη,
«Κ' εφθόνεσα μικρό πουλί, που βρε σπειρί κ' ελάλει.»

162]

Και το τουφέκι το πιστό σηκώνει μ' αργό χέρι·
«Ἐρμο! συ μώγεινες βαρύ· ο Αγαρηνός το ξέρει.»

Ερμιάς σπαθί και σκοτεινιάς, σαν τι σ' ἔχω 'ς το χέρι;»

163]

Και μέσ' 'ς της λίμνης τα νερά, με πόθο και μ' ασπούδα,
Ἐπαίξε με τον ἥσκιο της βωδάτη πεταλούδα,
Οπού εξενύχτισε ὁμορφα μέσα 'ς τον ἄγριο κρίνο·
Και το σκουλήκι βρίσκεται 'ς ὦρα γλυκειά και κείνο.

Εκεί χε με τον ἥσκιο της η λεφτερίδα . . .
Ἵλ' αγριόκρινου βωδιαίς, ὅπ' εἶχε ξενυχτίση.»

164] Ὀνειρο με τα μάγια του παντού ὁμορφιά και χάρη. »

165]

Σε χίλιαις βρύσαις χύνεται, σε χίλιαις γλώσσαις κρένει.
Με χίλιαις βρύσαις χύνεται, με χίλια μάγια δένει.

Κι' ὅμοια 'ς τ' ἀνθρώπου την ψυχή η φύση κατεβαίνει.

Η φύσις

Πηγάζει ἀπό πολλαίς πηγαίς με ὅλα της τα μάγια.»

166]

Σάλπιγγα, ἰδοῦ, χωρίς πνοή αὐτούς τους ἥσκιους κρᾶζει·
Κινούν ἀνάκατα κι' ἀκούν μια ἄλλη που της μοιάζει,
Γέλιο σφοδρό το τούρκικο στράτευμα συνεπαίρνει,
Κ' ἡ ἀναγελάστρα σάλπιγγα τρόμου λαλιά ξεσέρνει.

Χαμένη σάλπιγγα, τι θες κι' αὐτούς τους ἥσκιους κρᾶζεις;
Και συ τι θες ἀντίπερα που σαν ηχώ της μοιάζεις;

Σώπαινε, σάλπιγγα οκνηρή, π' αὐτούς τους ἥσκιους κρᾶζεις,
Και συ, σκληρή, π' ἀντίπερα ὡσαν ηχώ της μοιάζεις.

Ανακατώνονται, κινούν αργοί, συλλογισμένοι.
Που σάλπιγγα τους έκραξε λεπτή, μικρή, χαμένη·
Και γροικούν πέρ' αντίπερα μίαν άλλη που της μοιάζει.

Σήκω, καλή μου σάλπιγγα! και βρόντα χέρι χέρι·
Εδώ ναι κόραις άβγαλταις, κι' άπραγοι νέοι, και γέροι.»
Χαμένη, αλίμονον! κι' οκνή τη σάλπιγγα γροικάει·
Αλλά πώς φθάνει αντίπερα και την ηχώ ξυπνάει;
Γέλιο 'ς το σκόρπιο στράτευμα τ' εχθρού γεννοβολιέται,
Κ' η αναγελάστρα σάλπιγγα μεσουρανίς πετειέται·
Κ' ελεύθερη, χαρούμενη, γύρου βαρεί, και πέρα
Ηχοποντεί 'ς τον άπειρο και καθαρόν αέρα.
Και τέλος πάντων μακρινή σέρνει λαλιά, σαν άστρο,
Μίσους λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητή κατά το κάστρο.

«Σάλπιγγα, βάρει γλήγορα
Τα μάγια κόψ' του τραγουδιού, μη κόψουν την αντρεία,»
Γέλιο 'ς τ' εχθρού το στράτευμα σφοδρό γεννοβολιέται,

Άσβεστο γέλιο 'ς το πλατύ στρατόπεδο γροικιέται,
Και βαρεί γύρου ελεύθερα τον καθαρόν αέρα,
Μ' ήχους πολλούς πολλώ λογίω κι' ώρα πολλή και πέρα·

Κ' ελεύθερη και πρόσχαρη γύρου βαρείς και πέρα
Τρικύμισε κόσμος ηχοί τον ξάστερον αέρα.
Πλημμύρα ηχοί τρικύμισαν τον ξάστερον αέρα.
Λογιών ηχοί πλημμύρισαν τον ξάστερον αέρα.

Κόσμος ηχοί 'ς τον καθαρό, 'ς τον άπειρον αέρα.
Τέλος βαρεί τρόμου λαλιά και χύνεται, σαν άστρο,
Του μάκρου τέλος η σκληρή σέρνει λαλιά, σαν τάστρο.
Τρόμου ψηλή χύνει λαλιά και βγάν' ήχους πολλή ώρα.
Χύνει κλαγγή χαρούμενη μακριά παντού, σαν άστρο,
Τέλος βαρεί τρόμου λαλιά ρητή κατά το κάστρο.
Κ' ηχοβολάει βροντόφωνα κατά το μαύρο κάστρο.
Κ' ηχολογάει βροντόφωνα κατά το μαύρο κάστρο.↵

167] Πολλά μερόνυχτ' έσκιρταν τα πέλαγα κ' οι βράχοι. ↵

168] Από το βγάλσιμο του ηλιού 'ς τα κύματα αναμμένα. ↵

169] Και τα νησάκια ολόγυρα παρακαλούν και τρέμουν. ↵

170]

«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, σπαθί Τουρκιάς μολίβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι.»
Απάνου 'ςτο κατάστρωμα οι καλοί ναύταις λένε,

Και τα νησάκια ολόγυρα παρακαλούν, και κλαίνε.

Τουρκιά με δύναμη Αραπιά, με νου Ιταλοί και Γάλλοι,
Σ' έζωσ' ο εχθρός, σαν πέλαγο με δίχως ακρογιάλι.

Τουρκαραπιά με δύναμη.

Άλογ' Αράπη, Γάλλου νους Τούρκου οδηγά μολίβι.↵

171]

Φωνή π' ο δρόμος σου όμορφος και λούλουδα σπαρμένος.

Περβόλι ο δρόμος που πατείς κι' ο ήλιος μαγεμένος.

Ο δρόμος μοσχοβολητός κι' ο ήλιος μαγεμένος.↵

172] Στέκει στο χώμα που πατείς ο ήλιος λατρεμένος. ↵

173] Άκου! στεριαίς, νησιά της γης, ηχούν με τ' όνομά σου. ↵

174] Η αγκάλη μ' ελαχτάριζε κτλ. ↵

175] Της δόξας όνειρο χρυσό, τι θές με και συ τώρα; ↵

176]

Σε πολλούς λύκους με πολύ μίσος, θροφή, και λύσσα,

Παιγνίδι το που στάθη με, τεράστιο το που μένει·

Οι εχθροί χορτάτοι κι άξιοι, πολλοί και θυμωμένοι.↵

177]

Κρυφή χαρά σ' επλάκωσε, μου λέει το πρόσωπό σου,

Για να τη ξεμυστηρευθής 'ς τον αδελφοποιτό σου.

Βίγλα που απόψε εβίγλιζες . . .

Κάτσε, και τ' αδελφοποιτού γλυκά ξεμυστηρέψου.

Βίγλα, για πες τι στάθηκε απόψε, παλληκάρι.

Για κάθισ', αδελφοποιτέ, και ξεμυστήρεψέ μου.↵

178]

Εσπούδαξα τη γνώμη τους 'στην υποφантаσιά τους.

Το που χε ο νους τους το σκοπό 'στην υποφантаσιά τους.↵

179]

Να το χω γκόλφι και σταυρό και μέσα στο μνημούρι,

Για δεν ωμίλησε ποτέ του τάφου η πέτρα. . .↵

180] Μάννα τρανή παλληκαριών, και κάμε τη δική σου.↵

181] Κ' υψώναν 'ςτο χαμόγελο την όψη τη φθαρμένη. [↵](#)

182]

Αχ! γιατί μούρθ' ο νιος μπροστά με τη θεϊκιά θωριά του,
Κ' έπαιξε με το φως του ηλιού, κι' αυτός με τα μαλλιά του. [↵](#)

183] Χάσμα σεισμού που βγάν' ανθούς και τρέμουν 'ςτον αέρα. [↵](#)

184]

Εκρυφανάβρυζε βαθιά κ' εγιόμιζε τη Χτίση.
Τρίσβαθο εκρυφανάβρυζε κ' επότιζε τη Χτίση.
Κρυφαναβρύζει τρίσβαθο, και πλημμυρίζ' η Χτίση.
Κρυφαναβρύζει τρίσβαθο κ' εχόρταινε τη Χτίση. [↵](#)

185]

Του πόνου εστρέψαν οι πηγαίς από τα φυλλοκάρδια,
Και μέσα πάλι εγύρισε ψυχή και καλοκάρδια. [↵](#)

186] Οπού ν' ερμιά και σκοτεινιά και κατοικιά του Χάρου. [↵](#)

187] Κ' εδέχθη κόκκαλο πολύ... [↵](#)

188] Λογισμός κ' έργο κι' όνειρο. [↵](#)

189]

Το πέλαο ξάφνου μακριά μουγγοβολά και σειέται.
Αχ! τ' άλογο της Αραπιάς καλά χαλινωμένο,
Και με του Τούρκου τ' άρματα νους Ιταλού και Γάλλου.
Σε λίγο μένουν άφραχτα τα λίγα στήθια πώχει.
Ακοίμητη σαι που ποτέ, βροντή, δεν ησυχάζεις; [↵](#)

190] Και δέχεται με λιβανιαίς. [↵](#)

191]

Το μίσος όμως έβγαλε την έχθρα της ψυχής του·
«Ψαρού, το δίχτυ π' άφησες, να πας αλλού να ρήξης.»

Κι' ο φθόνος είδε κ' έρρηξε της αδικιάς το μίσος.
Καλά καμες, περήφανη, 'ς εσέ να στέρξ' ο κόσμος.
Να ιδή το δίχτυ π' άφησες πως πας αλλού να ρήξης.»
Κι' ο φθόνος εσαΐττεψε την αδικιά του μίσους·
Δίχτυ, ψαρού περήφανη, να πας αλλού να ρήξης.» [↵](#)

192]

Ψαράς μακριά π' απίθωσε 'ς τ' αγκίστρι τη ζωή του,
Τ' αστόχησε τρισεύγεννα, κ' εφώναξε σκωμένος. [↵](#)

193]

..... τα παλληκάρια
'Σ τον ήσκιο της απείραχτης και . . . σημαίας,
Και, μ' όλα τ' άρματα βροντούν τυφλά, του κόπου χάμου,
Και χάμου μ' όλα τ' άρματα βροντούν τυφλά του κόπου.
Κ' ευφραίνονται τα μάτια τους, κ' ευτύχησαν κυττώντας
Ταις κορασιαίς να τραγουδούν, και τα παιδιά να παίζουν.

Αλλ' ήλιος μέγας κι' άσβυστος, αιθέρας κοσμοφόρος
Αλλ' ήλιος, αλλ' αμέτρητος αιθέρας κτλ.
Αλλ' ήλιος, αλλ' ακλόνητος κτλ.
Αλλ' ήλιος, αλλ' ατάραχος κτλ.

Που μουρμουρίζει, και μιλεί, και το Σταυρό τεντώνει
Σ τον όμορφο κι' ατάραχον ελευθεριάς αέρα.

Σ ταις όμορφαις, κ' ελεύθεραις, κ' ευτυχημέναις αύραις.
Κι' ο Ουρανός τη βλόγουνε, κ' η γη τη χαιρετούσε.

. . . ανθρώπινη μιλιά, και σε στεφάνι πλέκει
Τα πλούσια και τρισεύγενα του πόθου λουλουδάκια.

. . . η πρόθυμη γλυκειά φωνή σε κράζει,
Σκορπώντας τα τρισεύγενα τ'ς αγάπης λουλουδάκια.
Ανίκητή σαι, κι' όμορφη, και σεβαστή, κι' αγία. [←](#)

194]

Γέρνεις, παιδάκι, 'ς τη μπασιά, και στέρνεις τη φωνή σου·
Γροικώ σε, γλάρε, που ξερνάς φλούντσια στρειδιού 'ς το βράχο·
Δουλειά χεις, γδυμνοσάλιγκα, και βλέπω τους αφρούς σου.

Ξερνώντας τα φλουντσόστρειδα, γλάρε, βαρείς το βράχο.

Γλάρε, στρειδόφλουντσα ξερνάς, πολύν αφρό, σαλίγκι.

Κατακαμπίς ο κυνηγός λαγό δε να καπνίζει.

Μακρυά λαγό σ' ο κυνηγός κατακαμπίς ν' αχνίζει
Τώρα με την πανάγρια θωριά ταπεινωμένη
Κυττά, και σφίγγει το σπαθί 'ς το λαβωμένο στήθος,
Που μέσ' αγροίκα την ψυχή μεγάλη και τη θλίψη.

Και τώρα

Πάλε βαρώντας με το νου κατά το φως, και πάλε
Κυττώντας, και τ' αράθυμο πάτημ' αργοπορώντας,
Καταπλακώνει το σπαθί 'ςτο λαβωμένο στήθος,

Π' αγροίκα μέσα την καρδιά μεγάλη και τη θλίψη.

Κατά το κάστρο το μικρό, και με τα δυο του χέρια
Σφίγγει σφιχτά τη σπάθη του κτλ.↵

195]

Ο Έρωτας εχόρειψε με τον ξανθόν Απρίλη,
Κ' η φύσις όλη βρίσκεται μέσ' 'ς τη γλυκειά της ώρα.
Εις τ' ουρανού την πλατωσιά και 'ς τα κρυφά του βάτου
'Στου ροδισμένου . . . μέσ' 'ς τον πυκνό κρυψιώνα
Ανάκουστοι κελαϊδισμοί και λιγοθυμισμένοι.

Και φέρνουν οι αέρηδες, χορτάτοι νερατζάνθη,
Ανάκουστους κελαϊδισμούς και λειποθυμισμένους.

Σε γη, σε κύμα, σε γιαλό,
Με ρόδο, με γιοφύλλι,
(Πόδι, Κύρ' Έρωτα, χρυσό)
Τώρα που έστησε χορό
Με τον ξανθόν Απρίλη.

Στη φράχτη μέσ' 'ς τη φουντωτή,
Χαριτωμένη τώρα,
Οπού δροσιαίς και μόσχους κλει
Κ' η φύσις ηύρε την καλή
Και τη γλυκειά της ώρα.

Δροσιαίς και μόσχους κλει κι' αυτός
Ο βάτος φουντωμένος,
Και μέσ' ακούστηκε γλυκός
Ανάκουστος κηλαϊδισμός
Και λιποθυμισμένος.↵

196]

Ενώ ξανθ' ωραιότατα νερά χαριτωμένα
Πέφτουνε μέσ' 'ς την άβυσσο . . .
Και χαίρονται το μόσχο της και δίνουν τη δροσιά τους,
Μ' όλα τα πλουσιοπάροχα καλά της νερομάννας.
Και τα νερά σπουδάζουνε και κάνουν σαν αηδόνια.

Και παίρνουνε το μόσχο της για τη δροσιά π' αφήνουν.
Νεράκι, π' αηδονολαλείς, και ρες με σπούδα 'ς τ' άνθη,
Σου δίνουνε το μόσχο τους για τη δροσιά π' αφήνεις.↵

197]

Αλλά 'ς της λίμνης το νερό π' ασάλευτό ναι κι' άσπρο,
Ασάλευτ' όπου κι' αν ιδής, και κάτασπρ' ως τον πάτο,

Με μικρόν ήσκιον έπαιξε χρυσή πεταλουδούλα,
Που βώδισε τον ύπνο της μέσα 'ς τον άγριο κρίνο.

Που πέρασεν ευωδικιά νύχτα 'ς τον άγριο κρίνο.
Οπού χε 'ς τ' αγριόκρινου τους μόσχους ξενουχτήση.

Που μέσα 'ς τον αγριόκρino γλυκά χε ξενουχτήση.

Λευκό βουνάκι πρόβατα που σειέται και βελάζει,
Και μέσ' 'ς της λίμνης τα νερά στρωτά, γλυκά, καθάρια,
Στης έρμης λίμνης τα νερά ολόστρωτα καθάρια
Έπαιξε με τον ήσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
Που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα 'ς τον άγριο κρίνο.↵

198]

Για πες, αλαφροήσκιωτιε, 'στη λίμνη απόψε τ' είδες.

Εσύ σκion έχεις αλαφρό, και πες απόψε τ' είδες.
Στη λίμνη κλει κάτι λευκό διπλώντας το φεγγάρι.

Κάτι λευκό κι' ατάραχο τυλίζει το φεγγάρι.
Εκεί που η λίμνη φούσκωσε 'ς το στρογγυλό φεγγάρι,
Συχνά το φως του φεγγαριού κάτι λευκό τυλίζει
Κ' εβγήκε κόρη θεϊκιά και φεγγαροντυμένη.

Σε κάτι απάνου ατάραχο π' ασπρίζε μέσ' 'ς τη λίμνη,
Εσυχνακακατώθηκε το στρογγυλλό φεγγάρι,
Κι' όμορφη βγαίνει κορασιά ολόλαμπρη 'ς το φως του,

Κι' όμορφη βγαίνει κορασιά και θεϊκιά 'ς το φως του.

Κι' όμορφη βγαίνει κορασιά στημένη μέσ' 'ς το φως του.↵

199]

Αγαπημένα σε καλεί, δροσάτα σε χαϊδεύει,
Γλυκός αέρας καθάρός, μοσχοβολιαίς χορτάτος,
Κι' ανάκουστους κηλαϊδισμούς και λιποθυμισμένους.

Γλυκά χαϊδεύει δροσερός της ευωδιάς αέρας
Μ' ανάκουστους κηλαϊδισμούς και λιποθυμισμένους.

Καλείς, χρυσέ της ευωδιάς, της ομορφιάς αέρα.
Μη με χαϊδεύης, δροσερέ της ομορφιάς αέρα.↵

200]

Φτερά χετε, π' ανέγγιαγα παντού πετούν, Αγγέλοι.
Παντού πετούν κ' είν' άφθαρτα, Αγγέλοι, τα φτερά σας.

Στ' όνομ' Αυτού, που τά πλασε, τ' αγγειό τ'ς ερμιάς τα θέλει.
Ιδού, μ' ασπούδα τα φορώ, μ' αλαιμαργιά τα σφίγγω,
Να τα χω δω, και να τα κλειώ, να τα κρατώ κλεισμένα,
Εδώ που τρέχουνε για με γλυκειαίς αγάπης βρύσαις.
Κι' αμέσως τα σφυροκοπώ 'ς τον ανοιχτόν αέρα,
Χωρίς φιλί, χαιρετισμό, χωρίς ματιά να δώσω.

Όχι φιλί, χαιρετισμό, μήτε ματιά να δώσω.↵

201]

Παρηγοριά καλαίς πνοαίς, ψυχή της έρμης νύχτας.
Γλυκαίς πνοαίς παρηγοριά κτλ.

Έσπρωξ' απόψε κατά σας τα χέρια που χαν θέρμη·
Παρηγοριά καλαίς πνοαίς 'ς τη μαύρη νύχτα κ' έρμη.↵

202]

Το στραβό φέσι 'ς το χορό τ' άνθια 'ς τ' αυτί στολίζει,
Στοχαστικά τα μάτια του τριγύρου δεν κυττάζουν,
Και δείχνουν την αγάπη τους για τον απάνου κόσμο.

Αχ! 'ς τη θωριά του ν' όμορφο το φως και μαγεμένο.
Βάνουν αγάπη 'ς τα ψηλά τα μάτια κ' η θωριά του,
Κι' απάνου της είν' όμορφο το φως και μαγεμένο.

Τα μάτια χύνουν έρωτα κατά τον άνου κόσμο,
Οπού τον αλαφρόδενε 'ς τη γη με το χορό του,
Και 'ς τη θωριά του κτλ.

Δέν' ελαφρά τον ουρανό 'ς τη γη με το χορό του.↵

203] Μου πε με θείο χαμόγελο οπ' έσταξ' ένα δάκρυ· ↵

204]

Σ το περιβόλι της ψυχής το μοσχαναστημένο.

Σ το περιβόλι της ψυχής το μοσχοβολισμένο.↵

205]

Γύρου 'ς τη φλόγα, π' άναψαν και την ετριγυρίσαν,
Κυττάζουν δίχως κίνημα, κυττάζουν δίχως δάκρυ,
Τ' αγαπημένα πράματα και τα σεμνά κρεβάτια·

Και μέσ' 'ς τη φλόγα, π' άναψαν με τα δικά τους χέρια
Κυττάζαν δίχως κίνημα, κυττάζαν δίχως δάκρυ,
Ακίνηταις, αδάκρυταις, κυττώντας, μελετώντας.
Κυττώντας μέσ' ακίνηταις, αδάκρυταις κυττώντας.↵

206]

Τ' όρος βαρεί κατάραχα σκιώντας τα νέφη ο ήλιος,
Και φανερά σου γέγονται τα σπίτια μέσ' 'ς τη χλόη.[↵](#)

207] Όλη η σειρά, που περιέχεται 'ς το στοιχείο Δ, ξανατυπώνεται καθώς τυπώθηκε 'ς την Κέρκυρα (Σ. Ε. Κ. 1857) με όλα τα σημειώματα του εκδότη· γιατί αλλέως οι σίχοι, από πρόσωπα και περιστατικά του τόπου γεννημένοι, δε θα είχανε νόημα. [↵](#)

208] Α. Σ. Ζ. 1880 [↵](#)

209] Ο Σολωμός είχε τα χρήματά του εις ένα συρτάρι ακλειδωτο· όταν ο Ροΐδης είχε χρεία, επήγαινε να τον εύρη το πρωί, ενώ ήταν ακόμη εις το κρεβάτι, και ομπροστά του άνοιγε τα συρτάρι κ' έπαιρνε χρήματα. Ο Σολωμός του έλεγε· Αγαπητέ Δοτόρο, μη τα πάρης όλα, τι δεν καρτερώ άλλα για τούταις ταις ημέραις. — Μη φοβάσαι, του απαντούσε ο Ροΐδης, θέλει πάρω ένα μέρος μοναχά. — Κ' έτσι έκανε, επειδή ήτανε μέτριος.[↵](#)

210] Έως εδώ τελειώνουν το πρώτο, δεύτερο, και τρίτο τετράδιον· δεν ευρέθη το τέταρτο, ίσως λείπει και το πέμπτο· το ακόλουθον είναι το υστερινό. (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

211] Rime improvvisate del N. Sig. Conte Dionisio Salamon. Corfù 1822. Ξανατυπώθηκαν 'ς την έκδοση της Ζακύνθου (Α. Σ. Ζ. 1880). [↵](#)

212] Τα τρία και είκοσι ποιήματα που ακολουθούνε, πρωτοφάνηκεν 'ς την έκδοση της Ζακύνθου (Α. Σ. Ζ. 1880). [↵](#)

213] Τακόλουθα ποιήματα και τα πεζά, ως το τέλος, παρμένα από την έκδοση της Κερκύρας. (Σ. Ε. Κ. 1859). [↵](#)

End of the Project Gutenberg EBook of Dionysios Solomos - Complete Extant Works, by Dionysios Solomos

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK DIONYSIOS SOLOMOS--COMPLETE WORKS ***

***** This file should be named 42031-h.htm or 42031-h.zip *****

This and all associated files of various formats will be found in:

<http://www.gutenberg.org/4/2/0/3/42031/>

Produced by Sophia Canoni. Many thanks to George Canonis for his valuable help in proofreading.

Updated editions will replace the previous one--the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away--you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement

before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project

Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days

of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a

refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at www.gutenberg.org/contact

For additional contact information:

Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gnewby@pglaf.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

www.gutenberg.org

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.